

MUZEUL
CÂMPULUNG
MUSCEL

REVISTA
DE
ISTORIE
A
MUSCELULUI

2012
STUDII ȘI COMUNICĂRI

CÂMPULUNG
MUSCEL

EDITURA UNIVERSITĂȚII
DIN PITEȘTI
COEDITOR EURO PRESS PITEȘTI

CUPRINS

ISTORIE

Alexandra Comşa	<i>Trepanații multiple pe teritoriul României .</i>	7
Sanda Safta	<i>Ocupațiile din perioada medievală în satele de pe valea superioară a Dâmboviței.</i>	17
Nicolae Pantazică	<i>Instalații tehnice pe moșia de la Băjești a marelui ban Mareș Băjescu în a doua jumătate a secolului al XVII-lea,-legendă, istorie, actualitate.</i>	31
Șerban Fălculete	<i>Noi interpretări privind “Așezământul lui Negru Vodă” din Câmpulung.</i>	40
Oana Marinache	<i>Câmpulung Muscel în creația arhitectului Cristofi Cerchez(1872-1955).</i>	50
Anca Anghel	<i>Declanșarea crizei bosniace reflectată în presa românească.</i>	62
Ana Grițco	<i>Centenarul anexării Basarabiei la Imperiul Rus reflectat în piese de patrimoniu(1912).</i>	71

Viorel Drugău	<i>Atacuri aeriene asupra oraşului Piteşti în primul război mondial.</i>	81
Gabriel Mielcescu	<i>Viaţa economică a Piteştilor la sfârşitul secolului XIX, începutul secolului XX</i>	86
Mădălina Maria Iosifescu	<i>Reorganizarea judeţului Muscel după retragerea armatei germane de ocupaţie.</i>	94
Emilian Frâncu	<i>Catolicii din judeţul Vâlcea în secolul XIX.</i>	102
Emilian Frâncu	<i>Activitatea bisericii catolice din judeţul Vâlcea în perioada interbelică.</i>	114
Radu Petrescu	<i>Participarea conferenţiarilor musceleni interbelici la cursurile Universităţii Populare “Nicolae Iorga” din Vălenii de Munte.</i>	125
Viorel Irimia	<i>Descrieri ale Câmpulungului interbelic în caietele pastorale ale preotului Nicolae Mănescu.</i>	138
Moise Mitulescu	<i>Muscelul oglindit în literatură, muzică şi folclor.</i>	147
Adrian Săvoiu	<i>Un fotograf al Câmpulungului interbelic-Nicolae Th. Ştefănescu.</i>	159
Gheorghe Şovar	<i>Donaţia moşnenilor dragosloveni din anul 1927 către Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea.</i>	171

Aurel Radu	<i>Exproprierea moșiei Rătești, proprietate a istoricului Gheorghe Brătianu.</i>	177
Ion Spătan, Adriana Spătan	<i>Duilu Marcu către George Oprescu- Scrisori inedite.</i>	183
Ion Spătan, Adriana Spătan	<i>O polemică în plină perioadă proletcultistă: George Oprescu- Lucian Grigorescu la care asistă și Mihail Sadoveanu. 1954-1955.</i>	188
Ioana Sorina Torcea	<i>Stadiul actual și tendințe în evoluția gospodăriei tradiționale din zona Bran.</i>	199
Magdalena Bumbăcariu	<i>Stadiul actual și tendințe în tehnicile de prelucrare a fibrelor textile în satele brăne.</i>	210
Adriana Cuciureanu	<i>Arealul dâmbovițean la jumătatea secolului XX. Gospodăria țărănească între dizolvare și supraviețuire prin adaptare.</i>	222
Ioan Prahoveanu	<i>Etnografia- disciplină de studiu în învățământul preuniversitar.</i>	237
Daniela Moroșanu	<i>Muzeul de Etnografie al Văii Teleajenului. Expoziția permanentă Ocupații și meșteșuguri tradiționale.</i>	244
Fănica Gherghe, Veronica Moroianu	<i>Valorificarea unui patrimoniu etnografic de excepție la Muzeul Național al Agriculturii Slobozia. Expoziția Scoarțe românești.</i>	251
Alexandru Toma, Emanuel Costoiu	<i>Drepturile și obligațiile muzeografilor.</i>	263

Cosmin Trîmbaciu	<i>Cercetarea, conservarea și ocrotirea patrimoniului cultural prin Comisiunea Monumentelor Istorice până la 1918.</i>	271
-------------------------	--	------------

CONSERVARE-RESTAURARE

Marius Vernescu	<i>Conservarea patrimoniului muzeal. Probleme de conservare întâlnite în cadrul Secției de Științe ale Naturii din Brăila.</i>	291
Ion Catană	<i>Considerații asupra conservării lemnului la Muzeul Arhitecturii Populare din Gorj de la Curtișoara.</i>	299
Elena Manuela Pătruțescu	<i>Analiza condițiilor microclimatice din depozitul temporar cu bunuri istorice din perioadele medievală și modernă.</i>	314
Elena Mihaela Crețu	<i>Realizarea unei colecții de cuiburi și ouă. Studiu de caz Colecția oologică I. Cătuneanu.</i>	324
Silvia Galea	<i>Scurt istoric al aplicării științei în cercetarea microclimatului muzeal.</i>	331
Consuela Grecu	<i>Conservarea fondului memorial George Topârceanu.</i>	339
Alina Paul, Adriana Popa	<i>Donația Sălișteanu.</i>	349

Ecaterina Bondarencu	<i>Laboratoarele de restaurare ale Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei între realizări și perspective.</i>	361
Oana Virginia	<i>Ceașcă de factură romană descoperită în mediu sarmatic. Propuneri de restaurare-conservare.</i>	369
Elena Paraschiv	<i>Vas ovoidal cu apucători false.</i>	378
Rodica Ganea, Gheorghe Soare	<i>Metode de lucru folosite în restaurarea și conservarea unui lot de piese din oțel din patrimoniul Muzeului Național Peleş.</i>	381
Aurora-Florentina Ilie	<i>Fragmente textile de la o curea cu pafta descoperită pe șantierul arheologic de la Nufăru, județul Tulcea.</i>	394
Ionuț Fuscel	<i>Restaurarea icoanei Isvorul Tămăduirii de la biserica Sfântul Mina din Câmpulung, județul Argeș.</i>	404
Sergiu-Sorin Popescu	<i>Folosirea soluțiilor de complexon în cazul pieselor din cupru și aliaj de cupru.</i>	415

ISTORIE

TREPANAȚII MULTIPLE PE TERITORIUL ROMÂNIEI.

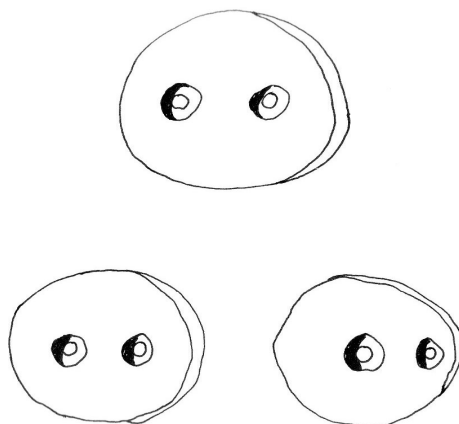
Dr.Alexandra Comșa

Trephination is one of the oldest surgical procedures ever used by the human kind. It consisted in cutting through the scalp and afterwards removing of a piece of skull bone, for a curing, or magical-religious purpose. Sometimes a skull roundel was taken away and worn as an amulet. That fragment was probably considered to have preserved the power or spiritual abilities of the victim

Cuvinte cheie : trepanație, procedeu chirurgical, scalp

Keywords : trephination, the surgical procedures, scalp

Trepanația este una dintre cele mai vechi practici chirurgicale folosite vreodată de către omenire. Aceasta consta din decuparea scalpului și înlăturarea ulterioară a unei porțiuni de os, în scop curativ sau magico-religios. Uneori se preleva o rondelă osoasă și se purta ca amuletă. Acel fragment se presupunea probabil că păstra forța și abilitățile spirituale ale victimei (Fig. 1).

Riscuri ale intervenției

O contribuție semnificativă la succesul operației era dată de abilitățile „chirurgului”. Dacă el nu știa foarte bine ce pași trebuia să urmeze, exista riscul de a afecta creierul, sau numai învelișurile sale exterioare (dura). Dar, așa cum o dovedesc descoperirile arheologice, cei care realizau astfel de operații erau bine pregătiți, erau familiarizați cu anatomia și fiziologia umană și erau în stare să evite leziunile la nivelul învelișurilor creierului, a vaselor de sânge, dar și a sinusurilor existente în craniu. O consecință naturală a acestor intervenții era mortalitatea scăzută a pacienților, care adesea decedau din alte cauze decât cele aflate în legătură cu trepanația.

Cea mai viabilă dovadă referitoare la supraviețuirea oamenilor trepanați este oferită de remodelarea osului aflat în jurul zonei afectate. Chiar dacă este greu de acceptat, în vremuri îndepărtate exista un procent important de vindecări, ca urmare a unor astfel de intervenții.

În cazuri nefericite, apăreau complicații ca osteitele, meningitele, encefalitele sau septicemia, care duceau la moartea individului. Dar, acestea se întâlneau rar. Într-un studiu efectuat de T. D. Stewart pe 214 crani trepanate din Peru, s-a dovedit că 50% dintre ele erau vindecate¹.

Până acum, pe plan internațional, există câteva mii de astfel de descoperiri, cu o distribuție foarte extinsă la nivelul întregului mapamond. Dar, intervenția chirurgicală era diferită, fiind în strânsă dependență de materiile prime folosite pentru a realiza instrumentul utilizat pentru operație, dar și de modul cum acesta era conceput, adică de forma și tăișul lui. Toate cele menționate, la rândul lor, sunt foarte diversificate. Materiile prime variau în funcție de regiune, de la cochilii de scoici în zonele exotice², ajungând până la cremene în Europa. Totuși, ele au fost îmbunătățite în decursul timpului și, până la urmă, după numeroase experimente realizate prin folosirea unor materiale diverse, a fost ales metalul. Instrumentele, la rândul lor, au fost adaptate funcționalității pentru care au fost destinate și cele mai multe dintre ele aveau un tăiș curbat.

¹ Charlotte Roberts, K. Manchester, *The Archaeology of Disease*, Cornell Publishing Limited, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1995, p. 93.

² *Ibidem*, p. 91.

Metodele de execuție a trepanației au fost și ele diferite dar, variabilitatea lor a fost limitată anatomic, fiziologic, dar și datorită altor factori.

Pentru a complica și mai mult această ”imagine” ar trebui să menționăm că, în ciuda percepției obișnuite, că în mod normal se făcea doar o singură trepanație, la unii indivizi s-a constatat prezența mai multor asemenea intervenții.

Astfel de descoperiri, de pe teritoriul României, se vor avea în vedere în rândurile care urmează:

Zimnicea I – Cimitirul nr. 18 (jud. Teleorman)³ – Perioada timpurie a Bronzului

Necropola de la Zimnicea, anume cea din cimitirul nr. 18 la care ne referim, cuprindea 54 de indivizi înhumați. Toate scheletele erau chircite, pe partea stângă, sau dreaptă. Analiza antropologică a arătat faptul că comunitatea era compusă, mai ales, din tipuri mediteranoide. Pentru mormântul nr. 26, care era oarecum izolat de alte înmormântări (cel puțin așa este reprezentat pe planul necropolei), s-a menținut ritualul funerar potrivit, cu un vas depus lângă cel decedat⁴. Studiul antropologic a evidențiat faptul scheletul respectiv a aparținut unui bărbat, cu vârsta de 50-60 ani.

Intervențiile puteau fi observate pe ambele parietale . Pe cel stâng, la nivelul punctului *obelion*, la 5 mm distanță de sutura sagitală, exista o incizie mică, aproape circulară (26x25 mm), făcută cu un instrument cu tăiș. În jurul inciziei erau trei fisuri, una mai mică și două altele care coborau către osul occipital. Ele s-a considerat că au fost determinate de presiunea exercitată de către „operator”. Pe parietalul drept, erau, de asemenea, trei incizii de același fel. Cea anterioară, aproape rotundă (27x25 mm) era situată ușor deasupra bosei parietale. Aceasta era traversată de o fisură alungită, oblică, lărgindu-se la acel nivel și ajungând la forma unui triunghi neregulat. Această formă se continua în partea ei posterioară cu restul fisurii. O altă perforație se afla lateral, pe fisura oblică. Este foarte probabil că acele fisuri au apărut fie care rezultat al presiunii solului, fie în timpul săpăturilor.

³ The trepanned skulls from Zimnicea are also mentioned in a study by G. Miu, Două cranii trepanate identificate în necropola Monteoru de la Căndești (perioada Bronzului Mijlociu), *Arheologia Moldovei*, XXIX, 2006, p. 210.

⁴ A. D. Alexandrescu, *La nécropole du bronze ancien de Zimnicea* (dép. De Teleorman), *Dacia*, N.S., t. XVIII, 1974, p. 80, 83. (79-93).

Pe partea posterioară a osului parietal drept, alte două intervenții puteau fi observate. Prima dintre ele era mai adâncă și situată deasupra suturii lambdoide. Conturul său anterior era incomplet, dat fiind că o altă incizie aproape rotundă (26x23 mm), dar mai puțin adâncă o întrerupea. Era o deschidere făcută cu contur rectangular neregulat, situat pe marginea posterioară a inciziei rotunjite incomplete, a cărei limită antero-laterală a fost constituită de această incizie, care pătrundea adânc în substanța osoasă, până la tabla internă a osului. S-a considerat că acea deschidere nu avea nimic de a face cu trepanațiile, fiind produsă după moartea individului.

Exocraniul nu avea urme de traumatisme *in vivo*, sau leziuni ale părților moi.

Pe endocraniu, din contră, existau urme ale unor leziuni necrotice, de origine endogenă. În consecință, parietalul stâng manifesta, pe lângă incizia rotundă propriu-zisă, o arie deteriorată, care depășea zona inciziei menționate. Un proces similar apărea în jurul perforației rotunde, de asemenea, fiind mai extinsă decăt aceasta. Nu a existat nicio leziune a endocraniului în jurul celor două incizii contingente situate pe partea posterioară a osului parietal. De-a lungul *sulcus sinus sagitalis superioris* au putut fi identificate urme de granulații Pacchioni.

Concluzia care a putut fi trasă în această situație a fost că cele patru incizii erau trepanații nefinalizate. Operația chirurgicală s-a efectuat pe un individ în viață și nu a putut fi terminată, deoarece pacientul a murit înainte de sfârșitul ei. Se subliniază faptul că, în cazul în care scopul intervenției ar fi fost prelevarea de rondele osoase, ele ar fi fost scoase cu siguranță. Însă, ele au fost găsite pe locul lor. Este interesant de constatat că scopul intervențiilor contingente care au fost efectuate pe parietalul drept nu a putut fi stabilit (nu s-au observat leziuni ale endocranului la acel nivel).

Cetățenii din Deal (jud. Argeș) – Orizontul mormintelor în cistă

O serie de săpături arheologice s-au desfășurat în 1931 de către I. Andrieșescu, cel care a descoperit cinci înmormântări în cistă. Mai târziu, în 1960, s-au continuat investigațiile de la Cetățenii din Deal, în punctul *Cornul Malului*. Alte trei noi morminte au fost scoase la

iveală⁵. Analiza antropologică a evidențiat existența unei trepanații multiple pe un craniu fragmentar descoperit într-una dintre aceste înmormântări, al cărei număr nu era specificat. Dat fiind că fragmente craniene sunt menționate doar în mormântul nr. 2 (Fig. 3), am presupus că studiul antropologic s-a referit la scheletul descoperit în respectivul mormânt în cistă.

Scheletul era distrus aproape complet, dar, unele porțiuni din calota craniană erau păstrate în bune condiții. În mormânt a fost identificat, de asemenea, un fragment de maxilar superior, un incisiv, un vas cu boabe de grâu, dar și o brățară de bronz⁶. Din craniu lipseau porțiuni importante, în special pe partea dreaptă (Fig. 4). Grosimea medie a bolții craniene măsura 6 mm. Pe partea sa mediană, în regiunea frunții, puțin mai spre stânga, foarte aproape de sutura fronto-parietală, erau două incizii semicirculare, ușor de văzut și de observat. Semicercul mic, în partea sa stângă era cuprins între capetele semicercului mare, întregul ansamblu alcătuind o formă aproape circulară, ușor ovală. Axa lungă a acesteia avea 2,6 cm, în timp ce axa mică, în poziție longitudinală, măsura 2,3 cm. La circa 3 cm lateral de acel cerc se afla o incizie liniară, superficială, care cobora dinspre suprafața internă către cea externă. Pe tabla internă se putea observa o fractură. Zona acesteia era înfundată. Defectul respectiv avea o suprafață care depășea ușor cercul exterior, suprapunându-l aproape complet, dar cu o ușoară deviație către stânga. Acest fapt a putut fi constatat la examinarea radiografică. Aproape de sutura parietală și la stânga de linia mediană, două linii circulare au putut fi, de asemenea, observate. Primul cerc era mai mic, poziționat puțin mai către dreapta și având un diametru de 2.6 cm. Cel de-al doilea era situat mai mult către stânga și avea un diametru de 3 cm. Din fractura rotundă, începeau linii radiale de fractură. S-a putut astfel concluziona că individul a primit câteva lovituri în cap, una dintre ele fracturând tabla internă a osului. Această fractură înfundată a avut drept rezultat *spina iritativa*, care a provocat disfuncții nervoase și acestea au impus

⁵ S. Morintz, Descoperiri din epoca bronzului în r. Muscel. Comunicare ținută la Institutul de Arheologie București mai 1961, Anexa 1 și S. Morintz, Cercetările arheologice de la Apa Sărată, Cetățenii din Deal și Malul cu Flori (r. Muscel), articol pregătit pentru SCIV, anexa 2, în C. F. Schuster, Perioada timpurie a epocii bronzului în bazinele Argeșului și Ialomiței Superioare, București, 1997, p. 218, 219, 223-225, și p. 307 fig. 25.

⁶ Descrierea este, de asemenea, prezentată în C. Schuster, *Perioada timpurie a epocii bronzului în bazinele Argeșului și Ialomiței Superioare*, 1997, p. 222.

necesitatea unei intervenții asupra craniului Astfel, operația s-a practicat după indicații clare din punct de vedere neuro-chirurgico-terapeutice. Aceasta nu a putut fi terminată deoarece, presupunem că persoana a murit. Dacă ar fi supraviețuit, ar fi putut fi observat țesutul de regenerare, în zona inciziilor circulare. Un astfel de fapt a dus la concluzia că intervenția nu a fost efectuată pentru *pars pro toto* ci, cu scop magic. Este evident că indicațiile neuro-chirurgicale au fost foarte clare. Chiar fractura osului a evidențiat ușoare semne de regenerare. Astfel, se presupune că intervențiile au fost efectuate după anumite perioade de timp. Presiunea exercitată asupra creierului a impus mai târziu operația chirurgicală. Urmele intervenției ne oferă astăzi indicii importante privind burinajului. Cercul de pe tăblia externă se prezintă similar cu cel al craniului medieval de la Cluj. Dacă, pentru cel din urmă au existat unele dubii privind existența unei trepanații inițiate și nefinalizate, descoperirea de la Cetățenii din Deal, ne arată în mod clar că acesta era un craniu trepanat⁷.

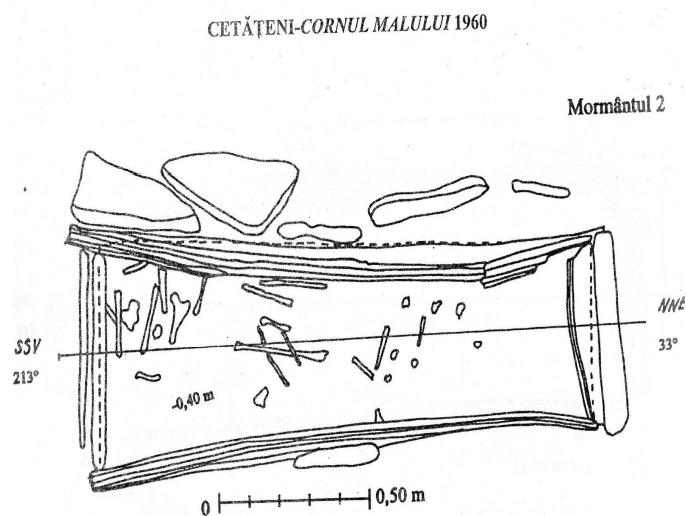

Fig 3

⁷ I. G. Russu, V. Bologa, *Trepanationen im Gebiet des heutigen Rumänien*, Südhofts Archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften, B. 45, H.1, 1961, Wiesbaden, p. 45-47.

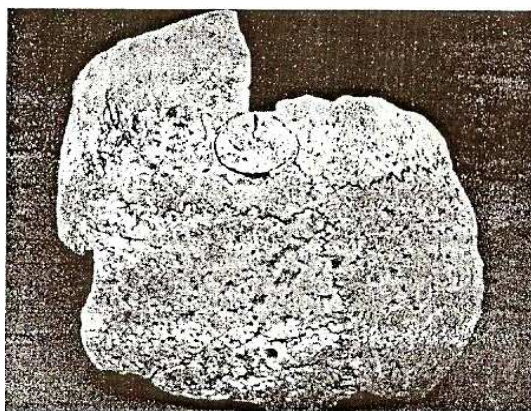

Fig 4

Cândești (jud. Vrancea)

Mormântul nr. 2 din Cimitirul nr. 3

În situl menționat s-au descoperit mai multe cimitire aparținând Culturii Monteoru⁸, care cumulează mai mult de 800 de morminte.

Craniul scheletului amintit era relativ complet, exceptând regiunea bazală și o jumătate de mandibulă. Individul era o femeie de 18-20 de ani, cu un craniu brachicefal (86.12 – hiperbrachicran) și aparținând tipului dinaro-mediteranoid.

Bolta craniană purta urmele a cel puțin trei intervenții chirurgicale, cele mai multe localizate pe partea sa posterioară (Fig. 5). Prima era situată pe partea superior-laterală a occipitalului. Perforația era aproape rotundă, cu diametrele de 43x41 mm, cu marginile laterale ale tăieturii la distanța de 21 mm, atât față de punctul *lambda*, cât și față de *asterion*. Marginile erau ușor neregulate și aproape drept tăiate, pe cea mai mare parte a conturului lor, exceptând o mică porțiune, pe partea lateral-stângă și pe cea superior-laterală dreaptă, care erau tăite oblic, cu panta dinspre exterior către interior. Aspectul tăieturii indică existența unei trepanații, care a penetrat complet peretele osos și fragmentul respectiv a fost detașat. Instrumentul folosit pentru efectuarea intervenției a fost probabil un cuțit, confecționat din cremene, sau din metal. Cea de-a doua perforație, cu o localizare inter-parietală, avea conturul cifrei 8, cu axa

⁸ Marilena Florescu, Cindești, în D. M. Pippidi (coord.), *Dicționar de istorie veche a României*, București, Editura Științifică și enciclopedică, 1976, p. 168-170.

sa longitudinală în poziție oblică, comparativ cu sutura sagitală. Această intervenție a avut două părți: una rotunjită, pe parietalul stâng, care era situată între bossa parietală și sutura sagitală, marginea sa superioară fiind localizată la 47 distanță de sutura coronară, iar cea inferioară la 41 de mm față de punctul *lambda*. Perforația amintită se continua cu una mai mare, de formă pentagonală, cu o poziție interparietală. Pierderea de substanță osoasă afecta două treimi din parietalul drept și o treime din cel stâng. Marginea laterală dreaptă era situată la 34 mm de sutura sagitală, în timp ce cea de pe partea stângă era la 12 mm față de aceasta. Lungimea totală a perforației atingea 84 mm (cu o orientare oblică față de sutura sagitală și o lăgime maximă de 35 mm în zona perforației rotunde, 54 mm în aceea a zonei pentagonale și de 28 mm în zona de intersecție dintre cele două).

La fel ca și prima intervenție, marginile acestor perforații aveau pante diferite și margini mai mult sau mai puțin regulate. Perforația rotunjită avea marginile superioară și laterală cu un contur neregulat, cu pantă către interior. Perforația a doua (cea interparietală), care se continua cu cea rotunjită, avea trei laturi cu o tăietură oblică și o pantă relativ diferită, în timp ce a patra, superior-laterală dreapta, era netedă și avea o tăietură verticală.

Nu s-au descoperit urme de leziuni, nici pe exocraniu, dar nici pe partea endocraniană.

Nu apăreau urme de vindecare a țesutului osos.

Prima intervenție pare să se fi făcut în zona parieto-occipitală, care poartă urme ale regenerării diploei. Cea de-a doua pare să fi fost făcută pe parietalul stâng și ultima, probabil, a determinat moartea individului. Este posibil ca operația să se fi făcut datorită unor cauze interne (convulsii, hematoame, sau tumoare cerebrală), care nu au afectat țesutul osos, dar produceau dureri.

Este mai puțin probabil ca intervențiile să fi fost făcute în scop ritual, deoarece, datorită localizării lor deasupra suturilor, ele ar fi stânjenit alcătuirea unei forme potrivite a rondelilor care urmeau să fie purtate drept amulete, a să mai subliniem faptul că rondelile ar fi fost fragile, putându-se rupe oricând pe linia de sutură.

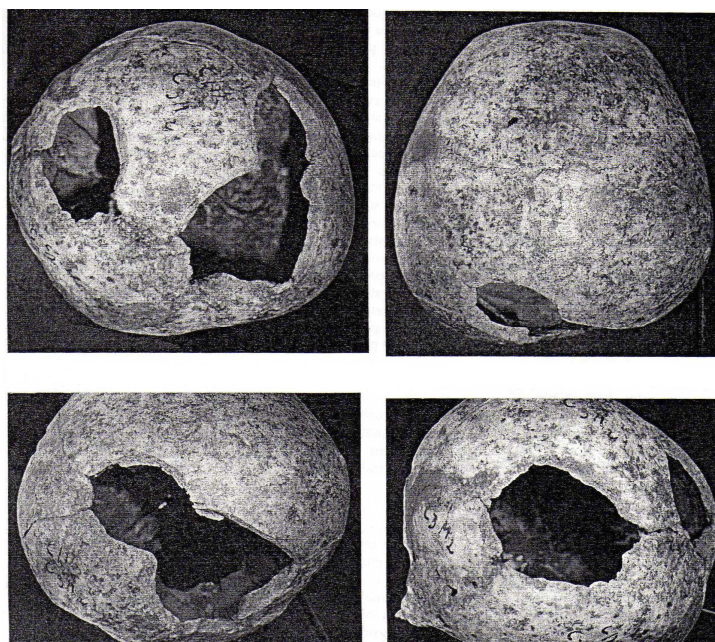

Fig. 5

Unele concluzii

Dacă luăm în considerare cazurile de mai sus, deci descoperirile efectuate până acum, putem ajunge la următoarele concluzii:

- Pană în prezent, trepanațiile multiple s-au descoperit pe teritoriul României doar în timpul Epocii Bronzului;
- Toți cei trei indivizi studiați au decedat în timpul intervenției;
- Acest tip de intervenții a fost făcut, de obicei, cu scop terapeutic, pentru a trata unele fracturi craniene, sau orice altă afecțiune cu simptome similare, cum ar fi convulsiile, hematoamele sau tumorile;
- “Chirurgul” care a efectuat operațiile a fost bine pregătit, avea solide cunoștințe de anatomie și fiziologie umană.

Bibliography

A. D. Alexandrescu, La nécropole du Bronze ancien de Zimnicea (dép. De Teleorman), Dacia, N.S., t. XVIII, 1974, p. 79-93.

- G. Miu, Două cranii trepanate identificate în necropola Monteoru de la Căndești (perioada Bronzului Mijlociu), *Arheologia Moldovei*, XXIX, 2006, p. 209-218.
- D. M. Pippidi (coord.), *Dicționar de istorie veche a României*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1976.
- I. G. Russu, V. Bologa, *Trepanationen im Gebiet des heutigen Rumänien*, *Südhofts Archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften*, B. 45, H.1, 1961, Wiesbaden, p. 34-66.
- C. F. Schuster, *Perioada timpurie a epocii bronzului în bazinele Argeșului și Ialomiței Superioare*, București, 1997.

**OCUPAȚIILE DIN PERIOADA MEDIEVALĂ
IN SATELE DE PE VALEA SUPERIOARĂ A
DÂMBOVIȚEI.**

*LES MÉTIERS DE L'ÉPOQUE MÉDIEVALE DES
VILLAGES
SITUÉS SUR LA VALLÉE SUPÉRIEURE DE
DÂMBOVIȚA*

**Dr. Sanda Safta
Muzeul Câmpulung Muscel**

Rezumat

Datorită condițiilor naturale și climatice, au apărut astfel atât ocupații determinante și specifice aproape întregului areal (agricultura, pomicultura, creșterea animalelor, prelucrarea lemnului, industria casnică) cât și unele conexe – extracția minereurilor.

Résumé

Grâce aux conditions naturelles et climatiques ont apparu ainsi les occupations déterminantes et spécifiques sur l'entour aréal (agriculture, pomiculture, l'élevage des animaux, la prélucreation du bois, l'industrie domestique), mais aussi quelques métiers connexes – l'extraction des minéraux.

Cuvinte cheie: transhumanță, reviriment, industria casnică.

Mot clés : transhumance, récupérer, une femme au foyer.

Cu lungimea de 268 km., râul Dâmbovița ocupă primul loc în bazinul hidrografic al Argeșului, cu care se întâlnește după ce – coborând din inima Carpaților, de la 2.240 m. – ajunge în Câmpia Română, la nivelul de doar 25 m. Este unul din râurile care străbate pe rând treptele tot mai coborâte ale reliefului carpatic, formate din munți, dealuri subcarpatice și piemontane, câmpie; imaginea văii Dâmboviței, așa cum apare pe hartă, configurează un spațiu natural și multicultural, cu numeroase rezervații și monumente ale naturii, cu mărturii arheologice, istorice și culturale care dau unicitate acestui spațiu istoric.

Pe firul Dâmboviței și al afluenților săi, încă din sectorul piemontan, se țin lanț zeci de sate a căror vechime se pierde în negura veacurilor și ale căror nume au rezonanță istorică, geografică, memorială sau turistică: Dâmbovicioara, Podu Dâmboviței, Rucăr, Dragoslavele, Stoenеști, Cetățeni, Voinești, Văcărești și Nucet, Mogoșoia, Afumați, Cernica, Pasărea și nu în ultimul rând cea mai nouă capitală a românilor – București. Dâmbovița își leagă astfel numele de primele două capitale ale Țării Românești – Argeș și Câmpulung; dar și de a treia capitală – Târgoviște, aflată acolo unde apele Dâmboviței și ale Ialomiței se apropie cel mai mult, precum și de București – reședință domnească veche și orașul cel mai important astăzi.

Condițiile naturale speciale, condițiile climatice și puținul spațiu larg pe care l-au avut la dispoziție oamenii au marcat încă de la începuturi specificul vieții economice și principalele ocupații. Au apărut astfel atât ocupații determinante și specifice aproape întregului areal, cât și unele conexe – care nu erau tradiționale, dar s-au putut impune (mineritul la suprafață: extragerea aurului din ape sau a calcarului, în special la Dâmbovicioara și din muntele Mateiaș).

Un rol covârșitor l-a avut faptul că în imediata vecinătate a așezărilor au existat încă din secolul XIV puncte importante de vamă, iar traseul vechiului drum comercial care lega Târgoviștea și Câmpulungul de Brașov trecea prin multe din așezările studiate de noi, pe vechiul drum al Dragoslavelor.

Agricultura nu a constituit o activitate economică de foarte mare importanță, dacă ne referim la producția de schimb; ea a fost practică în funcție de condițiile naturale și climatice, de regulă în zonele de luncă sau acolo unde văile se lărgeau puțin, dominante fiind culturile de mei, apoi cartofi, porumb și legume. Astăzi, la Valea

Hotarului, pe fundalul pădurii se văd livezi de pomi, iar în lunca văii culturi de porumb și cartofi.

Descoperirile arheologice de la Cetățeni (boabe de cereale carbonizate, brăzdar și fier de plug din fier, secere, vase mari de provizii) certifică practicarea agriculturii și l-au determinat pe arheologul Dinu V. Rosetti să afirme că aici a existat un important centru de schimburi comerciale, un adevărat emporium¹.

Grădină cu pomi și porumb la Valea Hotarului
(foto Safta Sanda, 2007)

Cert este faptul că locuitorii au profitat de fiecare loc potrivit cultivării plantelor și au exploatat la maximum potențialul redus al solurilor; toponimele păstrate până astăzi denumesc vechile locuri de cultură – Mălăiște (de la mei), Oarze și Valea Orzii (de la orz), Vărzărie, Răzoare, Ogrăzi, Porumbiști, la Inuri, În Câmp, Câmpșor, La Țarină, Vîrful Ariei, Din Câmp, Șesuri, Poiana Mare.

¹ Dinu V. Rosetti, *Șantierul arheologic Cetățeni*, în „Materiale și cercetări arheologice”, VIII, 1962 p. 84.

Multe mori
aflate pe apa
Dâmboviței,
cu toponime
care le indică
locul unde
funcționau,
proprietarii,
vechimea,
atestă
cantitatea mare
de cereale din
zonă, și care
nu era adusă
toată din
zonele de
câmpie, ci se
completa cu
recoltele

locale.

Moară tradițională la Stoenеști (după V.P. Ghinete,
Monografia comunei Stoenеști, 2007, p. 69)

Pomicultura a ocupat un rol important, mai ales în așezările de pe versanții dealurilor mici sau în depresiunile intramontane mari; dar și pe muntele Piatra, unde așezarea este ocolită de un drum care – urcând coama Mateiașului, străbate satul în care casele sunt pierdute printre pomi și apoi coboară abrupt spre Stoenеști, printre alte livezi de pomi. De la Bădeni, acolo unde depresiunea se lărgеște, și până la Cotenеști, livezile domină dealurile subcarpatice, iar spațiile largi au permis diversificarea culturilor agricole. Pentru pomii fructiferi, limita nordică a arealului subcarpatic este la Stoenеști, de aici numărul pomilor fiind nesemnificativ iar producția mică. Documentele amintesc de timpuriu livezile de pomi (pometurile), cel mai vechi

fiind dat pentru Stoenеști, în 1546 ², iar hărțile de secol XVIII redau cu exactitate masivele de păduri.

Strânsul fânului la Podu Dâmboviței
(colecția Gh. Chița)

Creșterea animalelor a fost ocupația de bază, practică în toate așezările; pășunile de toate tipurile, fânețele nutritive și relativa accesibilitate spre ele (în secolele trecute) au făcut din creșterea animalelor o importantă sursă de existență și de venit. Și astăzi, există locuri unde stânele sunt plasate exact acolo unde le arată documentele din secolul XVII – cum este cea de la Lunca Gârții, amenajată pe versantul estic al muntelui Hulei, identificată și astăzi prin toponimul Cășăria. Toponimele arată locuri de pășunat sau de sînă (unele menționate și în documente): Oboru lui Bâlbâie, Podu ăl verde, Vârfu Strungilor.

² *DRH*, B, , vol. IV, p. 245-246.

Turmă de oi în zăvoiul Dâmboviței
(colecția Gh. Chița)

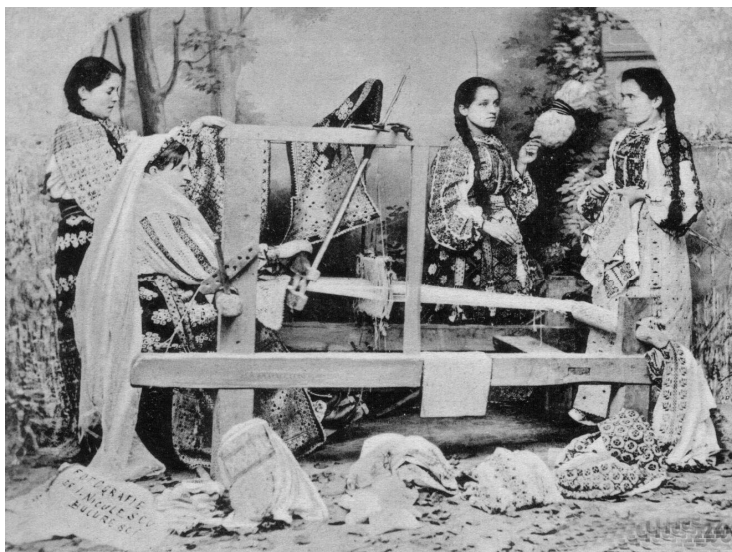
Pădurile au constituit și ele o importantă sursă de venit, mai ales în secolul XVIII – când multe din produsele lemnoase pe care Țara Românească trebuia să le trimită la Constantinopol veneau și de pe Valea Dâmboviței, iar locuitorii din Dâmbovicioara și Podu Dâmboviței aduceau plutele pe Dâmbovița, ajungând cu ele chiar la București.

Că prelucrarea lemnului (pentru obiecte de uz, decorative sau artistice) nu a fost o ocupație tradițională în zonă, se poate explica fie prin existența esențelor de lemn, fie – mai ales – prin prioritatea pe care alte ocupații o puteau avea; iar lipsa aproape totală a unor informații documentare sau toponimice privind meșteșuguri legate de lemn confirmă opinia noastră.

Însă practicarea meșteșugurilor legate de lemn este certificată prin toponime specifice: Lemnarului, Malul Dogarului, Rotărie, și prin puținele documente care amintesc ocupații legate de

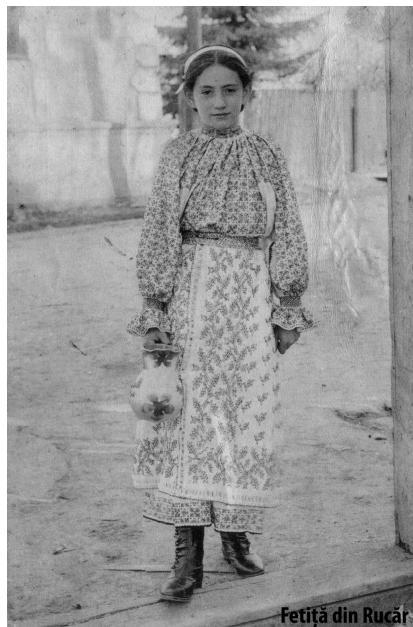
lemn (semnificativ cel din 1708, în care sunt menționați „dogarii care scot bile” din pădurea aflată la Piatra-Bădeni, lângă Dâmbovița³).

Ca un fel de compensație, *industria casnică* (în primul rând prelucrarea pieilor, țesutul și cusutul) a fost una din ocupațiile dominante, textilele de port și de interior făcute aici, fiind renumite

Industria casnică la Rucăr

³ Arhivele Naționale București, **Mănăstirea Câmpulung**, pachet LXIII/25, f. 442v.-443.

Fetiță din Rucăr

Fetiță din Rucăr
în costum popular

Femeie din Rucăr
în costum popular

În 1937, când scrie monografia despre Dragoslavele, Ioan Răuțescu dă informații despre industria casnică - de îndelungată tradiție, care

încă din secolul XVIII și rămânând constant o importantă sursă de venituri. A fost o industrie în sensul modern al cuvântului, migrând – cu tehnici și modele - dincolo de munți, pe Valea Ialomiței, unde renumitele centre de țesut covoare din Pietroșița și Moroieni preluaseră în secolul XIX modele de la țesătoarele vestite din Rucăr și Stoenеști⁴, iar pe valea Râului Alb și la Voinești costumele femeiești cu modele rucărene obțin încă din 1860 importante premii la expoziții internaționale⁵.

⁴ Dumitru Ulieru, *Monografia comunei Pietroșița*, Ed. Bibliotheca, Târgoviște, 2002, p. 293.

⁵ Cleopatra Ionescu, *Comuna Bărbulețu* (monografie), Târgoviște, 1982, p. 79-84

este „foarte dezvoltată”, pe lângă hainele necesare femeile lucrând „cu multă măiestrie” și diverse textile de interior „cu care-și împodobesc locuințele”⁶.

← Atelier de țesut covoare la Rucăr

Tot el subliniază și faptul că produsele „sunt căutate și prin alte părți”, unele se vând la târguri (textilele de interior), dând – pentru acel an – numărul produselor ieșite din sat și prețul mare obținut⁷.

În ceea ce privește meșteșugurile industriale, cu instalații de tehnică populară care au folosit eficient forța energetică a râului

Dâmbovița și afluenților săi, permanența și continuitatea utilității și funcționării sunt confirmate prin mențiuni documentare, prin vâltorile și dârstele de pe râu, prin morile și roatele cu dârstă – amenajate mai ales la Rucăr, pe Dâmbovița și Râușor. În 1825, la Rucăr se refăcea o veche dârstă⁸ – a cărei vechime nu se știe precis, dar pe care o putem data cel puțin după 1780 – numită în secolul XX dârsta lui Nistorică.

⁶ I. Răuțescu, *Dragoslavele*, Tipografia și librăria Gh. N. Vlădescu, Câmpulung, 1937 p. 297.

⁷ *Ibidem*, p. 298-299.

⁸ Gheorghe Pârnuță, *Rucăr – monografie sociologică*, vol. I, Comitetul de Cultură și educație socialistă – Argeș, București, 1972, p. 182.

Rucăr – dârsta lui Nistorică
(după Gh. Pârnuță, **Rucăr...**, vol. I, p. 182)

Iar vâltoarele amenajate în centrul satului, pe Dâmbovița, se păstrează inclusiv astăzi și chiar dacă sunt dominate de elementele contemporane inerente, ele își păstrează același caracter util, dând satului un aspect inedit și certificând permanența unor vechi ocupații.

Rucăr – vâltoare pe râul Dâmbovița
(foto Safta Sanda, 2008)

Meșteșugurile legate de industria extractivă se păstrează și astăzi, prin valorificarea resurselor de calcar, iar extragerea aurului din aluviuni e confirmată prin hrisovul dat de domnul Matei Basarab la 15 octombrie 1642 sătenilor din Dragoslavele (poruncește să fie slobozi de rumânie în fața boierilor Filipescu și a lui Vintilă), arătând că „*acești mai sus ziși săteni din Dragoslavele au fost mai înainte vreme aurari și au venit de la Hațeg și de prin alte părți, pentru aceea au fost un sat de milă și tot au fost pe seama domnească rudari...*”⁹.

Foarte important acest document, nu numai pentru informațiile privind istoria satului Dragoslavele, ci și pentru ilustrarea politicii de patronaj domnesc a industriei extractive – un domeniu economic a cărui importanță crește rapid.

După depășirea perioadei de temporizare din secolul XVI, economia urbană se înviorază pe toate planurile, iar în secolul XVII modernizarea producției, creșterea productivității muncii, patronarea de către domnie a unor importante activități în domeniul extractiv sunt realități pe care le reflectă documentele scrise și domeniile economiei. Îndeosebi domnul Matei Basarab are inițiative de acest tip, reactivând o serie de exploatări miniere în zone în care acestea fuseseră încetinite în perioada precedentă¹⁰. S-a relevat că revirimentul real înregistrat

acum în extracția minereurilor și datele privind nivelul tehnic al proceselor de producție în domeniul extragerii de minereu și al prelucrării metalelor, arată că Țara Românească și

Car tras de boi mergând spre târg

⁹ Rădulescu-Codin și I. Răuțescu, *Dragoslavele. Trecutul comunei, descrierea fizică. Întindere și populațiune...*, Tipografia și librăria GH. N. Vlădescu, Câmpulung, 1923, p. 27.

¹⁰ N. Maghiar și Ștefan Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1970, p. 169 și următoarele.

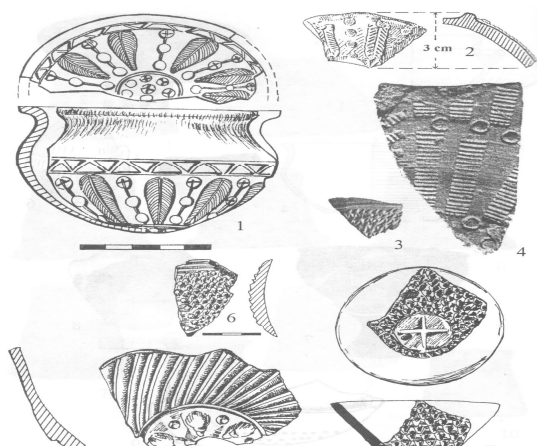
Moldova erau, la jumătatea secolului VII, pe același plan cu activitățile similare din regiuni considerate de vârf în Europa aceleiași perioade¹¹.

Un alt meșteșug statornic, practicat îndeosebi în zona inferioară a arealului prezentat de noi, este acela al olăriei – certificat prin continuitatea toponimică - hotarul dintre satele Văleni și Boteni îl formează dealul **Olaru**, la baza căruia în secolele XVIII-XIX exista un important atelier de olărie, precum și prin importante descoperiri arheologice de la Cetățeni, unde a existat un important centru specializat în realizarea produselor ceramice.

Aici s-au descoperit vase și resturi ceramice din pastă de culoare neagră-cenușie, oale, farfurii, cărămizi și țigle care atestă existența unui important centru meșteșugăresc și de schimb¹². Dintre aceste obiecte, relevante sunt piesele dacice modelate cu mâna - oale,

castroane, căni, picioare de fructieră, lucrate atent și bine arse.

În aceeași măsură, bolurile cu decor în relief certifică o măiestrie deosebită, fie că este vorba de modele simple sau de imitații după modele străine (cum este cupa deliană). Pasta fină, bine arsă, are culoare cenușie sau galben-cenușie, iar decorul în

Complexul geto-dacic Cetățeni: boluri cu decor în relief
(după D. Măndescu **Cetățeni...p. 150**)

¹¹ Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *Meșteșugurile în Țara Românească și Moldova în evul mediu*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1969, p. 123-124.

¹² Dragoș Măndescu, *Cetățeni. Stațiunea geto-dacă de pe Valea Dâmboviței superioare*, Ed. Istros, Brăile, 2006, p. 33-44.

relief este reprezentat de benzi verticale alcătuite din linii succesive, întrerupte de șiruri de cercuri.

Așa cum au dovedit arheologii, meșteșugul olăriei are tradiții străvechi, ceramica lucrată la roata olarului având o ornamentație caracterizată printr-o mare simplitate și echilibru vizibil, cu unele motive predilecte. Structura morfologică a cuptoarelor descoperite în cercetările arheologice și folosite inclusiv în secolul XIX era simplă și funcțională: „Cuptoarele erau săpate în pământul viu. Baza cuptoarelor avea formă circulară, cu un diametru de circa 0,80 m., în timp ce partea superioară avea forma unei calote. Orificiul de aerisire se afla în vârful calotei. Cuptorul nu era prevăzut cu un grătar”¹³.

Transhumanța a jucat un rol deosebit în viața așezărilor, practicându-se cele două tipuri specifice: locală (în munții din împrejurimi sau iernând în dealurile subcarpatice limitrofe); și amplă (deplasările anuale în Bărăgan și Delta Dunării). Așa cum arată cercetările istorice făcute de etnografi¹⁴, creșterea animalelor este una din cele mai vechi îndeletniciri ale omului, iar pentru români a constituit un element esențial al vieții și existenței lor, pe care l-au asimilat perfect și în care s-au implicat mereu.

Drumurile transhumanței și contactele permanente între locuitorii de pe versanții Carpaților au introdus în viața cotidiană relaționări care îi leagă de natură și animale – așa cum au făcut dâmbovițenii și muscelenii care au botezat unul din munții Leaotei cu numele Vaca (aflat la limita dintre județele Muscel și Dâmbovița), pentru că era foarte bun pentru pășunatul bovinelor, amenajări pastorale și ținerea acolo a nedeilor – sărbătorile păstorești, unde se întâlneau cei din Dâmbovița, Bran, Săcele, Rucăr și din toate așezările de pe Valea Dâmboviței.

Importanța pe care o aveau așezările din culoarul Dâmboviței și legăturile lor cu spațiul de imediată vecinătate, influențele suferite în

¹³ Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, **op. cit.**, p. 25

¹⁴ C. Constantinescu-Mircești, **Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII-XIX**, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, passim; I. Vlăduțiu, **Etnografia românească**, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1973, cap. II ; Valer Butură, **Etnografia poporului român**, Ed.Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p.201-240; Ioan Praoveanu, **Etnografia poporului român**, Ed. Paralela 45, Pitești, 2001, p.116-129; Romulus Vuia, **Tipuri de păstorit la români**, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1964, passim.

dublu sens (dinspre și spre sudul Carpaților . prin intermediu) sunt ilustrate și de traseele transhumanței spre sudul țării, pe trei direcții:

- spre Dobrogea și Delta Dunării, prin Rucăr (transilvănenii care veneau de la Bran) – Stoenеști – Cetățeni – Malu cu Flori – Târgoviște – Ploiești – Slobozia – Vadu Oii – Dunăre și Delta Dunării, un drum preferat încă din secolul XVII și denumit prin toponimele „Drumul Oilor” și „Drumul Mocanilor” – vechiul drum al Brăilei ¹⁵;

- spre porturile de comerț și expediție: Rucăr – Dragoslavele – Stoenеști – Valea Dâmboviței spre sud – București (aici se bifurca spre schelele de la Călărași și Oltenița);

- spre Dunăre, în porturi: Rucăr – Dragoslavele – Stoenеști – Câmpulung – Pitești – Drumul Argeșului – Giurgiu și Oltenița.

Port păstoresc tradițional din Rucăr: Bătrân purtând zeghe și pălăriuță

Bătrân purtând port păstoresc ungurean

(după Florea Bobu Florescu, **Portul popular din Muscel**, Ed. de Stat pentru literatură și artă, București, 1957, fig. 40 și 43)

¹⁵ Maria Holban, *Din Cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, Ed. Academiei RSR București, 1981, p. 149.

**INSTALAȚII TEHNICE PE MOȘIA DE LA
BĂJEȘTI A MARELUI BAN MAREȘ BĂJESCU
ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL
XVII-LEA, –LEGENDĂ, ISTORIE,
ACTUALITATE.**

*Technical installations and utilities on Mareș Băjescu 's estate
in Băjești, in the second half of the th century – legend, history,
actuality (present)*

Profesor Nicolae Pantazică, Băjești

This article presents some technical installations and utilities from that time and their material vestiges (tracks) still visible to day: the distillery, the mill, the water-carrying system.

Some other places or utilities in the past are still present only by their names: (vistierie, heleșteu) the treasury, the pond they are non toponyms.

The author, an expert of the places and of the local folklore dedicated himself to a deep research added to the information in the documents from the archives. He finally managed to bring into a present light a page of the history of the village, as well as a page from the life and activity of the people living here in the middle age.

Cuvinte cheie : instalații tehnice. folclor, sat

Keywords: technical installations, folklore, village

Începută încă din 1638, acțiunea de cumpărare a satului Băjești s-a încheiat după aproape 25 de ani. Inscricția de pe piatra fântânii este edificatoare în acest sens: ¹, *Den mila lui Dumnezeu*

¹ Spiridon Cristoea, *Din trecutul marii boierimi muntene: Marele ban Mareș Băjescu*, Brăila, 2005, p.19

făcutu-s-au această fântână în zilele prealuminatului domn Ion Gligorie Ghica voievod den osteneala și cheltuiala robilor care se află stăpânitorii acestui sat Băjești Gheorghe i suprojneța ego Stana/Stanca i Mareș vel-vistiar i jupanița ego Mariia meseața iulie 20...1661-1662. Aici, în aceste două decenii și jumătate, dar și în anii care s-au scurs până pe la 1670 când ajunsese în culmea ascensiunii sale politice – mare ban al Craiovei, ispravnic al scaunului Bucureștilor- , Mareș a edificat un ansamblu feudal fortificat, unde, pe lângă case, beciuri, ziduri de apărare, turnuri de pază, lăcaș de cult, a realizat și instalații tehnice necesare bunei funcționări a vieții sociale și activității economice: sistem subteran de aducere a apei, vistieră(vâltoare), eleșteu, povarnă, moară.

Beciul curții feudale de la Băjești a marelui ban Mareș Băjescu

În anul 1873, răspunzând unui chestionar al Ministerului Instrucțiunii Publice despre „*antichitățile*”, aflate în localitatea unde profesează, învățătorul Thoma Ionescu din Băjești arată că „*Puțin mai spre miazănoapte de piața comunei se află un eleșteu în mărime de 10 pogoane, iar țărmurile lui de pământ se află la înălțime de patru stâneni în care se găsea diferite feluri de pești. În centru se găsea un foișor pe picioare din piatră construit de zid (piatră, var, cărămidă de 7 degete în toate laturile de lungime și lățime) De la acest foișor până la casele acelui ban Mareș ce se afla situate lângă biserica comunei, avea un pod de aramă așezat tot pe stâlpi de piatră pe care se preumbla zisul Mareș cu familia sa și privea la mulțimea și frumusețea peștilor*”

Heleșteul există întocmai ca în descrierea de acum 139 de ani, numai că a devenit teren arabil și zonă construibilă. Mai există și doi piloni de cărămidă între zidul estic al conacului și povarnă, dar pentru a susține un pod către eleșteu, trebuia direcționați N-S, nu V-E. Alimentarea cu apă se făcea printr-o conductă de olane care ocolea biserica de la nord către sud, mergea spre E paralel cu Gârla lui Băj cam 150 m pentru ca să se îndrepte spre S și după cca 200 m să se verse în eleșteu prin peretele nordic, natural, al acestuia.

Acest mod ingenios de alimentare cu apă nu este singurul în acele vremuri. Cercetările arheologice au descoperit același sistem la așezările monastice de la Cotmeana și Tutana, datate ceva mai târziu decât cel de la Băjești.

Punctul de plecare îl reprezintă izvorul de la „Vistărie” (cum pronunță localnicii) situat pe versantul vestic al „Dealului Nebunilor”. De aici, conducta îngropată la 0,70 m față de nivelul de călcare formată din olane mari (36 – 13,5 – 9,5 cm) așezate pe un pat de cărămidă și îmbrăcate triunghiular tot cu cărămidă, ocolea dealul Gurgui ajungând la curtea boierească aflată la 650 m de izvor. De aici apa era condusă pe conducte din olane mai mici (28 – 11,5 – 8cm) spre diferite destinații - bucătărie, fântână, eleșteu.

Termenul „Vistărie” nu are legătură cu „Vistierie” în sensul consacrat de „tezaur”. El provine din latinescul „voltoria” care a dat românescul „vâltoare” numită românește „vistieră”, o puiă de împâslit țesăturile de lână cum ar fi „pănura” despre care vorbește un document din 1528 prin care Dracea din Băjești și cei șase fii ai săi cumpără partea lui Bratul din Băjești cu 4 vaci cu lapte, 4 boi buni, 2 obroace de grâu și o pănură.

Instalația propriu-zisă consta dintr-o cadă cu doage de lemn în care se scurgea un debit mare de apă ce producea „învolburarea” apei și

învârtirea țesăturilor așezate în ea. De multe ori pe fundul căzii se așezau mărăcini, crengi de salcâm sau rugi de mur pentru scămoșare.

Configurația terenului este ideală. Izvorul este puternic, cu debit mare, și se află pe coastă la o diferență de nivel față de groapa unde era așezată cada de 4 m. Posibil ca ea să fi funcționat multă vreme din moment ce toponimul este viu, unul dintre cele mai importante pentru viața satului.

Pentru a valorifica recolta bogată de prune de pe livezile satului(în 1838 erau înregistrați în catagrafie 29.280 de pruni), marele ban a trebuit să construiască o povarnă. Construcția se păstrează și azi impunătoare cu dimensiunile de 38m lungime și 11 m lățime. Înălțimea se pare că a fost de 3,80 m, dovadă fiind zidul nordic unde a fost ridicat coșul de evacuare a fumului, care se înalță semeț deasupra unor ziduri în ruină, năpădite de moloz și arbuști. Acest coș demonstrează arta deosebită a unor zidari din acele timpuri, pe care meșterii de azi nu pot decât să-i invidieze.

Zidul de N al Povernii

O problemă deosebită era alimentarea cu apă a acestei

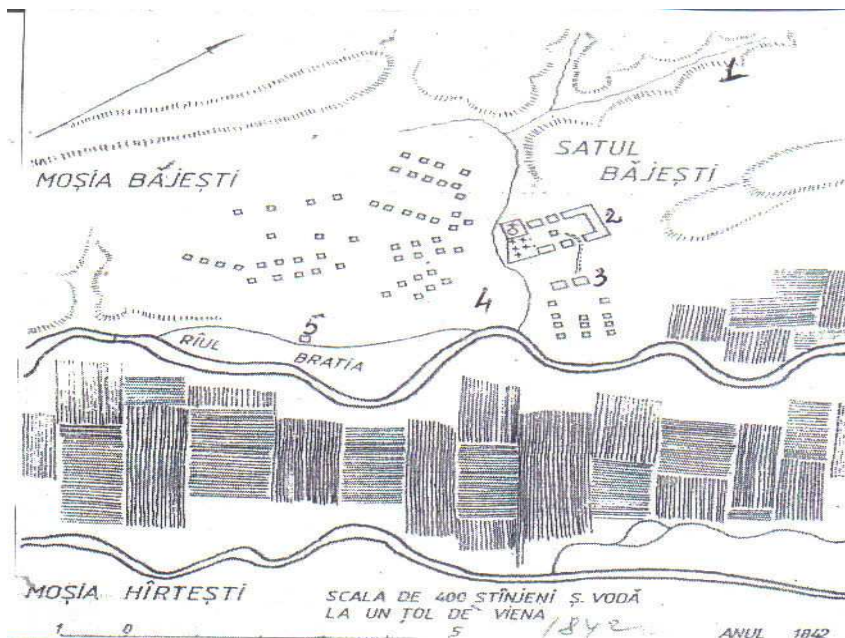
instalații care nu putea fi rezolvată prin conducta subterană. Debitul mic al acesteia nu ar fi putut asigura răcirea aburului și transformarea lui în lichid. Așa că meșterii au apelat la o altă soluție: aducerea apei printr-o conductă subterană din râul Bratia, de la punctul cel mai înalt al albiei acesteia numit „Mâncătură”, punct de unde în vremea colectivizării pornea canalul care străbătea lunca pe o distanță de 3,5 km. Această conductă a fost descoperită întâmplător de locuitorul Nae Toma Vărzaru prin anii 1960 când săpa o groapă pentru o uscătoare de prune. Bărbatului i-a fost frică atunci să spună despre descoperire autorităților comuniste. Abia în 2007 a îndrăznit să spună într-o discuție cu mai mulți săteni. El a mai precizat că grosimea acelei conducte era mult mai mare față de cea care aducea apa (40-15-13).

Raportul lui Thoma Ionescu pomenește de o „o baie existentă din vechime în ograda proprietății d-lu Barbu Bellu”.²Învățătorul spune „am descoperit și găsit a fi fost o baie pentru îmbăiat oamenii a cărei zidărie a fost săpată dintr-o singură piatră și a cărei mărime a fost ca de 5 stânjeni pe o latură, având patru laturi egale. Iar înălțimea, după cum ne informează bătrânii aflați acum ar fi fost ca de un stânjen. La care baie apa pentru îmbăiat se aducea pe două olane prin pământ, care olane unul comunica apă fierbinte, iar celălalt rece. Din care antichități se mai află numai vatra acestei băi care probează că într-adevăr a fost.....(cuvânt șters, neinteligibil) care posedă această moșie pe le anul 1678”. (La această dată marele ban era mort, deoarece el dispare din documente la 1673).

Afirmația sa este de necombătut. Dar bătrânii pe care i-am cunoscut și i-am ascultat povestind –Alexandrescu Dumitru, n.1875, bunica mea Maria Pantazică n.1878, Niță Sandu Spătaru, Ion Țupurug, născuți tot pe atunci, nu pomeneau niciodată de existența unei băi de dimensiunile celei zugrăvite de învățător. Era săpată într-o singură piatră și avea dimensiunile de 5 stânjeni lungime, 5 stânjeni lățime, și 1 stânjen înălțime - un volum de 200 m c de apă circulând pe două conducte: de apă caldă și de apă rece. Dacă apa rece putea fi adusă de la Visterie, de unde era alimentat conacul, apa caldă de unde s-ar fi putut aduce? Legenda pare, într-adevăr legendă! Și totuși....ceva adevăr plutește pe undeva!

² Biblioteca Academiei Române, Ms.228, f. 124-125

. Povarna și locul presupusei băi se află mai jos la aproape 100m.

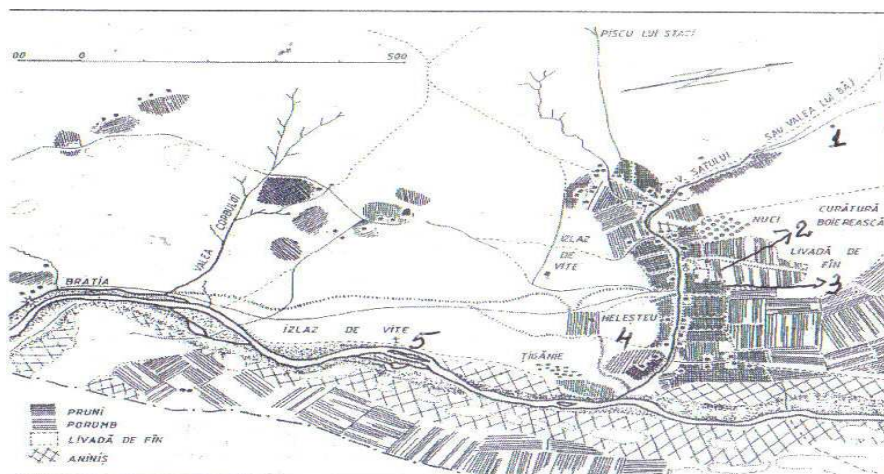

Considerăm că nu poate fi vorba decât de un rezervor de apă care să se adune în timp pentru a satisface nevoile distilării prunelor, apă în care lucrătorii se puteau spăla, sau un recipient în care să se păstreze borhotul de la culesul prunelor până la fabricație. Dacă privim cu atenția harta din 1842, observăm cu ușurință localizarea obiectivelor aflate în discuție, după cum urmează, conform cifrelor: 1. Vistărie/, 2. Curtea boierească. 3. Povarna. 4. Heleșteul. 5. Moara de pe râul Bratia a marelui ban.³

Se observă de asemenea pasarela susținută de piloni de zidărie dintre care se mai văd doar doi ce făcea legătura între conac și povarnă. Și aici este o surpriză de proporții, deoarece sunt reprezentate două construcții. Cea din dreapta este povarna despre care am vorbit. Cea din stânga, ce poate fi, din moment ce în 1950 era teren viran, după care un sătean a primit lotul respectiv și și-a construit casă. Credem că această construcție era baia despre care vorbea dascălul Thoma Ionescu. Să adăugăm că harta din 1810⁴ prezenta Povarna ca o construcție masivă pornind din apropierea pârâului până la limita nordică de astăzi (vezi cifra 3).

³ Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de hărți, DLXXV I/3

⁴ Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de hărți, DLXXV I/24

Harta din anul 1810 cu localizările celor 5 obiective

Morile sunt instalații tehnice prezente în mai toate satele, iar în așezările risipite ființează chiar mai multe pentru ca oamenii să nu parcurgă drumuri lungi cu „bucatele” în spinare pentru măcinat. Ele au evoluat din râșnițele de tip dacic sau roman prin aplicarea unor dispozitive care valorificau forța apelor, a vântului sau a animalelor, de unde și cele trei tipuri de mori. Mori de vânt sau acționate de animale nu am întâlnit în documentele avute la îndemână despre satul nostru sau cele vecine, iar dacă au existat, nu s-au făcut specificații, termenul frecvent a fost „cu toate vadurile de moară”, sau cu „moară/morile”

Moară de apă a funcționat încă din vremea lui Mareș banul. Locul de amplasare a morii a fost ales la vărsarea Gârlei lui Băj în râul Bratia, locul fiind numit și astăzi „Între iazuri”. De altfel, traiectul iazului se observă cu ușurință - un canal pe dreapta râului pornind de la „Mâncătură” care este punctul cel mai înalt al albiei. Piloții masivi din lemn rotund pe care era așezată moara au dăinuit până prin anii 1960.

Atât pe harta din 1810 , cât și pe planul moșiei din 1842 , această moară apare, însă ceva mai jos pe o ierugă a Bratiei , în dreptul locului numit Lunculiță .Modificarea cursului râului l-a determinat pe proprietar , baronul Bellu, s-o mute la vărsarea gârlei lui Băj. Documentele pomenesc și numele morarilor: Duță Morarul la 1838, Badea morarul la 1865.Acesta din urmă este împrăștiat pe pământurile stăpânite de strănepotul său Neculae Badea până la

colectivizare, pe locul numit astăzi „Lacul lui Badea” din Iuda . Dar să reluăm firul...La 26 martie 1614 Radu Mihnea ,întărește lui Ivan paharnic și fratelui său Badea șefariul „ *satul Băjești, toți și cu tot hotarul, din câmp și din pădure și din apa numită Bratia și cu vadurile de moară și cu tot venitul și vecinii*”. Unul dintre sătenii care s-au vândut lui Dragomir pitarul, tatăl celor doi boieri amintiți se numea Popa care pentru 2.500 de aspri și-a vândut „ *tot vadul lui și cu toată moara*” dovadă certă că pe Bratia erau mai multe mori.

Documentul din 3 iunie 1649 menționează că Mareș a cumpărat de la Ion al Tomii și nepotul său Toma din Băjești patru locuri peste râu (Bratia), lângă hotarul Hârteștilor (Bucșenești), trei locuri lângă moară și un loc mai sus de moară până-n iazul acesteia.

La 2 iulie 1658 Mareș cumpără de la Mătușa Dăspina și fiul ei Gheorghe un loc la „*moara cea veche*”.⁵

Evident, se pune întrebarea unde se afla această moară veche. Coordonatele sumare „ *peste râu*”, „*hotarul Hârteștilor*”, „*luncă*” nu ne ajută prea mult la fixarea locației, din contră, creează confuzii, mai ales că dincolo de Râul Târgului, în anul 1913 s-a construit moara „ *lui Pompilică*” în funcție până în 1960, iar mulți ar fi tentați să creadă că despre ea este vorba.

Dar, mergând mai departe pe firul documentelor întâlnim informații de preț în „*Tabelul împroprietăririi clăcașilor din 1865*”.

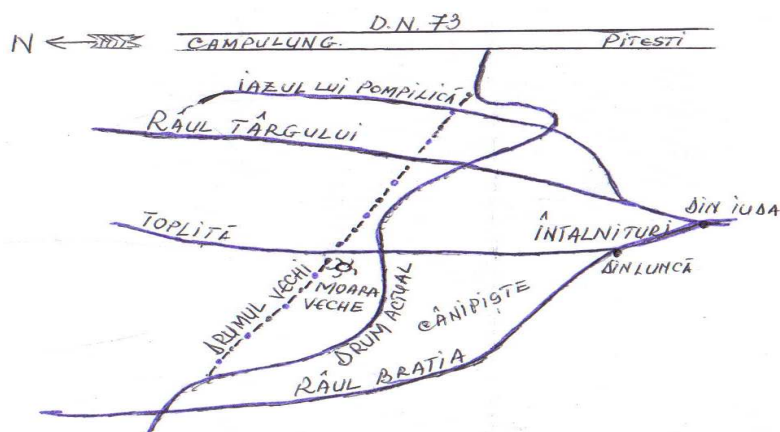
La nr. 74 locuitorul Șerban Piorul stăpânea locul de la chinga din luncă la „*drumul morii vechi*”. Aflat lângă șosea, în dreapta, începea de la Zăvoiul lui Mielache și se termina „*La Podișcă*”.⁶

Mauța văduva stăpânea „*La podișcă*” un pogon, peste drum de Șerban, locuri stăpânit de urmașii fiului ei Toma Bucureli; Gheorghe Băla și Nae al lui Toma. La capătul dinspre est al acestor locuri era o poiană cu câteva sălcii groase și scorburoase pe lângă care se strecura o topliță care fusese vadul morii. Alți săteni care stăpâneau acolo , „*la drumul morii vechi*” localizată cu precizie lângă „*Câniști*” sunt Ion Rădescu, Stanciu Rădescu , Ioniță Preda și Ion Eftene, pământuri aflate actualmente la urmașii lor, respectiv Ion Rădescu Frunzel, urmașii lui Costică Țântuș, profesorul Ion Predan și Onel Eftene. Existența morii în acest loc ridică și o altă problemă: de unde se alimenta iazul cu apă. Din Bratia? În nici un caz, deoarece albia acesteia era mult mai joasă, iar între râu și moară se interpunea terasa

⁵ DANIC, Documente istorice, MDL/39

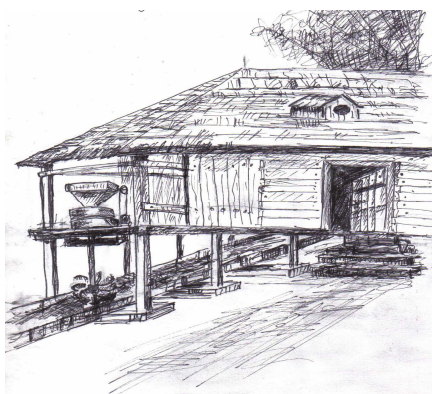
⁶ Document împroprietărire 1865, p.32

întăltă a luncii. De la Bratia până la locul acestei mori nu există nici o urmă de ierugă sau canal. Prin urmare, nu exista decât o soluție: canalul pleca de la Răul Târgului, aflat ceva mai departe, dar mai sus decât locul morii, urma acestuia fiind vizibilă și astăzi direcționată spre acest râu. Vărsarea în Bratia a acestui iaz a condus la toponimul „Podișcă” (locul unde drumul traversează toplița, vezi desenul de mai jos) și la „Întălniturile din luncă”, știut fiind că termenul „Întălnitură” este locul unde apa unui râu se varsă în cea a altuia. O asemenea denumire este exclusă pentru întâlnirea ramificațiilor aceluiași râu, iar existența toponimului „Întălniturile din Iuda” ceva mai jos întărește ideea expusă de noi, deoarece aici se întâlnește Bratia cu

Moara, după locul de amplasare, credem că a fost „pe iaz” fiind ferită de viituri și mai ușor de întreținut. Vadul apei zăgăzuia pentru acumularea unui volum mare de apă și se aducea la moară printr-un iaz amenajat de om. Roata era orizontală și se numea „făcău”, niște cupe așezate în formă de elice, după tradiția românească.

Nu avem alte informații, dar considerăm că și acestea, deși puține ajută la conturarea unei imagini interesante a trecerii satului nostru prin istorie.

se

NOI INTERPRETĂRI PRIVIND AȘEZĂMÂNTUL LUI NEGRU VODĂ DIN CÂMPULUNG.

*Des nouvelles interprétations sur l'Établissement du voïvode
Negru Vodă à Câmpulung.*

Dr. ing. Șerban Ioan Grigore Fălculete

Studiul nostru prezintă istoria unui important element din istoria medicinei românești, care a avut un rol major în istoria Valahiei, dar mai ales a orașului Câmpulung și a zonei din jurul reședinței domnești. Primul voievod care s-a preocupat de problemele oamenilor bolnavi și săraci a fost chiar domnul întemeietor al statului feudal Țara Românească – Negru Vodă, care a organizat la Câmpulung un stabiliment unde – după părerea noastră, bolnavii erau inițial oșteni din armata sa, pentru care domnul a stabilit reguli precise privind baza materială, personalul special, modul de funcționare. Deși astăzi lipsesc multe din documentele care ar clarifica aceste aspecte, putem studia istoria așezământului, relevant fiind documentul emis de domnul Matei Basarab în 1639, cu precizări privind organizarea, locul, documentele anterioare și aici aducem interpretări personale și inedite, urmărind situația până la sfârșitul secolului XVIII.

Nôtre étude présente l'histoire d'un très important élément de la vie médicale roumaine, qui a eu un rôle majeur dans l'histoire de la Valachie, mais surtout de la ville Câmpulung et la zone résidentiale. Le premier voïvode qui s'a préoccupé des hommes malades et pauvres a été Negru Vodă, le fondateur de l'état féodal de la Valachie. Il a organisé à Câmpulung un établissement où, sur notre opinion, les malades étaient au début soldats de sa armée, pour lesquelles il venait d'établir des règles claires en ce qui concerne les ressources, le personnel spécialisé, la manière fonctionnelle. Bien que aujourd'hui ont disparu beaucoup des documents qui venaient de clarifier ces aspects, c'est possible d'étudier l'histoire de

l'établissement, surtout si on prend en considération le document signé par le prince Matei Basarab en 1639, qui vient de préciser l'organisation, le lieu, les documents antérieurs – et ici viennent des interprétations personnelles et inédites, en suivant la situation jusqu'à le fin du XVIII-ème siècle.

Cuvinte cheie: Valahia, stabiliment, documente

Keywords: Valachie, établissement, documents

În vremurile vechi starea de sănătate a comunităților umane ce au viețuit pe teritoriile ce fac obiectul studiului nostru n-a constituit o preocupare organizată pentru ele sau conducătorii lor. Atunci oamenii se preocupau singuri de sănătatea lor bazându-se pe experiența proprie sau a unor indivizi din cadrul comunității, bărbați și femei, de obicei oameni înaintați în vârstă care prin experiența lor de viață au învățat să folosească cu multă eficiență unele leacuri naturale, în special plante, dar și remedii de natură animală (extract de organe, animale sau insecte, venin de șarpe, miere și ceară de albine, etc.) sau produse minerale, în special săruri, nămoluri, dar și ape minerale ce conțineau elemente tămăduitoare a diverselor boli.

Dintre toate aceste remedii cele mai folosite au fost desigur plantele, care au constituit așa cum mai constituie încă și în vremurile moderne, remedii foarte valoroase în combaterea diverselor boli sau accidente organice – plăgi, fiind și cele mai la îndemâna tuturor oamenilor.

Cu toate acestea, de-a lungul veacurilor molimele de tot felul dar și lipsa cronică a mijloacelor de existență, în special hrană, au secerat numeroase vieți, multe de vârstă tânără, așa încât media de vârstă era în general scăzută, sub 45 de ani.

În epoca feudală și în special după întemeierea statului centralizat Țara Românească, apar și primele preocupări ale autorităților centrale, voievodul și divanul său pentru organizarea unor acțiuni de ajutorare, tratare medicală și protecție a unor categorii sociale defavorizate cum am spune azi – sărace cum se spunea atunci, înființând chiar stabilimente destinate îngrijirii acestora.

Primul voievod care s-a preocupat de problemele oamenilor bolnavi și săraci a fost chiar voievodul întemeietor al Țării Românești, Negru Vodă. El a avut o idee genială în acest sens și anume aceea de a organiza în orașul de reședință al voievodatului său, Câmpulung, un stabiliment destinat îngrijirii oamenilor săraci și a celor cu diverse

infirmități, de cele mai multe ori oșteni ce luptaseră în oștile sale și care de regulă își pierdeau legăturile cu familiile lor de origine care se îngrijeau dintotdeauna de infirmii sau bolnavii.... din familiile lor.

Pentru a-și îndeplini acest deziderat, Negru Vodă a stabilit mai întâi baza materială necesară unui asemenea stabiliment, personalul de deservire și modul său de funcționare care să asigure dăinuirea sa peste timp. Datorită temeiniciei acestor reguli, stabilimentul său a funcționat – în ciuda vicisitudinilor – aproape neschimbat timp de peste cinci secole. A fost modificat și în cele din urmă desființat abia în vremurile moderne – pe la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX, după care și știrile privitoare la el s-au estompat, în timp, documentele originare fiind pierdute în majoritate, iar știrile uitate.

Lipsind astăzi materialul documentar explicit, cercetătorii care s-au preocupat de acest subiect au reușit să scoată în evidență multe din aspectele constituirii și funcționării sale, unele dintre acestea fiind însă interpretate diferit, mai ales eronat, stârnind și astăzi controverse.

Preocupându-ne și noi de acest subiect interesant și incitant atât pentru istoria veche a Țării dar și a satului Văleni, sat aflat în imediata apropiere a orașului Câmpulung și cu care sătenii din Văleni aveau numeroase legături economice și de rudenie, vom prezenta mai întâi cele mai importante aspecte privitoare la acesta, urmând să tragem concluziile ce le vom considera pertinente, și pe care îl vom numi **Așezământul de milă al lui Negru Vodă din Câmpulung**. Milă în sensul feudal al cuvântului – „ajutor, binefacere”, a se purta de grijă, cu menajamente fără ca cineva sau ceva care se află într-o stare demnă de compătimit”¹.

Primul document important, păstrat până astăzi în copie, care menționează Așezământul de milă al lui Negru Vodă este hrisovul emis de Matei Basarab în anul 1639 pentru satul Mățăul de Jos, care are următorul conținut: „ *Cu mila lui Dumnezeu Io Matei Basarab voevod și domn a toată Țara Românească, dat-am domnia mea această poruncă a domniei mele satului Mățăul de Jos din județul Muscel care iaste al săracilor din orașul domniei mele din Câmpulung, ca să fie în pace și slobod de bir și de talere și de împrumutare și de găleată de fân și de ban și de miere și de ciară și de slujbă domnească și de plaiu și de cai de olac și de toate slujbele*

¹ Vezi și **Mic dicționar enciclopedic**, Ed. Enciclopedică Română, București, 1972, p. 587.

câte vor fi peste an în țara domniei mele, de către nimeni bântuială să nu aibă. Pentru că însuși domnia mea m-am milostivit de i-am ertat cum au fost ertați și în zilele altor domni bătrâni.

Și am văzut domnia mea și cărțile de milă ale acestor săraci, cartea răposatului Negru Vodă și a fiului său Vlad Vodă și cartea lui Vladislav Vodă și cartea strămoșului domniei mele răposat Basarab voevod și a gineri-său Radului Vodă și a Mircii voevod Ciobanu și a lui Moise voevod și cartea bătrânului răposatului Alexandru voevod și a nepotu-său Radului voevod și a lui Gavrilă Vodă și iarăși cartea Radului Vodă din domnia a doua și cartea lui fiu-său Alexandru voevod și a lui Alexandru voevod Iliaș și cartea lui Leon voevod, toate de întărire făcute una după alta cu mare blestem.

Drept aceea și domnia mea încă însumi am întărit și am înnoit aceale cărți vechi și această carte a domniei mele pentru acel sat Mățăul de Jos ce s-au scris mai sus, ci n-au fost în rândul țării, ci au fost de treaba și hrana săracilor și a gârbovilor și a schilozilor din orașul domniei mele din Câmpulung. Și să aibă a lucra la morile lor și la toate trebile ce le va trebui și la biserici. Și să aibă pace pentru toate, după cum iaste scris mai sus, precum au fost ertați și înainte vreme.

Drept aceea și voi birarilor și slugilor domniei mele care veți umbla într-acest județ, voi încă să căutați foarte și să vă încredințați, să-i lăsați în pace pentru toate câte s-au scris mai sus. Iar care cum s-ar ispiti a-i supăra pre dânșii, acel om grea urgie va lua de la domnia mea.

Încă și blestem am pus domnia mea, după petrecerea domniei mele, pe carele va alege bunul Dumnezeu a fi domn Țării Românești, au din neamul nostru, au după păcatele noastre din alt neam, să aibă a cinsti și a înnoi și a întări această carte de milă după tocmeala ce iaste mai sus scrisă, pre acela domnul Dumneueu să-l cinstească și să-l păzească întru domnia lui și în veacul viitor, sufletul la odihnă, iar de nu va cinsti și va întări această carte a domniei mele ci o va călca și o va lăsa în pustiire, acel om să fie proclat și anatema de 318 sfinți părinți de la Nicheia și să fie proclat cu Iuda și cu Arie la un loc.

Și să fie aceleia pârțș sfântul Ioan Botezătorul în ziua cea înfricoșată și viitoare a lui Isus Hristos, la a doua venire, unde nu iaste fățarie în veci, amin.

Iată dar și mărturii am pus domnia mea: pă jupan Theodor mare ban al Craiovei și jupan Hrizea mare vornic și Grigorie mare logofăt și Radu mare vistier și Preda mare spătar și Buzinca mare

clucer și Socol mare stolnic și Radu mare comis și Vucina mare paharnic și Constandin mare postelnic. Însumi domnia mea am zis.

Și am scris eu Pârvul Spudei în scaunul orașului Târgoviște, în luna lui iunie anul 7147 (= 1639)”².

După Matei Basarab și alți voievozi urmași ai lui au întărit hrisovul de scutire sus citat. Dintre acestea vom menționa doar pe cel de la Radu Leon în 8 mai 1665, în care numele de „săracilor” menționat de hrisovul lui Matei Basarab este înlocuit cu acela de mișel, denumire ce va fi schimbată de pe la jumătatea secolului XVIII cu acela de „calici”.

În 1679, 1 aprilie, domnitorul Șerban Cantacuzino înnoiește și întărește hrisoavele înaintașilor săi „de milă” pentru mișeii din Câmpulung, scutind și el satul Mățăul de Jos de dările și podvoadele către domnie, aceștia urmând în schimb să aibă grija mișeilor. În acest document se face pentru prima dată și o mențiune nouă, neamintită în hrisoavele anterioare, și anume că „*numai au să-și plătească partea lor ce le va fi de dajdie, iar pentru alții să nu se bântuiască, nici să fie asupriți cu dajdii peste puterea lor, pentru care se plânseseră domniei*”³. Constatăm deci că de la o vreme (nu știm de când) Mățăul de Jos nu mai era cu totul scutit de bir, fiind obligați să plătească și ei vistieriei o anumită sumă de bani, se pare destul de mică.

În 1716 Nicolae Mavrocordat sporește birul Mățăului de Jos după cum specifică în hrisovul din 20 aprilie 1716, prin care cele 5 liude (familii) de moșneni din Mățău sunt scutiți de „*poclonul steagului, de podvoadele de mertice, de cai de olac și de ținut, de cai împărătești, de cară de oaste, de zaherele și satarele ce se pun pe siliști, de părpăr și fumărit, de dijmărit și oierit... și în schimb să-și plătească birul lor de 150 de ughi (galbeni) în șase rânduri și să îngrijască, să păzească și să caute pe mișeii din Câmpulung, așa cum s-a urmat din vechime*”.

Un an mai târziu, în 1717, următorul domn Ion Mavrocordat reduce numărul moșnenilor scutiți de la 55 la 30 liude, reducând și birul la 100 ughi ce urmau să fie plătiți de patru ori pe an⁴.

Ultimul document cunoscut astăzi este cel dat satului Mățăul de Jos de Constantin Mavrocordat în anul 1761, 20 octombrie, prin care locuitorii din Mățăul de Jos erau îndatorați să aibă grijă de „mișeii”

² În „Revista arhivelor”, IV, I, 1940, p. 143-154. Vezi și prof. Ioan I. Șucu, înv. I. Popescu, prof. P. I. Tomescu, *Monografia comunei Mioarele*, p. 26-29.

³ *Idem*, p. 35.

⁴ *Idem*, p. 33.

din Câmpulung fiind îndatorați „să-i caute și la alte boli de ale lor” și să le repare „chiliile”⁵.

Alte documente ce le vom prezenta în paginile următoare nu mai menționează existența acestui stabiliment până spre sfârșitul secolului XVIII și se referă numai la „Câmpul mișeilor”.

În privința locului unde a fost situată această colonie, opinăm pentru localizarea ei în partea de sud și vest a orașului și a domeniului domnesc, nu departe de curtea voievodală.

Moșia orașului Câmpulung a fost încă din vechime împărțită în două părți, între vechii locuitori ai așezării, moșnenii câmpulungeni care populau și stăpâneau partea de răsărit și vechile așezări, și domeniul voievodal care era situat în partea de apus și sud a orașului. Pe această porțiune de teren, la sud și vest de curtea domnească numită mai târziu „Câmpul mișeilor”, Negru Vodă a construit un număr de locuințe numite chilii, după tipicul călugăresc, două biserici – și anume biserica Sf. Gheorghe al cărei patron militar ni se pare semnificativ pentru îndeletnicirile militare ale destinatarilor inițiali ai așezământului; și biserica Fundeni cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, ambele biserici fiind cele mai vechi construcții existente astăzi în oraș⁶.

De altfel, aceste biserici erau întreținute și susținute material și spiritual de mănăstirea domnească Negru Vodă, iar anterior probabil de biserica voievodală de mir, ele fiind metoace ale mănăstirii și deservite de călugări ai acestei mănăstiri, ele neavând nici enoriași mireni așa cum biserica Fundeni nu are nici astăzi. Biserica „Sf. Gheorghe” și-a format o enorie din locuitorii orașului ce s-au așezat pe porțiunea de moșie a mănăstirii folosită anterior de mișeii așezați și naturalizați cu timpul drept băștinași și proprietari ai loturilor pe care le foloseau, luându-și și obligația de a întreține și biserica.

Spre sud-vest de bisericile amintite, pe Râul Târgului, se afla moara sau morile construite de Voievod pentru folosința săracilor, a gârbovilor și schilozilor ce populau Așezământul și amintite în documentele menționate mai sus.

Locuințele numite chilii după modelul călugăresc se aflau situate tot pe stânga Râului Târgului, în dreptul cătunului pendinte de Mățău numit azi Chilizii, sat ce și-a luat numele de la locuințele săracilor aflate în apropiere în Câmpulung.

⁵ *Idem.*

⁶ Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung...*, p.238-249.

Puțin mai spre est de chiliile amintite se află Dealul Flămânda, deal ce și-a luat numele - după părerea noastră - de la săracii ospiciului ce populau zona Dealul Flămânzilor, deal pe care afla și cimitirul acestora și care ulterior, prin extindere, va deveni și cimitirul principal al orașului Câmpulung.

În aceeași zonă, dar sus pe deal în Mățău, se află un alt loc cu nume sugestiv, „Desagii lui Vodă”⁷ sau „Desagii vozii”⁸, loc ce fusese destinat de moșnenii mățăuani pentru a fi cultivat cu diverse culturi (grâu, mei, fasole, legume, mai târziu probabil și porumb), semințele și fructele acestora după recoltare erau încărcate în desagi și transportate pe samar sau cu căruța în Câmpulung la ospiciu, pentru hrana locuitorilor.

Așezământul a fost pus de Voievodul întemeietor sub supravegherea administratorului curții și domeniului domnesc, iar în ultima parte a existenței sale sub administrarea unui vătaf de calici, numit de domnitorii țării, cum este pomenit în actele din secolele XVII și XVIII. Toate aceste întocmiri au fost consemnate de Negru Vodă în hrisovul amintit, întărit cu mărturisirile marilor boieri și cu mare blestem, lăsând aspră poruncă urmașilor săi să le urmeze întocmai, în veci. Și așa cum am văzut mai sus, această întocmire a durat mai bine de 500 de ani.

După refacerea din temelie a bisericii de mir a lui Negru Vodă și transformarea ei în mănăstire de Matei Basarab, supravegherea Așezământului se făcea probabil de egumenul mănăstirii, cum de altfel se arată și în unele documente care atestă că bisericile („Sf. Gheorghe” și „Fundeni”) erau întreținute și asigurate cu personal clerical de către egumenul mănăstirii și călugării săi⁹.

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea însă, în condițiile tot mai nesigure ale vremurilor datorate războaielor turco-austro-ruse din anii 1737-1790, în cursul cărora numeroase ciocniri armate s-au dat în Câmpulung sau în apropiere provocând distrugerii devastatoare ce au culminat cu arderea orașului Câmpulung în 1737 și apoi în 1787 și 1790, urmate de exodul masiv al populației locale spre locurile de bejenie din munți, vechile hrisoave s-au pierdut sau au fost distruse împreună cu o bună parte din clădirile orașului.

⁷ C. Rădulescu Codin, „Muscelul nostru”, Câmpulung, Tipografia Gh. Vlădescu, 1922, p. 98)

⁸ Informație luată în 10 octombrie 2009 de la Vișoiu Moise de 82 ani din Mățău

⁹ Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung*..., p. 238-249.

Printre acestea s-au aflat și chiliile, morile și chiar bisericile Așezământului din Câmpulung. Cea mai mare parte dintre acestea nu s-au mai putut reface din lipsa mijloacelor materiale, dar și a dezinteresului domnilor fanarioți care nu mai acordau importanță vechilor tradiții autohtone.

Spre sfârșitul veacului XVIII, sub pretextul unor reforme, ultimele privilegii ale mișeilor câmpulungeni au fost suprimate, iar moștenitorii lor calicii au fost înscriși pe lista unor efemere ajutoare personale. În Țara Românească, problema mișeilor deveniți calici era definitiv încheiată înainte de sfârșitul secolului, prin măsura luată de Alexandru Moruzi la 25 februarie 1794 de a constitui un fond lunar de câte 50 de taleri din care să fie ajutați cerșetorii cărora li se pretindea în schimb să nu mai cerșească pe la biserici, pe ulițe, prin curți¹⁰.

Tot voevodul Alexandru Moruzi care a domnit în ultimul deceniu al secolului XVIII (1793-1796, 1799-1801) a orânduit mănăstirile Câmpulung, Tismana și Cozia – cele mai bogate din țară – să dea bani la spitalul de ciumă ridicat de el la Dudești - București¹¹. Cu aceasta, Așezământul lui Negru Vodă de la Câmpulung dispare definitiv.

Profitând de vremurile tulburi și diluarea autorității statului, orașenii câmpulungeni, mai ales cei influenți și bogați, dar și vecinii domeniului voievodal, au încercat și în mare parte au reușit ca prin diverse mijloace, de cele mai multe ori oculte, să acapareze bucăți importante din acest domeniu. Profesorul I. Șucu și colaboratorii săi arată în monografia comunei Mioarele că „începând cu anul 1797 s-au pornit o serie de judecăți pentru revendicări de pământuri între orașenii câmpulungeni pe de o parte și armașul Bănică Urianu pe de altă parte. Aceste pământuri se găseau în „Câmpul mișeilor”, în afara orașului, în partea dinspre miazăzi și apus, pe lângă Râul Târgului, la câteva sute de metri de intrarea în actuala gară. Acest teren peste care s-au întins locuitorii orașului cu stăpânirea se mărginește la est cu Râul Târgului, la nord cu Valea Sf. Gheorghe, la sud cu valea ce se numește Curmătura, iar la apus se întindea până la Podul Banului sub Obreja. În această parte de loc și-au avut „mișeii” chiliile, moara și biserica, iar denumirea de „Câmpul

¹⁰ N. Vătămanu, *Începuturile medicinei românești*, București, Ed. Științifică și enciclopedică, 1966, p. 42.

¹¹ Vezi V.A. Urechia, *Istoria Românilor*, tom VII, p. 408-410; Dr. Pompei Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, vol. III, p. 198.

mișeilor” se păstrează și astăzi la orășenii câmpulungeni, cu indicația topografică dată de documente”¹².

În continuare, autorii menționați dezvoltă în lucrarea amintită o ipoteză eronată, după părerea noastră, și anume că destinatarii ospiciului de la Câmpulung au fost bolnavii de lepră, boală molipsitoare gravă cunoscută încă din vechime, ceea ce nouă nu ni se pare verosimil. Nu credem că voievozii întemeietori și urmașii lor să fi făcut o colonie de leproși în mijlocul orașului și în apropierea palatului lor de reședință.

Suntem de părere că autorii sus menționați au fost influențați în afirmațiile lor de ideile elaborate de cercetătorul Nicolae Vătămanu în lucrarea sa ***De la începuturile medicinei românești*** (Editura științifică și enciclopedică, București, 1966), în care autorul își expune teoria sa că săracii și infirmii menționați de documentele voievodale (vechi și noi) ar fi fost în realitate bolnavii de lepră strânși de prin țară și izolați aici ignorând părerile celorlalți cercetători care s-au preocupat de această chestiune.

Și după părerea noastră, destinatarii Așezământului lui Negru Vodă au fost, cel puțin la începuturile sale, chiar infirmii – schilozi, gârbovi, orbi, șchiopi (ologi) ce proveneau din detașamentele speciale de oșteni tocmiți și întreținuți de voievozi pentru paza domeniului domnesc și a casei voievodale, protecția voievodului și intervențiile de urgență necesitate de evenimentele neprevăzute ce se iveau atunci ca și acum. Erau constituite de altfel din oștenii de elită bine instruiți și echipați corespunzător, cantonați în apropierea palatului domnesc și care erau gata la orice oră din zi sau noapte să se echipeze și să formeze scutul uman necesar pentru protecția voievodului și a familiei sale.

Ei au format ulterior baza detașamentelor de oaste regulată tocmită și echipate de voievozi, așa numiții lefegii, formate inițial din localnici dar ulterior din oșteni străini – seimeni și roșii, care de multe ori vor produce și numeroase nereguli, revolte cunoscute în istorie pe vremea voievozilor Gavril Movilă, Matei Basarab, Constantin Basarab, etc.

Erau folosiți de voievozi în nenumăratele lor războaie, așa cum susține de altfel majoritatea cercetătorilor ce s-au ocupat de această problemă¹³:

¹² I.Șucu și colaboratorii, ***Monografia comunei Mioarele***, p. 33.

Cu aceasta existența Așezământului lui Negru Vodă ia sfârșit și preceptele sale trec în neființă și uitare, și doar străduințele unor cercetători le mai scot la lumină, din timp în timp, ceea ce constituie un fapt pozitiv și de apreciat pentru a putea și noi învăța din strădania străbunilor.

De aceea am încercat și noi să facem (să însăilăm) studiul de mai sus, relevând și considerațiile noastre personale.

¹³ C. Ionescu Gion – *Istoria Bucureștilor*, p. 361; C. Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Muscel*, 1893, p. 201; C. Rădulescu Codin, *Câmpulungul Muscelului*, Ed. Vlădescu, Câmpulung, 1925, p. 128; *Enciclopedia Română*, București, 1938, vol. I, p. 519; Pompiliu Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, București, 1938, p. 24-46.

**CÂMPULUNG MUSCEL ÎN CREAȚIA
ARHITECTUL CRISTOFI CERCHEZ (1872-1955).**
*The place of Câmpulung Muscel in the creation of architect Cristofi
Cerchez (1872-1955)*

**Istoric de artă drd. Oana Marinache
Universitatea Națională de Arte București**

Rezumat

Anul acesta se împlinesc 140 de ani de la nașterea inginerului și arhitectului de origine armeană, Cristofi Cerchez (1872-1955), reprezentant de seamă al arhitecturii românești. Mergând pe calea deschisă de arh. Ion Mincu (1852-1912), Cerchez a fost puternic influențat de vechile case de târgoveți din secolul al XVIII-lea, de arhitectura vernaculară și mănăstirească. Arhitectura musceleană și argeșeană prezintă încă din copilăria sa o sursă inepuizabilă de inspirație, dovedită de schițe și fotografii, identificate și prezentate public pentru prima dată. Prima vilă atribuită arh. Cerchez este construită între 1898-1900 la Câmpulung Muscel pentru omul politic Eugeniu Stătescu (1836-1905). Un alt proiect, datând din 1929, dar nerealizat, a fost cel al refacerii și extinderii Halelor comerciale.

Abstract

This year we celebrate the 140th birthday of Cristofi Cerchez (1872-1955), an architect and engineer of Armenian origin, who is an important representative of Romanian architecture. Following the footsteps of architect Ion Mincu (1852-1955), Cerchez was deeply influenced by the old town houses dating back to the 18th century, by vernacular and monastic architecture. The architecture of Argeș and Muscel counties was a perpetual source of inspiration since his childhood and his photos and sketches - presented here for the first time - testify to this. The first villa presumed to be designed by architect Cerchez was built between 1898-1900 for the politician Eugeniu Stătescu (1836-1905). Another project, dating back to 1929, which was never completed, referred to the rehabilitation and extension of the Commercial Market Houses.

Cuvinte cheie: Câmpulung Muscel, Cristofi Cerchez, vila Eugeniu Stătescu, Halele comerciale, case vechi

Keywords: Câmpulung Muscel, Cristofi Cerchez, Eugeniu Stătescu villa, Commercial Market Houses, old town houses

Povestea lui Hristea "Cristofi" Cerchez începe la 5 iulie 1872, în comuna Herăstrău-Băneasa, într-o familie de origine armenescă. A făcut școala la Turnu Măgurele și Alexandria, apoi a continuat studiile la școala de băieți "Mihai Viteazul" din București. În 1894 este absolventul Școlii de Poduri și Șosele, devenind conductor-desenator. Între 1895-1898 primește o bursă privată pentru a urma cursurile de arhitectură de la Școala de Arte Frumoase din Milano. Cariera sa se desfășoară de-a lungul a mai bine de 47 de ani și cuprinde mai mult de 50 de lucrări de arhitectură privată și publică (civilă și religioasă) în mai multe orașe ale României: Câmpulung Muscel, Alexandria, Ploiești, București, Constanța, Iași, Vălenii de Munte.

Interesat nu numai de preluarea și adaptarea modelelor deja utilizate de arh. Ion Mincu (1852-1912), dar și de înțelegerea surselor artei tradiționale, de acumularea unor elemente și motive noi, în prima parte a tinereții Cerchez întreprinde călătorii de studiu prin diferite zone ale țării. Așa cum aflăm din propriile scrieri, pe lângă studiul arhitectural și decorativ, se preocupă de căutarea fondului autohton. Cu o curiozitate iscoditoare se interesează și de basme, cântece și poezii populare, este la curent cu descoperiri arheologice și conferințele din domeniul istoriei religiilor, geografiei, toponimiei.

Atenția acordată caselor din regiunea Muscelului încă din perioada adolescenței, cultivată și de poveștile tatălui său, prinde roade în conturarea stilului propriu. Cel mai mult îl atrag casele de târgoveți, datând din sec. al XVIII-lea și din prima jumătate a sec. al XIX-lea, de la care va prelua balconul-cerdac pe stâlpi de lemn, arcurile trilobate și în acoladă, stâlpii canelați cu rol decorativ pe fațadă, geamlâcul, poarta gârlici, streășina lată cu scândurele, decorația cu panouri de stuc. Iată cum sintetiza arh. Cerchez aceste surse de inspirație, văzute în copilărie, mai ales pe timpul vacanțelor de vară petrecute la Câmpulung și în Argeș: "(...) toate casele

țărănești de la țară sau de la oraș, cu cerdacurile lor, cu podoabele de pe ele și cu forme nemaipomenit de frumoase.”¹

Din repertoriul argeșean și muscelan, distinge arcul eliptic ca elementul esențial: ” Nu este ungher în țară, nu este bisericuță sau culă, ca aceea de la Curtișoara, nu este casă țărănească prin județe de munte, prin Argeș și mai ales prin Muscel, unde să nu întâlnim arcul eliptic, cu forma lui specială și restul arhitecturii cu totul concordant arcului, într-o compoziție cu siluetă valahă (...)”² și ”(...) ușa intrării, deși de formă dreptunghiulară, se înscrie în elipsă”³. Acest element poate fi văzut pe aproape toate clădirile bucureștene, fiind și cazuri în care l-a folosit la interior sub forma unor nișe oarbe.

Primul imobil cunoscut a fi atribuit lui Cristofi Cerchez este vila din Câmpulung Muscel a lui Eugen Stătescu (1836-1905). Proprietarul a fost un important jurist, om politic, membru fondator al Partidului Liberal în 1875 și prieten și colaborator al lui Ion C.Brătianu (1821-1891). În perioada 1876-1903 Stătescu a fost de mai multe ori ministru al Justiției și, între 1881-1882, al Afacerilor Străine.

Vila Stătescu poate fi considerată eclectică cu elemente predominant inspirate din arhitectura locală. Pe de o parte se constată elemente preluate din decorația ceramică colorată (discuri, bumbi, ancadramente) a clădirilor bucureștene ale arhitectului Ion Mincu care se îmbină cu cele inspirate din arhitectura vernacular muscelană: stucatura cu elemente vegetale⁴, stâlpii de lemn, arcurile în acoladă. Prezența balcoanelor-cerdac, a nișelor semicirculare, a unei intrări de pivniță de tip gârlici sunt și ele dovada unei preluări atente a fondului autohton. Pe de altă parte constatăm și câteva elemente de inspirație străină, care pot fi puse pe seama studiilor italiene ale arhitectului: bosajul bazei, turnul-belvedere, tratarea colțurilor, ancadramentul și grilajul intrării principale, vasele decorative ce se aflau odinioară la intrare.

Câteva informații, posibil inedite, au reieșit din consultarea fondului Brătianu de la Arhivele Naționale și din colecția de fotografii

¹ Cristofi Cerchez, *Dacia preistorică și istorică*, Editura Ararat, București, 2002, p. 16

² *Idem*, p.212

³ *Ibidem*.

⁴ Motivul decorativ al lugerului (*rinseau*) cu flori, frunze, volute, realizat în stuc este proiectat de arhitect, atent la toate detaliile, dar realizat de meșteri locali, mai puțin pricepuți. Panourile decorative sunt net inferioare celor care se vor regăsi pe fațadele caselor bucureștene.

a familiei arhitectului Cercez. Este posibil ca arhitectul și politicianul să fi colaborat și la alt proiect, conacul Petrești din jud. Ilfov.

În februarie 1918 Cecilia Petrescu, mama lui Eugen Stătescu,⁵ face următoarea donație în testamentul ei: ” *Vila numită Eugeniu Stătescu din Câmpulung, cu tot localul ei și cu tot ce se află într'însa la deschiderea succesiunii, o leg, cu o sumă de una sută mii lei (100.000), Eforiei Spitalelor Civile din București, pentru a înființa și întreține în această Vilă, din venitul sumei legate, un asil de infirmi, care va purta numele de asilul Stătescu-Petrescu. Asilul va avea cel mult patru paturi și infirmii vor fi aleși dintre bărbații de bună condițiune social și fără mijloace.*”⁶ În parte, dorința donatoarei a fost respectată, în prezent aici se află secția de pneumologie a Spitalului T.B.C. din Câmpulung Muscel.

Trebuie observat că Cecilia Petrescu provenea din satul Petrești, la acea dată în comuna Balotești, județul Ilfov, unde și dorea să fie înmormântată alături de părinții ei. În fondul familiei Cercez am putut identifica două fotografii cu conacul de la Petrești, încă în construcție la sfârșitul secolului al XIX-lea, judecând după îmbrăcămintea personajelor din prim plan. Prezența lui Eugeniu Stătescu și a arh. Cercez în fața conacului în construcție vine să certifice faptul că cei doi au avut o legătură de prietenie și poate au colaborat și în afara proiectului din Câmpulung Muscel. Deși nu se poate stabili cu certitudine că acest conac ar fi o creație a arh. Cercez, stilul în care este conceput amintește foarte mult de *stilul rumânesc* al acestuia: construcție cu un etaj, volumul intrării în rezalit peste care se află un cerdac cu stâlpi de piatră cu fusul în torsadă, arcade trilobate, volumele laterale au *loggie* pe stâlpi de piatră la parter și balcoane-bridvoare cu stâlpi de lemn la etaj. Arcadele trilobate ale cerdacului sunt asemănătoare și cu cele de la vila Minovici (prima vilă construită la București în 1905), chiar dacă mai numeroase pe fațada de la Petrești. Intrarea de la parter e prevăzută cu o copertină pe suporturi de lemn. Este posibil ca în partea stângă a conacului să se fi aflat o capelă/mausoleu. Aproximativ contemporane, între cele două imobile

⁵ Potrivit Almanach du High-Life 1902, p. 164 pe soția lui Eugen Stătescu o chema Malla înainte de căsătorie, deci nu poate fi aceeași doamnă Cecilia Petrescu, pe care o presupun mama omului politic.

⁶ A.N.R., fond fam.Brătianu, dosar 137, f.55, f.v., 15 februarie 1918, testamentul doamnei Cecilia Petrescu în care Ion I.C.Brătianu a fost numit legatar universal și executor testamentar.

aparținând familiei Stătescu-Petrescu se pot observa asemănări, vila din Câmpulung fiind o versiune eclectică a celei din Petrești.

În primele decenii ale secolului al XX-lea nu putem atesta cu certitudine prezența lui Cerchez în Câmpulung și nici nu am reușit identificarea altor imobile construite de el. Cu siguranță legăturile cu orașul și regiunea se intensifică după cea de-a doua căsătorie⁷ cu Valeria Cocăneanu, fiica colonelului Tiberiu Cocăneanu. Din cercetarea de arhivă⁸ reiese că familia acestuia avea moșii în Rudari, Conțești de Jos și Purcăreni, în județul Muscel. Chiar pe numele Valeriei Cocăneanu Cerchez am identificat o moșie Valea Nandrei, în comuna Dărmănești.⁹

În anul 1929 numele arh. Cerchez se leagă de un proiect de refacere și extindere al Halelor comerciale din Câmpulung Muscel. După aproximativ 30 de ani¹⁰, construcția principală și anexele necesitau refaceri și Consiliul tehnic aprobă extinderea complexului cu noi prăvălii în partea estică. Anunțul public se face încă din august 1929, fixându-se organizarea licitației în data de 21 septembrie, iar la 1 septembrie 1929 se publică și caietul de sarcini.

În 19 septembrie 1929 arh. Cristofi Cerchez scrie președintelui Consiliului comunei Câmpulung Muscel pentru a mulțumi pentru însărcinarea primită. Din cercetarea documentelor de arhivă nu am putut afla cum a dobândit arh. Cerchez acest proiect și nici alte informații despre legăturile sale cu edilii musceleni. Cu această ocazie, arhitectul transmite și planurile de refacere a halelor comerciale precum și cele de sistematizare a pieței, prezentând un deviz -datat în 10 septembrie- de 4.000.000 lei (în afară de instalații).¹¹

În ceea ce privește halele centrale, la dosar se mai află planurile fundațiilor, ale fațadelor principală și laterală, cel al secțiunii, a parterului și etajului compartimentate funcțional (birouri, restaurant, măcelărie, camere frigorifere, brutărie, prăvălii, ghețarie,

⁷ Căsătoria a avut loc la 24 aprilie 1911 la Biserica Sf. Nicolae Vlădica din București.

⁸ A.N.R., fond Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Fond Exproprii, inv. 1102, jud. Muscel, dosare 32, 33, 128, 135, proprietari Lucia și Tiberiu Cocăneanu

⁹ Idem, dosar 154, proprietară Valeria Cerchez

¹⁰ S.J.A.N. Argeș, fond Primăria Câmpulung Muscel, dosar 9/1895, un posibil proiect inițial al Halelor comerciale semnat de arh.Pamfil

¹¹ S.J.A.N. Argeș, fond Primăria Câmpulung Muscel, dosar 24/1929, f.5

toaletă). Terenul fiind neregulat arhitectul exploatează această asimetrie printr-o diferență de nivele în partea stângă, unele prăvălii fiind prevăzute și cu pivnițe.

În cărțile poștale de la începutul secolului al XIX-lea se observă stilul neoclasic al fațadelor inițiale, proiectul propus de arh. Cerchez fiind în spiritul arhitecturii vernaculare a zonei muscelene, atât de dragul stil "rumânesc valah" cum îi plăcea arhitectului să îl numească. Folosirea porticului poate fi, totuși, de influență italiană.

La parter sunt folosite porticele (6 arcade de o parte și de alta a intrării principale) cu stâlpi de piatră la exterior, ce susțin deasupra lor, la etaj, un pridvor pe 10 stâlpi de piatră de înălțime mai redusă. Intrarea, la nivelul parterului, era proiectată a fi cu 3 arcade poligonale, peste care, la nivelul superior, un volum în rezalit, așa numitul "ceardac", sprijinit în consolă, prezenta la exterior un arc semieliptic cu ancadrament și decorație sub cornișă. În interior, renunțând la dispunerea pavilionară originală, arhitectul a propus un spațiu continuu cu o dispunere simetrică a compartimentărilor. De la intrarea se pătrundea într-un restaurant central care ar fi ocupat ambele nivele (cu chelnărie și bucătărie în zona din spate, la etaj).

La licitația din 21 septembrie organizată pentru realizarea noilor prăvălii s-au prezentat doi antreprenori locali, ing. Ghe. Petrini și antrepriza fraților de Nicolo, ultimii câștigând proiectul. Consiliul Tehnic Superior prezidat de ing. Elie Radu aduce unele critici planurilor arh. Cerchez, fiind considerate prea puțin detaliate, precum și prăvăliilor neluminate, toaletelor lipsite de ventilație. Totuși, se propune demararea proiectului. În decembrie, datorită întârzierilor și costurilor ridicate, președintele comisiei interimare scrie Ministerului de Interne pentru a anunța amânarea lucrărilor pentru primăvara anului 1930. În anul următor se renunță la proiectul arh. Cerchez, primăria realizând doar o "curățire" mult mai ieftină, instalându-se curent electric, îndepărtându-se standurile, barăcile, nivelându-se și pavându-se piața, antreprenor fiind Ghe. Petrini.

De Câmpulung l-a mai legat pe arh. Cerchez și admirația pentru mai tânărul coleg, arhitectul Dimitrie Ionescu-Berechet (1896-1969). Pe de o parte, aflăm chiar din mărturia proprie scrisă către 1954: *"Nu pot trece cu vederea nici creațiile altor colegi, ca de exemplu: [...]câteva vile din orașul Câmpulung-Muscel, ale*

arhitectului Berechet”¹²; pe de altă parte, potrivit nepotului arh. Ionescu-Berechet, acesta a lăsat memorii de activitate în arhiva familiei, afirmând că a lucrat în perioada de formare cu arh. C. Cerchez.¹³ În revista *Arhitectura* din 1930¹⁴ apar fotografii ale unor case vechi muscelene sub semnătura I. Berechet, una regăsindu-se și în original în colecția Cerchez, ceea ce ar putea constitui dovezi suplimentare ale colaborării dintre cei doi și surse de inspirație comune. Cu toate că nu au mai putut fi identificate alte construcții sau proiecte, putem afirma cu certitudine că personalitatea și cariera arh. Cerchez au fost puternic marcate de legătura cu zona și arhitectura musceleano-argeșeană.

Anexe fotografice

Cristofi Cerchez

Sursa: colecția de familie a dr. Simona Condurățeanu, nepoata arhitectului

¹² Cristofi Cerchez, *Dacia preistorică și istorică*, Editura Ararat, București, 2002, p.102

¹³ Ștefan Ionescu-Berechet în corespondența telefonică și electronică purtată în iulie 2012.

¹⁴ *Arhitectura*, anul VI, 1930, p.49

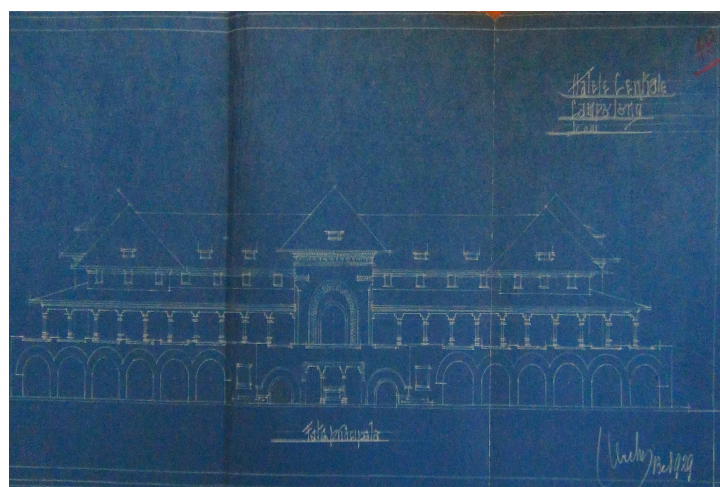
Fotografii din colecția arh. C. Cerchez ce ar putea avea legătură cu Câmpulung Muscel, jud. Muscel și jud. Argeș

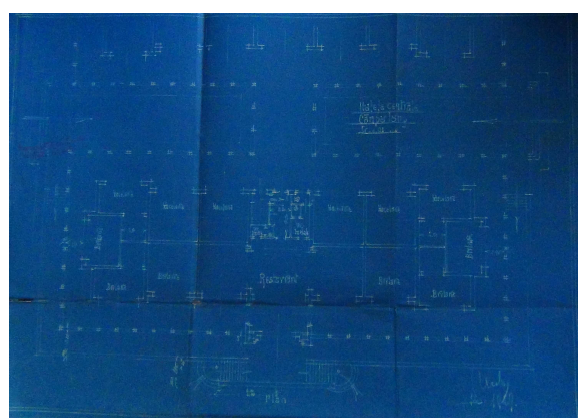
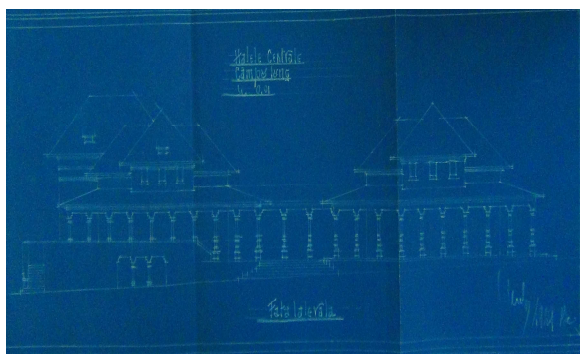

Eugeniu Stătescu (așezat), arh. Cristofi Cerchez, persoane neidentificate

S.J.A.N. Argeș, fond Primăria Câmpulung Muscel, dosar 24/1929

Arh. Dimitrie Ionescu-Berechet
Sursa: colecția de familie Ștefan Ionescu-Berechet, nepotul arh.

DECLANȘAREA CRIZEI BOSNIACE REFLECTATĂ ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ.

Dr. Anca Anghel*

Abstract

In the decade of the XXth Century, Europe was the theatre of numerous tensions. On octomber 6th 1908 a new crisis emerges, when the Austro-Hungarian Empire annexed Bosnia and Herzegovina.

In Romania, the public opinion on this question was formed mostly on the basis of the information found in newspapers and magazines. We can say that the Romanian press, regardless of political orientation, supported an active campaign against the dualist monarchy's aggressively and expansionist potential.

Cuvinte cheie: tensiuni, criză, opinie publică

Keywords : tensions, crisis, the public opinion

În primul deceniu al secolului XX, Europa s-a confruntat, pe fondul celorlalte tensiuni internaționale, și cu o nouă criză declanșată de anexarea Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungaria, la 6 octombrie 1908¹.

¹ Gheorghe Nicolae Căzan, Șerban Rădulescu-Zöner, *România și Tripla Alianță*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 271; a se vedea: Alexandru Telemaque, *Efemeride diplomatice. Pagini dintr-un început de veac 1906-1912*, Editura Cavallioti, București, 2007, p. 65-78; Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, vol. I, ediția a II-a, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 209.

După cum este cunoscut, potrivit articolului 25 al *Tratatului de la Berlin* din 1878, cele două provincii aflate sub suzeranitatea sultanului, fuseseră puse sub administrarea guvernului de la Viena².

Profitând de situația creată, și beneficiind de consimțământul tacit al Austro-Ungariei, Bulgaria, unită de acum cu Rumelia, și-a proclamat și ea independența de stat, la 5 octombrie 1908³, Ferdinand I devenind, în consecință, țar al unui stat de acum independent⁴.

Încălcarea prevederilor *Tratatului de la Berlin* prin cele două evenimente, anexarea Bosniei și Herțegovinei și proclamarea independenței Bulgariei, au reprezentat, și pentru diplomația românească motive suficiente de îngrijorare⁵; primul dintre evenimente arăta foarte clar hotărârea monarhiei dualiste de a se impune cu forța în sud-estul Europei, în defavoarea Imperiului Otoman și a statelor din regiune. Cel de-al doilea eveniment, independența Bulgariei, altera raportul de forțe din regiune, astfel încât varianta prin care preferințele diplomației vieneze se orientau spre Sofia, în defavoarea Bucureștiului, era tot mai des luată în seamă de către oamenii politici români⁶.

Un rol inevitabil mai mare în societatea românească cu privire la evenimentele înregistrate în Balcani, dată fiind creșterea nevoii de informare pe care o resimțea opinia publică, avea să-l joace presa, care prin publicarea unor impresii ale personalităților epocii, prin interviuri sau prin numeroasele știri preluate din întreaga presă europeană, prin intermediul agențiilor de presă, s-a străduit să-și țină la curent ritmic și detaliat cititorii, așa cum intrase deja în stilul ei cotidian.

Nicolae Iorga, prin articolul *Serbia tragică*, publicat în „*Neamul Românesc*” din 5 octombrie 1908, își informa astfel cu

* Complexul Național Muzeal „Curtea Domneasca” Târgoviște, str. Justiției, nr. 7, Târgoviște, județ Dâmbovița.

Alesanru Duțu, *România în istoria secolului XX*, Editura Fundației România de Măine, București, 2007, p. 13.

³ Ion Stanciu, Iulian Oncescu, *Românii în timpurile moderne. Reperele unei epoci*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2004, p. 300.

⁴ Jean-Rémy Bézias, *Relațiile internaționale de la mijlocul secolului XIX până la 1939*, traducere Diana Sălceanu, Institutul European, București, 2003, p. 43.

⁵ Nicolae Ciachir, *Istoria politică a Europei de la Napoleon la Stalin*, Editura Oscar Print, București, 1997, p. 180.

⁶ L. Boicu, V. Cristian, G. Platon (coord.), *România în relațiile internaționale 1699-1939*, Editura Junimea, Iași, 1980, p. 369; a se vedea și Daniela Bușă, *Relațiile româno-bulgare în perioada 1878-1914*, în volumul *Românii și bulgarii. Provocările unei vecinătăți*, Editura Cartea Universitară, București, 2007, p. 70-74.

promptitudine, cititorii: „ce strigăt de durere e la Belgrad, ce mișcare frumoasă de entuziasm cuprinzând un popor întreg! Demonstrații pe străzi, înrolare în cete de revoluționari, împărțire de puști”. Autorul era de părere, în contextul prezentat, că „de la sârbi se poate învăța cultul unui ideal politic”⁷, iar alianța României cu Austro-Ungaria nu mai era adecvată situației, deoarece antipatia opiniei publice față de Austro-Ungaria era evidentă⁸.

Prima acțiune care demonstrase apetitul austro-ungarilor pentru expansiune în Balcani, fusese, conform articolului semnat de I. Rusu Abrudeanu, în „*Adevărul*” din mai, sub titlul sugestiv *Cum ne-au trădat și ne trădează Austro-Ungaria*, „afacerea căii ferate din sangeacul Novi-Pazar, în care cancelarul austriac a probat cât de puțin temei putea pune cabinetul din Petersburg în loialitatea și amicitia baronului d’Aehrenthal”⁹. Al doilea proiect al activității sale ministeriale, a fost însă, anexarea Bosniei și Herțegovinei „care reprezenta, dacă nu o adevărată trădare, cel puțin o lipsă de tact cumplită nu numai față de Rusia”¹⁰, ci față de toate puterile semnatare ale *Tratatului de la Berlin*.

Tensiunea înregistrată în toată Europa, ca urmare a unui „act pripit și nesocotit al baronului d’Aehrenthal”¹¹, a creat în opinia autorului articolului citat, o atmosferă grea și încărcată cum de mult nu mai înregistrase politica externă, „temerile de un cataclism general, în eventualitatea unui război european”¹², fiind tot mai des invocate de personalități ale timpului.

I. Rusu Abrudeanu sesiza și atitudinea arogantă a baronului d’Aehrenthal, care afirmase, în contextul unei discuții diplomatice, că România „este o țară mică”¹³, ceea ce a produs desigur indignare în rândul opiniei publice românești.

Intrarea precipitată a trupelor austiece în cele două provincii, a fost întâmpinată, cum scrie „*Adevărul*”, cu ostilitate, înregistrându-se

⁷ *Neamul Românesc*, nr. 119, an III, din 5 octombrie 1908, p. 1.

⁸ Anastasie Iordache, *Parlamentul României în anii reformelor și ai primului război mondial, 1907-1918*, Editura Paideia, București, 2001, p. 64; a se vedea și Noti Constantinide, *Valiza diplomatică*, Editura Libra, București, 2002, p. 52.

⁹ *Adevărul*, nr. 6909, an XX, din 24 mai 1908, p. 1.

¹⁰ *Ibidem*

¹¹ *Ibidem*

¹² *Ibidem*

¹³ *Ibidem*

„o înverșunată și cu totul neașteptată rezistență”¹⁴, astfel că „pacificarea” sugerată de Bismark a costat Imperiul Dualist „colosale sacrificii de oameni și bani”¹⁵, motive suficient, în viziunea cancelarului, pentru a justifica anexarea. Locuitorii musulmani, susținea publicația citată, s-au revoltat periodic împotriva dominației dualiste, până prin anii 1883, când ultima rezistență musulmană a fost înfrântă.

Se promitea însă că Bosnia și Herțegovina urmau să beneficieze, în urma anexării din 6 octombrie 1908, de o Constituție proprie, un Parlament special și un guvernator „care va depinde de guvernul comun austro-ungar”, iar din punct de vedere administrativ cele două provincii aveau să fie administrate, într-o oarecare măsură, după modelul Galiției, Boemiei sau Bucovinei¹⁶.

„Acțiunea” din 24 septembrie 1908, în articolul *Bulgaria independentă*, constata faptul că respectiva știre „a produs senzație deoarece evenimentul s-a petrecut pe neașteptate”¹⁷, iar „Ordinea” aprecia că „proclamarea independenței bulgare și declararea sa ca regat, precum și anexarea Bosniei și Herțegovinei care va avea loc în curând, sunt evenimente de o însemnătate ce nu poate scăpa nimănui”¹⁸. În același timp însă, „România trebuie să fie pregătită pentru orice eventualitate și, mai ales, trebuie să fie mânăta de acel patriotism cald și sincer, care nu va permite ca din desfășurarea evenimentelor, elementul nostru național din Orient să poată suferi”¹⁹.

Ziarul „Viitorul” din 26 septembrie, era chiar sigur de izbucnirea unui război între Austro-Ungaria și Serbia, și aprecia totodată că, „dintre toate popoarele monarhiei, aceia care vor simți mai mult rezultatele dezastruoase ale războiului, vor fi românii, deoarece un ordin recent dispune trimiterea regimentelor de la Sibiu, Timișoara și Seghedin la granița Serbiei. Aceste regimente sunt compuse aproape numai din români”²⁰.

¹⁴ *Ibidem*, a se vedea nr. 6849, an XX, din 24 septembrie 1908, p. 1, articol intitulat *Obiect în litigiu. Calea ferată orientală. Rumelia Orientală. Bosnia și Herțegovina. Ce este în litigiu în actuala criză orientală*.

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ *Acțiunea*, nr. 1666, an VII, din 24 septembrie 1908, p. 1.

¹⁸ *Ordinea*, nr. 243, an I, din 24 septembrie 1908, p. 1, articol intitulat *Independența Bulgariei*.

¹⁹ *Ibidem*

²⁰ *Viitorul*, nr. 320, an II, din 29 septembrie 1908, p. 1, articol intitulat *Românii de peste munți la granița Serbiei*.

În fața percepțiilor dar și a situației nou create, o altă întrebare ce neliniștea presa românească, în contextul internațional la care ne referim, era, în eventualitatea unui război între Turcia și Bulgaria, care avea să fie locul unde se vor desfășura operațiunile militare. Una dintre variante, care satisfăcea neliniștea dar și curiozitatea, era, în opinia ziarului „Adevărul” din 25 septembrie 1908, „concentrarea pe șoselele mai importante, care erau în număr mai mare decât în 1877-1878 și mai bine întreținute”²¹.

Cum obiectivul principal al Turciei se presupunea a fi ocuparea Rumeliei Orientale, o altă variantă de luat în calcul era și „înaintarea pe linia Harmanli-Filipopoli cu care nu numai că ar cucerii capitala Rumeliei, dar ar pune stăpânire și pe linia ferată, de la care a pornit acum tot conflictul”²². Cucerirea acestei localități, ar fi deschis calea pentru ocuparea întregii Rumelii. Dar, alegând acest traseu, trebuia să se țină seamă de faptul că înaintarea „nu s-ar putea face decât după lupte sângeroase”²³, deoarece pe acele șosele Bulgaria „luaseră măsuri de prevenire”²⁴.

„Universul” din 30 noiembrie 1908, citând ziarul francez *Petit Parisien*, aducea la cunoștința opiniei publice informația militară încă și mai concretă potrivit căreia Austro-Ungaria „a mobilizat 200 000 de oameni”²⁵, decizie care ar fi provocat însă diverse discuții în contradictoriu atât la Viena cât și la Budapesta, foarte mulți întrebându-se „dacă erau necesare atâtea eforturi și sacrificii spre a se face anexarea”²⁶.

Într-o conjunctură internațională suficient de tensionată, unde „în Grecia se striga: Creta! Serbia amenința pe austrieci cu Bosnia și Herțegovina”²⁷, era așteptată de opinia publică românească, poziția guvernului român. Această poziție trebuia cât mai repede anunțată public, deoarece „Adevărul” din 25 septembrie 1908 publicase deja o

²¹ *Adevărul*, nr. 6850, an XX, din 25 septembrie 1908, p. 1, articol intitulat *Proclamarea anexării Bosniei și Herțegovinei. Unde s-ar desfășura războiul?*

²² *Ibidem*

²³ *Ibidem*

²⁴ *Ibidem*

²⁵ *Universul*, nr. 330, an XXVI, din 30 noiembrie 1908, p. 1, articol intitulat *Marile mobilizări ale Austriei*

²⁶ *Ibidem*

²⁷ *Adevărul*, nr. 6850, an XX, din 25 septembrie 1908, p. 3, articol intitulat *Care este atitudinea României?*

știre care circula în cercurile politice de la Viena, potrivit căreia „România va păstra o atitudine neutră”²⁸.

„Adevărul” din data respectivă, se arăta interesat să afle, pentru informarea opiniei publice, „dacă într-adevăr ne-am angajat să păstrăm o strictă neutralitate, care erau condițiile ce au stat la baza acestui angajament, și dacă interesele noastre politice și naționale nu ne dictează, în aceste momente, decât o singură atitudine: să fim neutri”²⁹. Răspunsul era așteptat deci pentru a limpezi situația, „conducătorii statului fiind aceea care erau în măsură să ofere indicații precise” deoarece nu era admisă ipoteza de a rămâne „singurul stat a cărui atitudine și interese să fie ignorate de opinia publică europeană”³⁰.

O altă chestiune care a neliniștit opinia publică românească era intenția baronului von Aehrenthal de a include Serbia și Bulgaria în *Comisia Dunării*, luându-se în discuție „drepturile asupra Dunării de la Porțile de Fier la Brăila”³¹. Afirmatia era confirmată chiar de spusele ministrul de externe austro-ungar, acesta susținând demararea tratatelor în această privință, cu guvernul român³².

Dezamăgirea presei românești și implicit a opiniei publice s-a accentuat în momentul în care, în ședința propusă de Dimitrie A. Sturdza, primul-ministru al României la *Clubul liberal*, „chestia Dunării” nu a beneficiat de atenția așteptată. Propunerea lui Vintilă Brătianu „în numele comitetului electoral al Capitalei, de a șterge din rândul membrilor clubului pe aceia care nu-și plăteau cotizația”³³, a ocupat întreg spațiul alocat discuțiilor. La sfârșitul ședinței, „în fața a vreo cinsprezece persoane, primul-ministru a vorbit și de evenimentele politice la ordinea zilei”³⁴, dar un punct de vedere oficial nu s-a consemnat, informațiile relatate fiind evazive, cum se constata în comentariile *Adevărului*.

De altă părere era însă ziarul „*Epoca*” din 14 octombrie 1908, care publica în rubricile sale informația potrivit căreia proclamarea

²⁸ *Ibidem*

²⁹ *Ibidem*

³⁰ *Ibidem*, articol intitulat *Neutralitatea României*.

³¹ *Ibidem*, articol intitulat *Situația externă și declarațiile domnului Sturdza*; a se vedea, detaliat, informații despre Comisia europeană a Dunării, în lucrarea lui Trandafir G. Djuvara, *Misiunile mele diplomatice (1887-1925)*, Institutul European, București, 2009, p. 99-102.

³² *Ibidem*

³³ *Ibidem*

³⁴ *Ibidem*

independenței Bulgariei precum și anexarea Bosniei și Herțegovinei „nu schimba cu nimic situația din Balcani, Turcia neavând nici un motiv de nemulțumire; dimpotrivă, câștiga prin restituirea sangeacului Novi-Pazar”³⁵.

În mod interesant, totalul dezacord împotriva anexării Bosniei și Herțegovinei au dorit însă să și-l exprime, alături de opinia publică din alte orașe din România, precum București, Iași, Bacău, Craiova, Turnu Severin³⁶ și Târgoviștea

Dovedind starea de agitație a spiritelor, târgoviștenii, întruniți pe 16 noiembrie 1908, la Sala Societății de Arme au luat parte la o amplă acțiune, la care au participat peste 2 000 de oameni, cifră foarte mare pentru Târgoviștea acelei vremi.

Ecourile acestei adunări, înregistrate de „*Epoca*” din 18 noiembrie 1908, erau în unele privințe, ieșite din comun. Participanții erau „un amestec pestriț din toate culorile politice, și o mulțime de doamne din elita societății”. Ceea ce impresiona cel mai mult însă, erau „desele costume țărănești ce se amestecau printre cele obișnuite”³⁷. Președintele întrunirii, Grigore Cair și ceilalți oratori, amintindu-i pe avocații Mihail Popescu, Gonzalvo Ionescu, Atanasie, preotul Alexandru Bunea, studentul George Georgescu, Victor Baranga și Ion Al. Brătescu, au condamnat, rând pe rând „toți guvernării din ultimii patruzeci de ani de indolență (...) și prietenia ce ne-a legat timp de treizeci de ani cu Austria, care nu a făcut decât să ne înfeodeze, (...) purtându-se cu noi cu toată perfidia, prietenia rămânând doar scrisă pe hârtie, atacându-ne când a putut și pe teren economic și pe cel politic”³⁸.

A fost criticată, pe parcursul discuțiilor, și vizita efectuată de prințul Ferdinand la Viena, considerată doar un alt prilej de a „înjosi din nou țara”; afirmația baronului Aehenthal potrivit căreia „garanta de purtarea noastră” era considerată ca fiind cel puțin jignitoare, deoarece „România nu era o aripă a Austriei”³⁹. În finalul discuțiilor s-a propus și întocmit și o *Moțiune*, prin care locuitorii târgovișteni

³⁵ *Epoca*, nr. 240, an XIV, din 14 octombrie 1908, p. 1, articol intitulat *Anexarea și proclamarea independenței*,

³⁶ Gheorghe Nicolae Căzan, Șerban Rădulescu-Zöner, *op. cit.*, p. 285.

³⁷ *Epoca*, vezi nr. 270, an XIV, din 18 noiembrie 1908, p. 2, articol intitulat *Adunarea națională din Târgoviște. Târgoviștenii protestează contra atitudinii Austriei*.

³⁸ *Ibidem*

³⁹ *Ibidem*

„protestau împotriva celor patruzeci de ani de subordonare politică și economică față de străinătate în genere și de Austro-Ungaria în special”, insistându-se ca „orice guvern care s-ar afla la cârma țării”⁴⁰ să pună capăt acestei politici care nu ducea decât la „desconsiderarea țării și micșorarea idealului nostru național”⁴¹.

Ministrului de externe austriac, ce ajunsese a fi subiect de perorații la Târgoviște, îi răspundea și Titu Maiorescu printr-un discurs rostit în plenul Senatului câteva zile mai târziu, în data de 2 decembrie 1908, în care liderul conservator sublinia că „în partea Dunării care trece peste ambele maluri românești, nu era admis amestecul nimănui. Nu era admisă nici o schimbare a situației existente. *Comisia dunăreană* trebuia să rămână așa cum era și să funcționeze așa cum funcționa”⁴².

„*Universul*” din 7 noiembrie 1908, remarca și el primirea călduroasă de care s-a bucurat principele Ferdinand la Viena. Preluând din publicația *Neue Freie Presse*, *Universul* cita: „Salutăm pe simpaticul principe, reprezentant al suveranului unei țări cu care dinastia habsburgică și monarhia menține cele mai bune raporturi”⁴³.

De altă părere era însă, Nicolae Iorga, în cadrul unei conferințe organizată la Botoșani semnalată cititorilor de „*Universul*”, ocazie în care declara Dubla Monarhie „un pericol dintre cele mai mari pentru dezvoltarea noastră economică și unitatea culturală a tuturor românilor”⁴⁴, iar noul proiect electoral al Ungariei „va distruge complet pe români ca națiune”⁴⁵, peste Carpați.

Vorbind de Casa de Habsburg „ca de o nenorocire în legăturile noastre pe care l-am avut întotdeauna cu colaboratorii ei”⁴⁶, Nicolae Iorga, aprecia în același timp, vizita efectuată de principele Ferdinand la Viena, într-o conjunctură internațională cel puțin tensionată, drept „o rușine pentru noi”⁴⁷. Paralelele între politica austro-ungară în

⁴⁰ *Ibidem*

⁴¹ *Ibidem*, p. 3.

⁴² *Ibidem*, vezi nr. 283, an XVI, din 3 decembrie 1908, p. 1, articol intitulat *Discursul domnului Titu Maiorescu*.

⁴³ *Universul*, nr. 307, an XXVI, din 7 noiembrie 1908, p. 1, articol intitulat *Vizita Prințului Ferdinand la Viena*.

⁴⁴ *Ibidem*, vezi nr. 316, an XXVI, din 16 noiembrie 1908, p. 1, articol intitulat *Vecinii noștri. Conferința domnului Iorga*.

⁴⁵ *Ibidem*

⁴⁶ *Ibidem*

⁴⁷ *Ibidem*

Bosnia-Herțegovina și între situația românilor din Transilvania erau, în lumina presei, la ordinea zilei.

Anexarea Bosniei și Herțegovinei a reprezentat, de altfel, un subiect amplu dezbătut și în Parlamentul României. Constantin Stere, în discursul din 9 decembrie 1908, declarase că alipirea Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungaria „atinge Tratatul de la Berlin, a cărui semnatară este”⁴⁸.

Monarhia dualistă nu părea însă să fie impresionată nici de declarațiile multora dintre liderii politici europeni, nici de manifestațiile de protest sau dezaprobarea unor importante state europene.

Pentru România însă, evenimentele din anii 1908-1909 au reprezentat începutul distanțării politice față de Tripla Alianță, atitudine încă și mai vizibilă în anii 1912-1913.

În privința opiniei publice românești, putem aprecia că noua atitudine față de Austro-Ungariei, s-a modulat și a luat amploare în contextul numeroaselor informații și comentarii prezentate de presă în condițiile crizei bosniace. Contribuieră din plin, la aceasta ziarul, atât cele „independente”, cât și publicațiile „revendicate” de anumite partide politice. Se poate afirma că, presa s-a lansat într-o adevărată campanie împotriva monarhiei dualiste și a actului de încorporare a celor două provincii balcanice precum și împotriva agresivității și potențialului exploziv al politicii Vienei. Criza bosniacă, mai apropiată decât celelalte crize internaționale din epocă, geografic vorbind, de România, se produsese într-o arie care interesase în cel mai înalt grad politica externă a României, în mod tradițional.

⁴⁸ *Monitor Oficial III*, nr. 9, Dezbaterile Adunării Deputaților, 4 decembrie 1908, *Sesiunea ordinară 1908-1909*, p. 25.

CENTENARUL ANEXĂRII BASARABIEI LA IMPERIUL RUS REFLECTAT ÎN PIESE DE PATRIMONIU (1912).

*Centennial of the annexation of Bessarabia to the Russian Empire
reflected in museum pieces (1912)*

**Muzeograf Ana Grițco
Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, Chișinău**

This report is the result of research of the materials from collections of the National Museum of Archaeology and History of Moldova in Chisinau, which take us into 1912, when Tsarist Russia celebrated with great fanfare the annexation of Bessarabia to the Tsarist Empire. To the series of events organized on this occasion they belong to the publication of such commemorative editions as monographs, brochures, and albums; the issue of coins and commemorative medals. In this context it can be presented such museum objects as the books: N. Lashkov. One Hundred Years of the Annexation of Bessarabia to Russia, 1912; M. Pacu. Bessarabia, 1912; albums: [P. Gore] Album of Ornamental Patterns of Moldavian Carpets, 1912, and Yubileinyi sbornik Kishineva 1812-1912, 1914, as well as two medallions 100 Years of the Annexation of Bessarabia to Russia. 1812-1912.

Cuvinte-cheie: Basarabia, anexare, Imperiul Rus, centenar, 1912

Keywords: Bessarabia, annexation, the Tsarist Empire, centennial, 1912

Comemorarea raptului de la 16/28 mai 1812, când Imperiul Țarist și-a însușit teritoriul dintre Prut și Nistru, rămâne a fi și în continuare cel mai emblematic eveniment, dacă ținem cont că Principatul Moldovei a fost înjumătățit și izolat de matca românească. Actul dramatic, produs acum două secole în urmă, este consemnat pe întreg spațiul românesc și vine să amintească despre nedreptatea

istorică, impusă de marile puteri ale epocii și consecințele acesteia nu doar în plan politic, social și economic, ci mai ales de ordin cultural și identitar.

Valorificarea patrimoniului Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei din Chișinău ne permite să urmărim atmosfera din noua provincie rusească, când s-a „sărbătorit” centenarul anexării Basarabiei la Imperiul Țarist. În timp ce în România, la inițiativa Ligii Culturale în frunte cu Nicolae Iorga, s-au organizat un șir de evenimente de protest, iar steagurile au fost coborâte în bernă, în Basarabia, administrația țaristă a împodobit orașele în straie de sărbătoare. Pregătirile către „eveniment” au început cu mult timp înainte, șirul acțiunilor preconizate în cadrul serbării au fost completate cu edificarea monumentelor și a arcurilor de triumf. Manifestările erau programate pentru cinci zile și includeau un șir de lecții publice cu evocarea evenimentelor „alipirii” Basarabiei la Rusia și caracterizarea epocii și a personalităților importante ale războiului; în Catedrală și Biserici a fost oficiat un tedeum în onoarea țarului Nicolai al II-lea, precum și liturghii de pomenire a celor decedați „pentru eliberarea Basarabiei”. Au avut loc ședințe solemne în cele mai fastuoase săli ale Chișinăului cum ar fi Auditoriul Pușkin, Casa Eparhială, Clubul Nobilimii. La adunarea festivă desfășurată în sala mare a Casei Eparhiale, au participat toate somitățile sosite la Chișinău, precum și reprezentanții administrației guberniale. În cadrul ședinței ce a avut loc în Clubul Nobilimii a fost citită gramota, semnată de țarul Nicolai al II-lea, adresată poporului basarabean cu ocazia celor o sută de ani de la „alipire”. Au fost organizate acțiuni publice cu participarea elevilor și a populației orășenești; pe câmpia Râșcani din Chișinău a avut loc o paradă militară, unde s-a intonat imnul Imperiului Rus, suita de manifestări culminând cu focuri de artificii¹.

În același context se înscriu și editarea lucrărilor monografice, culegeri de studii și documente, albume jubiliare, care aveau ca scop slăvirea acțiunilor administrației țariste timp de un secol și cunoașterea istoriei acestui ținut pentru cei din imperiu. Astfel, în ședința din 21 decembrie 1907 a Zemstvei Guberniale, a fost creată o comisie pentru editarea unui volum jubiliar consacrat centenarului

¹ Varta, Ion. *Chișinău, 1912: Rusia Țaristă a sărbătorit cu focuri de artificii 100 ani de la anexarea Basarabiei*. În: *Timpul*, 17 februarie 2012; Varta, Ion. *101 salve de tun în cinstea „alipirii” Basarabiei la Rusia țaristă*. În: *Timpul*, 24 februarie 2012. <http://www.timpul.md>.

anexării Basarabiei la Imperiul Rus², iar la 14 aprilie 1909 a fost aleasă o comisie, ce avea să elaboreze cuprinsul volumului. Președinte al comisiei a fost ales A. Krupenschi, mareșalul nobilimii, iar printre membri se numărau profesorul L. Kasso, președintele Comisiei de Arhivistică P. Gore, profesorul de religie la gimnaziul nr.1 de băieți N. Lașkov, inspectorul școlar Ioan Halippa ș.a.³ Volumul includea *introducerea*, semnată de L. Kasso și studiile *Blazonul Basarabiei* de P. Gore, *Vizita țărilor ruși în Basarabia* de I. Halippa, *Schiță istorico-geografică și etnografică a Basarabiei* de N. Lașkov, *Administrația civilă în Basarabia* de I. Halippa etc., în total 17 paragrafe, care urmau să fie prezentate pentru publicare la 1 ianuarie 1911.⁴ În volum urmau să fie incluse portrete ale personalităților locale, fotografii, vederi, imagini ale unor instituții, scene din viața cotidiană, chipuri basarabene și harta Basarabiei. Imaginile urmau să fie editate la renumita editură Golike și Viliberg din Moscova, iar harta (3000 exemplare) să fie elaborată de Departamentul General. Culegerea finaliza cu o bibliografie despre Basarabia.

În ședința ordinară din 16 aprilie 1911 s-a luat o decizie în ce privește coperta și foaia de titlu a volumului. Cea din urmă trebuia să fie încărcată cu stema de stat (acvila bicefală), mai jos să fie poziționate stemele celor opt județe ale Basarabiei și textul: *Basarabia. Volum editat de Zemstva Gubernială din Basarabia către centenarul alipirii ținutului la Rusia*, iar pe spațiul liber să fie imprimate vederi cu imagini din Basarabia. Pentru copertă, în urma unui concurs, au fost selectate desenele semnate de M. Berezovschi, recomandate în ședința zemstvei din 25 octombrie 1911.⁵

Volumul preconizat nu a fost finalizat din varii motive, principala cauză fiind lipsa banilor, dar și relațiile dintre membrii Comisiei. Ulterior, o parte din materialele preconizate să fie incluse în volum, au fost editate separat; începând cu anul 1912, văd lumina tiparului un șir de lucrări, autorii cărora sunt foști membri ai Comisiei de editare⁶. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei este deținătorul câtorva lucrări enumerate mai sus.

² Otcet o deistviach Bessarabskoj Gubernskoj Zemskoj Upravî Gubernskomu Zemskomu Sobraniju 43 ocerednogo sozîva v 1911 godu. Chișinău, 1912, p.312

³ *Ibidem*, p.313

⁴ *Ibidem*, p.317

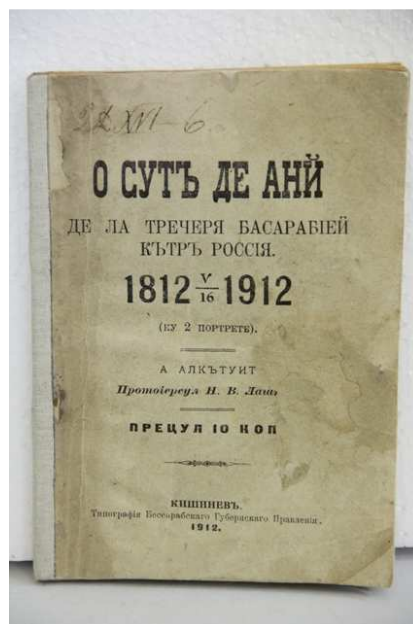
⁵ *Ibidem*, 323

⁶ Krupenschi A. *Schiță scurtă a nobilimii din Basarabia*, Chișinău, 1912; Prot. N. Lașkov. *O sută de ani de la trecerea Basarabiei către Rusia 1812-1912*, Chișinău,

*O sută de ani de la trecerea Basarabiei către Rusia 1812-1912 (cu două portrete)*⁷ este o broșură-elogie scrisă de protoiereul N. V. Lașkov în limbile rusă și română (tradusă din rusă de D. Constantinescu), adresată administrației țariste și militarilor ruși pentru „binefacerile făcute basarabenilor de-a lungul celor o sută de ani”.

Preotul și istoricul Nicolae Lașkov s-a născut la 8.02.1859 în Chipercenii de Jos, jud. Orhei. Își face studiile la Seminarul Teologic din Chișinău (1873-1879) și Academia Teologică din Kiev (1880-1884); între anii 1905-1917 este membru al consiliului municipal, membru al Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia. După 1918 a fost ales în repetate rânduri președinte al Consiliului Frăției Alexandru Nevski din Chișinău. A decedat la Chișinău la 19 august 1933.

În anul 1912, la sărbătorirea celor o sută de ani de la anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, N. Lașkov, autor al mai multor lucrări cu caracter istoric, s-a angajat activ în procesul de pregătire al acestei aniversări, dând dovada de fidelitate față de regimul țarist de ocupație. Este ales membru al Comitetului de organizare a festivităților, membru al comisiei de editare al volumului jubiliar, unde i s-a ”comandat sa scrie o broșură cu aceasta ocazie”⁸. Schița *O sută de ani de la trecerea Basarabiei către Rusia*...era foarte populară și răspândită prin toată Basarabia, fiind citită sub formă de lecție publică. Cele trei capitole cuprindeau informații ce țin de legăturile „de

N. Lașkov. *O sută de ani de la trecerea Basarabiei către Rusia 1812-1912 (cu două portrete)*, Chișinău, 1912.

1912; [Gore P.]. *Albumul ornamentelor de covoare moldovenești*, Chișinău, 1912; Kasso L. *Rusia la Dunăre și organizarea oblostei Basarabia*, Moscova, 1913; N. K. Moghilianski. *Materiale pentru geografia și statistica Basarabiei*, Chișinău, 1913 ș.a.

⁷ Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei (MNAIM), FB-2421

⁸ Ciobanu Șt. *Basarabia. Populația, istoria, cultura*. București-Chișinău, 1992, p.43

veacuri” între Rusia și Moldova până la „trecerea Basarabiei către Rusia”. Sunt enumerate „locurile, orașele și satele însemnate prin războaiele sângeroase sau prin șederea oștirii rusești în vremea luptei de o sută de ani (1709-1810) a Rusiei care a fost mai înainte trecere”.

Autorul familiarizează cititorul cu „cine din Domnitorii Împărați a toată Rusia, Domnitoarele Împărătese și alte fețe ale Casei Împărătești, când și cu ce întâmplare au fericit venirea lor în Basarabia”, precum și „despre cele mai însemnate întâmplări ale vieții Basarabiei într-o sută de ani”⁹.

Ultimul capitol cuprinde succint cronologia evenimentelor sub administrația țaristă începând cu 23 mai 1812 până la adoptarea Ukazului din 9 noiembrie 1906 „despre întocmirea gospodăriei satești a țăranilor”. Broșura cuprinde și portretele împăraților ruși Alexandru I și Nicolai al II-lea.

În acest context, menționăm încă două lucrări semnate de N. Lașkov (lipsă în patrimoniul muzeului), consacrate Basarabiei sub dominația țaristă, una din ele fiind *Bessarabia. K stoletiju prisoedinenija k Rossii. 1812-1912. Geograficeskii i istoriko-statisticeskii obzor sostoianija kraija*, (1912). Lucrarea cuprinde informații cu privire la așezarea geografică a Basarabiei, integrarea treptată a provinciei în sistemul administrativ al Rusiei, despre soluri, climă, ape, lumea vegetală și animală, populație, viața economică, orașele basarabene. Deși studiul „oferea cititorului o anumită doză de informație care merita atenție”, autorul nu ezita să falsifice evenimentul din 1812, „considerând drept pozitiv actul de anexiune a Basarabiei la Rusia”¹⁰. N. Lașkov a avut „onoarea” de a înmâna personal această lucrare țarului Nicolai al II-lea în timpul vizitei delegației din Basarabia la Petersburg, mulțumindu-i pentru „traul fericit”.

⁹ Prot. N. Lașkov. *O sută de ani de la trecerea Basarabiei către Rusia 1812-1912*, Chișinău, 1912, p.63-70

¹⁰ Poștarencu, Dinu. *Un istoric basarabean Nicolae Laskov*. În: Tyragetia, Anuar XIII. Chișinău, 2004, p.247

Cea de-a doua lucrare se intitulează *Prazdnovanie stoletnego jubileia prisoedinenija Bessarabii k Rossii. 1812-1912* (1914), lucrare de lux, unde este descrisă cu lux de amănunte aniversarea anexării, programul, modul de pregătire și desfășurare a festivităților, sunt reproduse cuvântările participanților la eveniment și gramota acordată basarabenilor de către țarul Nicolai al II-lea cu această ocazie.

Jubilejnyj Sbornik goroda Kișineva 1812-1912, partea I (1914)¹¹ este o altă lucrare de patrimoniu consacrată centenarului anexării Basarabiei la Rusia, elaborată și editată la inițiativa

Dumei orășenești în cadrul unei ședințe din anul 1908. Lucrul propriu-zis asupra volumului a fost inițiat abia în anul 1911, odată cu formarea unei comisii speciale. Culegerea urma să fie editată în două părți: prima parte includea istoria Chișinăului din cele mai vechi timpuri până la anexarea Basarabiei și perioada de la 1812 până la 1871, când a fost adoptată legea administrației orășenești de către țarul Alexandru II (1855-1881). În volum au fost anexate două planuri ale Chișinăului, portrete ale membrilor familiei țarului, imagini fotografice, documente. Partea a doua urma să includă istoria orașului sub aspect socio-economic din 1871 până la anul 1912. Prima parte a fost redactată de protoiereul N. Lașkov, președintele comisiei de elaborare a volumului. Din motive necunoscute, cea de-a doua parte nu a fost editată.

Jubilejnyj Sbornik goroda Kișineva (foaia de titlu), Chișinău, 1914

¹¹ MNAIM, FB - 27506

O altă lucrare la aceeași temă este *Albumul ornamentelor de covoare moldovenești* (1912)¹², atribuit lui Paul Gore. Spre deosebire de colegii de la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală care dețin 50 de exemplare, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei deține doar un singur exemplar, ce a completat patrimoniul în urma unui transfer de la instituția sus amintită. Vom obosi la acest album ce se deosebește de celelalte tipărituri prin tematica specifică locală și despre care istoricul Ștefan Ciobanu avea să scrie, că „este unica lucrare în felul ei ca execuție cu motive naționale”¹³. Editat de

[P. Gore]. *Albumul ornamentelor covoarelor moldovenești*, Chișinău, 1912

Zemstva basarabeană și tipărit la Leipzig, la tipografia Brockhaus cu un tiraj de 1000 de exemplare, albumul cuprinde 25 de imagini de covoare din patrimoniul Muzeului Zemstvei din Basarabia (azi Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală). Imaginile au fost executate „din natură” de pictorul G. Roemmer. Inițial, prefața la album a fost scrisă în limba rusă; în anul 1918, când pentru a doua oară este numit în postul de director al muzeului, Paul Gore traduce textul în limba română, îl editează și îl anexează la album. Astfel se explică faptul că prefața în limba rusă a fost tipărită pe hârtie de aceeași mărime cu cea a imaginilor, iar cea în română este tipărită pe hârtie de format mic. De altfel, numele lui Paul Gore nu apare pe copertă și autor era considerat pictorul G. Roemmer, or prin contribuțiile cercetătorilor se încercă reabilitarea dreptului de autor.¹⁴

Când Petersburgul și Chișinăul sărbătoreau cu alai centenarul anexării Basarabiei, în România aveau loc contra-serbări care se

¹² MNAIM, FB - 6218

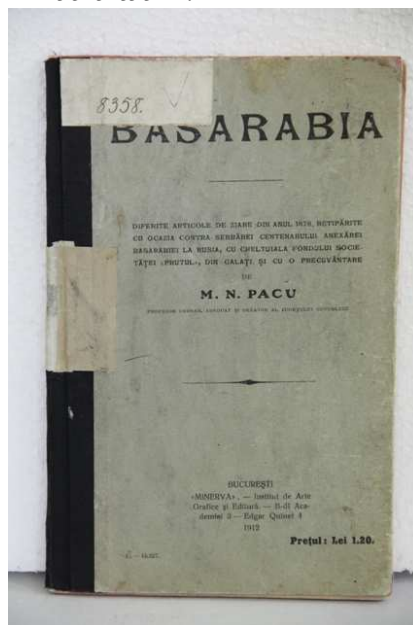
¹³ Ciobanu, Șt. *Paul Gore*. În: *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice*. Secția din Basarabia, vol. II, 1928, p.6

¹⁴ Tabuică R. *Contribuția lui Paul Gore la elaborarea „Albumului ornamentelor de covoare moldovenești”*. În: *Paul Gore. Omul și Opera*, Chișinău, 2003, p.81-87.

manifestau prin proteste, servicii divine, mitinguri de doliu. Au fost publicate o serie de articole și studii, ce „oglindeau tragicul destin al basarabenilor sub ocupația țaristă”. În mai 1912, în semn de protest, apare ziarul *Făclia Țării* - „un protest temerar ce contesta sărbătorile fastuoase din Chișinău”¹⁵. În articolul „O sută de ani”, inserat pe paginile ziarului, se menționa că „moldovenii din Basarabia sunt lipsiți de carte, iar boierii și intelectualii i-au uitat”¹⁶.

În acest context, menționăm o altă carte din patrimoniul muzeului, depistată în colecție la finele anului 1999 cu titlul *Basarabia*¹⁷ (s-a constatat că este raritate bibliografică), editor M. Pacu. Editată în anul 1912 cu „ocazia contra-serbării centenarului anexării Basarabiei la Rusia”, autorul găsește de cuviință că „cea mai nimerită exteriorizare a sentimentelor noastre în asemenea momente este reeditarea documentelor privitoare la drepturile românilor din Basarabia”¹⁸. Broșura include și „cele șase articole asupra Basarabiei publicate în fostul ziar bucureștean „Timpul” din luna martie 1878, aceasta fiind „prima carte care a conservat publicistica lui Eminescu asupra Basarabiei”, de aici și „valoarea istorică a cărții care este incontestabilă”¹⁹.

Din păcate, elementul care a „tolerat” în cea mai mare parte procesul de rusificare în Basarabia a fost boierimea, ce constituia elita societății pe parcursul întregului secol al dominației rusești, fiind

M. Pacu. *Basarabia*, București, 1912

¹⁵ Varta, Ion. *Făclia Țării* – un protest temerar la Chișinău în 1912. În: *Timpul*, 5 februarie 2012

¹⁶ Boldur A. *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p.381; Ciobanu Șt. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1923, p.302-305.

¹⁷ MNAIM, FB – 23345-7.

¹⁸ Pacu M. *Basarabia*, București, 1912, p.VI.

¹⁹ Danilov M. *Eminescu și Basarabia*. În: *Tyragetia*. Anuar X, Chișinău, 2001, p.232.

„câștigată” cu privilegii, domenii și recunoașterea titlurilor nobiliare. Dacă asupra celorlalte elemente rusificarea a fost mai mult sau mai puțin incompletă și ineficientă, aici nimeni nu poate tăgădui: clasa nobiliară a trecut cu totul în tabăra ocupanților și în decursul a două-trei generații aproape toate familiile nobiliare românești au devenit familii rusești. De aceea, centenarul „alipirii”, pe lângă funcționărima, l-au serbat și boierii, care, în semn de recunoștință, au primit de la împărat medalii din metale prețioase, jetoane și medalioane jubiliare, plachete comemorative, etc.

În colecția de medalii a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei din Chișinău a fost depistat un jeton,²⁰ care a fost oferit în acele zile „de sărbătoare” reprezentanților claselor înalte și medii. Este confecționat la un atelier (necunoscut) din Rusia, din argint (fără probă) suflat cu aur; greutatea 9 gr. și mărimea de 45x24 mm. Reprezintă un scut francez vechi ce are aplicat pe partea de sus coroana imperială cu o cruce la mijloc. Pe avers, partea de sus, scutul este încărcat cu stema guberniei Basarabiei, iar mai jos monograma împăraților ruși Alexandru I (cel care a încorporat Basarabia) și Nicolai al II-lea, acestea fiind separate de cifra „100” și inscripția *În amintirea centenarului alipirii Basarabiei 1812-16.05 -1912* (rus.). Reversul are imprimat pe partea de sus o eșarfă cu inscripția *Adunarea Nobilimii. 16 mai 1912* (rus.).

Jetoane rusești bătute cu ocazia aniversării a o sută de ani de la anexarea Basarabiei

²⁰ MNAIM, FB -14955

Cel de-al doilea jeton²¹ i-a aparținut lui Cristofor Nicolaidi (1862-?), grec de naționalitate, originar din Ismail, care a deținut funcția de arhitect-adjunct al orașului Chișinău timp de 25 de ani (din anul 1893), ulterior inginer al orașului Chișinău.²² Jetonul-medalion i-a fost oferit cu prilejul „centenarului alipirii Basarabiei și pentru contribuții la sistematizarea și urbanizarea Chișinăului”. Are forma unui scut apropiat de cel polonez, partea de jos crenelată, confecționat dintr-un metal de culoare gălbuie. Pe avers, partea de sus, sunt imprimați anii 1812-1912, la centru - stema guberniei Basarabiei, iar în jurul ei inscripția *În amintirea centenarului alipirii Basarabiei la Rusia* (rus.); pe revers sunt imprimate inițialele împăraților ruși Alexandru I și Nicolai al II-lea.

²¹ MNAIM, FB - 11751

²² Gonciarova I. *Arhitectul basarabean Cristofor Nicolaidi*. În: Anuarul II, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, 1995, p.263-269

ATACURI AERIENE ASUPRA ORAȘULUI PITEȘTI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL.

Prof. Viorel Drugău
Liceul Tehnologic „Constantin Brâncuși”

În timpul primului război mondial în luna noiembrie a anului 1916 orașul Pitești a fost bombardat de către aviația armatelor Puterilor Centrale. Orașul nu era un obiectiv militar probabil scopul atacului aerian a fost de a crea panică în rândul locuitorilor și de provoca pagube materiale. Autoritățile române au luat măsuri de apărare dar cu toate acestea tot au existat victime în rândul populației civile.

During the first world war in November of the year 1916 city Pitesti was bombed by armies aviation Central Powers. City was not a military objective probably aim air attack was to create panic among residents and cause damage to property. Romanian authorities have taken measures of defense but it is nevertheless still there have been civilian casualties among the civilian population.

Cuvinte cheie: aeroplan, dirijabile, bombardament, protejarea populației

Keywords: aeroplane, Itas, bombing, protection of the population

În contextul înaintării armatelor Puterilor Centrale în zona din sudul munților Carpați autoritățile române au anticipat că unele localități ar putea fi bombardate. În luna septembrie 1916, Ministerul de Interne a expediat către prefecturile județelor din sudul României broșuri cu imagini ale siluetelor „aeroplanelor armatei române”¹. Se recomanda ca aceste imagini, „a le distribui tuturor autorităților administrative și polițienești din județul Dvs. precum și posturilor de

¹ Direcția Județeană Argeș a Arhivelor Naționale, fond Prefectura Argeș, dos. 78/1916, f. 15.

jandarmi”². Se preciza că avioanele românești poartă ca semn distinctiv tricolorul „în formă de cerc”. Se atrăgea atenția ca „diferitele posturi să nu tragă, în timpul zilei în avioanele ce-ar sbura pe deasupra lor, mai înainte de a fi recunoscute că sunt avioane inamice”³.

La jumătatea lunii septembrie 1916, se revine cu un material mai complet „reprezentând siluetele aeroplanelor armatei noastre precum și a dirijabilelor și avioanelor în serviciul armatelor germane, austro-ungare și bulgare”⁴. La 22 septembrie se comunică Prefecturii Argeș că trebuie să constituie o comisie specială „pentru constatarea și evaluarea pagubelor cauzate de bombardările inamicilor”⁵. Ca măsuri de protejare a populației, Statul Major al Armatei I, a emis un ordin, în cazul în care din aparatele de zbor inamice ar lansa bomboane sau alimente otrăvite. Conform acestui ordin „absolut nimeni să nu consume nici un fel de bomboane sau alimente găsite aruncate în cale”, iar „toate obiectele găsite întâmplător pe străzi sau câmpii, vor fi lăsate pe loc, fără a le atinge anunțându-se îndată autoritățile civile sau militare”⁶.

Pentru a preveni efectele unor atacuri aeriene, Prefectura județului Argeș a emis o ordonanță. În cazul în care ar exista informații că „aeroplanе vrășmașe” s-ar îndrepta spre Pitești, „fluierul (sirena) de la moara Progresul din Târgul din vale va fluiera timp mai mult, în mod prelung și neîntrerupt. După aceasta, fluierul va înceta și publicul va continua să se ferească și nu va părăsi locuințele și pivnițele până când nu va auzi din nou fluierul de la moară, repetat de trei ori în mod scurt și întrerupt; aceasta din urmă fiind semnalul că aeroplanеle vrășmașe s-au depărtat de oraș. Publicul e dator ca îndată ce va auzi sunând fluierul de la moară, să se refugieze de pe străzi și de prin curți, prin prăvălii, locuințe și-n pivniți; iar cei aflați la etaje superioare să se refugieze la etajul de jos, ferindu-se însă a sta în dreptul ferestrelor și ușilor pe unde pot pătrunde schijele de la bombe fiind cunoscut că ravagiile aeroplanelor sunt mult mai mari asupra celor surprinși pe străzi sau în curți.

Comercianții vor trage obloanele prăvăliilor, lăsând însă oblonul ușei din mijloc jumătate tras și nu vor închide ușa cu cheia

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, f. 26.

⁵ Ibidem, f. 124.

⁶ Ibidem, f. 128.

pentru ca trecătorii surprinși pe stradă, să se poată refugia imediat. Tot de asemenea persoanele particulare sunt obligate a nu închide ușile caselor lăsând posibilitatea trecătorilor să se refugieze.

Cei cari vor închide ușile, împiedicând publicul să nu se poată refugia în cazul când din bombardări vor rezulta răniri sau ucideri de persoane vor fi dați judecăței ca părtași la ucidere cu voință.

Circulațiunea pe strada principală, pe unde de obicei orășenii-și fac plimbarea va fi cât se poate de redusă și numai pentru cei cari au voe absolută să treacă, sau a face cumpărături de la magazine, fiind cunoscut faptul că aviatorii vrășmași aruncă bombe acolo unde văd circulațiunea mai mare; se interzice dar preumblarea fără interes pe strada principală (Șerban-vodă) cum și pe celelalte străzi. Asemenea pe piețe se interzice staționare publicului fără interes.

Aceste măsuri, fiind luate în interesul personal, pentru a apăra viața cetățenilor, se va executa cu strictețe de către autoritatea polițienească, în cazul când cetățenii nu-și cunosc singuri interesul de a se feri de moarte”⁷.

În data de 9 noiembrie 1916 aparate de zbor aparținând Puterilor Centrale au bombardat orașul Pitești deși această localitate nu prezenta importanță militară.

Întru-un raport redactat către prefectul județului de către poliție se menționa:

„Am onoare a raporta că aeroplanele vrășmașe au aruncat astăzi ora 3 ½ p.m. șapte bombe în următoarele locuri:

- 1) În strada Tudor Vladimirescu (dosul abatorului) unde bomba a pătruns prin acoperiș, în casa lui Hristea Mateș, mățar, distrugând odaia dinspre stradă și bagajul chiriașului Nocolae Velingher.
- 2) În curtea caselor D-lui farmacist N. Iliescu strada Frații Golești nr. 28 locuite de chiriașul C-tin Iordan. Bomba a căzut în curte, lângă colțul casei distrugând o galerie și obiectele din două odăi, unde schije au pătruns prin fereastră și prin scândurile galeriei, rănind în același timp pe D-na Filofteia C-tin Iordan la umărul drept.
- 3) În zăvoiul din dreptul abatorului, rănind grav doi locuitori și două femei, toți din comuna Racovița, acest județ care pășteau vitele în Zăvoi. Tot în acest loc a mai fost rănit pe față și

⁷ Ibidem, dos. 80/1916, f. 20.

la mâna dreaptă, un caporal din Coloana 4-a de Subzistență. Victimele au fost transportate la Spitalul militar de evacuare, din B-dul Elisabeta (Școala Nicolopol).

- 4) *În strada Craiovei, trei bombe la: Radu Sămăreanu nr. 152, la Ion Dogaru nr. 157 și la Bariera Craiovei, unde câte-și trele bombele au căzut în grădini fără a cauza vre-o stricăciune.*
- 5) *A Șaptea bombă a căzut în grădina lui Ion Popescu, din strada Smârdan nr. 16 unde n-a cauzat nici o stricăciune”⁸.*

Un alt atac aerian asupra orașului Pitești a avut loc a doua zi în 10 noiembrie. În documentul privind evaluarea bombardamentului erau prezentate următoarele:

- 1) *„La ora 10 a.m. în strada Maior Giurescu nr. 6 s-a aruncat o bombă pe acoperișul unde locuiește Vasile Bachidis, distrugând acoperișul pe o întindere de 3 m.p. și tavanurile de la două camere și douăzeci de geamuri.*
- 2) *Din această bombă schije au sărit la casa cu nr. 4 din aceeași stradă locuită de G. Nițuleascu, funcționar C.F.R. unde au spart 19 geamuri și au ucis pe un copil al său anume Gheorghe în etate de 5 ani.*
- 3) *Alte schije tot din aceeași bombă au sărit în strada Cuza Vodă nr. 23, ce este în apropiere, la locuința lui Borcea Ion, funcționar C.F.R. rănind destul de grav la mână, pe soția sa anume Zoe, spărgând 14 geamuri și un cazan de aramă.*
- 4) *O altă bombă a explodat în Târgul din Vale, în fața oborului de vite, rănind grav pe Plutonierul Hagiș și soldatul Toma Ion din coloana 13 de reparații și trei femei și au ucis doi cai și trei junici.*
- 5) *La rampa garei locale, o bombă a lovit un vagon, rănind ușor prin spărturi de geamuri trei soldați.*
- 6) *A patra bombă a căzut într-o câmpie din strada Colonel Chicoș, fără să cauzeze vre-o stricăciune.*
- 7) *După amiazi la ora 2, trei bombe au fost aruncate în Târgul din Vale, unde au ucis 60 de vite cornute ale țăranilor care le aduseseră spre a le vinde comisiei de aprovizionare a armatei.*
- 8) *La ora 3 p.m. alte șase bombe au fost aruncate tot în Târgul din Vale, unde aviatorii dușmani au observat*

⁸ *Ibidem*, f. 117.

aglomerație de locuitori și vite aduse pentru comisia de aprovizionare, rănind grav pe băiatul Gheorghe Toarță de 15 ani din comuna Jiblea și s-au spart geamurile prăvăliei comerciantului Dumitru Ionescu.

- 9) *La ora 3 ½ p.m. două bombe au căzut la rampa gării, ucizând 4 cai ai coloanei 7 Subzistență, doi oameni bătrâni anume Gheorghe Ana din localitatea Boișoara și Nae Nicolescu din acest oraș, strada Maior Giurescu, precupeț, în etate de 64 de ani”⁹.*

Acestea au fost urmările atacurilor aeriene executate asupra orașului Pitești. Peste puțin timp orașul avea să fie ocupat de către armatele Puterilor Centrale, cetățenii confruntându-se cu alte greutăți și obligați fiind să suporte consecințele ocupației armatelor inamice.

⁹ *Ibidem*, f. 130-131.

VIAȚA ECONOMICĂ A PITEȘTIILOR LA SFÂRȘITUL SEC. XIX, ÎNCEPUTUL SEC. XX.

Prof.drd. Gabriel Mielcescu
Liceul Tehnologic „Constantin Brâncuși” Pitești

În primii ani ai sec. XX, odată cu dezvoltarea mai accentuată a economiei românești și orașul Pitești s-a înscris pe orbita economică a României, în special în cadrul industriei ușoare și alimentare, precum și în alte ramuri prelucrătoare.

Statistica locală din anul 1912 înregistrează în Pitești următoarele unități economice : fabrici - 1 de tanin (din coajă de copaci), 2 de postav, 3 de pălării, 6 de gris, arpacaș și făină, 1 moară cu aburi, 1 de frânghii; ateliere meșteșugărești - 3 argintari, 3 armurieri, 1 bazalt artificial și ceramică, 2 boiangii, 4 croitori, 6 cismari -pantofari, 6 curelari, 2 cuțitari, 3 giuvaergii, 12 lumânărari, 2 pielari, 2 frizeri; unități comerciale - 12 agenți comisionari - cereale, 27 băcani, 3 birtași și 10 cârciumari, 11 brutari, 2 depouri făină, 6 cafenele, 7 cofetari, 2 măcelari, 5 bogasieri, 9 brașoveni, 4 magazine haine bărbătești, 2 de încălțăminte, 5 de porțelan, sticlărie și cristal, 1 magazin de vopseluri, 13 magazine de manufactură, 6 hoteluri, 3 librării; alte unități - 3 birouri de arhitecți și 5 de ingineri, 3 agenții de asigurare, 1 agenție de comisionari bancari și de asigurări.

In the early years of the 20TH century, with the further development of the Romanian economy and the city of Pitești was inscribed on the orbit of Romania, especially in the light industry and food, as well as in other manufacturing sectors.

Local statistics from 1912 recorded in Pitești following units: economic plants-1 of tannin (the shell of trees), 2 cloth, 3, 6, and Pearl barley semolina flour, 1 die, 1 steam ropes; craft workshops-3 argintari, 3 1 artificial basalt, gunsmiths and ceramics, 2 boiangii, 4 6 cismari tailors, shoemakers, 6-curelari, 2 cuțitari, 3 giuvaergii, 12

lumânărari, 2 pielari, 2 barbers; commercial units-12 intermediaries-agents, 27 băcani 3 birtași and 10 saloon-keepers, 11 bakers, 2 Depot ground, 6 cafes, 7 2 confectioners, butchers, 5 bogasieri, 9 Brasov, 4 stoning shops, footwear, 5 porcelain, glassware and Crystal, 1 store woollens, 13 stores manufacturing, 6 hotels, 3 bookstores; other units-3 offices of architects and engineers, 5 insurance agencies, 1 agency supervisors and insurance intermediaries.

Cuvinte cheie : Economie, Bogasieri, Aliniere, Parcelare, Arhitectura, Sistematizare, Ucenici.

Keywords : Economy, Bogasieri, Alignment, Parcelare, Architecture, Town-Planning, Apprentices

În primii ani ai sec. XX, odată cu dezvoltarea mai accentuată a economiei românești și orașul Pitești s-a înscris pe orbita economică a României, în special în cadrul industriei ușoare și alimentare, precum și în alte ramuri prelucrătoare.

În preajma primului război mondial mai sunt înregistrate două fabrici de frânghii și talpă, 3 mori, 2 fabrici de băuturi gazoase, 1 fabrică de bere, atelierul mecanic, turnătorie de fier și alamă (Gotwald Nicht și M. Popovici), cea mai importantă unitate de acest fel din vestul Munteniei.

În ceea ce privește industria textilă, un rol important în viața orașului l-a avut fabrica "Țesătoria română", ca societate anonimă cu capital belgian. În 1914 s-a înființat "Textila românească" din Găvana care va contribui considerabil la sporirea rolului economic al Piteștiului.

În domeniul industriei alimentare, în 1908, a luat ființă moara "Progresul", proprietatea lui Hugo Mrazek, amplasată în Târgul din Vale, iar la 9 aprilie 1908 s-a deschis "Brutăria populară", amplasată tot în Târgul din Vale, ca societate anonimă cu un capital de 100.000 lei.

În perioada 1908 - 1910, au început să producă la Pitești 3 unități de mezeluri, cea mai importantă fiind cea a lui Leonard Stempel, înființată la sfârșitul anului 1909.¹

¹ Buletinul Camerei de Comerț și Industrie din Pitești, dosar nr. 166/1908, p. 9.

Dintre unitățile industriale înființate după 1910, mai amintim : Fabrica de tăbăcărie Găvana, fondată în 1912, Fabrica de tuburi de ciment, un atelier de sculptură în marmură, moara Pascalopol și Fabrica de alambicuri și aparate de aramă (Dinescu), ce avea reprezentanțe în diferite orașe din România.²

Iluminatul public a fost până în 1913 o problemă serioasă a orașului. În ședința extraordinară din 28 aprilie 1911, Consiliul Comunal a hotărât în principiu introducerea iluminatului electric. La 25 mai 1912 s-a construit Societatea Anonimă de Electricitate- Pitești (S.A.E.P.), prima întreprindere economică din oraș pentru producerea și distribuirea curentului electric. După alegerea terenului și ridicarea construcției sub conducerea inginerului piteștean Dimitrie Dima, s-au montat instalațiile mecanice și electrice, la 15 decembrie 1913 a început furnizarea curentului electric pentru iluminarea orașului.

În domeniul edilitar - gospodăresc s-au obținut rezultate remarcabile în primii ani ai sec. XX. Astfel, s-a elaborat "planul general de aliniere și parcelare " a orașului, planul de sistematizare a localității, întocmit de inginerul H. V. Schmidt și planul de alimentare cu apă . În anul 1909 s-au forat primele puțuri pentru captarea apei, au fost instalate două motoare "Diesel" la uzina de apă, precum și prima conductă de refulare la castelul de apă de la Mărăcineni.

În ultimele decenii ale secolului trecut, în Pitești au avut loc o serie de realizări tehnice : terminarea construcției căii ferate, a stației C.F.R. Pitești și darea în folosință a liniei București - Pitești în anul 1872 ; construirea și darea în folosință a depoului C.F.R. Pitești în anul 1875 ; construirea podului de cale ferată pe linia Pitești - Curtea de Argeș, cu o deschidere de 50 metri, în anul 1895.³

Între anii 1912 -1915 a ridicat podurile peste Râul Doamnei și Argeș, la intrarea în Pitești, cu câte 6 deschideri în arc de câte 30 metri. În anul 1913 a fost clădită Uzina electrică, de către același inginer, asistat de Constantin Bușilă, profesor la Politehnica din București și Nicolae Vasilescu - Karpen, membru al Academiei Române, cel care a supravegheat montarea instalațiilor și a făcut recepția lucrărilor.⁴

² *Ibidem*, Dosar 19/1909,f.8,9,10,11.

³ C. Florea, *Întreprinderea de rețele electrice Pitești*, Pitești, 1972. p. 9 - 16.

⁴ Arh.St.Pitești,fond.Primăria orașului Pitești,dosar11/1900-1901,f.113-114.

În domeniul arhitectural și urbanistic se cunosc prefaceri importante. Se construiește mult din zid, iar în zona centrală a orașului apar clădiri cu parter și 1 sau 2 etaje, construcția având o dublă folosință; spațiu comercial la parter și locuință în partea superioară. Arhitectura populară, deosebit de bogată în această zonă, împrumută mijloace de exprimare construcției de locuințe de la oraș. Ceardacurile și prispele se închid acum cu geamlâc, element care evoluează într-o varietate de forme. Acest gen de construcții se mai pot vedea și azi pe străzile Teiuleanu, Sf. Vineri, Târgul din Vale, Crinului, Victoriei, Republicii.

În 1908 inginerul Dimitrie Gh. Dima, împreună cu inginerii Tiberiu Eremie și Gogu Constantinescu, a înființat societatea de construcții "Beton și fier", prima de acest gen din țara noastră.

Un alt arhitect de valoare națională a fost Dimitrie Maimarolu, după proiectul căruia s-a clădit Palatul Prefecturii, astăzi Muzeul Județean.⁵

După proiectul lui Ioan N. Socolescu, s-a construit în partea de jos a orașului biserica Sfânta Vineri pe strada cu același nume.

În anul 1910, după planurile lui Eracle Lăzărescu, s-a construit Banca Populară, în maniera eclectismului de școală franceză, foarte la modă în țara noastră în acea perioadă.⁶

Între 1912-1915, tot după planurile lui Eracle Lăzărescu a fost edificat Palatul Justiției, cu fațada principală în stil neoclasic. În apropierea Piteștilor, pe domeniul ce a aparținut familiei Brătianu, s-a construit după planul arhitectului Lecomte du Nouy, biserica în care sunt înmormântați membrii acestei familii, iar între anii 1912 - 1915, au fost construite după planurile arhitectului Petre Antonescu castelul și antenasele ce pot fi văzute și astăzi în satul Ștefanești.

Problema sanitară, deși una dintre prioritățile orașului, era greu de rezolvat, deoarece posibilitățile materiale ale primăriei erau reduse în raport cu nevoile..

A fost înființat un azil, în urma inițiativei polițaiului, care la 23 oct. 1908 a făcut un raport către prefect, arătând numărul mare de cerșetori, care "dădeau un aspect trist orașului", a celor fără locuință, hrană și îmbrăcăminte, a orbilor și schilozilor, care, oricât ar fi cerșit, "tot flămânzi rămâneau" .

⁵ *Ibidem*, dosar 36/1910,f.21,22,23.

⁶ Arh. St. Argeș, fond Primăria mun. Pitești, dosar 6/1909,f.8.

În urma implicării factorilor de decizie din primărie și prefectură, a fost închiriat un local pe strada Șerban Vodă, cu 500 lei anual și vor fi lansate liste cu subscripții către piteșteni. La 6 dec. 1908 azilul era înființat, iar comitetul de femei "Sprijinul Bătrânețelor" a ajutat în mod deosebit acest stabiliment.

Pentru îmbunătățirea asistenței medicale și pentru construirea unui spital, primăria a cedat suprafața donată de Chiriac Vasiliu, situată în strada I. C. Brătianu și a mai cumpărat de la Ana Bacria un imobil cu terenul aferent, realizând astfel suprafața necesară construirii spitalului. La 9 oct. 1908, 38.743 mp au intrat în proprietatea Direcției Generale Sanitare la colțul străzilor Brătianu și Cloșenești.

O altă necesitate vitală a orașului a fost planul de sistematizare întocmit la 10 dec. 1910.

Planul prevedea extinderea rețelei de apă și canalizare, ocazie cu care întreaga suprafață a orașului putea fi acoperită cu clădiri în condiții salubre. În acest mod, fără exproprieri costisitoare, se puteau alcătui străzi bine aliniate, estetice, cu pante potrivite acolo unde terenul era accidentat, astfel ca ele să servească circulației normale.

După rolul și nevoile fiecărei străzi, s-a avut în vedere forma și profilul potrivit destinației. Astfel au fost proiectate :

1. Străzi cu trotuare largi, plantate cu pomi umbroși pentru circulația pietonilor și trăsurilor (bulevarde);
2. Străzi largi cu pante ușoare pentru circulația carelor de greutate;
3. Străzi de legătură mai strâmte, mai mult pentru accesul și deservirea locuințelor.

După destinația străzilor se va determina lărgimea lor astfel:

- Pentru circulația pietonilor și trăsurilor au fost proiectate bulevarde cu o lărgime totală de 18 m, având două trotuare a câte 4 m lărgime;

- Pentru circulația carelor grele, străzi cu o lărgime totală de 14 m, cu două trotuare a câte 3 m lărgime; - Străzi de legătură de 10 m lărgime, cu două trotuare a câte 2,30 m lărgime.

Bulevardul existent pleca din S.E. orașului, începea de la bariera Prundu, sub denumirea de Bulevardul Elisabeta Doamna, trecea pe lângă gară și se continua în linie dreaptă până la grădina publică. Dincolo de grădină, bulevardul lua numele de Bulevardul Ferdinand și se continua până la strada Aurora.

Conform planului de sistematizare, orașul vapoarea fi împărțit în cartiere:

- Cartierul comercial, cuprindea partea de Est a orașului, de la bariera Podului și străzile : Bd. Elisabeta, Craiovei, Doamna Bălașa, Brătianu, Sf. Vineri și Eliade Rădulescu;

- Cartierul de locuințe era cuprins între străzile : Eliade Rădulescu, Viilor, Sf. Vineri, Valea Trivăii, până la bariera Podului;⁷

- Cartierul de vile cuprindea S-V orașului, str. Craiovei, până la poalele platoului Trivale și cimitirului;

- Cartierul industrial se întindea în S-E orașului învecinat cu calea ferată Craiova - Pitești și Pitești - București și pe malul Argeșului.

Promenada cuprindea spațiul dintre Șerban - Vodă și Doamna Bălașa, unde se aflau mici prăvălii, insalubre. Avându-se în vedere acest aspect, s-a hotărât demolarea caselor vechi, lăsându-se locul liber și crearea unei promenade publice care să înfrumusețeze centrul orașului.

Grădina publică se afla în spațiul cuprins între bd. Carol, bd. Elisabeta și str. Egalității și constituia un loc de destindere pentru piteșteni, unde duminica și în zilele de sărbătoare evolua fanfara orașului, într-un foisor special amenajat.⁸

La elaborarea planului de sistematizare s-a acordat o atenție deosebită Parcului Trivale, important loc de agrement al Piteștilor.

Printr-o adresă din data de 16 martie 1902, aflăm că Primăria din Pitești s-a adresat contelui Thedus Graf Lubenschi din Austria, prin care s-au comandat : 25 bucăți brad, 1000 bucăți pin de Austria, 100 pin rigida, 25 pin cembra, 100 pin alb, 100 molid, 20 măsline sălbatic și 100 bucăți paltin .

Zece ani mai târziu, arhitectul Pinard din București prezintă primăriei Pitești un plan propriu de înfrumusețare. La 28 mai 1913 Consiliul comunal aprobă "amenajarea parcului Trivale și facerea eleșteului, conform devizului și proiectului prezentat" .

Aspectul frumos al orașului era asigurat de buna funcționare a străzilor, podețelor și trotuarelor, de arhitectura clădirilor particulare și instituțiilor de stat, de parcuri și grădini, de iluminarea străzilor, dar mai ales de curățenie. La începutul secolului XX, în Pitești erau clădiri ca trebuiau demolate, "locuri virane pline de bălării și alte murdării care vatamă sănătatea publică."

⁷ Arh. Naț. din Argeș, fond Primăria municipiului Pitești, dosar 18/1902,f.1,5,6.

⁸ *Ibidem*, dosar 24/1913,f.6,7,11.

Constatări de imobile insalubre făceau primăria și poliția, iar pe baza rapoartelor întocmite, proprietarii respectivelor imobile erau somați ca în termen de la 24 ore la 15 zile, în funcție de starea clădirilor, să fie demolate. La 21 noiembrie 1906, Primăria dă o ordonanță prin care cere tuturor comercianților și proprietarilor ordine și curățenie, sub amenințarea trimeriei în judecată, în caz de nerespectare.

În strânsă legătură cu activitățile industriale comerciale și urbanistice s-a aflat sistemul local al unităților bancare și de credit. La sfârșitul secolului XIX și începutul sec. XX la Pitești au funcționat atât bănci sau cooperative locale de credit, cât și sucursale sau agenții ale unor bănci naționale.

Deși nu au dispus de capitaluri mari, totuși, unitățile bancare și de credit locale au contribuit la evoluția economiei și urbanisticii orașului Pitești, a altor sectoare de activitate din județul Argeș.⁹

Dintre aceste unități s-au remarcat : Societatea Economică "Argeșul", Banca Populară "Pitești", Banca "Albina", Banca "Trivale", Banca Comerțului și Industriei, Banca "Perseverența" a meseriașilor C. F. R., Banca "Funcționarilor Publici" și Banca Federală "Argeș" a băncilor populare din județul Argeș, cu sediul în Pitești.

La dezvoltarea economică a Piteștilor și-au adus contribuția Agenția Băncii Naționale a României, aflată sub conducerea și influența Partidului Național Liberal, reprezentanța "Băncii Agricole" din București, sucursala Băncii "Sf. Gheorghe" din București și cea a Societății cooperative a meșteșugarilor din București, fondată de D. C. Butculescu.

Un număr important de piteșteni au colaborat cu banca Marmorosh - Blank et Comp, una dintre cele mai mari instituții financiare din țara noastră. Acest aspect a fost în legătură directă cu faptul că Mauriciu Blank s-a născut în Pitești la 17 iulie 1848, a urmat cursurile primare la Pitești, iar pe cele economice la Viena și Leipzig. A deschis o reprezentanță a băncii în Pitești, colaborând cu oficialitățile și cu mai mulți cetățeni la înființarea unor unități industriale, dar și la edificarea unor instituții publice.

O statistică din anul 1915 ne înfățișează situația economică generală a Piteștilor, unde atelierele meșteșugărești erau în general slab

⁹ *Ibidem.* dosar 8/1900,f. 2,4,5.

dotate, iar concurența produselor de fabrică a intensificat procesul ruinerii meseriașilor. O parte a micilor meseriași a fost angajată în industrie, iar alta a continuat totuși să-și desfășoare activitatea proprie, aspect în general specific orașelor cu o industrie mai puțin dezvoltată.

Din această statistică reiese că în Pitești, la sfârșitul anului 1915, exista un număr de 386 ateliere în care lucrau 1369 meseriași, dintre care 1216 (88,8%) bărbați și 153 (11,2%) femei. Din numărul total, 427 erau patroni, 58 meșteri, 501 lucrători și 383 ucenici.

Atelierele de cismărie cuprindeau cel mai mare număr de lucrători manuali - 266 de persoane, reprezentând 19,3% din numărul total al meseriașilor piteșteni. În celelalte unități meșteșugărești situația se prezenta astfel : croitorie pentru femei - 105 persoane, cojocărie - 102 persoane, fierărie - 68 persoane, croitorie bărbătească - 66 persoane, cusături naționale - 63 persoane, tâmplărie - 58 persoane, brutărie - 50 persoane ș. a. . În 108 ateliere patronul lucra singur, în 76 ateliere avea ca ajutor o singură persoană, în 163 ateliere lucrau două până la cinci persoane, iar în 39 ateliere lucrau mai mult de cinci persoane. Erau instalate numai cinci motoare, din care trei de câte 8 C. P., iar în unele ateliere se utilizau și câteva fierăstraie mecanice, mașini de găurit și dat la rindea, raboteze și strunguri, iar Atelierele Centrale de Poduri Căi ferate aveau 120 lucrători și o forță motrice de 60 C. P.¹⁰

Condițiile de muncă ale meseriașilor erau dintre cele mai grele. Patronii recurgeau la prelungirea zilei de muncă, durata acesteia fiind de la 9 la 15 ore. În mai mult de jumătate din ateliere, ziua de lucru era de 14 ore. Deseori se prestau ore suplimentare care nu erau plătite și care în ajunul sărbătorilor ajungeau la 4 - 5 ore pe zi. Se lucra în ateliere mici și insalubre. Din cele 386 ateliere, 348 (90,1%) aveau o singură încăpere și doar 3 (0,8%) aveau patru încăperi.

O dată cu ocuparea orașului de trupele germane, activitățile productive și comerciale piteștene se vor reduce aproape complet, rechizițiile și celelalte acțiuni ale Comandaturii germane îndreptând toate aceste activități înspre propriul folos.

¹⁰ *Ibidem*, f. 14,18,20.

REORGANIZAREA JUDEȚULUI MUSCEL DUPĂ RETRAGEREA ARMATEI GERMANE DE OCUPAȚIE.

*Muscel county reorganization after the retreat of the German
occupation army*

**Prof. Drd. Mădălina Maria Iosifescu
Colegiul Tehnic Câmpulung**

Lucrarea de față prezintă situația județului Muscel după retragerea armatei germane de ocupație, un județ secătuit de resurse materiale și financiare, a cărui reorganizare a fost anevoioasă, importantă fiind solidaritatea populației și acceptarea situației critice în care se afla întreaga țară, lipsa totală sau în unele situații existența unor rezerve reduse de alimente, cereale, furaje sau chiar articole de uz casnic. Măsurile adoptate de autoritățile centrale și locale aveau ca scop refacerea teritoriului aflat sub administrația militară în timpul războiului.

The paper presents the general picture of Muscel county after the retreat of the German occupation army, a county desserted from its material and financial resources and whose recovery was difficult; however what did really matter was its inhabitants' solidarity and their acceptance of the critical situation the entire country was facing with - the total shortage or, in some certain cases, the existance of reduced supplies of food, cereals or even some household items.

The measures adopted by the central and local authorities aimed at the recovery of the territory which was under the millitary administration during the war.

Cuvinte cheie : județul Muscel, retragere, armată, autorități

Keywords : Muscel county, retreat, army, authorities

Odată cu instaurarea administrației militare germane în județul Muscel, în Primul Război Mondial, s-a trecut la reorganizarea teritoriului și la impunerea unui control riguros pentru o exploatare cât

mai eficientă. În această perioadă muscelenii au îndurat duritatea excesivă a autorităților militare, umilința și nesfârșite suferințe determinate de bătăi, crime și violențele nejustificate ale ocupantului.

Rapoartele justificative și datele solicitate la sfârșitul războiului, privind deciziile luate în diferite cazuri, aveau ca scop stabilirea gradului de vinovăție a ofițerilor și judecătorilor germani în perioada ocupației. Dosarele care cuprindeau declarații ale martorilor scot în evidență modul în care acești reprezentanți a administrației militare înțelegeau să-și exercite funcțiile și autoritatea cu care au fost învestiți.

La numai câteva zile de la retragerea ocupanților, Comandamentul Superior Militar din teritoriul fost ocupat face cunoscută ordonanța Nr. 1, prin care toți locuitorii trebuiau să declare cantitățile și locurile de depozitare a armelor, muniției, alimentelor, băuturilor, mobilierului, autovehiculelor, vitelor, produselor petrolifere, a medicamentelor, instrumente chirurgicale, material telefonic și telegrafic sau orice alte materiale provenite de la militari și depozitele militare ale fostei armate de ocupație.¹

Localitățile județului au rămas cu cantități mici de produse alimentare în urma retragerii trupelor germane, deoarece jaful acestora a continuat până în clipa în care au părăsit teritoriul românesc. Transportul pe calea ferată a produselor repartizate de Comisia de lichidare a materialelor rămase în urma ocupației, trebuia organizat, astfel încât încărcarea în vagoane a materialelor era sarcina autorităților militare sau civile, deoarece stațiile nu dispuneau de mijloacele necesare.

Depozitele de alimente sau cereale erau expuse riscului devastării, cum era cazul depozitului din gara Câmpulung, părăsit de militari la 12 noiembrie 1918. Aici erau depozitate diferite mărfuri și mobilă, iar în localul Școlii Normale Carol I se aflau materiale medicale, fapt pentru care s-a solicitat asigurarea pazei.²

În gara și fabrica de spirt din Clucereasa au rămas mai mult de 3 vagoane de grâu, pus sub sigiliu și inventariat de Judecătoria Plășii Golești, alături de cheile de la casa de bani a fabricii și de la magaziiile care conțineau și alte produse.³

¹ Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Argeș, fond Prefectura Județului Muscel, dosar 31/1918, f. 21.

² *Idem*, f. 33.

³ *Idem*, f. 38.

Începând cu data de 10 noiembrie 1918 germanii au spart lacătele de la magaziiile din gara Leordeni, nepăzită, au vândut sătenilor din Leordeni și satele învecinate, cerealele. Aceeași acțiune au desfășurat și în noaptea de 11/12 noiembrie 1918 și în dimineața următoare, când s-a constatat devastarea magaziei de ceapă, a celei de mazăre, iar în cele de cereale rămăseseră cantități mici care au fost din nou sigilate. Din păcate restul proviziilor au fost luate de sătenii care au spart lacătele, până la 15 noiembrie. A fost salvată o magazie în care au rămas 7-8 vagoane de grâu sub supravegherea milițienilor conduși de șeful de post al comunei Leordeni.

Ministerul de Război și Ministerul de Interne au solicitat autorităților județului Muscel să comunice din 5 în 5 zile obiectele și materialele lăsate de germani și rechiziționate, locul și tipul diferitelor depozite sau materiale, cantitățile care au trecut în posesia autorităților române sau a locuitorilor, menționându-se numele acestora. Sarcina inventarierii acestor obiecte revenea Comisiei militare, fiind interzisă autorizarea ridicării oricăror materiale, mobilier sau mașini de către populație.

Materialul lemnos, fasonat sau nefasonat sau oricare derivate ale lemnului rămase în păduri după plecarea armatelor germane, dar și instalațiile, căile ferate și fabricile de exploatare și prelucrare a lemnului, au trecut sub supraveghere până la inventariere.⁴ Măsurile luate aveau la bază experiența perioadei anterioare, în care, în timpul retragerii, fiecare soldat german care avea sarcina de a asigura paza materialului lemnos din pădurile Mușuroaiele și Portăreasa, au vândut scânduri și bușteni locuitorilor din Lerești, Voinești și Câmpulung. Prin urmare, administratorul plășii, sprijinit de Jandarmerie, trebuia să inventarieze materialul vândut și să-l sechestreze, fiind proprietatea Statului.⁵

În urma studiului documentelor întocmite ulterior retragerii au rezultat următoarele date privind cantitățile de produse care au fost găsite în depozitele din județ:

- în Plasa Golești: 1,5 vagoane de grâu și alte 7390 kg; o jumătate de vagon de ovăz, 9300 kg semințe de in, 6900 kg semințe de floarea soarelui, 3600 kg orz, 1200 kg de in netopit.⁶ S-au mai găsit un depozit cu 105 butoaie și o fabrică de traverse de cale ferată, 2065 saci

⁴ *Idem*, f. 45-57.

⁵ *Idem*, f. 93.

⁶ *Idem*, f. 43.

din hârtie, 60 paturi din fier, 100 kg semințe de pătrunjel, 2 prese pentru fân;

- La Clucereasa s-au găsit 400 vagoane coajă de stejar, folosită pentru tăbăcit, din care 2 vagoane au fost lăsate pentru nevoile urgente ale orașului Câmpulung, 30 de saci de ovăz, 10 vagoane de ceapă, 8 cazane din zinc, 16020 litri de țuică, 25 vagoane cu lemne de foc, 6 vagoane de cărbuni, o locomotivă, 2 putini de lapte, 2 butoaie mici;

- În gara Clucereasa: 55 coase, 105 sape, 185 sape cu coadă de lemn, o căruță cu scânduri de brad, 1715 coșuri din răchită, 234 scânduri de fag, două duble din lemn, folosite ca măsuri pentru cereale.

- În Plasa Argeșel nu au fost găsite depozite de cereale, făină, alimente, furaje, ale autorităților militare de ocupație;

- În Rucăr: un depozit cu 209 mc cherestea și 7000 metri liniari de lemn;

- În Valea-Mare (Plasa Dâmbovița): 111 butoaie goale, un camion și un automobil, distruse;

- În Ștefănești: un automobil distrus, 40 de vagoane grâu netreierat;

- În Valea-Mare (Plasa Golești): 78 kg sârmă de telefon;⁷

- Din depozitele existente în comuna Leordeni au mai putut fi salvate: 95000 kg grâu, 380 scânduri de fag, 163 duble de ovăz, 10 duble de orz, 55 de bușteni de stejar, fiecare cu o lungime de 4-5 m, 5 vagoane și alte 280 kg de ceapă, 3500 doage de stejar, 419 scânduri de stejar;

- În comuna Târgu Cârcinov: 1933 litri de vin, 5342 litri de țuică, 15000 litri borhot, 42 bucăți de lemn, 3 vagonete și un macaz;⁸

- În comuna Lerești: depozitele de lemn de brad și de fag au fost luate în primire de către Ocolul Silvic Câmpulung;

- În comuna Ciumești: 2 vagoane de grâu;

- În comuna Micești: un vagon de grâu;

- În depozitul Câmpulung: 22000 litri de țuică, 2 cisterne de gaz;

- La depozitul de la Fabrica de hârtie din Câmpulung: 15822 kg hârtie și 17600 kg celuloză;

- În gara Câmpulung: 10000 kg cocs, 5000 kg lignit, 10000 kg cartofi, 4000 buc. cărămidă, 15000 kg var;

- La depozitul de la Școala de Meserii din Câmpulung: un vagon și jumătate de rășină.⁹

⁷ *Idem*, f. 96-114.

⁸ *Idem*, f. 120.

⁹ *Idem*, f. 151-159.

Odată cu încheierea războiului și retragerea armatei de ocupație era nevoie de o nouă organizare și implicit de noi măsuri pentru a readuce țara la ordinea anterioară războiului, însă trebuiau avute în vedere urmările acestei perioade. Ordinul circular nr. 1 din 14 noiembrie 1918 al Generalului Berthelot stabilea principalele dispoziții ce se impuneau într-un asemenea moment, punând accent pe menținerea ordinii în țară, pe înlăturarea tuturor elementelor care aminteau de perioada ocupației, se arăta un deosebit interes pentru asigurarea hranei populației, pentru supravegherea și controlul activităților legate de exploatarea și prelucrarea petrolului, limitarea exportului și chiar interdicția de a exporta produse de maximă necesitate în țară, demararea lucrărilor de refacere a comunicațiilor, constatarea și transmiterea rezultatelor acestor constatări privind abuzurile săvârșite de armata de ocupație. Un aspect foarte important îl reprezenta starea de sănătate a locuitorilor, iar datele privind nevoia de medicamente și situația constatată în rândul populației se transmiteau de către medici prefectului și mai departe autorităților centrale. O altă măsură era legată de stabilirea cursului valutar. Toate deciziile erau aplicabile pe întregul teritoriu, trebuiau transmise în toate localitățile țării și aveau viabilitate până la noi ordine ale guvernului.

În ceea ce privește asigurarea principalelor alimente s-au luat măsuri de către Comisia de rechiziții din orașul Câmpulung, având ca scop redistribuirea acestora în funcție de cantitățile existente în depozite. Au fost rechiziționate 18814 kg făină și 2908 kg grâu din Câmpulung, iar din gara Clucereasa s-au ridicat 15822 kg grâu, chiar dacă populația din comuna Racovița s-a opus acestei măsuri a autorităților. Lipsa alimentelor a dus la tensiuni între localnici și membrii Comisiei de rechiziții deoarece altă sursă de cereale nu mai exista. Nemulțumirea era justificată de faptul că tot aceeași oameni au cunoscut și rechizițiile armatei germane și au asigurat și paza depozitelor după retragerea administrației militare, pentru a evita devastarea lor de către cei veniți din localitățile limitrofe.¹⁰

Fabricarea pâinii era sarcina tuturor brutarilor din oraș care trebuiau să lucreze la capacitate maximă pentru a acoperi tot necesarul. Distribuția se realiza pe baza unei cartele colective, pe cap de familie sau șef de instituție.

¹⁰ Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Argeș, fond Prefectura Județului Muscel, dosar 81/1918, f. 35-36.

Rația de carne stabilită pentru un consumator era de 250 gr/zi, iar pentru a asigura această cantitate trebuiau livrate 2400 kg pe săptămână, în același sistem al cartelelor colective. Zahărul era deosebit de important și lipsea din județ, fapt pentru care s-a cerut minim un vagon pentru locuitorii orașului.¹¹

Cantitatea totală de lemne necesară încălzirii populației din oraș pe timpul iernii era aproximată la 15000-18000 m steri, însă disponibili nu erau decât 10000 m, diferența fiind acoperită prin rechiziționare de la doi locuitori, cu suma de 20 lei /m, aceasta acoperind doar cheltuielile pentru exploatarea materialului lemnos. Transportul lemnului către cumpărători se realiza cu cele 100 de căruțe cu boi care au mai rămas de la armatele germane în retragere, lucrând câte 30 de căruțe zilnic, iar proprietarii fiind plătiți în funcție de distanța pe care o aveau de parcurs, de starea drumurilor și de cantitatea transportată. Încălzitul locuințelor se mai putea asigura și cu cărbuni, însă cea mai mare problemă o reprezenta lipsa geamurilor, fapt pentru care autoritățile au solicitat un vagon de geamuri de diferite dimensiuni.

Iluminatul în oraș era asigurat de uzina electrică, iar în localitățile limitrofe prin folosirea petrolului și a motorinei, care se procurau de la vânzători amplasați în zone diferite ale orașului.¹²

Dificultățile de aprovizionare întâmpinate, lipsa mălaiului și a făinei, a majorității alimentelor, generau refuzul locuitorilor de a participa la exploatarea și prelucrarea lemnului pe care urmau să-l trimită către alte orașe ale țării. În consecință s-au cerut 20 de vagoane de porumb pentru localnici.¹³ Epuizarea rezervelor de cereale și de făină din Câmpulung a dus la adoptarea deciziei de a opri fabricarea covrigilor și a prăjiturilor, activitatea brutărilor limitându-se la fabricarea pâinii. De asemenea s-a hotărât ca făina găsită la fabricanți să fie rechiziționată cu excepția unei cantități de 30 kg pentru fiecare, restul urmând să fie predat Federației „Negru Vodă” pentru aprovizionarea orașului. Cele 40 de vagoane de grâu existente în localitatea Ștefănești și 2,5 vagoane din alte două localități din sudul județului urmau să fie ridicate de Federația „Negru Vodă” pentru orașul Câmpulung și regiunea de munte a județului, lăsând doar cantitatea strict necesară locuitorilor din zona de câmpie.¹⁴

¹¹ *Idem*, f. 9-13

¹² *Idem*, f. 35-36.

¹³ *Idem*, f. 47.

¹⁴ *Idem*, f. 63.

Contrar așteptărilor, unii locuitori refuzau să asigure transportul cerealelor cu căruțele proprii, chiar dacă serviciul era plătit. În astfel de situații se ajungea la rechiziționarea căruțelor pentru a distribui în localitățile limitrofe porumbul necesar, mai ales văduvelor și orfanilor de război¹⁵, dar și spitalelor, bisericilor și persoanelor fără posibilități financiare, în general. Rațiile stabilite erau de 400gr porumb/zi/persoană și 350 gr grâu/zi/persoană.¹⁶

Comisia de aprovizionare a stabilit la data de 20 decembrie 1918 cantitățile și destinațiile alimentelor necesare județului. Primăria Câmpulung primea 6000 kg zahăr pe care să-l redistribuie populației din oraș, angajaților fabricii de hârtie și spitalului, dar și 7000 kg petrol care a fost distribuit populației în rații de 500 gr/consumator. Celelalte comune ale județului au primit 4000 kg zahăr și 11060 kg petrol, distribuirea acestora făcându-se în funcție de numărul de locuitori și de necesități.¹⁷

Din situațiile întocmite la nivel de plăși, reiese că la data de 1 ianuarie 1919, pe teritoriul acestora existau rezerve de legume, cereale și furaje care nu acopereau necesarul estimat.¹⁸

O preocupare a autorităților române era cu privire la suferințele pricinuite de administrația militară cu sprijinul, în unele cazuri, al administrației locale care includea localnici. Administratorii plășilor trebuiau să comunice având la bază dovezi clare și rigurose prezentate, dacă au mai rămas în urma armatei de ocupație elemente militare sau civile, dacă sunt străini stabiliți de o perioadă mai lungă în țara noastră, dacă românii și-au oferit serviciile Comandaturii, Poliției, Comisiilor de aprovizionare sau rechiziții în timpul ocupației.

Au fost înregistrate situații în care declarațiile au fost confirmate, dar și situații în care acuzațiile au fost puse pe seama unor conflicte mai vechi între persoanele implicate.¹⁹ Este cazul comunei Jugur unde o parte a localnicilor declara că cei numiți de germani să dețină funcțiile de primar și ajutor de primar, erau oameni care puteau menține ordinea, buna organizare și beneficiau de încrederea sătenilor. Exploatarea economică începea odată cu ocuparea localității, iar ordinele date populației erau sub amenințarea închisorii, a amenzilor sau a morții. De aceea, primarul și ajutorul său încercau să le explice

¹⁵ *Idem*, f. 78.

¹⁶ *Idem*, f. 88.

¹⁷ *Idem*, f. 100.

¹⁸ *Idem*, f. 109-112.

¹⁹ *Idem*, f. 90-96.

oamenilor că trebuie să se supună rechizițiilor pentru a nu avea de suferit. Însă din alte declarații reiese că cei doi ani de ocupație au însemnat suferințe și nedreptăți atât din partea inamicului, cât mai ales din partea funcționarilor care au compus autoritatea comunală și care și-au dat concursul la toate acțiunile ocupanților. Îndemnul dat locuitorilor de a se conforma ordinelor, aducea funcționarilor români numeroase avantaje și îmbogățirea rapidă.²⁰

Până la confirmarea unor bănuieli legate de furturi sau alte încălcări ale legii, cei mai mulți musceleni treceau deja prin momente de groază, cunoscând duritatea excesivă a militarilor germani, dar și a autorităților române supuse acestora. Cel mai des erau acuzați primarii localităților că s-au purtat mult mai rău decât inșiși invadatorii țării. Printre măsurile dure aplicate locuitorilor se numără tăieturi cu cuțitul, arsuri cu tăciuni aprinși, bătăi aplicate până când cei loviți cădeau înconștienți. Erau și cazuri în care cei care furau de la localnici încercau să dea vina pe alții și să obțină avantaje după retragerea armatei de ocupație.²¹

Cercetarea și judecarea reclamațiilor privind atitudinea și comportamentul funcționarilor administrativi și polițiștilor în timpul ocupației, erau sarcini ale Comisiei județene, instituită conform deciziei Ministerului de Interne, Nr. 73244 din 20 decembrie 1918, publicată în Monitorul Oficial Nr. 220/1918. Aceasta cita pe cei reclamați, martorii și reclamantul, consemna depozițiile acestora, încheia procesul verbal cu aprecierea asupra culpabilității funcționarului învinuit.²²

Furturile din locuințe, așa-numitele rechiziții, devastarea principalelor instituții și a bisericilor, exploatarea materială și financiară sistematică la care au fost supuși locuitorii județului Muscel și ai întregului teritoriu ocupat, dovedesc interesul pe care îl aveau ocupanții în această zonă.

²⁰ *Idem*, f. 100-102.

²¹ *Idem*, f. 134-138.

²² *Idem*, f. 106-108.

CATOLICII DIN JUDEȚUL VÂLCEA ÎN SECOLUL XIX.

Drd. Emilian Frâncu
emilian.francu@primariavl.ro

Summary: *This article captured general aspects of the Catholic community in Vâlcea County. It is noted that the activity of the religious communities in economic, social and cultural development is beneficial to the whole society Vâlcea. However it also notes that this community integration among Orthodox Romanian majority is good, not registered religious conflicts. Religious tolerance is one of the characteristics of the inhabitants of these places.*

Cuvinte cheie : biserică, Vâlcea, catolic, Brezoi, Bărație, școala, secolul XIX, manastirea, stareț, franciscan, comunitate.

Keywords: church, Vâlcea, catholic, Brezoi, Bărație, school, 19th century, monastery, abbot, franciscan, community.

La începutul secolului al XIX-lea exista o mică comunitate de catolici în Rm. Vâlcea care participă activ la viața economică din zonă și cunoaște o dezvoltare surprinzătoare, atât în plan economic, cât și social. Din păcate statistici despre comunitățile catolice sau despre catolici în general din județ lipsesc cu desăvârșire pentru prima jumătate de secol XIX, ele înmulțindu-se mai cu seamă după 1850.

Renumele bâlciului de la Râureni a depășit hotarele Țării Românești, motiv pentru care poposeau, pe malurile Oltului, negustori cu mărfuri din toate țările vecine, dar o mare năpastă avea să se abată în august 1802 asupra târgului sezonier de aici, care a fost jefuit și ars de către bandele înarmate de cârjali¹. În anul 1803, aceleași cete de jefuitori veniți de la Vidin sub comanda lui Manafi Ibrahim au făcut o nouă incursiune în zonă, arzând, prădând, omorând și luând în robie pe locuitorii din Drăgășani până

¹ Corneliu Tamaș, *Istoria orașului Râmnicu Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea 1994, pag. 106.

la Mănăstirea Horezu². Pe unde treceau aceste hoarde, nu mai rămăneau decât ruine, durere și jale³.

La începutul secolului al XIX-lea, în viața societății românești au loc profunde transformări ca urmare a apariției și dezvoltării treptate a relațiilor de producție capitaliste, ceea ce a deschis tot mai vizibil calea națiunii române spre înfăptuirea statului modern. Comunitatea catolică se integrează tot mai mult în viața orașului. Avem numeroase mărturii care dovedesc că, în jurul Bărației, se dezvoltă nu numai o viață spirituală semnificativă, ci și activități economice, încurajate, tot timpul, de barați.

Mănăstirea catolică din Râmnic a fost tot timpul legată de știința de carte și a promovat, încă de la începuturi, diverse forme educaționale. Elevii învățau să scrie, să citească și să picteze miniaturi. De la ei au rămas podoabe de preț ale tezaurului cultural, acele minunate incunabule, ce fac cinste marilor biblioteci din capitalele multor state.

Prima informație despre existența unui profesor la Bărație, o avem din 27 septembrie 1808 când aici figurează Andreas Dobai, „*laic profesor*”⁴, ca în anul 1819 să fie numit profesor Isidor Panyak, venit de la Deva⁵.

Din anul 1811, există o corespondență între Vasile Lodorman, egumenul mănăstirii franciscanilor din Râmnic, cu o serie de meseriași, pentru închirierea de locuri din averea bisericii. Astfel, la 14 mai 1811, Ganciu Abagiu dă un zapis mănăstirii Paterilor din Râmnic, prin care închiria un teren de la barați. Începerea anului se va socoti la Sf. Dumitru (= 26 octombrie). Actul este scris de Ștefan Constantin, care este și martor⁶. Tot la 14 mai 1811, se încheie o înțelegere cu Ion, cizmarul din oraș, prin care Lodorman îi dă acestuia un loc al mănăstirii, ca să facă pe el prăvălie cu casă⁷. La 15 mai 1811, Radu Budur, boiangiu din Râmnic, dă zapis la mâna egumenului Vasile Lodorman, de la mănăstirea franciscanilor din Râmnic, ca să ia un loc spre a-și face prăvălie⁸. Actul a fost semnat de doi martori, Adam – dohtor și Matei Popovici⁹. La 16 august 1811 are loc o cedare de

² Corneliu, *Istoria Bisericii „Sf. Gheorghe” din Râmnicu Vâlcea*, pag. 42.

³ Corneliu Tamaș, *op.cit.*, 1994, pag. 103.

⁴ Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la Istoria Românilor*, vol. I-II, București, 1901, pag. 271.

⁵ *Ibidem*. p. 326.

⁶ Dumitrașcu Gheorghe, Tamaș Corneliu, *Îndrumător pentru realizarea monografiilor locale*, Râmnicu Vâlcea, 1981, pag. 126, doc. 308.

⁷ Arhivele Naționale Râmnicu Vâlcea, fond Tribunal Județ Vâlcea, dos. 207/1832, f. 8.

⁸ Dumitrașcu Gheorghe, Tamaș Corneliu, *Râmnicul Medieval*, Râmnicu Vâlcea 1995, pag. 126, doc. 310.

⁹ Nicolae Iorga, *op.cit.*, pag. 249.

loc pentru construirea unei prăvălii. Semnează pater Vasile Lodorman – guardian și Adam – doctor, ca martor¹⁰. Și pentru următorii ani, există păstrate în arhivele orașului tot felul de documente administrative asemănătoare. Franciscanii au, la 12 iunie 1812, un proces pentru o livadă la Troian, cu Nițu, fiul polcovnicului Ilie Olănescu¹¹. La 28 august 1813 are loc semnarea unui alt zăpis, prin care barații vând niște case ale Mănăstirii¹². La 18 decembrie 1813 are loc un proces între Florian, egumenul mănăstirii Franciscanilor din Râmnic, cu Dimitrache Brașoveanu, tot din același oraș¹³, ca la 1816 să se cumpere de către pater Vasile „o livadă cu ceva pomi pe dânsa”¹⁴.

Agentul austriac Fleischlackel von Hakenaw îi cere lui Vasile Lodorman din Râmnic să trimită documente din care să reiasă privilegiile domnești primite de Bărăție¹⁵.

La 5 decembrie 1817, ca o recunoaștere a meritelor egumenului mănăstirii franciscane din Râmnic, autoritățile superioare din București arată că Vasile Lodorman alături de Badic Csubrin, sunt modele de clerici. În anul 1817 tot pater Vasile face o învoială cu un simigiu pentru a-i da „un loc dinaintea prăvăliei de simigerie, ca să-și facă umbrar”.

În anul 1818, egumenul pater Vasile, se plânge ispravnicilor județului de doi indivizi, „ce sunt șezători în capul siliștei sfintei mănăstiri, cu câte șase zile de clacă de om pe an și care strică semănăturile, nedorind să plece”¹⁶.

Sunt numeroase astfel de zăpise care dovedesc o preocupare a catolicilor să-și dezvolte afacerile, negoțul sau activitatea productivă, lucru care nu poate decât să contribuie la înflorirea generală a urbei. O știre interesantă o avem într-un document din 12 iulie 1822 prin care Hristache Mănciulescu dă o chitanță lui Vasile Lodorman, că a primit de la el o caleașcă¹⁷. Tot din acea perioadă există o descriere a Râmnicului în care este menționată și biserica catolică a orașului, ceea ce ne face să credem că ea era încă un edificiu emblematic pentru oraș.

¹⁰ *Ibidem.*, p. 459.

¹¹ *Ibidem.*

¹² Arhivele Naționale Rm. Vâlcea, fond. Tribunal Județ, Vâlcea, dos. 79/1842, f. 8.

¹³ Nicolae Iorga, *op.cit.*, p. 257.

¹⁴ *Ibidem.*, p. 459.

¹⁵ *Ibidem.*, p. 340.

¹⁶ *Ibidem.*, p. 369, 458, 459.

¹⁷ Nicolae Iorga, *op.cit.*, p. 461.

Generalul căpitan Radisitis, de origine croată, într-o descriere din 1822, notează pe scurt: „*Râmnicul, pe malul drept al Oltului, orașel cu reședința unei episcopii, are cinci biserici și o mănăstire franciscană*”¹⁸.

Nu toți chiriașii cu embatic s-au comportat cinstit cu mănăstirea. Cu unii, barații au trebuit să ducă procese grele și îndelungate. Astfel, în mai 1825, părintele Iosif Bordiacel, egumenul Bărăției din orașul Râmnic, arată domnitorului Țării Românești, că la 14 mai 1811 egumenul franciscan a închiriat casa Mănăstirii pentru prăvălie, dar nu s-a plătit chiria. La 30 mai 1825, domnul ordonă efectuarea unei cercetări¹⁹.

La 21 martie 1824, a fost deschisă cu mare solemnitate școala catolică, unde se predă latinește, ungurește, românește și în italiană. Sala a fost pregătită pentru mai mulți școlari, ajungându-se repede la un număr de 70 de elevi. Profesorii au fost ajutați, prin subvenții, de mănăstirile catolice din Râmnic și Câmpulung Mușcel. În raportul instituției de învățământ se menționează că această școală a putut să funcționeze numai prin serioase intervenții de la Viena²⁰.

În august 1825 o nouă plângere face Iosif Pacu, egumenul mănăstirii franciscane de la Râmnic, pentru prăvălia ocupată pe rând de către Ilie hangiul și Orbat sârbul. Se ordonase întâi de autoritate ca Orbat să-și ia înapoi suma dată și să părăsească localul, dar el face o petiție, pe care o semnează și ceilalți chiriași și cere mănăstirii să fie reintegrat. Până la hotărâre, prăvălia s-a închis²¹.

Pentru o cotropire de drum, mănăstirea a dus un lung și costisitor proces, într-o cauză foarte încurcată. Friderich Alexander, substituitul Agenției austriece la Craiova, răspunde egumenului Bărăției râmnicene, Iosif, în procesul ce se judeca în noiembrie la Craiova pentru un drum ce trecea prin ograda mănăstirii și pe care egumenul voia să-l închidă, ca fiind cotropit. Procedura judiciară durase probabil multă vreme, pentru că s-au menționat câteva acte din anul 1775 și din 1820 și o vânzare către egumenul Gavril Ghiurna. Cotropirea se făcuse de către egumenul de Govora, Mihail, în paguba lui chir Antonică Nicolantin, nepotul lui Pătru Duralia, unul din cei care ajutaseră mult la construcția mănăstirii²².

Raportul lui Fleischlackel de la București, din 3 mai 1827, va aduce unele schimbări în administrația Bărăției. Episcopul trimite, prin el, nunțului de la Viena situația asupra vizitei în țară. Se fac observații despre

¹⁸ Mateescu, *op.cit.*, p. 136.

¹⁹ Nicoae Iorga, *op.cit.*, p. 251.

²⁰ *Ibidem.* p. 402.

²¹ Nicolae Iorga, *op.cit.*, p. 460.

²² *Ibidem.*, p. 480.

reaua administrație constatată la Câmpulung și Râmnic. Se va ajunge, din lipsa de elemente bune în Ardeal, la înlocuirea franciscanilor unguri cu alți călugări²³.

Primele măsuri pentru organizarea în țară a registrelor de stare civilă, se iau la 1 mai 1829. Episcopul se adresează pentru aceasta, a doua zi către cucernicul barat de la biserica catolică de la Râmnic, chir Vasile Lodorman, pentru a face raport lunar cu privire la locuitorii catolici, cu referiri la naționalitatea și sexul acestora²⁴.

În anul 1832, în conformitate cu ordinul Marii Vornicii, târgul duminical din Râmnic este mutat de pe proprietățile stolnicului Lahovari și ale mănăstirii franciscanilor²⁵ (azi piața Mircea cel Bătrân din municipiu). Biserica romano-catolică din Râmnic, posedă și două vii, una la Râmnic și alta la Drăgășani, precum și alte proprietăți și facilități²⁶.

Pavel Kiseleff, guvernatorul rus al Țărilor Române, arăta în 1832 că în împrejurimile Râmnicului exista un loc numit „*Capela*” pentru că nemții au avut acolo un loc îngrădit și o cruce pe care le-au numit „*Capela*”. Tot el, în descrierea monumentelor, arăta că „*actualele biserici ale episcopiei și Sf. Dumitru au fost în vremurile de demult, după cum se spune, catolice*”²⁷.

Procese pentru stăpânirea de proprietăți continuă. În anul 1833 egumenul Florian apare și se judecă cu diferiți pretendenți. Pe testamentul armeanului catolic Anton Muratu, s-a descoperit pecetea mănăstirii, având inscripția: „*Sig convet, Rîmnic fr. Min. prov, ? Bul. et Valachie*” și semnătura episcopului Molojoni, ca și cea a lui Szabo Eugen, care se aflau la Râmnic²⁸.

În anul 1836 s-au luat unele măsuri pentru punerea în aplicare a planului de împăcare dintre negustorii din Râmnic, embaticari ai Bărăției și egumenul mănăstirii franciscanilor²⁹.

În anul 1833, biserica romano catolică din Târgoviște a fost despărțită de cea din București și dată în subordinea Râmnicului, ceea ce dovedește că mănăstirea franciscană de aici se bucura iarăși de o bună apreciere³⁰.

O mare nenorocire s-a abătut în primăvara anului 1847 asupra orașului: primăvara anului 1847 a fost secetoasă și, în ziua de 7 aprilie, la orele 12, un trăsnet a aprins casele slugerului Stanciu Căpățâneanu, ce erau

²³ *Ibidem.*, p. 410.

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ Tamaș, Bardașu, Purece, *Prefectura județului Vâlcea 1830-1864*. Vol. I, 1977.

²⁶ Nicolae Iorga, *op.cit.*, p. 413.

²⁷ *Studii și Cercetări de Istoria Artei.*, tom 20, 1/1973, pag. 177-178.

²⁸ Nicolae Iorga, *op.cit.*, p. 258, 461.

²⁹ Tamaș et-alii, 1977, p. 99.

³⁰ Nicolae Iorga, *op.cit.*, p. 256.

închiriate lui Leopold Steillingst, tâmplarul, supus austriac, stabilit în oraș înainte de 1818³¹. Aflate în partea de nord a orașului, ele adăposteau mari cantități de material lemnos, necesare exercitării meseriei sale³². Documentele menționează că focul, însoțit de iuțeala vântului ce bătea dinspre răsărit, întinzându-se peste încă două ulițe ale orașului, a ars cea mai mare parte a lui³³. Profesorul Școlii naționale raportează și el Eforiei că la 7 aprilie 1847 a luat foc casa pe care o ocupa slugerul Stanciu Căpățâneanu, fost profesor la Craiova. Din cauza vântului care bătea cu putere, în zece minute „*au ars 65 de clădiri, dintre care și școala orașului*”³⁴. Acțiunea Comenzii de foc (pompierii) a reușit să salveze totuși „*partea din spre râu a târgului*”. Alți bani s-au strâns și s-au împărțit prin liste de subscripție de la locuitorii județului³⁵.

Revoluția de la 1848 se înscrie în istorie ca un moment de vârf în lupta românilor pentru înlăturarea servituților feudale, pentru emanciparea socială și națională. Proclamația, citită la 9 iunie 1848 la Izlaz, devine cartea de temelie a revoluției. Prin art. 21 se cereau drepturi politice pentru toți locuitorii, indiferent de religia lor, ceea ce a atras, firesc, și simpatia catolicilor³⁶. Autoritățile din Vâlcea au salutat imediat evenimentul, făcând cunoscut Magistratului orașului Râmnic începutul revoluției în țară și s-au implicat activ în sprijinirea ei. Garda Națională s-a înființat în scurt timp și la Râmnic. Aici s-au înscris 409 locuitori³⁷ din care și cetățeni de altă naționalitate și credință. Printre cetățenii străini înscrși în Garda Națională se află și catolici³⁸. Garda Națională din Râmnic a avut un caracter deosebit și datorită faptului că lângă capitala județului, la Troian, generalul Gheorghe Magheru și-a fixat tabăra revoluționară³⁹. Din Garda Națională făcea parte și „*o trupă de austrieci*” (s.n) ceea ce dovedește că și alte naționalități doreau

³¹ Corneliu Tamaș, *op.cit.*, p. 123.

³² Tamaș Corneliu, Burduază Vasile, *Școala cu ceas. Monografia școlii generale „Take Ionescu” din Râmnicu Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, 1998

³³ Corneliu Tamaș, *op.cit.*, p. 122.

³⁴ Arhivele Naționale București, *fond. Ministerul de Interne*, Divizia Comunală, dos. 47/1847 f. 61 și 78.

³⁵ Bardașu, *Pompierii vâlceni în epoca regulamentară*, în „*Studii Vâlcene*,” IV/1980, pag. 61.

³⁶ Corneliu Tamaș, *op.cit.*, pag.124.

³⁷ Bălănescu, Vasile, Tamaș, Corneliu, *Istoria Bisericii „Sf. Gheorghe” din Râmnicu Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, pag.50.

³⁸ Tamaș, Corneliu, Bardașu, Purece, Nestorescu-Bălcești, *op.cit.*, pag. 57-65.

³⁹ Corneliu Tamaș, *Documente privind revoluția de la 1848 în Orizont* nr. 534 din 21 iulie 1970.

să ajute la victoria revoluției⁴⁰. Toți manifestanții au trecut prin arcul de triumf împodobit cu flori⁴¹.

În deceniul care a urmat revoluției de la 1848, orașul Râmnicu Vâlcea a cunoscut un ritm și mai accentuat de dezvoltare. Edilii au luat măsuri pentru îmbunătățirea sistemului de alimentare cu apă, prin construirea, în 1850, pe baza unui ofis domnesc, a trei fântâni, în care scop s-a instituit o taxă de 8 galbeni asupra cârciumilor și hanurilor, ceea ce a dus la apariția unor plângeri din partea posesorilor lor⁴².

Rețeaua de fântâni cu apă potabilă, prin conducte de lemn, s-a finalizat în anul 1857 cu sursă de la Inătești. Podul peste râul Olănești a fost refăcut în anul 1850 și sub conducerea inginerului Vairah s-a trecut la amenajarea șoselelor Râmnicu Vâlcea - Târgu Jiu și Râmnicu Vâlcea – Căineni⁴³.

În jurul anului 1850, s-a reamenajat biserica romano-catolică din presbiteriul bisericii distruse în 1738, construindu-se și un mic turn pentru clopotniță, turn asimetric, așezat în colțul sudic al intrării⁴⁴.

O oarecare tendință de modernizare a centrului orașului o aflăm din hotărârea mănăstirii franciscane de a închide cu gard drumul de acces spre Bărăție, astfel încât Terasa din fața Bisericii Buna Vestire să se delimiteze de perimetrul mănăstirii, căpătând autonomie urbanistică⁴⁵. În 1854, acoperișul bisericii s-a învelit din nou, cu șindrilă și s-a mai cumpărat un clopot⁴⁶. Peste un an, în 1855, cimitirul catolic din centrul orașului s-a mutat în cartierul Cetățuia, ceea ce a dus la unele neînțelegeri ale mănăstirii franciscanilor, cu episcopia Râmnicului⁴⁷.

Integrarea breslelor în viața cotidiană a făcut ca tot mai multe categorii de meseriași să-și constituie organizații profesionale. Anual, se acorda atenție deschiderii în bune condiții, de Sfânta Maria, a bâlciului de la Râureni, prin asigurarea pazei cu dorobanții necesari menținerii ordinii, și înființării târgului săptămânal peste râul Râmnic, pe locul unde se țineau bâlciurile de Sf. Petru și Vinerea Mare⁴⁸.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.,p. 127-128.

⁴² Tamaș,Corneliu, Bardașu, Purece, *op.cit*, pag. 283.

⁴³ *Ibidem*., p. 199.

⁴⁴ Mateescu, Constantin, *Râmnicul de odinioară*, 1993, pag. 106.

⁴⁵ Mateescu, Constantin, *Memoria Râmnicului*, București 1979, pag. 162.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Corneliu Tamaș, *op.cit*, pag.136.

⁴⁸ *Ibidem*.

Populația orașului și-a manifestat mulțumirea odată cu alegerea ca domn, în 1849, a lui Barbu Știrbei și și-a luat măsuri deosebite cu ocazia vizitei domnitorului în Râmnic, la 7-8 august 1850, prin pavoazarea localității și participarea în număr mare a orășenilor, la primirea înaltului oaspete⁴⁹.

Vestea alegerii lui Alexandru Ioan Cuza, ca domn în cele două principate, la 24 ianuarie 1859, a declanșat la Râmnic manifestări deosebite. Locuitorii din oraș, în cea mai mare parte uniونيști, au primit știrea cu un puternic entuziasm. Mulțimea a ieșit pe străzi, cu torțe aprinse în mână și s-au prins să joace Hora Unirii cântată de către lăutari⁵⁰. Momente de bucurie deosebită au trăit locuitorii de aici și cu prilejul vizitelor făcute în oraș de domnul Unirii⁵¹. Viața și-a urmat neîntrerupt firul ei. Raporturile dintre egumenul mănăstirii franciscanilor și negustorii embaticari ai Bărăției, au trebuit să se refacă în anul 1859⁵² de data aceasta la un alt nivel.

Ziua de naștere a împăratului Austriei, rege al Ungariei și rege al Boemiei, Franz Joseph, a fost aniversată cu fast de comunitatea austriacă din Râmnic. Cu această ocazie, s-a organizat o serbare specială de către starostele agenției K.K (Cezaro Crăiești) la Biserica Catolică din oraș. La Te Deum-ul organizat pentru împăratul Austriei, au participat prefectul județului și celelalte autorități locale⁵³.

În prima parte a secolului al XIX-lea, Bărăția a avut conducători bine pregătiți, al căror nume s-a păstrat în arhive. Așa cum s-a văzut din rândurile de mai sus, egumenii Mănăstirii Franciscane s-au implicat în viața de zi cu zi a urbei. În tabelul de mai jos prezentăm egumenii acestei mănăstiri în ordine cronologică:

Nr. Crt.	Nume	Ocupație/Funcție	An
1.	Victor Peller	Guardianus et parochiare administrator	1802
2.	Andreas Bobai	Profesor laic	1808
3.	Vasile Lodorman	-	1811
4.	Isidor Paniak	profesor	1819
5.	Iosif Pacu	-	1825
6.	Basilus Lodormany (Vasile Lodorman)	Exconsultor guardianus/administrator al parohiei	1829

⁴⁹ Tamaș, Cornelii,, Bardașu, Purece, *op.cit*, pag. 253.

⁵⁰ *Ibidem.*, p. 141.

⁵¹ Arhivele. Naționale Râmnicu Vâlcea, *fond. Prefectura jud. Vâlcea*, dos. 8/1859 f. 26-27.

⁵² Cornelii Tamaș, *op.cit*, pag.143.

⁵³ *Ibidem.*

7.	Elias Podlusany	-	1831
8.	Nazarie Szabo	-	1831
9.	Florian	-	1833
10.	Hemeric	-	1834
11.	Romaldes Peritz	-	1841

În privința educației nu cunoaștem exact perioada cât și când a funcționat școala catolică înființată în anul 1824, nici numele profesorilor care au predat la această unitate de învățământ, dar ea încă exista în anul 1878, într-un raport al acestei școli fiind consemnat că pregătea un număr de 41 elevi⁵⁴.

În anul 1887 se înființează școala primară mixtă „Bărăția” cu programul de educație al statului⁵⁵ iar în anul 1897 a început să funcționeze și școala primară mixtă, germano-luterană, cu program propriu. Școala germano-luterană din Râmnic funcționa pe str. Dorobanți nr. 32 (azi gen. David Praporgescu), în curtea bisericii luterane, clădire care se mai păstrează și astăzi. Avea ca director pe Rihard Menzel, care era și preot⁵⁶.

Într-un raport al revizorului școlar al județului Vâlcea, acesta face anumite aprecieri în urma inspecției făcute la Școala catolică „Bărăția” din Râmnic: „*L-am găsit doar pe institutorul I. Proznescu iar domnișoara M. Bădescu era absentă, elevii fiind lăsați sub îngrijirea domnișoarei Avrănescu. Am luat legătura și cu părintele Iosif Banoff, directorul școlii, cu care am chestionat pe elevii din clasele a II-a și a III-a*”⁵⁷.

Programul acestei școli era de la orele 8 la 12 dimineața, iar după-amiaza de la ora 14 la ora 17⁵⁸.

În *Dicționarul Geografic* publicat în 1893 apare informația că în centrul orașului exista o Mănăstire Catolică numită „*a Pasioniștilor*” care avea și o școală mixtă subvenționată de comunitatea catolică⁵⁹.

În același Dicționar apare informația că la acea dată existau 5 cimitire din care unul era catolic și celălalt protestant⁶⁰. În privința populației se

⁵⁴ Andrei, Nicolae, Părnăuță Gheorghe, *Istoria învățământului din Oltenia*, vol. II, Părnăuță, pag. 361.

⁵⁵ Arhivele Naționale Râmnicu Vâlcea, *fond Revizoratul școlar Râmnicu Vâlcea*, dos. 4/1910, f.20.

⁵⁶ *Ibidem.*, f. 7.

⁵⁷ *Idem.*, dos. 13/ 1905, f. 296.

⁵⁸ *Idem.*, dos. 18/1908, f. 50.

⁵⁹ Alessandrescu, Dicționar Geografic al județului Vâlcea, București, 1893, p. 360.

⁶⁰ *Ibidem.*, p. 363.

menționează că în anul 1889 în oraș s-au născut „121 ortodoxi, 7 catolici, 1 protestant, 4 israeliți și toți se bucură de protecțiunea română în afară de 8 Austro-Ungari”⁶¹.

Informații cu privire la catolicii din județ sunt mult mai puține decât cele din Rm. Vâlcea. Cea mai mare comunitate de catolici o întâlnim pe Valea Lotrului, mai ales în zona Brezoi.

Populația așezărilor de pe Valea Lotrului este în mare parte eterogenă, originea sa fiind legată de evenimentele istorice și de dezvoltarea industriei de exploatare și prelucrare a lemnului⁶². Încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea începe exploatarea „aurului verde” din Valea Lotrului. Printre primii proprietari a fost Carol Novac, care se stabilește la Brezoi în anul 1864 și construiește prima fabrică de cherestea din localitate. Ulterior se dezvoltă firma „Giovani Stagni et. Co”, care a adus muncitori străini, mai cu seamă austrieci și italieni, de religie catolică din care mulți au rămas pe aceste meleaguri⁶³.

Pe 21 aprilie 1887, a fost promovată de Statul Român o lege care favoriza inițiativele particulare în domeniul industrial. Drept urmare, au apărut multe întreprinderi în România, printre care cele pentru exploatarea și prelucrarea lemnului. În Brezoi erau mulți locuitori catolici care lucrau în industria lemnului. Până în anul 1895, catolicii din Brezoi erau păstoriți de preotul din parohia Râmnicu Vâlcea. Sfânta Liturghie se celebra într-o încăpere a întreprinderii forestiere, transformată în capelă.

Din primul moment italienii au fost primiți foarte bine de comunitatea românească din Brezoi. Au fost respectați și considerați egali românilor⁶⁴.

La recensământul de la sfârșitul secolului se menționează existența în Brezoi a „mai multe familii de italieni ambulanți, cari lucrează la ferăstraiele d-lui G. Stagni”⁶⁵.

La Ocnele Mari recensământul menționa că „în comună (urbană) sunt 1020 capi de familie, iar contribuabili 1174. (Între aceștia sunt 42 familii de țigani muncitori, 6 bulgari, 20 austriaci, și 2 unguri.) bulgarii sunt speculanți; cei-l'alți sunt funcționari și lucrători la saline și în alte părți”⁶⁶.

⁶¹ *Ibidem.*, p. 359.

⁶² Ploaie, Gheorghe, *Valea Lotrului*, 1983, p. 60

⁶³ Bardașu, Petre, *Din istoricul exploatărilor forestiere de pe Valea Lotrului*, în *Studii Vâlcene* I/1972, p. 20.

⁶⁴ Bădescu, Adrian, *Italianii emigranți din Tara Loviștei*, în *Publicitatea City*, nr. 93, din 22-28 ianuarie 2007, Rm. Vâlcea, p. 1-3.

⁶⁵ Alessandrescu, C., *Dicționar Geografic al județului Vâlcea*, București, 1893., p. 53.

⁶⁶ *Ibidem.*, p. 271.

În Drăgășani la aceeași dată se menționează că dintr-o populație de 3930 locuitori „în care intră și 35 familii de țigani, 6 ovrei 7 bulgari, 2 greci și 10 germani”. Din 118 noi născuți toți sunt români „afară de șese supuși Austro-Ungari”⁶⁷. Se observă din datele de mai sus că populația catolică este una prosperă care în urma procreării ne face să tragem concluzia că este înpământenită sau are de gând să se stabilească definitiv aici.

Bibliografie

Alessandrescu C., Dicționar Geografic al județului Vâlcea, București, 1893.

Andrei Nicolae, Părnuță Gheorghe, *Istoria învățământului din Oltenia*, vol. II, pag.361.

Arhivele Naționale Râmnicu Vâlcea, fond Tribunal Județ Vâlcea, dos. 207/1832, f. 8.

Arhivele. Naționale Râmnicu Vâlcea, fond. Prefectura jud. Vâlcea, dos. 8/1859 f. 26-27.

Arhivele Naționale București, fond. Ministerul de Interne, Divizia Comunală, dos. 47/1847 f. 61 și 78.

Arhivele Naționale Râmnicu Vâlcea, fond Revizoratul școlar Râmnicu Vâlcea, dos. 4/1910, f.20.

Bardașu Petre, *Pompierii vâlceni în epoca regulamentară*, în „*Studii Vâlcene*”, IV/1980, pag. 61. Bardașu Petre, *Din istoricul exploatărilor forestiere de pe Valea Lotrului*, în *Studii Vâlcene* I/1972, p. 20.

Bădescu Adrian, *Italianii emigranți din Tara Loviștei*, în *Publicitatea City*, nr. 93, din 22-28 ianuarie 2007, Rm. Vâlcea, p.1-3.

Bălănescu Vasile, Tamaș Corneliu, *Istoria Bisericii „Sf. Gheorghe” din Râmnicu Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, 1998, pag. 42.

Dumitrașcu Gheorghe, Tamaș Corneliu, *Râmnicul Medieval*, Râmnicu Vâlcea 1995, pag. 126, doc. 308.

Dumitrașcu Gheorghe, Tamaș Corneliu, *Îndrumător pentru realizarea monografiilor locale*, Râmnicu Vâlcea, 1981, p. 66.

Dobrin Petria, *Voineasa. Trecut și prezent*, București, 2000, p. 56.

Iorga Nicolae, *Studii și documente cu privire la Istoria Românilor*, vol. I-II, București, 1901, pag. 249.

Mateescu Constantin, *Memoria Râmnicului*, București 1979, pag. 136.

Mateescu Constantin, *Râmnicul de odinioară*, 1993, pag. 106.

⁶⁷ *Ibidem.*, p. 137.

- Moga Nicolae, Moga Maria Magdalena, *Biserica „Sfântul Ierarh Nicolae” Voineasa, județul Vâlcea*, Rm. Vâlcea, 2001, p. 23
- Ploaie Gheorghe, *Valea Lotrului*, București, 1983, p. 60.
- Tamaș Corneliu, *Istoria orașului Râmnicu Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, 1994, pag. 106.
- Tamaș Corneliu, Bardașu Petre, Purece Sergiu, *Prefectura județului Vâlcea 1830-1864*, Vol. I, București, 1977.
- Tamaș Corneliu, Bardașu Petre, Purece Sergiu, Nestorescu-Bălcești Horia, *Revoluția de la 1848 în județul Vâlcea*, 1978, pag. 57-65.
- Tamaș Corneliu, Burduază Vasile, *Școala cu ceas. Monografia școlii generale „Take Ionescu” din Râmnicu Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, 1998, pag. 54.
- Tamaș Veronica, *Documente privind revoluția de la 1848 în Orizont nr. 534 din 21 iulie 1970*.
- XXX, „*Studii și Cercetări de Istoria Artei*”, tom 20, 1/1973, pag. 178.

ACTIVITATEA BISERICII CATOLICE DIN JUDEȚUL VÂLCEA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ.

Drd. Emilian Frâncu
emilian.francu@primariavl.ro

Summary: *Article deals with the issue of the Catholic community in the interwar period, ie at the end of year 1918 and until Romania entered World War II. Aspects are revealed daily visits of senior prelates, Catholic community involvement in the county's economy, culture, education, donations, and helping war refugees from Poland etc. It is noted that members of the Catholic community holds important positions in local government, representing landmark for those who want to climb the social hierarchy. Romanian majority of this community well integrated in its ranks, with no major conflicts outside of the everyday.*

Cuvinte cheie : Vicarul, St. Anton de Padova, abonare, monseniorul, donatie, al XX-lea, preot, Capela, Netzhammer, Haag, viță de vie, serviciu religios, biserică, cimitirul.

Keywords: vicar, St. Anthony of Padua, subscription, monsignor, donation, 20th century, priest, Capela, Netzhammer, Haag, vine, religious service, church, cemetery.

Viața spirituală a orașului de la poalele Capelei a cunoscut, în perioada interbelică, un important reviriment, înscriindu-se în mai mare măsură pe coordonatele aceleia desfășurate în plan național⁶⁸.

Despre viața catolicilor și evoluția bisericii lor, aflăm multe lucruri din documente obișnuite, procese verbale, aflate în arhiva orașului sau a parohiei. Episcopul Raymond Netzhammer consemna că enoriașii catolici vin la Biserică⁶⁹.

În anul 1925, paroh la biserica romano-catolică din Râmnicu Vâlcea era Ioan Pasko. La 10 octombrie 1926, în casa parohială s-a întrunit Comitetul parohial, în care s-a discutat așezarea unei sobe pentru a încălzi

⁶⁸Vasile Bălănescu, Corneliu Tamaș, *Istoria Bisericii „Sf. Gheorghe” din Râmnicu Vâlcea*, 1998, pag. 82.

⁶⁹ Corneliu Tamaș, *Istoria orașului Râmnicu Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, 1994, pag.184.

biserica. Se hotărăște pentru viitor că se va înzestra turnul bisericii cu încă un clopot, pe lângă cel existent și cu un orologiu. S-a discutat și despre buna funcționare a corului Bisericii⁷⁰. S-au luat măsuri pentru lansarea unor liste de subscripție și donații colectate de doamna Etelca Dumitrescu⁷¹.

În procesul verbal din 16 septembrie 1928, s-a luat în discuție primirea oficială a arhiepiscopului Alexandru Cisar, cu ocazia venirii sale la Râmnicu Vâlcea, în ziua de 26 octombrie, pentru administrarea sacramentului Mirului⁷². Tot atunci s-a hotărât ca preotul paroh să meargă pe la casele enoriașilor pentru a strânge sumele bănești necesare cumpărării unui clopot și să repare armoniul⁷³.

Prin adresa 298 din 20 mai 1931, arhiepiscopul Alexandru Th. Cisar a aprobat noul Comitet parohial compus din Filip Iliescu, Josef Laschon, Frederic Hisek, Luigi Buonisegna și părintele paroh Ioan Pasko, care urma să vegheze la bunul mers al Parohiei⁷⁴.

În toamna anului 1933, s-au primit planurile arhitectului Hoflich pentru construirea unei biserici și a casei parohiale de la Brezoi⁷⁵.

Printre evenimentele deosebite ale anului 1934, a fost și vizita arhiepiscopului Alexandru Cisar, în ziua de duminică 13 mai, la Râmnicu Vâlcea pentru sacramentul Sf. Mir⁷⁶.

În același an, în cadrul „*Familiei Catolice*” s-a înființat un cor bisericesc pe 3-4 voci, format din 12 coriști cu talent și cultură muzicală⁷⁷.

În anul 1933, dintr-o situație statistică, aflăm că populația romano-catolică din județul Vâlcea era de 710 persoane. În plus existau și 150 greco-catolici care proveneau din românii ardeleni așezați în aceste plaiuri⁷⁸. A avut loc și vizita I. P.S. mitropolitul, de confirmare a misiunii, cu peste 100 persoane împărtășite. S-a constituit un comitet al presei catolice cu 73 abonamente. Pentru Pomul de Crăciun s-au strâns 2070 lei. S-au distribuit săracilor ajutoare⁷⁹. Aceste daruri au fost împărțite și la data de 24

⁷⁰ Netzhammer, *Episcop în România*, București, 2005, pag. 1169-1170.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Arhiva Parohiei romano-catolice „Sf. Anton” din Râmnicu Vâlcea, păstrată în incinta bisericii, dos. 1928.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Idem.*, dos. 1931.

⁷⁵ *Idem.*, dos. 1933.

⁷⁶ *Idem.*, dos. 1934.

⁷⁷ *Idem.*

⁷⁸ *Idem.*, dos. 1933.

⁷⁹ *Idem.*, dos. 1934.

decembrie 1935 când s-a organizat la parohie o serbare de Pom de Crăciun, pentru ajutorarea cu lemne, alimente și îmbrăcăminte a enoriașilor săraci⁸⁰.

VIA MÂNĂSTIRII. O caracteristică esențială a perioadei a fost grija să se sporească și să se înmulțească baza economică a arhiepiscopiei printr-o bună și spornică gospodărire a posesiunilor din Râmnicu Vâlcea. La 22 octombrie 1922, R. Netzhammer a vizitat podgoria de la Râmnicu Vâlcea. În martie 1923, catolicii au replantat în podgoriile arhiepiscopale de la Râmnicu Vâlcea, 10 000 butași de viță de vie, deoarece cei vechi fuseseră distruși de boală⁸¹. La 13 martie 1922, monseniorul Netzhammer a mai vizitat o dată via de la Râmnic, a Bărăției. El arată că: „*Via este complet distrusă de filoxeră. Căsuța podgoreanului nu are geamuri și este într-un declin total. Din vechiul teasc, nu mai există decât câteva bârne. Rezultatul inspecției a fost înfrântor, aici totul este distrus, prin urmare trebuie reconstruit totul*”⁸². O altă vizită la via Bărăției a avut loc la 25 aprilie 1923. R. Netzhammer, deși a ajuns dimineața pe o ploaie torențială, după ce s-a înșeninat, a pornit spre podgorii. „*Via proaspăt cultivată face acum o impresie dintre cele mai bune. Casa podgoreanului, cu beciul ei mare și bun, se asortează acum foarte bine cu noul ei acoperiș de țiglă, dar a fost reparată foarte superficial și foarte prost*”⁸³. La 9 mai 1924 R. Netzhammer și Iulius Breyer au aruncat o privire prin podgoria nou sădită la Râmnicu Vâlcea, unde miile de butuci începuseră să crească. În imediata apropiere ei au poposit într-o pădure ce fusese oferită parohiei spre cumpărare la un preț de tăiere de către un căpitan din Bujoreni (Petre Seltea), adică la prețul de 120.000 lei. Cei doi prelați nu au ezitat și au hotărât s-o cumpere⁸⁴.

Parohul administrativ R. Haag comunica Venerabilului Econom General al Ordinului Romano-Catolic din București, prin adresa din nr.94 din 3 noiembrie 1935, despre necesitatea vânzării viei din Drăgășani. Apreciind că poate scoate 50 000 lei brut, respectiv 15 000 lei netto, încheie arătând că „*vinul l-am și vândut, mustul va trece în butoaiele cumpărătorului cu 10 lei litrul, taxa pentru percepție privește pe cumpărător*”⁸⁵.

Via din Dealul Malului nr. 40, în anul 1939 avea casă de locuit, compusă din 2 camere și antreu cu geamuri și uși în stare de funcționare. Este acoperită cu țiglă, avea sobă în cele 2 camere, magazie cu cramă, o

⁸⁰ *Idem.*, dos. 1935.

⁸¹ Netzhammer, *op.cit.*, 2005, pag. 1168.

⁸² *Ibidem.*, p.1091.

⁸³ *Ibidem.*, p. 1205.

⁸⁴ *Ibidem.*, p. 1262, 1269.

⁸⁵ *Ibidem.*

cameră de bucătărie și o cameră pentru unelte. Dedesubt se afla pivnița boltită, plus vasele necesare și toate ale lor. Curtea era îngrădită. În vie se mai aflau 60 pruni tineri și bătrâni, 7 peri tineri și bătrâni, 13 meri tineri și bătrâni, 2 cireși bătrâni, 2 vișini și 2 nuci. Se mai aflau plantați 5306 butuci de vie, din care 2486 viguroși, 1547 mijlocii și 1273 slabi⁸⁶.

Primele informații certe despre locul de veci al catolicilor vâlceni, datează din 10 octombrie 1926. La acea dată, preotul paroh Ioan Pasco împreună cu domnii Antonio Copetti, Alfred Cernea, Eugeniu Adreani și Friderih Hisek au hotărât, în Protocolul Comitetului Parohial Catolic din Râmnicu Vâlcea, că locurile de înmormântare să fie clasificate, să se facă peste tot cărări despărțitoare, să se fixeze taxe perpetue, cât și vremelnice. De încasarea cotizațiilor trimestriale a fost însărcinat domnul Friderih Hisek iar Eugeniu Adreani a fost numit casier al cimitirului catolic și executor al întreprinderilor de îndreptare⁸⁷. Preotul Ioan Pasco a arătat asistenței că cimitirul a fost împrumuit și s-au făcut reparații la Capela cimitirului. Cu această ocazie s-a deschis și o listă de subscripție, unde fiecare și-a trecut obolul cu care a putut să contribuie⁸⁸.

În anul 1936 exista la Râmnic un număr de 80 de familii catolice, cu 200 de suflete⁸⁹.

Tot din arhive aflăm că „pentru anul 1938 s-a efectuat un număr de două botezuri, un băiat și o fată, la 200 suflete de catolici, trei înmormântări la Râmnic și una la Drăgășani”⁹⁰.

La 1 septembrie 1939, Germania nazistă zdrobea – în numai două săptămâni – prin superioritate tehnică, umană și logistică, armata poloneză, iar în partea estică, Uniunea Sovietică „a eliberat” o parte din teritoriul național polonez, înglobându-l în componența URSS, conform planului secret semnat cu o săptămână înainte la Moscova, prin care Hitler și Stalin au împărțit răsăritul Europei. Pentru polonezi, singura cale a vieții, un adevărat drum al speranței, a rămas numai România și refugiul în această țară. Aici s-a retras Guvernul polonez, unele instituții și ministere, o parte din armată, care a scăpat din ghearele celor două mari imperii invadatoare și populația care a avut puterea să fugă din calea războiului.

Ca peste tot în țară, aici, în orașele și satele vâlcene, refugiații polonezi au găsit casă, hrană și mai ales căldură sufletească, ca să li se întărească încrederea reîntoarcerii la vatra lor strămoșească. Deoarece

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ Arhiva Parohiei romano – catolice „Sf. Anton”, Râmnicu Vâlcea, dos. 1927.

⁸⁸ Corneliu Tamaș, *op.cit*, 1996, pag. 218.

⁸⁹ Arhiva Parohiei romano – catolice „Sf. Anton”, Râmnicu Vâlcea, dos. 1936.

⁹⁰ *Idem.*, dos. 3/1938.

majoritatea refugiaților polonezi era de religie catolică, o contribuție deosebită pentru alinarea rănilor coreligionarilor au avut-o cei doi preoți de la bisericile romano-catolice din Râmnic și Brezoi. Rapoartele părintelui paroh al bisericii romano-catolice din Râmnic, de la sfârșitul lunii septembrie 1939, se refereau în special la problema refugiaților polonezi. La 29 septembrie 1939, se menționa că „*filialele parohiilor din Râmnicu Vâlcea, Călimănești, Govora, Ocnele Mari, Drăgășani sunt pline de refugiați polonezi*”⁹¹.

Viața și-a urmat cursul, în pofida nenorocirilor abătute asupra populației refugiate. Dintr-un document păstrat în arhiva bisericii Sf. Anton aflăm că părintele Haag solicita, în luna septembrie, aprobare ca să officieze căsătoria religioasă dintre tânăra Helena Chylmanska, cu căpitanul Bartolomeu M.S.⁹².

Tot din aceste documente, reiese că la 2 octombrie 1939, la Râmnic se afla o trupă poloneză, iar în casa parohială locuia preotul cu grad de maior, părintele Steg Jacob. La 25 octombrie din același an, lagărul de la Govora avea un preot militar, pe părintele Kostikov, care celebra zilnic o liturghie. La Râmnicu Vâlcea erau cazați 700 de soldați, 10 ofițeri și un preot militar, părintele Jacob Steg din Neusandec, în vârstă de 55 ani. Acesta a lucrat foarte bine, ținând zilnic în lagăr Sf. Rozariu, iar duminica Sf. Liturghie, cu predică. Îi vizita de mai multe ori pe săptămână pe bolnavii din spitalul orașului. Era oricând gata de a-și oferi ajutorul în parohie, mai ales când preotul râmnicean trebuia să plece la filiale⁹³.

Părintele Steg Jacob îl roagă pe nunțiul apostolic Cortezi ca să intervină la Ministerul de Interne pentru preoții refugiați în așa fel încât ei să nu fie socotiți militari, căci n-au purtat arme, ci să le atribuie calitatea de civili, confesori militari. De asemenea, solicită să le fie permis a se deplasa de la un lagăr la altul, fără a cere de fiecare dată autorizație specială.

Într-o corespondență din 29 octombrie 1939, se menționa că în parohia Râmnicu Vâlcea, Călimănești, Govora, Ocnele Mari, Ocnița, Păușești Măglași, Drăgășani și Slatina, fiecare lagăr avea pastorul său sufletesc⁹⁴.

La sfârșitul anului 1939, la Călimănești erau cazați 500 ofițeri superiori, dar apoi au sosit alte 200 persoane, doamne și copii. Lagărul avea deja 3 preoți catolici. La Ocnele Mari, alături de militari au fost și persoane civile. Lagărul de la Drăgășani număra 700 de persoane, ofițeri, doamne și

⁹¹ *Idem.*, dos. 3/1938.

⁹² *Ibidem.*

⁹³ *Ibidem.*

⁹⁴ *Ibidem.*

copii. Preotul lagărului era părintele Wladislaw, preot militar de la spitalul din Cracovia. Părintele a fost și redactorul unui mic ziar polonez, destinat exclusiv refugiaților.

La 15 noiembrie 1939, a sosit în ținutul Olt nunțul papal, trimis special al papei Pius al XII-lea, pentru a se informa în legătură cu modul cum au fost primiți și găzduiți refugiații polonezi. Primit de Institutul de călugărițe „Sf. Maria” din Craiova, acesta a oficiat acolo o slujbă religioasă la biserica romano-catolică. În zilele următoare a vizitat taberele de la Slatina, Craiova, Caracal, Călimănești, Râmnicu Vâlcea, Ocnele Mari, Govora și Drăgășani⁹⁵. Peste tot, monseniorul Filipi Cortezi a fost primit cu scurte cuvântări de mulțumire ale reprezentanților polonezi, iar preoții au oficiat servicii religioase în ritul romano-catolic⁹⁶. Această vizită a produs o adâncă impresie în rândurile refugiaților, contribuind foarte mult la îmbărbătarea și încurajarea lor⁹⁷. Nunțul papal a mulțumit autorităților locale pentru modul cum au fost tratați refugiații și a mărturisit profunda sa emoție legată de constatările făcute cu ocazia vizitării acestora la Călimănești, Râmnicu Vâlcea, Ocnele Mari, Govora, Drăgășani⁹⁸. Aprecieri elogioase cu privire la tratamentul aplicat polonezilor a făcut și ziarista franceză Lucette Balloy, care a efectuat, în perioada 15-25 noiembrie 1939, o vizită în taberele de refugiați din Oltenia⁹⁹.

Un fapt deosebit s-a petrecut într-o excursie organizată în Cehoslovacia și Polonia de Asociația Generală a Învățătorilor din România. Unul dintre turiștii români, Nicolae Verzesu și-a făcut prieteni la Danzig niște tineri polonezi, făcând schimb de adrese. Invadarea Poloniei de către naziști a dus la un mare val de refugiați în România printre care s-au aflat și tinerii cunoscuți la Danzig. Aceștia au cerut să fie repartizați la Călimănești, unde sperau să-l găsească, dar Nicolae Verzesu se afla concentrat în Moldova la Regimentul 42 Vâlcea¹⁰⁰.

În Râmnic s-a refugiat și un număr de 62 români catolici din teritoriul cedat Ungariei, din Gherla și Cluj, după Dictatul de la Viena. La Ocnița s-a mutat Institutul de Corecție pentru Minori veniți din orașele Gherla; mulți

⁹⁵ Corneliu Tamaș, *op.cit.*, 1996, pag. 218.

⁹⁶ Deaconu, *Prezența și activitatea refugiaților polonezi în România în anii 1939-1945*, în *Oltenia* V-VI, pag. 138.

⁹⁷ Arhivele Naționale Craiova, *fond. Inspectoratul de Jandarmi Craiova*, dos. 5/1939, f.347.

⁹⁸ Deaconu, *Prezența și activitatea refugiaților polonezi în România în anii 1939-1945*, în *Oltenia* V-VI, pag. 138.

⁹⁹ Corneliu Tamaș, *op.cit.*, 1996, pag. 218.

¹⁰⁰ Arhivele Naționale Craiova, *fond. Prefectura Județului Dolj*, dos. 296/1939, f. 534.

din cei care deserveau instituția erau greco-catolici. Autoritățile din Ocnele Mari au căutat să contribuie la alinarea suferințelor refugiaților, prin măsuri prompte. Multe familii dezrădăcinate, forțate să plece din vatra lor, au găsit sprijin la populația românească, mai ales că o parte din cei care le alcătuiau erau complet lipsiți de mijloace materiale¹⁰¹. Și alte organizații internaționale s-au implicat în ajutorarea refugiaților. De exemplu Comisiunea Americană pentru ajutorarea refugiaților polonezi „*American YMCA-Băile Govora*”, a trimis la 9 iunie preotului catolic mașina care să-l ducă la Govora, pentru oficierea sfintei misse¹⁰².

Ca urmare a înțelegerii între guvernul român și cel german, în octombrie 1940, trupele Reich-ului au intrat în România, iar unele unități militare au cantonat o perioadă și în Râmnicu Vâlcea. Relatarea unui soldat german ne prezintă un oraș încă patriarhal, ce fusese ferit până atunci de ororile războiului¹⁰³.

După rebeliunea legionară din 21-23 ianuarie 1941, s-a dat decizia ministerială nr.9349 din 18 februarie 1941 de către Ministerul Instrucțiunii, Cultelor Educației și Artelor, prin care se menționează că sfintele canoane ale bisericii opresc pe clerici de a lua asupra lor purtări de grijă lumească ori îndeletniciri cu treburile negustorești, dându-le având menirea să se consacre întru totul chestiunilor pur spirituale, culturale, caritative și administrative bisericești. Era o atenționare clară adresată clericilor de a se amesteca cât mai puțin în cele lumești și cu atât mai puțin în afaceri sau politică¹⁰⁴.

A doua mare comunitate catolică în perioada interbelică din județ era cea de pe Valea Lotrului, sporadică în Voineasa și Malaia, compactă în Brezoi.

În anul 1909, moșnenii înființează societatea Vasilatul. Se cumpără pădurile de pe Valea Vasilatului și se construiește, la Gura Lotrului, o fabrică de cherestea cu 6 gateri¹⁰⁵. Primii proprietari o închiriază firmei austriece Marcus Kislinger, care continuă activitatea și în timpul primului război mondial¹⁰⁶.

¹⁰¹ Corneliu Tamaș, *op.cit.*, 1996, pag.219.

¹⁰² Corneliu Tamaș, *op.cit.*, 1994 pag.221.

¹⁰³ Hassel, Sven, *Legiunea blestemaților*, București, 1992, pag. 62.

¹⁰⁴ Arhiva Parohiei romano – catolice „Sf. Anton”, Râmnicu Vâlcea, dos. 1941.

Adresa nr.8710 din 11 februarie 1941.

¹⁰⁵ *ibidem*

¹⁰⁶ Corneliu Tamaș, Barțașu, Purece, *Îndrumător în Arhivele Statului județul Vâlcea*, București 1972, pag.70.

Nevoia de forță de muncă specializată a atras o serie de muncitori din spațiul Imperiului austro-ungar, atât români din Transilvania cât și austrieci, italieni, maghiari, slovaci etc, necesari pentru bunul mers al întreprinderilor forestiere de pe Valea Lotrului. Afluxul unui mare număr de catolici, cât și de greco-catolici, a impus luarea unor măsuri de către autoritățile bisericești din Râmnic nevoite să se ocupe de asigurarea serviciului divin pentru acești credincioși. Un exemplu deosebit de conviețuire interetnică și religioasă este faptul că în timpul când în comuna Voineasa se încearcă adunarea de fonduri bănești pentru construirea unei noi biserici, cea de lemn devenind neîncăpătoare, s-a apelat și la muncitorii străini, în special la cei catolici, care au contribuit cu sume bănești pentru ridicarea lăcașului de cult ortodox. Banii s-au strâns pe un chitanțier emis – în anul 1906¹⁰⁷. Dintre cetățenii străini care și-au oferit obolul, nici unul nu era ortodox¹⁰⁸.

S.A.R. „Carpatina” a luat ființă în anul 1920 prin fuzionarea societăților forestiere Lotru și Oltul din comuna Brezoi, care exploatau de mai multă vreme pădurile de pe Valea Lotrului și a Oltului. În anul 1921, Societatea reconstruiește Fabrica de cherestea, introducând 24 de gateri și alte mașini ajutătoare. Instalațiile de forță dispuneau de 2 locomobile de 884 HP, la care, în 1925, se adaugă o microcentrală pe râul Lotru, cu puterea de 232 HP¹⁰⁹.

Au fost înmormântați în cimitirul ortodox din Voineasa mulți catolici¹¹⁰.

După criza economică din 1929-1933, Societatea „Carpatina” prosperă din nou, astfel că va cumpăra încă 12 gateri. Calea ferată forestieră se extinde la 55 km, având în dotare trei locomotive. Se mai construiesc trei funiculare și se amenajează râul Lotru și Latorița, prin construirea de canale, lacuri și greble pentru „plutitul sălbatic” al buștenilor¹¹¹.

Societatea Vasilatul este preluată de frații Alimănășteanu, care în anul 1938 o închiriază firmei „Novac” din Palestina¹¹². Desfacerea cherestelei se făcea atât pe piața internă, cât și pe cea externă. Se exporta în Ungaria, Grecia și în țările din Orientul Apropiat dar și – sporadic – în Bulgaria, Germania, Italia, Elveția, Belgia, Olanda, URSS. În perioada anilor 1940-1945, numărul muncitorilor varia între 2000-2500, după sezon. Unul din ei

¹⁰⁷ N. Moga, M. M. Moga, *op.cit.*, 2001, pag.23.

¹⁰⁸ Vezi chitanțierul aflat în arhiva parohiei „Sf. Ierarh Nicolae” din Voineasa, pentru care îi mulțumim părintelui paroh al acestei biserici, Nicolae Moga.

¹⁰⁹ Tamaș et-alii, *op.cit.*, 1972, pag.67.

¹¹⁰ Arhiva Parohiei Bisericii Sf. Nicolae – Voineasa.

¹¹¹ Ploaie, Gheorghe, *Valea Lotrului.*, 1983, pag. 65.

¹¹² Tamaș et-alii, *op.cit.*, 1972, pag.75.

este Dohanici Gheorghe care a venit din Slovacia și a lucrat la firma italiană de Exploatare Forestiere Vani din Dobrunu¹¹³.

Până în anul 1895, catolicii din Brezoi erau păstoriți de preotul din parohia Râmnicu Vâlcea. În anul 1934, s-a înființat Parohia Romano-Catolică Brezoi, preotul locuind, la început într-o cameră pusă la dispoziție de aceeași întreprindere forestieră. În anul 1935, s-a construit biserica actuală, cu hramul Sfântului Anton de Padova, ca și cea din Râmnic, precum și o casă parohială, pe terenul donat de Societatea Forestieră Carpatina.

În Arhiva Parohiei romano-catolice Sf. Anton din Râmnicu Vâlcea s-au găsit câteva rapoarte anuale despre viața religioasă a comunității catolice brezoiene din anul 1935¹¹⁴, dar și un buletin parohial, relevante pentru activitatea comunității catolice¹¹⁵.

Pentru anul 1936 avem un nou buletin parohial cu informații despre aceeași comunitate¹¹⁶, la fel și pentru anii 1937¹¹⁷, 1938¹¹⁸, 1939¹¹⁹ și 1940¹²⁰.

Așa cum se vede din buletinele parohiale, comunitatea catolică din județ s-a implicat în mai toate aspectele vieții de zi cu zi, neputând lipsi învățământul.

Comunitatea catolică s-a implicat inclusiv în instruirea copiilor încă din perioada antebelică¹²¹. Au frecventat cursurile școlii catolice inclusiv copii de români¹²².

Tribunalul județului Vâlcea, la 22 septembrie 1919, a pus sechestru pe casele și terenurile Bărăției, ceea ce a făcut imposibilă deschiderea școlii parohiale. Datorită unor mari intervenții, la 13 octombrie, primul ministru liberal I.C. Brătianu a comunicat administrației locale că s-a ordonat ridicarea sechestrului de la Râmnicu Vâlcea, dând posibilitate școlii să-și continue activitatea¹²³.

¹¹³ *Ibidem.*, p. 69.

¹¹⁴ Arhiva Parohiei romano – catolice „Sf. Anton”, Râmnicu Vâlcea, *Raport anual despre viața religioasă a comunității catolice din Brezoi.*, 1935.

¹¹⁵ Buletinul Parohial, București, iulie 1935.

¹¹⁶ Buletinul Parohial, București, februarie 1936.

¹¹⁷ Buletinul Parohial, București, 1937.

¹¹⁸ Buletinul Parohial, București, 1938.

¹¹⁹ Buletinul Parohial, București, 1939.

¹²⁰ Buletinul Parohial, București, 1940.

¹²¹ Arhivele Naționale Vâlcea, *fond Revizoratul școlar Rm. Vâlcea*, dos. 4/1910, f. 20.

¹²² Arhivele Naționale Vâlcea, *fond Revizoratul școlar Rm. Vâlcea*, dos. 4/1910, f. 33.

¹²³ Netzhammer, *op.cit.*, 2005, pag. 38.

În județul Vâlcea a mai funcționat o școală catolică la Brezoi, deservind necesitățile educaționale ale comunității catolice din zona de nord a județului¹²⁴.

Pe strada Traian din Râmnic, funcționa Grădinița multiconfesională „Providența”, în local propriu, având drept educatoare pe Cristina St. Popescu. Aici, erau înscriși un număr de 46 copii, din care 35 ortodocși, 14 băieți și 21 fete, 7 catolici, din care 3 băieți și 4 fete și 4 mozaici, doi băieți și două fete. Se menționează că „16 copii de români ating vârsta de 7 ani la 1 septembrie 1910”¹²⁵.

Nu trebuie uitate nici lecțiile de catehizare ale copiilor catolici, care se făceau duminica la biserică, sub conducerea preotului paroh al Bărăției.

Bibliografie

Arhivele Naționale Craiova, *fond. Inspectoratul de Jandarmi Craiova*, dos. 5/1939, f.347.

Arhivele Naționale Craiova, *fond. Prefectura Județului Dolj*, dos. 296/1939, f. 534.

Arhivele Naționale Vâlcea, *fond Revizoratul școlar Rm. Vâlcea*, dos. 4/1910, f. 12.

Arhivele Naționale Vâlcea, *fond Revizoratul școlar Rm. Vâlcea*, dos. 4/1910, f. 20.

Arhivele Naționale Vâlcea, *fond Revizoratul școlar Rm. Vâlcea*, dos. 4/1910, f. 22.

Arhivele Naționale Vâlcea, *fond Revizoratul școlar Rm. Vâlcea*, dos. 4/1910, f. 33.

Arhiva Parohiei romano-catolice „Sf. Anton”din Râmnicu Vâlcea, păstrată în incinta bisericii, dos. 1927.

Arhiva Parohiei romano-catolice „Sf. Anton”din Râmnicu Vâlcea, păstrată în incinta bisericii, dos. 1928.

Arhiva Parohiei romano-catolice „Sf. Anton”din Râmnicu Vâlcea, păstrată în incinta bisericii, dos. 1931.

Arhiva Parohiei romano-catolice „Sf. Anton”din Râmnicu Vâlcea, păstrată în incinta bisericii, dos. 1933.

¹²⁴ Arhivele Naționale Vâlcea, *fond Revizoratul școlar Rm. Vâlcea*, dos. 4/1910, f. 12.

¹²⁵ Arhivele Naționale Vâlcea, *fond Revizoratul școlar Rm. Vâlcea*, dos. 4/1910, f. 22.

Arhiva Parohiei romano-catolice „Sf. Anton”din Râmnicu Vâlcea, păstrată în incinta bisericii, dos. 1934.

Arhiva Parohiei romano-catolice „Sf. Anton”din Râmnicu Vâlcea, păstrată în incinta bisericii, dos. 1936.

Arhiva Parohiei romano-catolice „Sf. Anton”din Râmnicu Vâlcea, păstrată în incinta bisericii, dos. 3/1938.

Arhiva Parohiei romano-catolice „Sf. Anton”din Râmnicu Vâlcea, păstrată în incinta bisericii, dos. 1935.

Arhiva Parohiei romano – catolice „Sf. Anton”, Râmnicu Vâlcea, *Raport anual despre viața religioasă a comunității catolice din Brezoi.*, 1935.

Arhiva Parohiei romano – catolice „Sf. Anton”, Râmnicu Vâlcea, dos. 1941. Adresa nr.8710 din 11 februarie 1941.

Arhiva Parohiei Bisericii Sf. Nicolae – Voineasa.

Bălănescu Vasile, Tamaș Corneliu, *Istoria Bisericii „Sf. Gheorghe” din Râmnicu Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, 1998.

Buletinul Parohial, București, iulie 1935.

Buletinul Parohial, București, februarie 1936.

Buletinul Parohial, București, 1937.

Buletinul Parohial, București, 1938.

Buletinul Parohial, București, 1939.

Buletinul Parohial, București, 1940.

Deaconu Lucian, *Prezența și activitatea refugiaților polonezi în România în anii 1939-1945*, în *Oltenia* V-VI, pag. 138.

Hassel Sven, *Legiunea blestemaților*, București, 1992.

Moga Nicolae, Moga Maria Magdalena, *Biserica „Sfântul Ierarh Nicolae” Voineasa, județul Vâlcea*, Rm. Vâlcea, 2001, p. 23.

Netzhammer Raymund, *Episcop în România*, București, 2005.

Ploaie Gheorghe, *Valea Lotrului*, București, 1983, p. 60.

Tamaș Corneliu, *Istoria orașului Râmnicu Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, 1994.

Tamaș Corneliu, *Istoria orașului Ocnele Mari*, Râmnicu Vâlcea, 1996.

Tamaș Corneliu, Bardașu Petre, Purece Sergiu, *Îndrumător în Arhivele Statului județul Vâlcea*, București, 1972.

**PARTICIPAREA CONFERENȚIARILOR
MUSCELENI INTERBELICI LA CURSURILE
UNIVERSITĂȚII POPULARE „NICOLAE IORGA”
DIN VĂLENII DE MUNTE.**

*Lecturers from Muscel County Teaching at
“Nicolae Iorga” Summer School of Valenii de Munte in the Inter-War
Period*

**Radu Petrescu
Membru Asociația
Română pentru Istoria
Presei**

Autorul prezintă aportul semnificativ al conferențiarilor musceleni invitați în perioada interbelică de către profesorul Nicolae Iorga, președintele Ligii Culturale, ca să predea la Universitatea Populară din Vălenii de Munte. Prestând gratuit astfel de servicii, acești specialiști cu mulți ani de experiență i-au ajutat pe cursanții veniți din toate provinciile României Mari să-și aducă la zi nivelul cunoștințelor lor de bază, sprijinind ambițiosul plan al lui Nicolae Iorga, care viza o națiune mai bine educată, în care majoritatea să aibă studii la nivel terțiar universitar sau echivalent.

The author reveals the significant contribution of lecturers from Muscel county invited by Professor Nicolae Iorga, President of the Cultural League, to teach at the summer school of Valenii de Munte in the inter-war period. Making pro-bono work, these specialists with years of proven expertise helped students coming from all provinces of Greater Romania in upgrading their basic education, in support of Nicolae Iorga’s ambitious plan which aimed to a better-educated nation in which the large majority of the people have tertiary education in universities or equivalent post-secondary settings.

Cuvinte-cheie: *Nicolae Iorga, Vălenii de Munte, universitate populară, conferențieri, județul Muscel, Victor Slăvescu, Radu Demetrescu-Gyr, Ion Chelcea, Nicolae M. Popescu, Gheorghe I. Cotenescu.*

Keywords: *Nicolae Iorga, Valenii de Munte, summer school, lecturers, Muscel county, Victor Slavescu, Radu Demetrescu-Gyr, Ion Chelcea, Nicolae M. Popescu, Gheorghe I. Cotenescu.*

Vălenii de Munte l-au atras din primul moment pe Nicolae Iorga, prin liniștea patriarhală și pitorescul localității. Cărturarul era dornic să găsească un adăpost permanent familiei sale numeroase și un mediu prielnic de lucru, aflat la o distanță rezonabilă de tumultul capitalei Vechiului Regat. Nu l-a deranjat nici o clipă inexistența unei linii de cale ferată dinspre Ploiești și a reușit să-și cumpere aici o casă veche cu cerdac și acoperiș de șindrilă, dornic să scape și de clima capitalei, cu care nu se putea obișnui.

În anul 1908, ales ca secretar general al Ligii Culturale sub președinția marelui proprietar agricol Sava Șomănescu¹, profesorul universitar Iorga ia hotărârea să locuiască definitiv în Vălenii de Munte, părăsind locuința din strada Buzești nr. 42 în care a stat cu chirie în perioada 1903-1908. Această hotărâre înțeleaptă îi va permite să-și creeze aici o bază importantă de sprijin, prin inaugurarea în același an a tipografiei „Neamul Românesc” (21 mai) și a Cursurilor de vară (2 iulie).

Ideea înființării unor astfel de cursuri, la care să poată participa românii de pretudindeni – inclusiv din provinciile aflate sub dominație străină – a încolțit în discuțiile purtate de Iorga la mănăstirea Putna în anul 1904, la comemorarea a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare. În acel moment el propunea construirea în București a unui „azil” (cămin) pentru studenții originari din acele provincii. În 1906, învățătorul și publicistul bucovinean George Tofan² dezvoltă această

¹ Sava Șomănescu (?-1916). Președintele Ligii Culturale în perioada 1908-1910. Senator, filantrop și mare proprietar funciar, cu moșii în Oltenia și județul Ilfov (fost proprietar al castelului de la Mogoșoaia, pe care l-a vândut Marthei Bibescu). Președintele Societății Agrare a Marilor Proprietari. Vila sa din București (str. C. A. Rosetti nr. 33), monument istoric, este reședința actuală a Ambasadei Republicii Vietnam [n.a.].

² George Tofan (1880-1920). Învățător și profesor bucovinean, cu rol activ în emanciparea românilor din Bucovina austro-ungară. Secretar al “Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina”. Președinte al Asociației Corpului

idee în revista „Junimea literară” din Cernăuți sub forma unor cursuri „feriale” (de vacanță), fie într-o mănăstire din Vechiul Regat, fie prin conferințe ținute în diverse localități (printre altele, a propus orașele Cernăuți, Suceava și Câmpulung-Moldovenesc).

Smaranda Gheorghiu³, inimoasa educatoare, relua ideea lui în 1907 la nivelul secției Ligii Culturale din București. Vizionar, Nicolae Iorga a înțeles cel dintâi importanța deosebită a unei astfel de instituții pentru realizarea unității culturale a tuturor românilor ca etapă vitală ce precede obiectivul final, realizarea unității politice, a statului național, sub forma Marii Uniri.

Cursurile au început la 2 iulie 1908 în prezența a circa 50 de “cursiști” (denumire dată chiar de Iorga), prin lecția de deschidere a profesorului Nicolae Iorga. Temele pe care le-a dezvoltat-o au fost *Istoria românilor* și *Istoria literaturii românești*. Alături de Iorga, au contribuit cu subiecte de istorie, economie și geografie Gheorghe Murgoci, Nicolae Dobrescu, Alexandru Lăpedatu, Ștefan Bogdan, Vasile Bogrea și Dumitru N. Ciotori. Pe parcurs, numărul auditorilor a ajuns la 150.

În amintirile sale, publicate în „Junimea literară”, bucovineanul Gavril Rotică⁴ menționează că au participat 150 de persoane (Rotică era dezamăgit că printre aceștia nu au fost decât 10 bucovineni și 10 ardeleni și băcăni, printre care preotul Gheorghe Turbure, alături de câțiva tineri elevi, studenți și militari, mulți localnici și cetățeni din comunele din jurul Vălenilor de Munte, dar și a doamnei Ecaterina Iorga într-o băncuță). Printre cei amintiți de Iorga în memoriile sale se numără preoții băcăni Nicolae Martinovici, Gheorghe Tătucu, diaconul timișorean Mihail Gașpar, preotul orădean Gheorghe Turbure, dl. Alvirescu și alții.

Simțind pericolul coagulării unei potențiale opoziții cu prilejul unor astfel de cursuri, guvernul liberal a încercat să le contracareze

Didactic din Bucovina. Scriitor, publicist și membru în comitetul de redacție al revistei “Junimea Literară” din Cernăuți. Implicat în “românizarea” învățământului din Basarabia, alături de Onisifor Ghibu și alții [n.a.].

³ Smaranda Gheorghiu (1857-1944). Cunoscută mai ales sub numele simbolic de „Maica Smara”, primit din partea poetei Veronica Micle. Este nepoata poetului Grigore Alexandrescu. Scriitoare, publicistă, militantă activă în mișcarea feministă a epocii (activă și în străinătate), membră a numeroase societăți culturale (inclusiv Liga Culturală), educatoare a poporului. I s-a ridicat un bust în Grădina Cișmigiu [n.a.].

⁴ Gavril Rotică (1886-1952). Scriitor, poet și publicist, considerat în epocă un fel de “Octavian Goga al Bucovinei” [n.a.].

prin organizarea de către Constantin Stere, pe atunci liberal, a unor cursuri paralele la Iași unde participanții erau atrași prin suportarea integrală de către statul român a cheltuielilor de transport, cazare și masă. Manevra liberalilor nu a reușit pentru că s-a simțit imediat caracterul de improvizație cu caracter politic, iar cursanții plictisiți au plecat rapid de la Iași la Vălenii de Munte.

În primii trei ani, cursurile s-au ținut prin închirierea uneia din sălile de clasă ale școlii primare de băieți nr. 1 din localitate, până în 1912, momentul culminant al acestui focar de cultură națională înaintea primului război mondial, în care propria sală de cursuri a fost inaugurată în prezența principelui Carol, a principesei Elisabeta și a unei mari mulțimi de ascultători (peste 6.000 de participanți).

Cu timpul, noua clădire s-a dovedit neîncăpătoare, mai ales după marea Unire, când numărul conferențiarilor și al auditorilor, români și străini, va spori semnificativ.

Printre vizitatori se vor număra membrii familiei regale, cum ar fi Regele Ferdinand și Regina Maria, Regele Carol al II-lea și Principesa Elena, dar și numeroși oameni politici din perioada interbelică (prim-miniștri, miniștri, deputați și senatori, conducători de partide).

În mai 1919, imediat după încheierea războiului de reîntregire, Iorga este ales președinte al Ligii Culturale și întreaga activitate a sa în cadrul Ligii și a cursurilor de vară (reluat în vara anului 1921 și trecute sub egida Ligii în 1923, conform hotărârii adoptate la Congresul de la Galați) va fi consacrată conlucrării pașnice cu minoritățile naționale prin cunoaștere și respect reciproc. Prin temele abordate anual, cursurile vor avea menirea de a deveni un factor de unificare națională, de înfrățire a tuturor cetățenilor României Mari prin dezbaterea și lămurirea rapidă a problemelor actuale ale românimii, furnizarea de cunoștințe și soluții reale, eficiente, dar și prin atragerea interesului minorităților conlocuitoare prin prezentarea poporului român și a țării prin ceea ce este cu adevărat interesant și pentru acestea, totul prin crearea unei “atmosfere de toleranță culturală și recunoaștere reciprocă” (discursul de deschidere ținut de Nicolae Iorga în 1925).

Pe această linie, Universitatea Populară „Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte (noua denumire din 1922 a cursurilor de vară) a înființat și cursuri speciale de limba și literatura română care s-au ținut an de an, până în 1940, fiind extrem de populare.

Numărul semnificativ de cursanți și problemele legate de asigurarea pentru aceștia a celor mai bune condiții a impus înființarea Asociației Auditorilor Cursurilor în ianuarie 1922, dovedind încă o dată organizarea în pas cu timpul a unor astfel de cursuri. Pentru îmbunătățirea condițiilor de cazare și masă, această asociație colabora eficient cu Comitetul de Doamne condus de Eufrosina Popescu și Virginia general Condeescu, responsabil de activitate căminelor și cantinei cursanților.

Printre momentele semnificative se numără anul 1934 (25 ani de la inaugurarea cursurilor de vară) și respectiv cea din 1939 (30 de ani), ambele ediții fiind comentate intens în presa centrală.

Progresele științei și tehnicii vor ajunge și aici, festivitatea deschiderii din anul 1937 fiind transmisă la radio.

Întocmite din timp, „listele negre” intră în acțiune și printre primele victime se numără chiar profesorul Nicolae Iorga, asasinat în 27 noiembrie 1940, la Strejnic, în județul Prahova.

După moartea fondatorului, cursurile nu au mai putut fi reluate decât în anul 1942 iar ediția din 1943 a fost ultima ținută înainte de terminarea celui de-al doilea război mondial.

Participarea muscelenilor la aceste cursuri de vară este sporadică, fiind vorba în principal de studenți și învățători.

Astfel, în 1911 apare prima menționare a participării unor musceleni la aceste cursuri, prin câștigarea concursului de costume naționale de la Văleni de către Niculina Mihalache, soția învățătorului Ion Mihalache, viitorul președinte al Partidului Țărănesc⁵.

Printre conferențarii invitați personal de către profesorul Nicolae Iorga și comitetul de organizare să țină prelegeri la Vălenii de Munte se numără și **cinci musceleni, dintre care 4 profesori universitari (2 academicieni, din care 1 ministru și 1 secretar general de departament) și un preot de țară, profesor secundar absolvent a două facultăți bucureștene.**

Aceștia au fost prezenți acolo în **perioada 1914-1946**, iar cele **37 de conferințe** susținute (din care 31, adică **84%**, aparțin celor doi

⁵ Partidul Țărănesc a fost înființat în București la 5/18 decembrie 1918, în cadrul unui Congres al cooperativilor sătești din câteva județe, printre delegați figurând și numeroși învățători și preoți musceleni [n.a.]. La 10 octombrie 1926, Partidul Țărănesc va fuziona, la București, cu Partidul Național Român din Transilvania prezidat de Iuliu Maniu, noul partid primind denumirea de Partid Național Țărănesc [n.a.].

preoți), s-au încadrat în temele propuse de Nicolae Iorga pentru edițiile respective.

Numărul limitat al conferențiarilor se datorează în principal faptului că participarea era BENEVOLĂ, fiind exclusă din start remunerarea, totul bazându-se pe jertfa conferențiarilor și pe prestigiul acumulat în timp de instituția culturală cu totul aparte care a fost Universitatea Populară „Nicolae Iorga”. Se știe că marele savant a preferat în permanență să evite obținerea de subsidii sau mai modernele “sponsorizări”, indiferent din partea cui ar fi provenit: statul, partidele politice sau oamenii de afaceri.

Surprinde, poate, faptul că 4 din cei 5 conferențieri musceleni sunt născuți la țară, în vechi sate moșnenești. Și totuși, acest lucru nu ar trebui să ne surprindă, în condițiile în care știm, de exemplu, că în 1916, 90% din soldații armatei române erau țărani, iar marea majoritate a populației locuia la țară.

Dar poate cel mai interesant aspect al constituie **angajamentul politic total diferit** al conferențiarilor: un liberal, un legionar, doi iorghiști și un apartinic. Acest lucru demonstrează încă o dată toleranța culturală și politică încurajată de către profesorul Nicolae Iorga în cadrul cursurilor de vară, indiferent de opțiunile politice adoptate la un moment dat de conferențieri. Este limpede faptul că Iorga era interesat cu precădere în participarea specialiștilor, a persoanelor calificate într-un domeniu sau altul, în detrimentul discursurilor sforăitoare și ineficiente ale unor politicieni de meserie.

Un alt aspect tulburător este acela că **trei din cei cinci conferențieri au fost deținuți politici**. Acest lucru ne poate pune pe gânduri, inclusiv asupra faptului că **dacă ar fi trăit, ar fi fost posibil ca și profesorul Nicolae Iorga să devină un deținut politic**. Nu de alta, dar și alți prim-miniștri, precum Iuliu Maniu și Constantin Argetoianu, au ajuns în închisorile comuniste, sfârșindu-și acolo zilele în condițiile cunoscute.

La fel de interesant este și faptul că, într-un fel sau altul, **aceiași trei conferențieri au avut o experiență militară** (doi dintre ei au participat la războiul de reîntregire, iar al treilea pe frontul de Est).

Să-i analizăm sumar pe fiecare dintre aceștia.

1. VICTOR SLĂVESCU (1891-1977) - 2 conferințe⁶

S-a născut în comuna Rucăr din județul Muscel, fiind fiu de colonel. Absolvent al liceului „Gheorghe Lazăr” din București. Studiile superioare economice făcute în străinătate, unde și-a luat și doctoratul (Franța și Germania). Se stabilește în București în 1915. Intră voluntar ca ofițer în armata română, fiind rănit în 1916 lângă Brașov. Combatant la Mărășești în 1917. Șeful organizației P.N.L. de Galați, cu 7 mandate de deputat în 5 legislaturi între 1927-1938 și 1 mandat de senator F.R.N. în 1939 din partea breslei industriașilor. Profesor universitar și Rector al Academiei de Înalte Studii și Comerciale și Industriale din București (1927-1947). Academician din 1937. Subsecretar de stat la Ministerul de Finanțe (1933-1934), Ministru de Finanțe (1934-1935) și Ministrul al Înzestrării Armatei (1939-1940). Eliminat din învățământ în 1947. Deținut politic la Sighet, fără proces și sentință, între 1950-1955.

A fost invitat de către Nicolae Iorga în calitate sa de profesor universitar, rector al Academiei Comerciale și academician, ca specialist al partidului liberal în probleme economice și bancare.

A ținut 2 conferințe pe teme monetare și economice, după cum urmează: Concepții monetare vechi și noi (1937); Teritoriul, factor economic pentru apărarea națională (1938).

2. NICOLAE M. POPESCU (1881-1963) - 18 conferințe⁷

S-a născut la Dâmbovicioara, în familie de preot.. Cu o cultură enciclopedică, această mare personalitate a bisericii creștine ortodoxe române - profesor de teologie, istoric, publicist –a fost invitată de către Nicolae Iorga în repetate rânduri la Vălenii de Munte pentru a susține conferințe pe linia specialității sale: istorie bisericească și istoria culturii românești. A fost președinte al prestigioasei societăți corale „Carmen” din București, după decesul fondatorului acesteia, Dumitru Georgescu-Kiriac, în 1928. În plan politic, a fost de două ori secretar general în cadrul Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor (1931 și 1939).

⁶ Constantin R. Vasilescu, *Conferențiarul cursurilor de vară de la Vălenii de Munte. 1908-1946*, Ed. Anima, București, 1999, p. 104.

⁷ Constantin R. Vasilescu, *Conferențiarul ...*, p. 93-94.

Redăm în continuare lista celor 18 prelegeri susținute printr-o prezență constantă în fața auditorilor aparținând unor generații diferite (singurul muscelan cu participări atât înainte de 1916, cât și după 1944): Studii bizantine în legătura cu istoria românilor; Influența exercitată de bizantini în Occident; Influența exercitată de bizantini în țările vecine; Papismul și Bizanțul. Încercări de unificare între Biserica de Orient și Occident (1914); Probleme bisericești (1923); Muzică bisericească veche (1926); Probleme religioase (1927); Din istoria bisericii române (1930); Din istoria bisericii române (1931); Mitropolitul Grigorie Dascălul (1934); Din istoria bisericii (1935); Biserica Ortodoxă în timpul lui Mihai Viteazul (1936); Legături bisericești neîntrerupte între Dobrogea și Țările Române (1938); Din istoria bisericii române (1939); Din istoria bisericii române (1940); Petru Movilă (1942); Un episcop daco-român, Niceta al Remesianeii (1943); Nicolae Iorga, originea și sensul democrației (1946).

3. RADU DEMETRESCU-GYR (1905-1975) – 2 conferințe⁸

S-a născut în orașul Câmpulung-Muscel, tatăl fiind actor la Teatrul Național din Craiova. Absolvent al liceului “Carol I” din Craiova. Absolventul facultății de litere și filosofie din cadrul Universității București. Conferențiar universitar. Poet și scriitor. Candidat independent în județul Muscel, pe listele Gărzii de Fier, la alegerile din decembrie 1933 (partid dizolvat în ajunul alegerilor de guvernul I. G. Duca). Membru al partidului Totul pentru Țară din 1935. Candidat oficial al acestui partid în 2 județe (Vâlcea, unde se stabilise prin căsătorie, și Dolj) la alegerile din decembrie 1937. Comandant legionar al regiunii Oltenia. Director General al Teatrelor în Statul Național-Legionar. Participant activ la rebeliunea din 21-24 ianuarie 1941. Deținut politic sub 3 dictaturi (Regele Carol II, Mareșalul Antonescu, regimul comunist). Intrat în literatura română ca unul din cei mai mari poeți ai temnițelor totalitare.

A fost invitat în anul 1937 de către Nicolae Iorga în calitatea sa de asistent la Universitatea București, ca specialist în probleme literare. A ținut 2 conferințe, după cum urmează: Invazii anarhice în literatură (1937); Romanul psihologic francez (1937).

⁸ *Idem*, p. 55.

4. ION CHELCEA (1902-1991) - 2 conferințe⁹

A văzut lumina vieții în satul Boteni din județul Muscel și liceul la Brașov. În 1934 a absolvit Universitatea din Cluj, luându-și tot la Cluj doctoratul în etnografie și sociologie, în 1939. A fost pedagog și învățător, conferențiar de etnografie la Universitățile din Cluj și Iași, director al Muzeului Etnografic al Moldovei și șef de secție la Muzeul Satului din București. În cei peste 70 de ani de activitate științifică, a elaborat peste 200 de monografii și studii științifice (majoritatea nepublicate, fiind considerat incomod sub regimul comunist), contribuind cu râvnă la organizarea, completarea și sistematizarea fondurilor etnografie aflate în patrimoniul mai multor muzee din țară. Considerat pe drept cuvânt unul din cei mai importanți etnografi, sociologi, folcloriști și muzeologi din România.

Proaspăt licențiatul muscelean a fost invitat de către Nicolae Iorga pentru valoarea primelor sale monografii și studii etnografice comparative publicate. A susținut 2 conferințe, după cum urmează: Studiile monografice sătești la români în trecut și prezent (1935), Actualitatea studiilor etnografice în România (1936).

5. GHEORGHE COTENESCU (1886-1965) – 13 conferințe¹⁰

S-a născut în com. Izvoarele din județul Dâmbovița. Este fiul unui preot născut în satul de moșneni Cotenești din județul Muscel, cu parohie obținută după căsătoria contractată în județul vecin, Dâmbovița. A absolvit Seminarul inferior din Curtea de Argeș și Seminarul Central din București. Absolvent al Facultății de Teologie din cadrul Universității București și al Conservatorului de Muzică și Artă Dramatică din București. Membru al Ligii Culturale, secțiile București și Câmpulung-Muscel. Secretar personal al profesorului Nicolae Iorga în perioada 1907-1912, implicat direct în organizarea primelor ediții ale cursurilor de vară (1908-1912) și a festivalurilor literar-artistice organizate de centrala Ligii Culturale. Cofondator al

⁹ *Idem*, p. 33.

¹⁰ *Idem*, p. 38.). În cazul lui Gheorghe I. Cotenescu sunt menționate doar 11 conferințe. Consultând și cele câteva broșuri publicate ce conțin programele cursurilor, am identificat pentru acesta – deocamdată - un număr de 13 conferințe. Fără a căuta în mod special, am identificat și un conferențiar important omis de Constantin R. Vasilescu. E vorba de un om de mare cultură, arhimandritul Iuliu Scriban, care a conferențiat în anul 1910 [n.a.].

Partidului Naționalist-Democratic condus de Nicolae Iorga și A. C. Cuza (1910) și membru în conducerea centrală a acestui partid (1931-1946). Preot militar în întreaga campanie (1916-1919), avansat căpitan și decorat cu ordinul “Coroana României”. Cofondator și președinte al P.N.D. – secția Muscel (1922). Ales membru al primei Camere Agricole din județul Muscel conduse de profesorul și avocatul țărănist Alexandru Mușatescu (1925). Deputat iorghist din partea județului Muscel în cadrul Uniunii Naționale (1931-1932). Reprezintă acest județ în parlament alături de Constantin (Dinu) I. C. Brătianu (P.N.L.) și Ion Mihalache (P.N.Ț. – ales în 2 județe, acesta optează imediat în favoarea județului Prahova, în scopul stingerii conflictelor acute din organizația respectivă). Animator al vieții culturale din Câmpulung și din județul Muscel (în calitate sa de dirigor al corului parohial și al Seminarului Orfanilor de Război „Patriarhul Miron”, dar și prin concerte susținute alături de tenorul Nae Leonard, retras spre finalul vieții la Câmpulung). Căsătorindu-se cu o musceleancă (Elisabeta Răuțoiu din Stoenеști), este hirotonit în 1912 pe seama parohiei Conțești din același județ, fiind transferat în 1913 la noua parohie înființată în com. Stoenеști și unde va păstori vreme de 52 de ani (1914-1965), ctitorind un nou locaș bisericesc, copertă de carte¹¹. Învățător la școli din com. Stoenеști și profesor secundar la seminariile teologice din Câmpulung-Muscel (orfani de război), Curtea de Argeș și Cernica-Ilfov (monahi), unde a plămădit destinele a peste 1.000 de elevi, printre care și 2 Patriarhi (musceleanul Iustin Moisescu și moldoveanul Teoctist Arăpașu). Fondator și președinte în timp al tuturor obștilor moșnenești și al cooperativei forestiere “Mihai Bravul” din com. Stoenеști. Vicepreședinte de Cămin Cultural. Președinte al Asociației Preoților Musceleni (cu 2 mandate) și promovat iconom stavrofor, cu dreptul de a purta brâul roșu. Compozitor și publicist, colaborator la numeroase reviste și ziare muscelene și naționale, membru în consiliul de administrație al Asociației Generale a Cântăreților Bisericești din România și secretar de redacție al organului de presă al acesteia, revista lunară “Cultura”. Deținut politic în 1949-1950 pentru susținerea logistică a partizanilor anticomuniști din munții Muscelului conduși de colonelul-martir Gheorghe Arsenescu (condamnat în cadrul primul lot format din 25 de

¹¹ Ion Popescu-Argeșel, *Mănăstirile și bisericile din Muscel la cumpăna dintre milenii*, Ed. Fundației România de Măine, București, 2000. Pentru detalii, a se consulta p. 213-214.

musceleni, în frunte cu elevul său, starețul Pimen Bărbieru și liberalii tătarăscieni Nicolae Enescu și Ion Constantinescu-Mărăcineanu). După eliberare, conform evidențelor de la CNSAS, a fost hărțuit continuu de Securitate până la moarte, împreună cu familia sa, prin intermediul unei vaste rețele informative.

A fost invitat în repetate rânduri de către Nicolae Iorga ca profesor specializat pe probleme muzicale (muzică psaltică, folclor și bizantinologie muzicală). Remarcabil este faptul că preotul-profesor GHEORGHE COTENESCU a avut un număr egal de conferințe (13) cu toți ceilalți specialiști în materie la un loc, clerici sau laici, care au fost de asemenea invitați (mitropolitul Tit Simedrea, preotul-profesor universitar și academician Nicolae M. Popescu, profesorii universitari Gheorghe Moisescu și Mihail Vulpescu; Emil Riegler-Dinu, unicul doctor în muzicologie până în anul 1938). A ținut 13 conferințe pe teme legate de muzică, după cum urmează: Analiză asupra muzicii bisericești orientale (1931); Analiză asupra muzicii orientale (1932); Muzica bisericească, așa cum se cântă prin regiunile românești din Regat și în provinciile alipite (1932); Muzica populară (1932); Forme evolutive în cântarea religioasă orientală (1933); Evoluția muzicii psaltice de la 1805-1860 (1938); Școala lui Macarie dascălul (1938); Școala lui Anton Pann (1938); Dimitrie Suceveanu și Ștefanache Popescu (1938); Unitatea melodică la clasicii psaltichiei românești: Anton Pann, Macarie, Ștefan Popescu, Dimitrie Suceveanu (1939); Spre o evoluare și unificare a muzicii psaltice bisericești (1939); Din ale muzicii bisericești (1943); Epoca lui Anton Pann și Macarie și influența în literatura populară (1943).

Se observă că, dintre cei 5 conferențieri amintiți, **unul singur și-a petrecut peste două treimi din viață (53 de ani, perioada 1912-1965) și a activat ca atare pe teritoriul județului Muscel**¹², respectiv preotul-profesor GHEORGHE COTENESCU. Acest lucru nu l-a împiedicat însă să depună eforturi supraomenești pentru fi prezent și a-și face datoria de profesor de muzică, deputat sau conferențiar în localități mai mult sau mai puțin îndepărtate de acest județ, cum ar fi Curtea de Argeș, București, Cernica-Ilfov sau Vălenii de Munte (Prahova), neavând posibilități personale de transport și fără ca acest lucru să impieteze cu ceva atribuțiile sale de preot într-o

¹² În comuna Stoenesti și în Câmpulung-Muscel, unde a deținut locuințe împreună cu membrii numeroasei sale familii [n.a.]..

parohie rurală, cu numeroase ore predate și activități conexe desfășurate în capitala județului, orașul Câmpulung-Muscel.

Această capacitate organizatorică cu totul aparte, dovedită încă din timpul studenției și al primelor ediții ale cursurilor de vară (1908-1912), i-a fost recunoscută de organizatorii ediției jubiliare din 1934, fiind invitat la Vălenii de Munte pentru a ține un discurs pe această temă în compania celui alt muscelian, preotul-academician Nicolae M. Popescu.¹²

Bun orator și stăpân pe sine în situații dificile, a făcut față cu brio și provocării pe care a constituit-o în permanență prezența în Parlamentul țării, contracarând în mod inteligent și chiar cu umor fin ostilitatea manifestată în mod virulent pe durata mandatului său (1931-1932) de opoziția constituită în acel moment din reprezentanții P.N.Ț., fiind desemnat în unanimitate de deputații-preoți să țină discursul de omagiere a semicentenarului poetului și omului politic Octavian Goga (pe atunci averescan).

* * *

În concluzie, fiecare dintre cei 5 conferențieri musceleni își are propriile merite, **intersectându-se uneori la aceleași ediții**, și este cert faptul că la momentul respectiv și-au găsit cu toții publicul adecvat temelor abordate (programul cursurilor era anunțat din timp prin presă iar auditorii interesați se înscriau în cunoștință de cauză, achitând sumele necesare găzduirii, asigurării meselor și costul excursiilor incluse), acest lucru făcând într-adevăr cinste unuia dintre cele mai mici județe din perioada interbelică (3.058 km²), inclusiv sub aspectul potențialului demografic, economic și intelectual.

Astfel, conform primului recensământ general al populației României Mari din 29 decembrie 1930, județul Muscel avea o populație statornică totală de 149.797 persoane (din care în mediul rural trăiau 135.929 persoane, adică mai mult de 90%, față de numai 13.868 în mediul urban, adică în unicul oraș, Câmpulung-Muscel), iar 72.693 persoane erau știutori de carte la nivelul județului, din care numai 393 aveau studii universitare și alți 170 un alt tip de studii superioare (față de 46.262 neștiutori de carte !).

Comparativ, județul Argeș (care va îngloba din 1968 și fostul județ Muscel, pentru ștergerea din memoria colectivă a puternicei

¹² * * * *Un moment cultural. Un sfert de veac de la întemeierea Universității Populare "N. Iorga" din Vălenii de Munte*, Ed. Ligii Culturale, Vălenii de Munte, 1934, pp. 16-18, 21.

rezistențe anticomuniste din zonă), avea o suprafață de 4.216 km , și o populație totală de 257.378 locuitori (din care în mediul rural trăiau 231.037 persoane, adică aproape 90%, față de 26.341 de locuitori în mediul urban). Raportat la un potențial sensibil mai mare, județul Argeș a trimis la Vălenii de Munte numai 2 conferențieri care și-au desfășurat în fapt activitatea în alte localități, respectiv pe profesorul universitar Florian Ștefănescu-Goangă (la Cluj) și pe pictorul Costin Petrescu (la București). Lor li se mai poate adăuga și Armand Călinescu, viitor prim-ministru, cel care a susținut discursul de deschidere a cursurilor la ediția din anul 1938.

GHEORGHE COTENESCU

VICTOR SLĂVESCU

NICOLAE M. POPESCU

RADU DEMETRESCU-GYR

DESCRIERI ALE CÂMPULUNGULUI INTERBELIC ÎN CAIETELE PASTORALE ALE PREOTULUI NICOLAE N. MĂNESCU.

Viorel Irimia, prof. la Colegiul Național “Dinicu Golescu”
Câmpulung

RESUME

Descriptions de Câmpulung d'entre-deux guerres mondiales dans les cahiers pastoraux du prêtre Nicolae N. Mănescu

Nicolae N. Mănescu a été prêtre de l'Eglise Apa Sărată de 1912 jusqu'en 1958, quand, sous le régime communiste, il a été arrêté et emprisonné dans la prison de Botoșani. À côté de I. Mihalache, il a été membre fondateur du Parti paysan, la filiale Câmpulung Muscel.

Nicolae N. Mănescu a été mobilisé, comme prêtre confesseur, pendant la Première Guerre Mondiale (1916-1918). Il a été deux fois député de Muscel dans le Parlement de la Roumanie.

Nommé préfet de Muscel, Nicolae N. Mănescu s'est impliqué, du point de vue administratif, dans la construction de divers bâtiments publics, comme par exemple l'Ecole de Apa Sărată.

Le prêtre Nicolae N. Mănescu a noté, dans ses Cahiers pastoraux, des événements importants déroulés sur le plan local, il décrit, parfois d'un talent particulier, des faits, des personnes et des lieux de Câmpulung, traditions, mœurs, mentalités. Le plus souvent, il décrit le quartier Apa Sărată.

Cuvinte cheie: caiete pastorale, tradiții, mentalități, instituții publice, evenimente

Mots-clefs: cahiers pastoraux, traditions, mœurs, mentalités, bâtiments publics, événements

Pentru redactarea acestui material am valorificat surse cuprinse în condica Bisericii din Apa Sărată precum și Caietele Pastorale ale

preotului paroh Nicolae N. Mănescu, aflate în custodia lăcașului de cult amintit. (Preot paroh Gh.Dumitru)

Prin urmare, nu vor fi menționate alte surse documentare și din acest motiv nu vor fi redactate note la subsol.

Vom prezenta doar unele scurte descrieri din aceste surse istorice.

Preotul Mănescu a dedicat fiecărui an calendaristic un caiet pastoral în care consemnează evenimente mai importante sau opinii personale despre aceste evenimente pe întreaga perioadă cât a fost preot paroh la Apa Sărată.

Născut la 30 noiembrie 1884, în Berevoiești-Ungureni, într-o familie de obârșie maramureșeană, a devenit preot paroh la biserica din Apa Sărată începând cu anul 1912.

Prin formația sa intelectuală și aspirații, preotul Mănescu aparține generației care a înfăptuit Marea Unire din 1918. De altfel, preotul Mănescu a însoțit armata în calitate de preot confesor, în primul război mondial participând pe front, inclusiv la confruntările de la Mărășești.

Este membru fondator, alături de Ion Mihalache, al filialei Muscel a Partidului Țărănesc și de două ori deputat în Parlamentul României.

În perioada guvernărilor Partidului Național Țărănesc (1928-1933), preotul Mănescu a fost numit prefect administrativ (21 iunie 1930-5 aprilie 1931) iar apoi a deținut demnitatea de prefect al județului Muscel(1932-1933).

Solidar cu programul țăranist în domeniul agrar, preotul Mănescu s-a implicat în aplicarea sa, contribuind personal la ridicarea nivelului de viață al comunităților din care făcea parte: înființarea de izlazuri comunale, înființarea unei pepiniere de salcâm, lucrări de combatere a eroziunii solului, plantarea a peste 1 milion de puiți de salcâm pe coasta Groșanilor.

Instituțiile culturale au reprezentat pentru Nicolae Mănescu o preocupare aparte deoarece era convins că numai prin educație se poate ridica nivelul de viață al locuitorilor comunității. Din această perspectivă, cea mai importantă realizare a sa a fost construirea școlii din cartierul Apa Sărată (Școala Nr. 4), construcție inaugurată la data de 15 oct. 1931, la care au luat parte toți fruntașii național-țăranști, în frunte cu Ion Mihalache.

A avut intenția construirii și a unui Ateneu Parohial destinat activităților culturale și religioase, dar fondurile pe care a reușit să le

adune pentru finanțarea proiectului au fost cedate pentru construire școlii din Apa Sărată.

Lista înfăptuirilor poate continua.

Venirea la putere a regimului comunist a reprezentat un sfârșit tragic pentru N.Mănescu, aidoma sfârșitului celor mai mulți lideri locali și centrali ai P.N.Ț.

A fost arestat în anul 1958 și înțemnițat la Botoșani unde va și muri în 1961. Osemintele sale au fost aduse la Câmpulung și îngropate în micul cimitir din curtea bisericii pe care a păstorit-o din 1912.¹

Pentru contemporani, Nicolae Mănescu rămâne un exemplu, o plidă vie despre oamenii care s-au identificat deplin cu sacrificiul construcției.

Înainte de toate, trecând peste aspirațiile sale politice, firești de altfel, într-o societate pluralistă ca cea din România interbelică, el rămâne un om atașat aspirațiilor semenilor săi simpli și truditori, în primul rând țaranului român pe care a vrut să-l modeleze, să-l educe și să-l ridice la o stare socială de normalitate.

Cele mai multe descrieri ale Câmpulungului se referă la cartierul Apa Sărată, lucru firesc datorită faptului că aici a fost preot paroh.

N.Mănescu a fost martor ocular a tuturor evenimentelor locale petrecute în Câmpulung de la venirea sa aici (1912) și până la arestarea sa de către comuniști (1958).

În descrierile făcute, Câmpulungul incluzând și cartierele sale de margine ni se înfățișează ca o localitate în care urbanul este completat de rural, de aici rezultând, mentalități, obiceiuri, tradiții, port popular, menținute nealterate într-o urbe ce s-a constituit ca reședință de județ.

La venirea sa în Apa Sărată (1912) prezintă acest cartier ca fiind un sat în toată înfățișarea sa de la început de secol XX.

Cartierului Apa Sărată

„Ar fi trebuit să se numească satul Sărăcenii că tare era sărac și urât. Erau mulți uncheși bătrâni, cu plete, frumoși în felul lor. Opinca era încălțăminte obișnuită, cioarecul, minteanul ca îmbrăcat ca și zeghea și cojocul. Femeile cu ștergar, fotă, ie și glugă nu lipseau la târgulețe. Vedeai pe dacia trecutului în ființa lor. Așa am cunoscut

¹ Caietele Pastorale ale preotului paroh Nicolae N. Mănescu, în Condica Bisericii Apa Sărată- Câmpulung

pe Tănase Cotescu de 82 de ani, Niță Bugheanu, Vasile Cotescu, Ion Mitu, Nec. Dascălu, I. Giurgiuveanu, toți, peste 80 de ani vârstă.

Dacă erau fruntași în port și făptură omenească, erau săraci prin ignoranța lor, trăind ca oameni primitivi, satul lipsit de școală și plin de răpi sterpe.²

Din toți enoriașii nu știau carte decât 4-5 bărbați și nicio femeie nici chiar preoteasa nu a cunoscut litera cărții.

Ca bani circulau mai mult bănicii de 2 parale ce se da drept echivalent al muncii.

Ocupația locuitorilor era agricultura mai ales în lunca Grădiștea și vitele. Nu putea să fie mai multă carte căci în trecut nu era școală, puținii copii care voiau să știe carte trebuiau să meargă la Școala din Câmpulung, asta din vremea Regulamentului Organic, iar mai înainte de acest timp se făcea școală în casa din Mărcuș a lui Oancea Dascălu, care chiar după nume ne arată că el era dascăl în înțelesul și de învățător. Toată cartea consta în a scrie și a citi bucoavna, din care un exemplar am găsit și eu și l-am așezat la muzeu. Casa acestui dascăl se află în curtea casei unde locuiește azi nepoata sa, Ana Dascălu, rămasă nemăritată în Mărcuș. Era o casă vecehe de bârne, tavanul de grinzi, acoperite cu podine. Pe o grindă am găsit scris leatul 1834 (?). Casa a fost dărâmată prin 1934 înainte de a o putea fotografia cum vorbisem cu (feciorul) nepotul Neculae Dascălu. Bucata de grindă scrisă pe care voiam a o duce la muzeu a fost luată de învățătorul Gh. Isbășoiu și dusă probabil la Școala din Drăcești”³

(Condica Bisericii Apa Sărată)

Referitor la toponimia locului, preotul N.Mănescu face următoarele referiri:

„Se zice că Apa Sărată după izvorul sărat ce s-a desfundat sub ocupație nemțească 1916-1918 din cauza lipsei de sare.

Fusese astupat în timp și moșul M.Manole pus să fie păzit pentru a nu se face pagubă statului ce avea monopolul sării. În timpul ocupației fiind lipsă de sare și moșul Manole de 84 de ani fiind greu bolnav văzând că o să moară și rămâne locul izvorului ascuns, merge deși bolnav greu și arată adoptatului său fiu Ion acest izvor care de atunci este folosit de toți până acum. Acestei localități îi mai zice Mărcuș, cuprinzând și alte sate ca Drăcești, Livadea, Bărbușa.....Acest nume provine de la un Mărcușanu, al cărui neam a existat până de

² *ibidem*

³ *ibidem*

curând. După alții, denumirea este mai veche, de la romani Marcus, care s-a transformat cu vremea în Mărcuș.

Pe dealurile din jur, în trecut au fost păduri seculare prin care s-au ascuns românii în timpurile barbare. Și acum se mai păstrează stejari bătrâni, unul la Florian Cotescu în deal gros ca butia și crăcănat, pe care-l cunoștea și regele Carol când venea la Câmpulung cu diligența înainte de a fi trenul 1884.

Puține case au fost acum 100 de ani. Ca 20 așezate prin locuri ascunse fără drumuri, fiind în mijlocul pădurilor, erau făcute din bârne cu 2 încăperi și podină sus. Tot în dealul Mărcuș se văd urmele ocnei de sare, în grădina Florianeii Cotescu, de unde au scos și Romanii coloniști care au fost aici pe timpul ocupării Daciei de către Traian.

Când am venit aici ca preot, am găsit pe enoriași cam 95% analfabeți deși, aproape de oraș, ocupația lor era agricultura și vitele aducând laptele pe piață.”

Cartierul Apa Sărată s-a aflat în perioada interbelică în disputa politică dintre liberali și țărâniști. Iată cum apreciază N.Mănescu acest aspect:

„Formă comunală aparte căci liberalii ca să poată avea succes la alegeri de primar în persoana D-lui Ionel Nicolau a dat la Mărcușul cu Apa Sărată de la oraș la țară la 1926 și a stat comună rurală până la 1 I 1929 când venind la putere. Partidul Național Țărănesc, am considerat o datorie de onoare de a reda orașului această porțiune de teren , de care a aparținut din cele mai vechi timpuri, retrogradată fiind numai din interes politic și personal.

(cartea Bisericii p.10)

Cu referire la cartierul Apa Sărată, preotul N. Mănescu descrie începuturile mineritului în Câmpulung.

„O viață economică nu se poate vorbi la Apa Sărată decât de la descoperirea lignitului mai întâi de Nec. Stuparu în 1900 și apoi a venit aici Ing. Negrețzu și a format Concesiunea „Lignitul” pe care a ținut-o până la 1917-1918, când a vândut-o nemților. După izgonirea nemților această mină a devenit pradă de război și s-a pus cu administrate Virgil Alimăneșteanu, care a administrat-o până în 1919 când s-a construit noua societate sub președenția d-lui Dinu Brătianu mărindu-i capitalul de la 20 milioane la 50 de milioane.. În felul acesta a fost condusă până la 1929 când a fost vândută grupului de bancheri belgieni care au făcut Uzina Electrică pe terenul islazului care au construit și uzina electrică în acest an.”

Oamenii Câmpulungului sunt mereu prezenți în descrierile sale. De exemplu, la moartea unui enoriaș pe nume Neculae Stănoiu (16 III 1937) preotul Mănescu ține un discurs în care i-a lăudat calitate și l-a apreciat drept vrednic țăran.

„Am văzut în el pe tipul țăranului bun, gospodar, regulă desăvârșită în casa și curtea lui. Cunoștea fierăria având oi, nicovală și toate sculele. Cunoștea rotăria, legatul butiilor și a căruțelor. La povarna lui, apa venea pe jgheaburile... Deși cu avere și bani era un bărbat modest, în costum țăranesc, totul lucrat în casă. Nu a disprețuit opinca făcută de mama lui până până la moarte.

Ca el aș dori să văz pe tot țăranul român. Era inginer născut și arhitect. Planul lui nu suferea schimbare.

În mijlocul prundului bătut de ape cu planul lui a sustras terenul necesar iazului și moarei, ce n-a fost înecat vreodată [...]

A făcut politică țărănească fiind ales în Consiliul comunal”.

Aprecierile preotului Mănescu față de acest localnic sunt completate cu următoare remarcă: „Am găsit nimerit să fixez azi pentru posteritate, pe acest țăran fără carte dar cu mari calități spre cinstea clasei din care s-a tras spre a servi de model altora.”

Describe portul popular al muscelenilor din perspectiva soției sale:

„vrednică în gospodărie, arta de a se îmbrăca în costum național – neîntrecută.

Gustul fin în alegerea modelelor cusăturilor naționale.

Ceea ce spunea ea că «e frumos» în adevăr era frumos. Dovadă frumoasele lucrături și țeșături cu care a știut să îmbrace casa.

Atât de mult ținea la costumul național pe care l-a îmbrăcat toată viața că înainte de a se îmbolnăvi a rugat pe nepotul Manu de la Godeni, talentat desenator să-i facă chipul mare în creion după o fotografie în care se vede întreg costumul național de jos până sus.

L-a adus acum câteva zile, foarte bine lucrat. L-am pus în pioane pe ușă și toată ziua se uita la ie, la fotă, la maramă, regretând că acum a trebuit să le pună în dulap și nu pe corpul său.

O altă descriere face referire la obiceiurile de nuntă în Câmpulung:

„Am plecat cu lăutarii la casa miresii. Aici horă mare, în curte lume multă din sat și împrejurimi. Costume naționale frumoase, îmbrăcate de chipuri tinere. Suntem poftiți sus, în casa mare, gătită cu lucrul mâinilor gospodinei [...] Grăbim plecarea, e ora 5 și ½, se ia

cuvanita blagoslovenie și iertăciune după obicei. Nașa așează părinții pe două scaune, mireasa în fața mamei și ginerele în fața socrului. Eu le spun: a sosit momentul pentru fiica d-vs să părăsească casa părintească crescută aici în cuibul sătesc, acum coboară lângă soțul său spre a-și face un nou cămin al lor propriu.

[...]Înainte de a părăsi casa în care te-ai născut și crescut, fiică și fină, se cade a-ți lua rămas bun de la părinți cerându-le iertăciune pentru tot ce-i fi greșit și supărat cerându-le creștineasca blagoslovenie.

Mireasa sărută mâna mamei și tatălui, a nașei și nașului, asemenea și mirele, iar lăutarii încep cântecul de jale: Rămâi maică sănătoasă.

Moment solemn. Cu lacrimi în ochi coboară la braț în curte unde ia loc în horă cu nași cu tot ... apoi coboară în trăsură și pe jos către biserică.

După cununie a urmat masa în casele de zestre de lângă biserică. Nașa a dat 5 000 lei, iar ceilalți de la 3 000 la 1 000⁴.

29 I 1933. Inaugurarea sportului de iarnă din Câmpulung. Cuvânt ținut de pr. N.Mănescu în calitate de Prefect al Jud. Muscel.

...”Prin introducerea sporturilor de iarnă am urmărit un îndoit scop:

- 1) Înviorarea vieții economice a orașului și de aceea am intervenit să fie declarat oraș olimpic de iarnă putând veni oricine cu jumătate preț pentru a se recrea aici. Ne-am gândit că aici este cel mai plăcut și sănătos aer din țară, lipsit cu totul de curenți, cu locuri pitorești din cele mai frumoase , m-am gândit că orice intelectual din București poate în 3 ore să vină cu trenul și cât ține sărbătoarea să se recreeze respirând aerul brazilor pentru ca apoi să se reîntoarcă la muncă.
- 2) Am avut al doilea scop să dau o ocupație sănătoasă tinerilor în orele libere . Să-i abatem de la ocupațiile periculoase și nepotrivite vârstei lor. Să meargă aici în mijlocul naturii.

Sporturile cu numele lor sunt importate din altă țară, Anglia și America. Noi de multe ori, importăm numai părțile rele nu și cele bune. Aș vrea ca în sport să luăm și partea cea bună.

⁴ N. Mănescu, *Cărți pastorale*, 1942-1943, p 21-22

Legionarii

7 februarie 1941

Toți preoții legionari care au crezut că e mai bine să țină în mână dreaptă pistolul decât Sfântul Potir, la rebeliunea din 21-24 Iau trecut pe la cabinetul Parchetului. Azi au fost aici călugări de la Mânăstire, aceste bestii care în loc să stea pe brânci la rugăciune pentru pacea lumii, au ieșit și ei cu revolverele în stradă. Unul din ei Bărbieru, a ieșit noaptea din chilie acum vreo lună de zile și îmbrăcat peste anterior cu cămașa verde a început să tragă peste crucea Mânăstirii Negru Vodă. A ieșit starețul Miron alarmat și văzându-l în așa hal l-a întrebat: Ce-i asta? El a răspuns: Fac exerciții, nu știi că sunt legionar? Pentru această îndrăzneală a starețului, acest călugăr de modă nouă îl reclamă cuibului de legionari și era vorba să fie pedepsit aspru, aplicându-i 25 de lovituri căci și Starețul era legionar.

După asta a fost dat afară. Tânărul diacon nou numit „Legionarul de la biserica Marina”. Au fost cercetați și preoți care au instigat la revoltă. Pr. Gâlcă cică era cu pușca, preoteasa cu revolvere. Preotul Savu a fost trimis sub escortă la județ.

6 II 1941

Au început să vină nemții în satele județului nostru, l pe aici pe la munte. Vorba vine „vin”, ai impresia că ne invadează.

Sute de mașini, mari și negre ca dricurile de morți trec zilnic de la sud la nord, adică de la Pitești unde sunt debarcate din trenuri către satele din tot județul.

În Schitu Golești au sosit 700, în Poenari 400 și în toate satele și cătunele. Pentru Câmpulung sunt dați 7000

Aici, în Apa Sărată, când a venit ofițerul german însoțit de Carol ceasornicarul, pentru eu le-am spus că în acest sat Apa Sărată, parohia mea, nu sunt case libere căci sunt ocupate de personalul marilor industrii de aici, Uzina și Mina de cărbune, așa că nu se găsește.

Pe acest argument înțeleș de ofițer a repartizat numai 60 de soldați, 1 ofițer și 7 grade inferioare în casele Nae Stănoiu, Ecaterina lui Moise, Tinca etc. , ofițerul la d-l Lucescu iar șoferul ordonanță la d-l Negoescu

27II 1941

Plecarea germanilor

În ziua de 27 II au plecat ofițerul și trupa germană, 60-70 la număr care au poposit aici (Apa Sărată)

Cât au stat împrejurul bisericii i-am putut observa de aproape. Foarte disciplinați, foarte respectuoși. De toate aveau în mașinile lor mari până la 10 000 kg. Soldatul nu avea voie să ceară nimic de la casa omului. Mașina se transforma în dormitor în caz de nevoie. Aici avea lampă cu petrol drept sobă.

Dacă au luat case spre locuință apoi unde nu era sobă puneau tot lampa la care încălzea și bucatele.

Foarte curați. Zilnic se spălau pe trup și cu peria de dinți. Peste haina militară, în caz de lucru, trăgeau un costum anume care putea să se murdărească căci era spălat.

Încălțăminte bună, cisme, bocanci, chiar încălțăminte pentru fotbal. Făceau dimineața exerciții fizice, și după prânz, jocuri în grădina lui Iorgu Lucescu.

Au făcut scaun la closetul bisericii nici o murdărie pe tot timpul întrebuințării.

Masa: dimineața o felie de pâine din bucata îmbrăcată igienic în celuloid, apoi o cană de cafea. La 12 ciorbă, la 16 unt și cafea, seara....

Toți roșii și bine îmbrăcați. Oricât ar fi plouat nu putea răzbi pe motociclist, fiind îmbrăcat cu manta de cauciuc, apărătoare de noroi, armele acoperite cu postav la țeavă și încărcător, toți cu lanternă în piept cu care te fixa noaptea. Tot așa de complicat armamentul mare.

Nu știu de ce au plecat foarte triști. Cei din casa Manole toți plângeau, tot așa spunea dascălu I. Diaconescu că plângeau ofițerii din casa lui. Ne obișnuisem cu ei. Câteva femei au plâns după ei. Obișnuința se transformase în intimitate și nu din cele de jos. Chiar eu am văzut cu ochii mei ceea ce nu trebuia să văd din întâmplare în vecinătatea curții bisericii cu acea casă.

MUSCELUL OGLINDIT ÎN LITERATURĂ, MUZICĂ ȘI FOLCLOR.

Prof. Moise Mitulescu
- compozitor, dirijor, folclorist -

Writers, musicians and folklorists have reflected in their writings the beauty of our city. This area was considered one of the most fertile, rich and valuable areas of the country folk.

Cuvinte cheie: scriitori, folcloristi, zona folclorică

Keywords: writers, folklorist, the country folk

Ținutul Muscelului, cu străvechea sa capitală, Câmpulung, a fost încă de la început un cadru de preferință al unor scriitori, muzicieni și folcloriști de seamă, pentru a-l reflecta în scrierile și studiile lor devenite opere de mare valoare ale literaturii, muzicii și folcloristicii românești.

Dacă ne vom referi la scriitorii aceștia, ar fi îndeajuns să-l menționăm aici doar pe unul dintre ei, pe marele scriitor-dramaturg, Tudor Mușatescu, muscelean de obârșie. Se știe că acțiunea cleei sale piese „Titanic vals”, spre exemplu, se desfășoară în urbea Câmpulungului. El și-a ales ca personaje în desfășurarea dramatică și comică pe chiar unii dintre locuitorii vestiți ai orașului, cum a fost acel faimos pălărier câmpulungean, Măgeanu...

Cu peste o sută de ani în urmă lua ființă la Câmpulung Muscel (în anul 1908), Societatea Muzicală Română „Negru Vodă”. Din istoricul publicat în anul 1978 și 1983, cu prilejul aniversării Coralei „Negru Vodă” reiese că: „În cadrul acestei societăți erau organizate cursuri de solfegii și de aplicații în arta cântului vocal și instrumental, un cor mixt și unul bărbătesc, o orchestră simfonică și una populară. Încă de la înființarea sa Societatea Muzicală „Negru Vodă” alături de

vestitul colectiv artistic „Carmen” a concertat în mai multe rânduri la Ateneul Român, fiind apoi o prezență pe această scenă de prestigiu în mod periodic”^{*}...

Zona Muscelului fiind considerată ca una dintre cele mai fertile, mai bogate și mai valoroase zone folclorice ale țării, a fost mereu în atenția specialiștilor de la Institutul Național de Etnologie și Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române din București, pentru activitatea de culegere, cercetare științifică și teaurizare a folclorului muscelan.

Folcloriști și îndeosebi etnomuzicologi renumiți de la acest institut ca: Steluța Popa, Ghizela Sulițeanu, Paula Carp și Alexandru Amzulescu au cutreierat ani mulți pe drumurile multor așezări din Muscel: Dâmbovicioara, Boteni, Jugur, Mărcuș, Văcareia, Lerești, Conțești, Capul Piscului, Mihăiești, Rucăr, Bughea de Sus, dar și Câmpulung Muscel, culegând și transcriind bogatul și neasemuitul folclor de pe aceste meleaguri muscelene. Ei au publicat culegeri și studii de folclor muzical vocal și instrumental-coregrafic din Muscel de mare valoare, care se află în primul rând în arhiva-tezaur a acestui institut.

* * *

În prezenta expunere însă, mi-am propus să amintesc cât mai succint trecutul literar, muzical și folcloric în care Muscelul să se oglindească, pentru ca în cele ce urmează să mă refer mai mult la perioada contemporană, mai bine zis – apropiată zilelor noastre de acum și poate mai puțin cunoscută...

De aceea, vreau să încep cu referirile la scriitorul muscelan, GEORGE ȘOVU, mare personalitate a literaturii române, devenit celebru atât datorită faptului că este autorul scenariilor filmelor românești de lung metraj: „Decalarație de dragoste”; „Liceenii”; „Extemporal la dirigenție”; „Liceenii rock’and’roll”; „Liceenii în alertă” și autor a 32 de cărți de povestiri și romane, cât și datorită aprecierilor superlative asupra scrierilor sale ale unor reputați critici literari, cinești, filologi, ziariști. Și fac acest lucru pentru că în mai toate scrierile sale Muscelul și orașul de la poalele Măgurei și Mateiașului – Câmpulungul se oglesc cel mai pregnant.

^{*} „1908-1978 a-70-a aniversare a Corului Societății „Negru Vodă”.

George Şovu s-a născut în anul 1931, într-o familie de ţărani musceleni, în satul Bucşeneşti, comuna Țițești. A fost un elev eminent al Școlii Normale Carol I din Câmpulung Muscel, premiant I în toți cei opt ani școlari. „După strălucitele studii filologice la Universitatea din Iași, încheiate ca șef de promoție, a desfășurat o neîntreruptă și prestigioasă activitate ca ziarist, profesor, director de liceu, inspector școlar, metodist și consilier ministerial, cronicar și prezentator de emisiuni de radio și televiziune, paralel cu cea de scriitor și de cineast. De peste 20 de ani este membru al Uniunii Scriitorilor și al Uniunii Cineaștilor din România”*...

Redăm aici câteva aprecieri exprimate de-a lungul timpului asupra cărților lui George Şovu:

– „George Şovu este unul dintre cei mai productivi și mai talentați autori de literatură cu și pentru copii și adolescenți. El se diferențiază de mulți dintre confrăți... printr-o convingătoare reabilitare a idilei”...

George Muntean

– „George Şovu este cel mai mare prozator contemporan al vârstei tinere, alături de Mircea Sântimbreanu și Constantin Chiriță”**

Prof. dr. Tudor Opreș

– „Pentru milioanele de cititori și spectatori, vrăjiți de romanle sale, captivante de la primele pagini, prin stilul elegant, prin poezia expresiei artistice, prin investigația, care revelează sufletul... și mai ales trăirile și aspirațiile tinerilor, ca și de filmele, cu neuitatele povești de iubire, George Şovu a devenit „Lumina neuitării”, peste timp, cum se intitulează unul dintre romanele sale, apărut în 2010”***

Ion Nistor

În capitolul XI al romanului său, „Cântecul Destinului”, George Şovu scrie:„Aici avem de toate: și râu, în care să ne scăldăm, în curând; și dealuri, le vezi acolo, în partea dreaptă – multe dintre ele sunt acoperite cu pomi fructiferi – meri, peri, pruni, caiși, cireși (rudele tale), iar, dincolo de movilele acelea, purtând pe fruntea lor atâta viață, se întinde pe zeci de hectare, pădurea de fagi și de stejari, cu poienițe din loc, în loc, cu taine și mistere, pe care bătrânii tot încearcă să le dezlege...

* „Lumina neuitării”, Editura Rawexcoms, București, 2010, p. 44.

** „Romanticii”, DO MINOR, 2009, copertă.

*** „Cântecul destinului”, roman, Editura RAWEXCOMS, București, 2012.

...Și-acum privește într-acolo, în fața ta, unde, la o distanță de 30 km, se află munții!... Iar la poalele lor, respiră de sute de ani, orașelul-domnesc CÂMPULUNG-Muscel..., copleșit aproape, de frumusețea locurilor ce-l înconjoară și, mai ales, de noblețea ISTORIEI, născută și bătută-n PECETEȚI, AICI!...”

„Iată ce spunea (într-o carte – „RESPIRĂRI” se numea) Nichita Stănescu despre aceste locuri:

....„La câteva strigăte mai sus de CÂMPULUNG MUSCEL... în acel triunghi de magică frumusețe - al munților cu dealul și cu valea, poate cel mai frumos loc din țară și din lume, după gustul inimii mele, aici, unde limba vorbită are o claritate fonetică de cristal, încât îți vine să crezi că aici s-a născut, mai întâi, LIMBA ROMÂNĂ, aici sălășluiește cosmosul stelelor de noapte și de zi, predestinat patriei noastre!... Îți vine să strigi, mirându-te: oare ce uriași au fost îngropați sub munți, de au munții atâta măreție și tăcere, vorbitoare în ei?!...”

În această cetate de scaun-domnesc, se află și o „Cetate a emoțiilor” – Școala Normală „Carol I”...****

George Șovu povestește în cărțile sale cum a ajuns pentru prima dată la această „cetate”, la vârsta de 13 ani, în timpul celui de-al II-lea război mondial să susțină examenul de admitere în clasa I a Școlii Normale de Învățători: (echivalentă cu clasa a V-a a gimnazului actual, n.n).

....„După îndemnurile și semnele oamenilor, am trecut podul peste Râul Târgului, apa în care mă scăldam de atâtea ori, fiindcă traversa, în drumul ei spre nuntirea cu Râul Doamnei și, mai târziu cu Argeșul, și fermecatul zăvoi al copilăriei mele, de până atunci...”

...Și iată Cetatea: lângă tâmpla dealului, despre care aveam să aflu că se numește Flămânda, – clădiri, multe, sobre, din cărămidă roșie, punctată ici-colo cu ornamente; iată ceasul mare, din inima clădirii; iată brazii, poate seculari care-o înconjoară!”...

Acțiunea unui alt roman al acestui scriitor, „Romanticii”, are ca personaje principale o nepoată a profesorului de istorie de la Colegiul Național Pedagogic „Carol I” din Câmpulung Muscel și un fiu al unui parlamentar îmbogățit în mod necinstit. În acest roman de dragoste este descrisă stația de tren de la Golești, biserica de pe dealul Flămânda, etc.

Într-o altă carte a lui George Șovu – „Rugăciunea unui înger”, în povestirea 39, intitulată „De sărbători”... redă într-o descriere

**** „Cântecul destinului”, roman, Editura RAWEXCOMS, București, 2012.

emoționantă, captivantă, cum se pregătea și cum pleca împreună cu ceata de prieteni-școlari, sau, mai târziu, liceeni, cu frați și surori să colinde la fiecare casă din frumosul sat natal, de la poalele munților”... (Bucșenești – Țițești, n.n.).

Mai pomeneste aici cum, copil fiind, când tatăl lui era plecat pe front, el împreună cu sora sa, Olimpia, au trecut munții în timpul iernii, pe drumul Branului, cu căruța și caii lor, pentru a cumpăra fân pentru vitele pe care le aveau în gospodărie. Redau un pasaj cu această emoționantă amintire:

....„Când am coborât ultima pantă și am văzut lucind ferestrele caselor de la Podul Dâmbovicioarei, mi s-a părut că visăm... Olimpia a oprit căruța la marginea de drum, lângă zidul unei case. A smuls niște fân și l-a pus în fața cailor. Aducându-și aminte de mine, a venit, îngrijorată, în spatele căruței... Ședeam pe aceeași pârghe și plângeam liniștitor... M-a îmbrățișat și mi-a șters lacrimile de pe obraji.

– Știi că asta e noaptea de Anul Nou?, întreb cu glasul pierit”.*

Atât de pregnant se oglindește Câmpulungul romantic în cărțile lui George șovu încât el, ca și Tudor Mușatescu, ne înfățișează în fermecatul său discurs literar eroi aleși dintre oamenii cunoscuți ai urbei, ca fotografii Baraghin, locuri și fapte de poveste, ca bulevardul „Pardon”, și grădina publică „Merci”, pe unde „cântă normaliștii!” cu fanfara lor...

Mirificele plaiuri muscelene i-au inspirat și pe poeții contemporani în creațiile lor minunate, unii dintre ei fiind chiar fii ai municipiului Câmpulung.

În volumul de poezii „Sub cerul părintesc”, dedicat copiilor, al profesoarei, poetă de mare talent, VALERIA MIHAI ȘTEFAN a cărei casă părintească se află la poalele dealului de lângă strada Unchiașului, comuna Apa Sărată, limitrofă Câmpulungului, imaginile poetice sunt izvorâte din frumusețile naturii înconjurătoare, specifică Muscelului, și din graiul „plin de dor” al oamenilor locului.

Iată câteva versuri semnificative în acest sens:

„Strada mea”

„Poate nu știți, strada mea/ veche e de când lumea!/ De când zâne, pe-nserat/ se-aduneau la porți, la sfat,/ cu salcâmi, albine, flori/ ba... cu prinți rățăcitori/ Iar vecinii, împărați, în arginturi îmbrăcați,/ Știau vremea după vânt, oamenii după cuvânt/ Și vedeau după o stea,/

* „Rugăciunea unui înger”, povestiri, Editura RAWEXCOMS, București, 2012, pag. 154.

un copil când se naștea./ Mama legăna ușor/ graiul nostru plin de dor,/ greu de cântec, frați, bunici,/ de izvoarele de-aici./ Nu aş da-o pe nimic/ strada mea, cât sunt de mic!/ Mărul înflorit mi-a zis/ că e ruptă dintr-un vis!”

„Vară, dulce vară”

„Trece vara caldă/ cu salcâmi în floare,/ cu bujori pe frunte,/ Zână răpitoare/ Flutură în zare/ mantia albastră,/ vine cu cireșe până la fereastră./ Peste dealuri urcă/ nalta și frumoasă,/ zmeura și fragii/ munților le lasă/ Mi-ai cântat cu păsări,/ Mi-ai citit cu stele,/ Vară, dulce vară,/ Unde pelci cu ele?”*

Ca dovadă a valorii poeziei sale, Valeria Mihai Ștefan a fost inclusă de către criticul literar George Mirea, care o aprecia foarte mult, în Antologia radiofonică de poezie, prefătată de Al. Philippide, „Ca un fagure de miere” apărută la Editura „Eminescu” din București în anul 1978. Numele ei, cu versurile ei, se află în această antologie alături de mari poeți români...

Atât de mult își iubește meleagurile natale, muscelene, încât aflându-se în străinătate, la Pretoria, la fiica ei, astăzi devenită celebră și premiată cu aur la Geneva, ca femeie mare inventator român pentru depistarea și vindecarea cancerului, Valeria Mihai Ștefan a scris următoarele emoționante versuri:

(„Mi-e dor...”)

„Mi-e dor de munții mei albaștri,/ de cerul tainic în apus,/ de brazii legănați de doine,/ de vorbele ce nu s-au spus/

Mi-e dor de-o casă în Muscele/ desprinse parcă dintr-un vis,/ de-o seară ce-a rămas înstele,/ de cântecul ce nu s-a scris.../ De florile de pe maramă/ când bate toaca pe-nserat,/ de nopțile ningând colinde/ și Învierea într-un sat,/ Mi-e dor de tot ce nu mi-e dat...

Pretoria, ianuarie, 2003.

Trebuie să amintesc aici și despre poetul Horia Zilieru, legat și el „trup și suflet” de Muscel. Otilia Cazimir făcea următoarele aprecieri în prefața la volumul de poezii „Florile cornului tânăr” al acestui poet, stabilit la Iași: „Horia Zilieru nu e moldovean. Ca și G. Topârceanu, cu o jumătate de veac în urmă, a poposit la Iași de prin părțile Muscelului, de unde a adus în ochi și în suflet ceva din vigoarea și prospețimea peisajului valah. Legătura profundă, organică aproape, cu satul și cu pădurea, cu balada și cu trecutul, răzbate vie în cântecele sale.”...

* „Sub cerul părintesc”, Editura ANAMAROL, București, 2011, p.8, 28.

Redând aici doar câteva versuri, numai dintr-o poezie („Baladă munteană”), publicată în volumul menționat, este suficient ca să constatăm cât de relevante și sugestive sunt admirabilele referiri ale Otiliei Cazimir asupra creației acestui poet muscelan, Horia Zilieru: „fetele noastre cu fotă și ie”.../ Fetele noastre câmpuri cu flori știaș țese și coase/ din in și mătase/ și arbori în codri să taie/ pe viforniți și ploaie”...

Câmpulungul a avut o viață muzicală puternică și după perioada activității vechii Societăți Muzicale Române „Negru Vodă”, foarte mult apreciată de instituțiile muzicale naționale și de personalități marcante ale creației muzicale românești. Compozitori de seamă ai țării, ca Liviu Comes, vicepreședinte al Uniunii Compozitorilor din România, rector al Conservatorului Clujean și al celui din București, au creat în mod special lucrări complexe de mare valoare, scrise într-un limbaj muzical modern, unele inspirate din folclorul muscelan, pe care le-au dedicat Coralei „Negru Vodă”.

Dirijori iluștri, ca Eugen („Jean”) Popescu, cel care a pus în scenă la Câmpulung, pentru prima dată, o operetă cu interpreți din rândul liceenilor și tinerilor talentați din oraș, profesorii: Ileana Prosie, Constantin Mahu, juristul și compozitorul Călin Cotolan, celebrul dr. Constantin Roman, Alfons Popescu, pe care i-am urmat și eu într-un timp îndelungat de 20 de ani, au asigurat Muscelului o activitate muzicală tumultuoasă și prestigioasă.

Un rol important în viața muzicală de aici l-au mai avut, apoi, și distinșii profesori de muzică: Eugen Bercu, Spiridon Niculescu, Paul Mihăiescu, Speranța Florea și profesorii de specialitate de la Școala de Muzică din Câmpulung, condusă de profesorul și solistul de muzică populară Constantin Ticuleanu, ca vilonistul Aurel Boeru și pianista Janina Ionescu ș.a. Unii dintre aceștia au reprezentat cu brio Muscelul și Câmpulungul, deci și țara, la diferite festivaluri internaționale, îndeosebi de folclor muzical-coregrafic.

Poate mulți nu știu, în special cei din noile generații de după anul 1944, că vechea Școală Normală de Învățători „Carol I” din Câmpulung Muscel avea o orchestră de tip simfonic, dirijată de celebrul muzician Iacobescu. Această orchestră susținea, an de an, concerte pentru locuitorii orașului, la 30 noiembrie, de Sfântul Andrei, când se sărbătorea patronatul școlii și nu numai atunci... Școala

Normală „Carol I” mai avea și o fanfară a elevilor dirijată tot de un renumit muzician-instrumentist, Trache, care participa la multe festivități, defilând pe străzile orașului, sau concertând în grădina publică...

O contribuție deosebită la viața muzicală cultă a municipiului Câmpulung a avut-o și o mai are și astăzi Școala de Muzică și Arte Plastice din localitate, organizând periodic audiții și concerte instrumentale cu elevii pentru părinți și melomani.

Corala „Negru Vodă” din Câmpulung, în perioada 1968-1988 a reprezentat Argeșul în emisiuni la posturile naționale de radio și televiziune, la marile și specialele festivaluri corale naționale și interjudețene de la Lugoj, Suceava, Deva, Pitești, Craiova ș.a., obținând numeroase premii și trofee, printre care și titlul de laureat cu premiul I pe țară și cu medalia de aur. Corala a suplinat și rolul unei filarmonici locale, susținând în această perioadă cele peste o sută de concerte și spectacole, interpretând și pagini corale-instrumentale, integrale și cu soliști din creația pentru teatrele lirice, cum au fost cele din opereta „La seceriș” de Tiberiu Brediceanu etc.

Și compozitorii argeșeni din perioada contemporană au realizat lucrări în care Muscelul a fost sursa lor de inspirație. Printre creațiile corale ale regretatului dirijor și compozitor Alfons Popescu există și o prelucrare a mult îndrăgitului cântec popular „Când eram la Câmpulung”, interpretat și la radio de celebra solistă Măriuca Matache, fiica vestitului violonist-lăutar Ion Matache. Prelucrarea a fost publicată în *Culegerea de Coruri a Casei Regionale de Creație Argeș*, în anul 1962, fiind partea a II-a din „Suită din Câmpulung”.

În activitatea mea componistică am elaborat și publicat mai multe lucrări în care Muscelul se oglindește destul de vădit...

Iată câteva dintre acestea:

– „Am rămas nemuritori”, pentru cor mixt, pe versuri de Valeria Mihai Ștefan, premiată la Cpnkursul de Creație de la Giurgiu și publicată în revista „Îndrumătorul cultural („C.R.”) nr. 11, București, 1984. Redau doar primele versuri din această compoziție corală: „Păstorim în verzi muscele/ Graiul dulce din bătrâni/ Lângă visul nou al țării/ Vin strămoșii prin fântâni/ Unde munții își dau mâna/ Cu tăria, cu lumina/ Am urcat cu Miorița/ Și-am rămas nemuritori!”...

– „Dorule de pe muscele” aprobat de C.C. a Creației, București în 1968, publicat și intrat în repertoriul multor formații corale argeșene;

În recenta mea carte *Cântând iubirea*, lansată cu un concert ilustrativ la Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” din Pitești (15 martie 2012), sunt și trei compoziții cu tematică muscelă: liedul pentru soprană, cor și pian „În Muscelele cu flori”, lucrare premiată pe țară și publicată în versiune corală de Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1984; „Cântec pentru orașul meu” (Câmpulung), un vals pentru cor, solistă și pian, și prelucrarea folclorică „Brăul ca la Muscel”. La lansarea cărții mele, liedul „În Muscelele cu flori” a fost interpretat de solista mezzosoprană a Filarmonicii din Pitești, Andra Costea-Bivol, în admirația publicului prezent. Redau și din această lucrare unele versuri care aparțin aceleiași poete muscelene, Valeria Mihai Ștefan: „Gândul mi te-aduce iară/ În Muscelele cu flori/ De-ai veni, ți-aș da poiene/ Cu salcâmii visători.../ Dorul meu, brad singuratec/ Sus pe vârfuri te-ar chema/ Verile, pădurii, toate/ Împleți-vor calea ta!/ În maramă albe, munții/ Visul ne-ar învălui/ Când în Iezer ne-ar aprinde/ Steaua caldă-a inimii.../ Codrii cu balade-n ramuri,/ Plaiuri cu toamne târzii/ Pentru tine, cu un cântec/ Le-aș culege, de-ai veni!...”

Deși în titlul „Cântec pentru orașul meu” nu este menționat numele acestui oraș, din primele sale versuri, semnate de aceeași poetă muscelă, V.M. Ștefan, avem categoric imaginea străvechiului Câmpulung: „Câte-orașe sunt în lume/ Cu ziduri străvechi și nume,/ Țara străbătând pe jos,/ Tu ești cel mai frumos!...”

Pe versurile Valeriei Mihai Ștefan am mai compus și imnul Societății Culturale Câmpulung „Flacăra Muscelului” și „Imnul Cadrelor Didactice din Câmpulung Muscel” („...Noi flacăra aprinsă de străbuni/ În inimă o ducem mai departe/ În Muscel s-au născut și nasc români/ Cu dragoste de țară și de carte!”...

O bogată și valoroasă activitate folclorică desfășurată în zona Muscel au avut-o și folcloriștii argeșeni. Astfel, în urma culegerii creațiilor populare muzicale, literare sau coregrafice de aici au fost publicate mai multe cărți-culegeri, dintre care menționez:

Voioasă mi-e inima, culegere de cântece pentru soliști vocali, alcătuită de regretatul profesor Ion Grecu, fost metodist la Casa Regională a Creației Populare Argeș, tipărită la București în 1964.

– În această culegere figurează folcloriștii-etnomuzicologi: profesorul de muzică al Liceului Pedagogic din Câmpulung,

Constantin V. Mahu, cu cântece propriu-zise culese și transcrise muzical din localitățile: Bughea de Jos, Lerești, Câmpulung, Godeni, Rucăr; prof. Ion Grecu, care a transcris frumosul cântec „Sus la munte, la Muscel”, cules de la faimoasa cântăreață populară Tita Bărbulescu ș.a.

– *Folclor muzical din Argeș* de Ion Grecu, Editura Muzicală, București, 1974, cu multe balade, doine și cântece din Muscel, culese îndeosebi de la lăutarii din com. Bughea.

– *Floare albă din cunună* de Moise Mitulescu, editată de CICPMAM Argeș și Asociația Folcloriștilor Argeșeni „C. Rădulescu-Codin”, tipărită în București, 1982.

Prefața la această culegere este semnată de regretatul compozitor și etnomuzicolog Ludovic Paceag.

Sunt cuprinse în culegere și cântece populare vechi din comunele Valea Popii Muscel, Domnești (de Muscel); cântece populare de dragoste și din comunele Dâmbovicioara, Câmpulung, Boteni și colinde din vechiul Domnești, Boteni, Leordeni (din perioada musceleană).

– *Vochița Stoian – privighetoarea Dâmbovicioarei*, de Moise Mitulescu, Editura „Paralela 45”, Pitești, 1999, cuprinzând 50 de doine, balade și cântece propriu-zise.

În studiul folcloristic asupra repertoriului Vochiței Stoian, pe care l-am publicat la începutul cărții, am consemnat descoperirea Vochiței în anul 1954 de către folcloriștii de la Institutul de Folclor „Constantin Brăiloiu” și despre revenirile lor la ea, pentru cercetare și culegere până în anul 1987.

La lansarea cărții mele a fost prezentă și regretata solistă „privighetoare” când elevi și profesori de la clasa de canto popular a Liceului de Artă „Dinu Lipatti” din Pitești, înființată de mine, au interpretat doine și cântece notate muzical din cuprinsul culegerii.

(Voi exemplifica și eu aici cu o doină („Foaie verde de brădui”), de la p. 38, 39, una dintre creațiile Vochiței...)

– Profesorul Ion Grecu, înainte de a ne părăsi pentru totdeauna, realizează și publică o *Antologie de Doine și Balade din Argeș-Muscel*, Editura „Zodia Fecioarei”, Pitești, 2004, în care există și material ilustrativ din cartea *Vochița Stoian...*, scrisă de mine.

– *Virtuozi ai fluierului – interpreți din Argeș-Muscel* de Moise Mitulescu, în colaborare cu Traian Ciuculescu, Editura „Alean”, Pitești, 2009.

Sunt cuprinși în această carte-culegere unsprezece vestiți virtuozii ai fluierului, dintre care patru sunt din Muscel: Ion Arsene din satul Jugur, comuna Poienarii de Muscel, Gheorghe Arsene din comuna Boteni, Constantin Narcis Manole din Câmpulung Muscel (născut la Jugur) și Ion Simion din satul Căndești.

Pe fiecare fluieraș l-am înscris în această carte cu imaginea lui și cu povestea vieții sale, urmată de un repertoriu instrumental personal transcris muzical de mine. Am transcris de la toți cei unsprezece virtuozii 107 melodii de jocuri populare, doine și cântece propriu-zise interpretate și la alte instrumente de suflat din familia fluierului, ca: fluierul mic, fluierul mare, caval și tilincă.

De la fluierașii musceleni am transcris îndeosebi sârbe, brâul bătrân (bătrânesc), brâul „pe șase”, ungurica, de doi, hore, „Romanul”, „Alunelul”, „Șchioapa” și doine.

Ministerul Culturii și Patrimoniului Național (și Direcția pentru Cultură și P.N. Argeș) mi-a decernat „Premiul de Excelență în Cultură” pe anul 2009 pentru muzică, pentru remarcabila activitate publicistică și dirijorală, precum și pentru editarea (în colaborare) a lucrării de cercetare etnomuzicologică *Virtuozii ai fluierului – interpreți din Argeș-Muscel*, Editura „Alean”, Pitești, 2009.

– *Colinde și obiceiuri de iarnă din Argeș-Muscel*, coordonatori: Adriana Rujan, Costin Alexandrescu și coordonator muzical Moise Mitulescu, Editura „Paralela 45”, Pitești, ediția I, 1998 și Editura Alean, Pitești, ediția a II-a, revizuită, 2011.

Este o lucrare amplă de cercetare, de folclor literar și muzical, având 424 de pagini. În ea sunt notate muzical de mine 76 de colinde și obiceiuri de iarnă, cu foarte multe exemple din localitățile muscelene: Mioarele, Rucăr, Vlădești, Boteni, ș.a.

Folcloriștii culegători, cecetători literari și etnomuzicologi argeșeni, unii dintre ei membri fondatori ai Asociației Folcloriștilor Argeșeni „C. Rădulescu-Codin”, sunt mândri de contribuția lor la tezaurizarea valorilor creației populare și a manifestărilor culturale populare-tradiționale muscelene.

Bibliografie

1. „Ca un fagure de miere”, Editura „Eminescu”, București, 1978.

2. Consiliul Orășenesc, Casa de Cultură, Câmpulung Muscel, – „A 70-a aniversare a Corului Societății Muzicale „Negru Vodă” 1908-1978”.
3. Grecu, Ion: – „Folclor muzical din Argeș”, Editura Muzicală, București, 1974.
4. Mitulescu, Moise: – „Cântând iubirea” – romane, cântece lirice, coruri – Editura „Alean”, Pitești, 2012.
5. Mitulescu, Moise: – „Floare albă din cunună”, Editura de CICPMAM Argeș și Asociația Folcloriștilor Argeșeni „C. Rădulescu-Codin”, Pitești, 1982 (tipărită: București);
6. Mitulescu, Moise – Ciuculescu, Traian: – „Virtuozi ai fluierului” – interpreți din Argeș-Muscel, Editura „Alean”, Pitești, 2009;
7. Mitulescu, Moise: – „Vochița Stoican – priveghetoarea Dâmbovicioarei”, Editura „Paralela 45”, Pitești, 1999.
8. Sfatul Popular al Regiunii Argeș, Casa Regională a Creației Populare: – „Voioasă mi-e inima” – culegere îngrijită de Ion Grecu, tipărită București, 1964”.
9. Sulițeanu, Ghizela: – „Muzica dansurilor populare din Muscel-Argeș”, Editura Muzicală, București, 1976.
10. Șovu, George: – „Romanticii”, roman, Editura DOMINO®, București, 2009;
11. Șovu, George: – „Lumina neuitării”, Editura „RAWEXCOMS”, București, 2010;
12. Șovu, George: – „Rugăciunea unui înger”, povestiri, Editura „RAWEXCOMS”, București, 2012;
13. Șovu, George: – „Cântecul destinului”, roman, Editura „RAWEXCOMS”, București, 2012.
14. Ștefan, Mihai Valeria: – „Sub cerul părintesc”, Editura ANAMAROL, București, 2011.
15. Zilieru, Horia: – „Florile cornului tânăr”, Editura Pentru Literatură, București, 1961.

UN FOTOGRAF AL CÂMPULUNGULUI INTERBELIC – NICOLAE TH. ȘTEFĂNESCU.

Prof. Adrian Săvoiu
Liceul „Al. I. Cuza”, București

Rezumat

Nicolae Th. Ștefănescu, un bucureștean stabilit la Câmpulung în ultima parte a vieții, a donat în anul 1946 Academiei Române cinci albume cu peste 700 de fotografii realizate de el în perioada interbelică înfățișând Câmpulungul și împrejurimile orașului. Autor al volumului „Prin Câmpulung și pe muscelele lui” (1946), spirit cultivat și pasionat călător, Nicolae Th. Ștefănescu a fost atras de monumentele istorice ale Câmpulungului, de costumele naționale din zona Muscelului, de diversitatea chipurilor umane de aici, de peisaje, dar și tot ce este autentic și nealterat.

Nicolae Th. Ștefănescu, a fellow from Bucharest, settled in Campulung during his late part of life, donated to the Romanian Academy, in 1946 five albums comprising over 700 photographs he took in inter-war times, depicting Campulung and its surroundings. As the author of the volume „Campulung and Its Hills” (1946), a cultivated spirit and passionate traveller, Nicolae Th. Ștefănescu was drawn by the historical monuments of Campulung, by the national costumes typical to Muscel area, by the local diversity of human faces, by the scenery, but also all that is authentic and unaltered.

Cuvinte cheie: fotografii, perioada interbelică, monumente istorice, costume naționale, Muscel

Keywords: Photos, interwar period, historical sites, Muscel

În anul 1946 intrau în patrimoniul Academiei Române, prin donație, cinci albume masive, legate în piele, care conțineau peste 700 de fotografii sepia înfățișând Câmpulungul și împrejurimile orașului. Pe prima pagină a fiecărui album stătea scris un enunț simplu: „Dar de la Nicolae Th. Ștefănescu pentru Academia Română”. Prin acest dar, autorul fotografiilor nu putea să bănuiască faptul că, peste ani, gestul nobil de a-și dona o impresionantă colecție de fotografii realizate în perioada interbelică se va transforma într-un imens dar făcut

Câmpulungului. Astfel, după mai bine de o jumătate de secol, fotografiile lui Nicolae Th. Ștefănescu ies la iveală cu o valoare mult sporită; este valoarea pe care o corabie demult scufundată o capătă prin aducerea ei la suprafață din adâncuri.

În Câmpulungul interbelic putea fi zărit, mai ales în sezonul estival, trecând pe străzile orașului sau apucând drumul Drăceștilor, al Crețșoarei ori al Groșanilor un călător puțin ciudat după aparențe, purtând întotdeauna în buzunarul hainei sale un aparat de fotografiat Kodak. Din când în când se oprea, făcea o fotografie ori scotea un creion bine ascuțit pentru a schița rapid o figură interesantă venită la târg, un chip de cioban sau de căruțaș, o nevestă veselă surprinsă la strânsul fânului ori la înălbitul pânzei la gârlă ¹⁾. Misteriosul călător avea ochiul proaspăt al „străinului”; știa întotdeauna unde să zăbovească, ce să surprindă pe retina aparatului de fotografiat, cu cine să stea de vorbă și ce să întrebe. Ceea ce pentru cei din jurul său nu avea niciun preț, pentru el reprezenta un document.

Așa trebuie să fi apărut în ochii câmpulungenilor insolitul Nicolae Th. Ștefănescu despre a cărui biografie se mai știu astăzi foarte puține detalii. Era fiul lui Theodor Ștefănescu (1842 – 1909), ilustru profesor de contabilitate la București, secretar general în Ministerul Instrucțiunii Publice sub ministeriatul lui Nicolae Kretzulescu, director al Școlii de Comerț din Capitală, iar din 1880 viceguvernator al Băncii Naționale a României până la sfârșitul vieții ²⁾. Ajuns la apogeul carierei, în jurul anului 1900 Theodor Ștefănescu și-a luat o vilă la Câmpulung, pe strada Matei Basarab, nu departe de Cercul Militar, unde venea de la București ori de câte ori avea răgazul. După alte informații, însuși regele Carol I i-ar fi dăruit această vilă ca semn de prețuire pentru activitatea sa din cadrul Băncii Naționale. Din căsătoria cu Sevastița, verișoara pictorului Nicolae Grigorescu, viceguvernatorul a avut nu mai puțin de nouă copii. Unul dintre ei, Nicolae Th. Ștefănescu, se va fi simțit de la o vreme tot mai mult atras de orașul de la poalele Iezerului și Păpușii. Împătimit călător, membru al Societății Turiștilor din România, acesta găsea la Câmpulung liniștea vacanțelor estivale și tihna pentru lectura din poezii preferați, între care se numărau Rimbaud, Mallarmé și Valéry,

¹⁾ Mihai Moșandrei, *Prin Câmpulung și pe muscelele lui*, recenzie în vol. *File regăsite*, ediție îngrijită și note de Adrian Săvoiu, Editura Ars Docendi, București, 2006, p. 105.

²⁾ Niculiță Gruianu, *Theodor Ștefănescu – un centenar (1842-1942)*, Tipografia Gh. Gh. Vlădescu, Câmpulung-Muşcel, [1944], 80 p.

după ce ani de-a rândul vizitase și se desfătase cu monumentele Parisului, castelele de pe valea Loarei ori cu muzeele Italiei.

Locuind în vila moștenită de la tatăl său, respirând aerul proaspăt al „Parcului Ștefănescu” din apropiere, Nicolae Th. Ștefănescu a transformat dese veniri în orașul drag sufletului său într-o permanență. În anul 1944 a luat decizia de a părăsi Bucureștiul și de a se stabili definitiv la Câmpulung. Aici a trăit bucuriile simple ale vieții, accesibile doar unui spirit cultivat, până la dispariția sa din 1953.

Așa cum cândva C. D. Aricescu năzuia ca monografia „*Istoria Câmpulungului, prima rezidență a României*” să fie ilustrată de prietenul său Ion Negulici, intenție zădărnicită de prematura dispariție a pictorului ³⁾, tot astfel fotografiile lui Nicolae Th. Ștefănescu sunt, indirect și la modul ideal, o ilustrare imaginară (dar probabil imaginată de creator) a uneia dintre cele mai frumoase cărți care s-au scris vreodată despre Câmpulung. Intitulată „*Prin Câmpulung și pe muscelele lui*”, apărută tot în 1946 ⁴⁾, anul când se făcea donația de fotografii către Academia Română, îl are ca autor (să fie o simplă întâmplare?) pe același Nicolae Th. Ștefănescu, cel care prin acest minunat volum (astăzi o raritate bibliofilă) făcea un alt dar Câmpulungului.

Obiectivul aparatului de fotografiat în spatele căruia s-a aflat Nicolae Th. Ștefănescu a surprins Câmpulungul interbelic în toată diversitatea sa. Ochiul versat al cunoscătorului de istorie i-a spus că trebuie să se oprească în fața Crucii Jurământului, a mănăstirii Negru-Vodă, a Bărăției, a vechilor biserici ale orașului ori a detaliilor arhitecturale ale acestora. Astfel lui Nicolae Th. Ștefănescu îi datorăm imagini-document unice, precum cea a mănăstirii Negru-Vodă și a bisericii Șubești afectate după focul care a mistuit această zonă în 1934. Troițele din Calea Bughii, de pe Gruji ori de lângă vila Manolescu,

³ . „Numai artistul Negulici, numai fiul tău favorit, desemnând Flămânda, coroana ta, își proiectase a descrie toate frumusețile Munticelului și-a capitalei lui”, C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului, prima rezidență a României*, ediție îngrijită de Adrian Săvoiu și Gheorghe Pârnuță, Editura Ars Docendi, București, 2007, p. 7.

⁴ . Nicolae Th. Ștefănescu, *Prin Câmpulung și pe muscelele lui*, Tipografia Gh. Gh. Vlădescu, Câmpulung-Muscel, 1946. Volumul a reapărut în ediție anastatică la Editura Ars Docendi din București în 2012.

crucile de piatră ale Câmpulungului, morile de pe Râul Târgului ori instituțiile publice ale orașului își află în Nicolae Th. Ștefănescu un atent și avizat observator.

Asemenea unor iluștri înaintași în arta fotografică preocupați de costumul național din Câmpulung și din zona Muscelului, precum Carol Szathmari, Franz Duschek, Ioan Niculescu și Alexandru Antoniu, Nicolae Th. Ștefănescu a realizat un număr impresionant de fotografii etnografice în care a surprins oameni îmbrăcați în costume naționale, aflați în cele mai diverse ipostaze. Fie că a mers în piață într-o zi de târg, fie că a rătăcit pe străzile orașului sau prin împrejurimi, fie că a zăbovit pe malul gârlei sau prin curțile gospodariilor, fotograful a știut să immortalizeze o galerie impresionantă de localnici în costumul tradițional din Muscel.

Majoritatea imaginilor lui Nicolae Th. Ștefănescu, realizate în condiții tehnice foarte bune pentru un fotograf amator, sunt instantanee, de aici și autenticitatea lor. Nimic aranjat, nimic căutat, totul stă sub zodia firescului și a cotidianului. Viața unui oraș palpită astfel în fața unui trecător care are mereu în buzunar nelipsitul său aparat de fotografiat Kodak.

Crucea Jurământului (1674)

Crucea Jurământului în zidul casei
N. Ionescu-Berechet

Strada Negru-Vodă în dreptul Bisericii Domnești

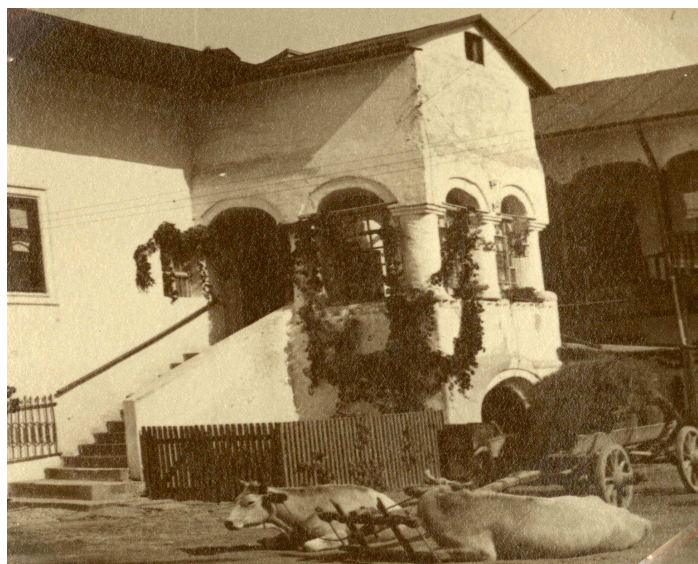
În zi de bâlci

În zi de bălci

Biserica Șubești

În curtea Bărăției

Biserica Sf. Gheorghe

Casă de preot

Casa Nicolae Th. Ștefănescu

Noua mahala Șubești

Femeie cu doniță și cobiliță

În piață

La taifas

Biserica Sf, Nicolae din Târg

În târgul de sâmbăta

DONAȚIA MOȘNENILOR DRAGOSLOVENI DIN ANUL 1927 CĂTRE PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, MIRON CRISTEA.

Gheorghe Șovar
Arhivele Naționale Argeș

Rezumat

În anul 1927, comunitatea moșnenilor din comuna Dragoslavele, județul Mușcel, a oferit primului patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea, printr-un act de donație, un teren în suprafață de trei hectare, pentru construirea unei case de odihnă în acea comună. Ca răsplată, patriarhul i-a ajutat în anul 1929 pe locuitorii comunei în restaurarea picturii bisericii din localitate, una dintre cele mai vechi biserici din regiune, construită în anul 1661 de către domnitorul Țării Românești, Grigorie Ghica, biserică ce suferise mari devastări în timpul ocupației străine din timpul primului război mondial.

Abstract

In 1927, the village community mosneni of Dragoslavele, Muscel County, offered the first Patriarch of the Romanian Orthodox Church, Miron Cristea, by an act of donation, a three-hectare plot of land to build a house of rest in that community. In return, in 1929 Patriarch helped the inhabitants of the local church painting restoration, one of the oldest churches in the region, built in 1661 by the ruler of Romanian, Gregory Ghica, church suffered great devastation during foreign occupation during the first World War.

Cuvinte cheie : patriarh, donație,. casă de odihnă

Keywords: Patriarch, donation, house of rest

Epoca interbelică a fost tratată cu oarecare superficialitate în istoriografia românească, fiind făcută mai ales de pe pozițiile ideologice rigide și adesea obtuze ale celei care i-a urmat –

comunismul. Șablonul cu „orânduirea burghezo-moșierească” conținea atâta suficiență încât mai nimic din ceea ce se petrecuse atunci nu era prezentat în mod pozitiv, cu excepția cvasi – inexistentei mișcări socialiste și muncitorești, coordonată triumfal de cei câteva sute de comuniști ilegaliști, chiar și din pușcării!

Astăzi, după 1989, istoriografia noastră pare să ignore din nou perioada interbelică, e drept că din cu totul alte motive, cu precădere din cauza grabei - în bună măsură întemeiată - de a condamna ororile comunismului.

Faptele pe care le vom analiza în rândurile următoare, deloc singulare, sunt de natură să arunce o lumină mai favorabilă și chiar mai reală asupra societății românești interbelice, societate care era mai evoluată și mai umană decât a fost prezentată ulterior.

În anul 1927, în ziua de 27 iulie, un grup de moșneni din comuna Dragoslavele, județul Mușcel, îi donează Patriarhului Miron Cristea, în numele întregii obști de moșneni dragosloveni, un teren în suprafață de trei hectare pe care să se construiască „un cămin de odihnă” pentru înalta față bisericească:

„ Act de donație. Subsemnații Nae Catrinescu, Ion Arsulescu, Niță I. Predoiu, Gh. N. Predoiu și Gh. I. Lixăndroi, administratorii legali ai Obștei moșnenilor dragosloveni din comuna Dragoslavele, județul Mușcel, lucrând în numele și pentru această obște, în baza autorizațiunei speciale ce avem prin votul unanim dat de adunarea generală extraordinară a numitei obști în ședința de la 20 martie 1927, pentru a arăta dragostea nețărmurită ce toți moșnenii din Obștea Dragoslavele o au către Înalt Prea Sf. Sa Dr. Miron Cristea, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române din București și ca dovadă de multă recunoștință pentru atențiunea binevoitoare ce Înalt Prea S.S. Patriarhul Dr. Miron Cristea a arătat moșnenilor dragosloveni prin dorința de a-și face un cămin de odihnă în această comună, declarăm în numele tuturor moșnenilor din Obștea Dragoslavele că din toată inima și cu toată dragostea creștinească, toți moșnenii cari formează Obștea Dragoslavele, donează din averea lor indiviză Înalt Prea S.S. D-rului Miron Cristea Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care e părintele sufletesc al nostru și al țării, îi donează terenul în suprafață de 3 (trei) hectare, la localitatea numită „Podișor” situat în comuna Dragoslavele, județul Mușcel, cu vecinătățile următoare: la răsărit râul Dâmbovița, și un drum ce urcă spre platoul Podișorului, la apus Obștea moșnenilor Dragoslavele și Elena Mihail M. Predoiu, la miazăzi moștenitorii inginer D. Dima și la miazănoapte moștenitorii

Ion Ion Popa Nicolae după cum se arată în alăturata schiță de plan ce face parte integrantă din acest act, teren în valoare de lei 30.000 (trei zeci mii).

Subsemnatul Preot N. Proca, Protoereul județului Mușcel, în calitate de procurator al donatarului Înalt prea Sf. Sa Dr. Miron Cristea Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române din București, autorizat cu procura autenticată la nr. 15825/1927 de Tribunalul Ilfov, secția notariat, declar în numele și pentru Î.P.S.S. Patriarhul Dr. Miron Cristea că accept donațiunea imobilului menționat mai sus în limitele arătate în alăturata schiță de plan, imobil ce Obștea moșnenilor dragosloveni prin reprezentanții ei legali o fac mandantului meu Înalt P.S.S. Patriarhul Dr. Miron Cristea.

Și, pentru a-și avea tăria legiuită această donațiune am încheiat prezentul act de donațiune, semnat de ambele părți și care se va autentifica de autoritatea judecătorească conform legii.

Făcut în dublu exemplar la Câmpulung Mușcel, astăzi <27 iulie 1927>”.¹

La dosarul cu acte autentice al judecătoriei Mixte II Câmpulung se află și o procură, încheiată la Tribunalul județului Ilfov, prin care Patriarhul Miron Cristea îl autorizează pe protopopul județului Mușcel, preotul Nicolae Proca, să îl reprezinte la judecătorie pentru autentificarea actului de donație.²

Gestul plin de mărinimie al moșnenilor dragosloveni a avut urmări benefice pentru frumoasa localitate mușcelană. Astăzi, pe terenul donat Patriarhului Miron Cristea se află o splendidă construcție care slujește drept casă de odihnă și reculegere pentru reprezentanții clerului. Cadrul natural de un pitoresc aparte face din acest așezământ și un minunat obiectiv turistic al comunei Dragoslavele și al plaiurilor mușcelene.

La rândul său, Patriarhul Miron Cristea i-a răsplătit pe locuitorii comunei Dragoslavele prin sprijinul pe care l-a acordat refacerii bisericii parohiale cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din acea comună. În timpul primului război mondial, biserica a suferit mari și ireparabile distrugerii produse de trupele de ocupație austro-germane, așa cum rezultă dintr-un interesant istoric al acestei biserici, întocmit în anul 1938 și aflat la Arhivele Naționale din Pitești. Iată conținutul acestui document:

¹ Arhivele Naționale Argeș, fond Judecătoria mixtă II Câmpulung, dos. 7/1927.

² *Ibidem*.

„Istoricul bisericii parohiale „Adormirea Maicii Domnului” din comuna Dragoslavele, jud. Mușcel, zidită în 1661 de voevodul Grigorie Ghica și Maria Doamna

Această ctitorie voivodală se găsește și astăzi în vechea formă, pe partea dreaptă a șoselei naționale, mergând de la Câmpulung spre Brașov, așezată pe o ridicătură, la punctul unde această șosea trece peste vâlceaua numită Valea Caselor, nu departe de fosta vamă.

Clădirea este făcută din piatră și cărămidă, cu o singură turlă ce servește și de clopotniță, având ziduri groase de peste un metru. Are formă de corabie, cu lungimea de 25 m, lărgimea 6 m. și înălțimea în interior de 7 m, sub formă de boltă. Este despărțită în pridvor (4,37 m./4,10 m), pronaos (5,54 /5,70), naos (5,70/6,32) și altar, semicircular. Până în secolul trecut, naosul se despărțea de pronaos printr-un zid gros de un metru, care s-a desființat cu ocazia reparațiilor făcute între 1892-11903. Pardoseala altarului și a pridvorului este făcută din ciment iar cea a naosului și a pronaosului este cea veche din pietre mari dreptunghiulare.

În partea dreaptă a pronaosului se află o piatră mormântală ale cărei slove s-au șters cu desăvârșire. Numai dimensiunea ei (2m/80 cm), între celelalte pietre ale pardoselii și chenarul format dintr-un vechiu motiv bizantin lasă a se bănuie că dedesupt odihnește vreunul dintre ctitori care așteaptă clipa când i se va scoate la lumină numele și osemintele.

Vechea tâmplă a fost înlocuită în 1904 cu o parte din tâmpla minunat sculptată în lemn de nuc a fostei biserici Sărindar din București, pe locul unde s-a clădit Cercul Militar.

Deasupra ușii intrării în pronaos, pe o piatră dreptunghiulară, pisania domnească a bisericii s-a scris cu litere vechi chirilice, săpate în relief, fără spații libere între cuvinte, următoarele: „Cu vreaarea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvrășitul Sfântului Duh , într-una sfântă Troiță nedespărțită. Această sfântă și dumnezeiască biserică, ziditu-se-au den temelie de prea creștinul și luminatul Domnu Io Gligorie Ghica voevod și luminata Doamn(ă) a Mării sale Maria, întru cinstitul hram Uspenie prea cinstit(ei) B(ogoro)diță, ca să fie întru pomenire de veaci și ispravnic Hagi Gheoca m(eși)ță avgust 26, văleat 7169” (1661).

Ctitorul Grigorie Ghica Voievod, supranumit și Grigorașcu Ghica, a fost feciorul lui Gheorghe Ghica și a domnit din septembrie

1660 până în decembrie 1664, fiind primul domn cu numele de Grigore Ghica.

Hagi Gheoca a fost vameș în Dragoslavele, precum se poate vedea dintr-un document al Mănăstirii Câmpulung care avea veniturile acestei vămi, din sec 17, document reprodus în monografia comunei Dragoslavele de preotul Ioan Răuțescu, la pagina 317.

Această biserică este numită în alte documente contemporane, „biserică domnească”, „sfântă mănăstire”. Fiind clădită din material solid, s-a păstrat de-a lungul veacurilor, fără să aibă lipsă de mari reparațiuni. Numai învelișul de lemn a fost înlocuit. Între 1892-1904 s-a desființat zidul despărțitor dintre naos și pronaos, s-a înlocuit vechea tâmplă cu cea actuală, s-a făcut sală pentru cor, s-a învelit cu tablă și s-a zugrăvit din nou.

În timpul războiului din 1916 biserica a suferit mari devastări de pe urma trupelor austro-germane. I s-a distrus pomelnicul vechiu, arhiva, numeroase cărți, parte din odoare și întreaga bibliotecă. Cele două clopote au fost trimise în Germania, dintre care și cel mare, ce păstra vechea inscripție slavonă a ctitorilor. Tot atunci biserica a fost folosită de germani ca lagăr pentru prizonierii români. S-au așezat două sobe în interior și s-au spart lemne pe pietrele pardoselii care poartă și azi urmele loviturilor de secure. Fumul a afumat pictura încă nouă, încât în 1929 s-a simțit nevoie de o nouă pictură, care s-a și executat din îndemnul și în bună parte cu sprijinul Înalt Prea Sfințitului Patriarh Dr. Miron Cristea, care din 1927 rezidează vara într-o vilă din apropierea bisericii.

Dintre odoarele sfinte, se păstrează discosul (sic!), steluța și potirul, toate de argint, dăruite chiar de ctitorul Grigorie Ghica și Maria Doamna, precum arată inscripțiile slavone săpate pe ele.

În biblioteca parohială se păstrează șase cărți vechi de ritual, tipărite între 1743 și 1817, care cuprind însemnări ce nu sunt lipsite de importanță istorică.

Lista preoților cari au slujit la această biserică, de la întemeierea ei și până azi, a fost stabilită numai prin osteneala preotului I. Răuțescu de la biserica „Înălțarea Domnului” din parohia a doua a comunei Dragoslavele și este următoarea:

Preotul Stan și Ruja preoteasa, contemporani cu ctitorii;

Preotul Voicu și Chirca, fiii preotului Stan, păstorind primul înainte de 1670, al doilea după 1675;

Preotul Stan Cliserul, contemporan cu cei doi frați, a păstorit până la 1692;

Preotul Eremia, figurează în acte din 1681, 1687 și 1702;
 Preotul Iaru, contemporan cu diaconii Vopicu, Radu și Coman,
 a început să păstorească înainte de 1670 și a murit, probabil în 1712;
 Preotul Vasile, nepotul preotului Stan, între 1703-1742;
 Preoții Ion, Matei, Răuță și Năstase, întâlniți toți deodată,
 înainte de 1750;
 Preotul Stan, frate cu Năstase, pe la jumătatea sec. al XVIII-
 lea;
 Preotul Savu, între 1754-1802, contemporan cu diac. Năstase
 și preotul Nicolae;
 Preotul Ion Popescu, între 1787-1832;
 Preotul Nicolae Lupu, între 1832-1850, din Rucăr;
 Preotul Ion Catrinu, 1850-1913;
 Preotul Anastase Ilinu, între 1853-1864;
 Preotul Ion Predoiu, 1878-1924;
 Preotul Petre Mărcușanu, 1924-1928;
 Preotul Vasile Ștefănescu, 1928-1936;
 Preotul actual, Ioan D. Pârvu, numit la 9 iunie 1937 și
 hirotonit la 19 sept. 1937.

Date amănunțite asupra istoricului acestei biserici se află în
 monografia comunei Dragoslavele, publicată de preotul Ioan Răuțescu
 în anul 1937.

Actualmente se lucrează la înlocuirea vechilor tocuri și
 giurgiuvele din lemn de brad, care au putrezit, cu altele noi, din lemn
 de stejar, cu două rânduri de ferestre.

Alte reparațiuni mai de seamă ce trebuie să urmeze, este
 refacerea temeliei care a început să se surpe, cu ciment sau beton.”³

Iată, așadar, cum un act de generozitate al comunității
 moșnenilor din Dragoslavele - donația către Întâistătătorul Bisericii
 Ortodoxe Române – a fost răsplătit prin restaurarea uneia dintre cele
 mai vechi biserici din zona de nord a Mușcelului, iar aceste fapte bune
 au contribuit la sporirea și la conservarea unor edificii de mare valoare
 pentru comunitatea românească din comuna Dragoslavele.

³ *Idem*, fond Prefectura județului Mușcel, dos. 119/1938, f. 275-276.

EXPROPRIEREA MOȘIEI RĂTEȘTI, PROPRIETATEA ISTORICULUI GHEORGHE BRĂTIANU.

Ratesti manor expropriation, property of historian George Bratianu

**Arhivist Aurel Radu, Serviciul Județean Argeș
al Arhivelor Naționale**

Rezumat

Cu ocazia reformei agrare din 1945, în comuna Rătești, județul Argeș a fost expropriată în totalitate moșia părintească a istoricului Gheorghe Brătianu, în suprafață totală de circa 450 ha de teren agricol, pădure, zăvoi și livadă de pruni, deoarece autoritățile comuniste au hotărât în mod abuziv că acesta a fost voluntar în timpul celui de-al doilea război mondial și a luptat împotriva Națiunilor Unite. De asemenea, au trecut în proprietatea statului toate construcțiile care se aflau pe moșie: vila proprietarului, casa administrației moșiei, o fermă de animale foarte modernă pentru acea perioadă de timp și alte mici construcții și bunuri. Terenul agricol era lucrat cu utilaje moderne, iar la fermă se creșteau rase nobile de animale mari și care, prin expropriere, vor forma la acea dată, singura fermă de stat din județul Argeș. Cea mai mare parte din terenul agricol a fost folosit pentru împroprietărirea țăranilor din comuna Rătești.

Abstract

During the agrarian reform in 1945, in the Ratesti Commune of Arges County the parental manor of the historian George Bratianu was fully expropriated, in total an area of about 450 hectares of agricultural land, forest, riverside coppice and plum orchard, because the communist authorities abusively decided that he was a volunteer during the second world war and fought against the United Nations. Also, all buildings that were on the estate became state-owned: the owner villa, the manor administration house, a very modern animal

farm for that time period, and various other small buildings and goods. The agricultural land was worked with modern equipment and on the farm pedigree farm animals were bred and, by expropriation, would form the only state farm in Arges County at that time. Most of the agricultural land was used for allotments of land for the peasants from the Ratesti Commune.

Cuvinte cheie : Comuna Rătești, Județul Argeș, Istoricul Gheorghe Brătianu, Moșie, Reforma Agrară, Expropriere, 1945

Keywords: Ratesti Commune, Arges County, Historian George Bratianu, Manor, Agrarian Reform, Expropriation, 1945

Gheorghe Brătianu este fiul lui marelui om politic liberal Ion I.C. Brătianu și este cunoscut mai degrabă ca istoric și profesor universitar la Facultatea de Istorie din București, autorul unei lucrări monumentale apărută postum intitulată „Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană” și mai puțin ca om politic fondator al P.N.L.–georgist, folosit de Carol al II-lea pentru a destrăma unitatea tradițională a vechiului partid liberal. S-a căsătorit cu Elena Sturdza, care avea cetățenie franceză și era o înfocată carlistă și simpatizantă legionară, conform amintirilor lui Gh. Jurgea-Negrilești¹. Evenimentele de după 23 august 1944 au avut o turnură negativă pentru istoricul Gheorghe Brătianu și datorită luării de poziție în ziarul „Viitorul”, față de modul de acțiune cotropitor al U.R.S.S. Ziarul „Scânteia” a pornit astfel, în septembrie 1944, un atac împotriva lui Gheorghe Brătianu în care era acuzat că „a luptat împotriva aliatului și eliberatorului nostru, Uniunea Sovietică” și că a primit înalta distincție de război germană „Crucea de Fier”, clasa a III-a și a II-a².

Autoritățile au acționat imediat împotriva acestuia într-un mod vindicativ, cu ocazia lucrărilor pentru reforma agrară din 1945, când în baza unei adrese inițiale a Marelui Stat Major în care se afirma că în timpul celui de-al doilea război mondial, profesorul Gheorghe Brătianu s-a înscris *voluntar* în campania militară din 1941-1942, împotriva Națiunilor Unite, s-a hotărât în unanimitate la nivel județean

¹ Gh. Jurgea-Negrilești, *Troica amintirilor*, Editura Cartea Românească, 2007, p. 256-264.

² Gheorghe Niculescu, *Asasinarea morală* în „Curentul Național” din 19 aprilie 2003.

și central să-i fie expropriată în totalitate moșia din comuna Rătești, județul Argeș.

De asemenea, abuzurile au continuat, așa cum reiese din petiția adresată Ministerului Agriculturii și Domeniilor din 18 mai 1946, în care profesorul Gheorghe Brătianu susținea că autoritățile locale responsabile de lucrările de reformă agrară i-au luat în stăpânire în mod abuziv: o clădire cu parc înconjurător situată în interiorul orașului Pașcani (atunci în județul Baia) și o altă parcelă de teren intravilan, deși legea de reformă agrară de la 23 martie 1945 se referea doar la exproprierea „bunurilor agricole rurale”.

Chiar dacă acesta a încercat să dovedească cu o altă adeverință eliberată de Ministerul Apărării Naționale că nu a fost voluntar în război și că s-a făcut o greșeală birocratică, fiind concentrat în timpul războiului ca ofițer la fostul Corp de Cavalerie în baza ordinelor de chemare în perioadele 12 iulie – 30 noiembrie 1941 și între 16 iulie – 24 septembrie 1942, autoritățile agricole au refuzat să-i ia în considerare actele și petițiile ulterioare, deși acesta susținea lucruri evidente, după cum afirma: „Voluntar nu poate fi considerat decât acela care nefăcând parte din cadrele armatei, ori beneficiind de vreo dispensă sau scutire, cere să fie totuși înrolat în cadrele armatei de operațiuni, situațiune în care eu nu mă aflu”³.

În final, moșia situată în Rătești cu suprafața totală de 448 ha, din care 262 ha teren arabil, 80 ha zăvoi, 6 ha plantații de pruni și 100 ha pădure de ulm, stejar și salcâm a fost expropriată integral. Deși soția Elena Brătianu, în conformitate cu prevederile legii agrare, a renunțat la orice pretenții asupra moșiei sale din comuna Coadă Stâncii din județul Iași ca să-și rezerve o cotă personală de 30-50 ha în moșia din comuna Rătești, după cum susținea aceasta: „Curtea și conacul în tot cuprinsul lor și livada de pruni, restul urmând a-l delimita în terenul din luncă al moșiei Rătești”, cererea i-a fost respinsă ca nefondată⁴.

Ministrul Romulus Zăroni de la Comisia Centrală de Reformă Agrară a hotărât ca tot inventarul, viu și mort, împreună cu toate construcțiile și o suprafață de 125 ha din moșia Rătești să treacă în administrația Camerei de Agricultură Argeș pentru a putea face o fermă model în județul Argeș, unde nu exista încă nicio fermă a

³ Serviciul Județean Argeș al Arhivelor Naționale, fond *Inspectoratul II Cadastral Pitești*, dosar 55/1945, f. 55-145.

⁴ *Ibidem*.

Statului. Pentru locuitorii îndreptățiți la împrăștiere din comuna Rătești era rezervată de asemenea o suprafață suficientă de peste 200 ha.

La ferma de la Rătești a lui Gheorghe Brătianu, se creșteau animale din exemplarele cele mai valoroase, ferma fiind premiată cu medalia de aur în anul 1938 pentru „cea mai bună vacă de lapte pe țară care a produs 7875 litri de lapte cu 283 kg grăsime într-un an”. Animalele mari de la fermă aveau fiecare câte un nume de botez: iepele Mița, Zamora, Murga, caii Sultan, Roib, boii Prian, Laci, Frank, vacile Steluța, Mițu, Elvira etc. La data întocmirii inventarului, în octombrie 1945, majoritatea cailor de rasă erau înscrise ca fiind „reformați”, adică trebuiau „scoși din uz”, fără a se menționa o cauză fizică, deși Camera Agricolă Argeș susținea că: „Animalele pe care le posedă (ferma de la Rătești) sunt din exemplarele cele mai selecționate” și „a lăsa aceste animale selecționate fără teren suficient a le întreține, înseamnă a le distruge și a pierde o mare bogăție națională și un material zootehnic de mare valoare pentru îmbunătățirea raselor de animale din județ”. Putem presupune că în condițiile de după război când nu existau suficiente mijloace de transport, caii de la ferma profesorului Gheorghe Brătianu reprezentau un bun de valoare pentru instituțiile statului și persoanele aflate în funcțiile de conducere de atunci care puteau dispune de ele, așa cum s-a întâmplat cu iapa Serica de 7 ani care a ajuns în posesia Ocolului Agricol Teiu⁵.

La fermă exista un inventar animalier foarte bogat, având în vedere condițiile existente imediat după încheierea celui de-al doilea război mondial: 19 cai pur sânge lipitan, 25 de vaci de rasă Simmental și Schwitz, 593 oi, 101 porci, 18 cai de muncă și boi de jug și 800 de păsări. Moșia era lucrată cu multe utilaje felurite: un tractor marca Lantz de 30 CP cu plug cu 3 brazde, un tractor marca Deering de 20 CP, cu plug cu 2 brazde, batoză de treier de 10 CP marca Vicov, secerători și cositori marca Deering, mașini de semănat, mașini de lucrat, plantat și recoltat cartofi marca Lantz etc. Pentru transport se foloseau: două trăsuri pe arcuri, o șaretă, un camion cu platformă și 7 căruțe de boi și cai.

⁵ *Ibidem.*

Pe moșie existau numeroase construcții: o casă de locuit pentru proprietar compusă din două corpuri cu 10 camere de locuit, 2 antreuri, 1 sală de oficiu, 1 cameră pentru baie, 1 cămară, pivniță care era acoperită cu șindrilă; o casă de locuit pentru personalul de serviciu și bucătărie compusă din 4 camere de locuit, antreu, bucătărie, spălătorie, pivniță acoperită cu tablă; o casă de locuit pentru administrator și personal compusă din 12 camere (1 cancelarie, 2 camere administrator, 3 bucătării, 2 cămări, 3 camere pentru personal, 1 cameră pentru mecanic și 2 săli) cu acoperiș din țiglă și o parte cu șindrilă⁶.

Pentru bunăstarea animalelor exista un grajd în lungime de 55 metri și 10 metri lățime dotat cu lumină electrică pentru 50 de animale (în condițiile în care majoritatea gospodăriilor țărănești nu aveau curent electric la acea dată!) și cu instalații din cele mai perfecționate pentru mulsul vacilor, după model elvețian. Laptele era procesat cu ajutorul recipientelor moderne: un separator pentru lapte marca Wesfalia și unul pentru smântână marca Alfa. Mai existau: pătule, alte grajduri de animale, magazii de cereale, un atelier mecanic cu strung și aparat de sudat, o moară țărănească acționată de un motor Deutz de 45 CP, cu două perechi de pietre de 42 țoli și un uruitor etc. Alte construcții care la data exproprierii au fost menționate în procesul-verbal de inventariere, necesită menționarea lor, fiind insolite în felul lor: un bust al lui I.C. Brătianu pe un soclu de zid din cărămidă, un bordei pentru ciobani, o ghețarie acoperită cu șindrilă, împrejmuirea conacului era făcută cu ulucă de brad și plop, în partea de la șoseaua comunală⁷.

La scurt timp după încheierea lucrărilor de reformă agrară de la Rătești, Gheorghe Brătianu a suferit alte abuzuri din partea autorităților comuniste, atunci când i s-a stabilit domiciliu forțat și cu pază militară permanentă în imobilul din București, proprietatea soției, aflat pe strada Popa Chițu, nr. 16, până la întemnițarea definitivă în anul 1950. Istoricul și profesorul Gheorghe Brătianu a sfârșit într-un mod tragic, în închisoarea pentru deținuți politici de la Sighetu Marmației în anul 1953, însă Gh. Jurgea-Negrilești susține în

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem.*

amintirile sale că a fost ucis la închisoarea din Râmnicu-Sărat, de un gardian în timpul plimbării⁸.

Decesul celui care se plângea de „indiferența românilor față de trecutul lor”, nu a fost consemnat la acea dată în vreun fel...

⁸ Aurel Pentelescu, Liviu Țăranu, *Gheorghe I. Brătianu în timpul domiciliului obligatoriu (1947-1950)*, în „Orizont XXI”, Fundația Valeriu Florin Dobrinescu, Editura Delta Cart Educațional, Pitești, anul II, nr. 5, martie 2007, p. 39-51.

DUILIU MARCU CĂTRE GEORGE OPRESCU. SCRISORI INEDITE.

Prof. Ioan Spătan
Biblioteca Academiei Rămâne.
Prof . Dr. Adriana Spătan.

Rezumat

Duiliu Marcu, arhitect, membru titular al Academiei Române. A fost unul din marii arhitecți și profesor eminent la Institutul de Arhitectură „Ion Mincu” din București, dar și director general al Direcției Monumentelor Istorice (1953 – 1965).

Fiind colaborator și prieten cu George Oprescu, autorii publică în cuprinsul studiului lor, șase scrisori adresate celui din urmă în anii 1935 – 1936.

Résumé

Duiliu Marcu, membre titulaire de l'Académie Roumaine, a été l'un de nos plus grands architectes, éminent professeur à l' Institut d' Architecture « Ion Mincu à Bucarest, et aussi le directeur général du Département des Monuments Historiques (1953 – 1965).

Dans leur études, les auteurs reproduisent les six lettres inédites adressées par Duiliu Marcu, en 1935 – 1936, à Georges Oprescu, son collaborateur et ami.

Cuvinte cheie : scrisoare, prieten, arhitect

Mots-clés : lettre, ami, l'architecte

Cine a fost Duiliu Marcu? George Oprescu este foarte cunoscut la Câmpulung – Muscel ,dar Duiliu Marcu probabil doar de cei avizați. Tocmai de aceea dorim să-i prezentăm pe scurt viața și activitatea sa.

Duiliu Marcu (23 martie 1885, Calafat, jud Dolj – 9 martie 1966, București), arhitect. Membru titular al Academiei Române (2 iulie) 1955.

După absolvirea liceului, a urmat Școala Superioară de Arhitectură din București (1906) și Școala Națională de Arte Frumoase din Paris (1907 – 1912). A fost profesor suplinitor la Școala Superioară de Arhitectură (1929 – 1931), ulterior profesor titular de istoria arhitecturii la Academia de Arhitectură și Facultatea de Arhitectură din București (1931 – 1948), profesor titular de proiecte de arhitectură la Institutul de Arhitectură „Ion Mincu” din București (1948 – 1957); director general al Direcției Monumentelor Istorice (1953 – 1965). A desfășurat o activitate complexă în domenii variate (locuințe particulare, apartamente în blocuri, clădiri administrative, săli de expoziție și de spectacol etc.). După o scurtă perioadă în care a fost influențat de arhitectura clasică franceză de factură academică (Pavilionul artelor din București), s-a preocupat de valorificarea tradițiilor arhitecturii românești și de interpretarea originală a unor elemente naționale (folosirea cărămizii aparente, elemente specifice decorative, relațiile dintre volume, între pliuri și goluri etc.), care se regăsesc la o serie de locuințe din București, vile din Sinaia, dar și la clădirile Academiei Române, Institutului Politehnic și Teatrului Național din Timișoara, Pavilionul României la Expoziția Internațională de la Barcelona (1929), Institutului Fizico-Chimice din Cluj. Cele mai semnificative opere ale sale se înscriu însă în direcția arhitecturii moderne, în cadrul căreia a fost, alături de arhitectul Horia Creangă, un adevărat creator de școală (clădirile guvernului, Academiei de Înalte Studii Militare, Ministerului Transporturilor, Bibliotecii Academiei Române, unele blocuri de locuințe din București, modernizarea și mărirea Hotelului „Athénée Palace” etc.). A întocmit proiectele de sistematizare ale unor orașe (Agigea, București, Buzău, Brașov) și a contribuit la stimularea design-ului de mobilier (la Biblioteca Academiei Române). A lăsat și câteva lucrări: *Estetica orașelor* (1927); *Architecture (20 travaux exécutés de 1930 à 1940)* (1946); *Arhitectură, monografia lucrărilor realizate* (1960). De asemenea în colaborare cu Constantin Daicoviciu și George Oprescu, apare un volum de 862 de pagini cu ilustrații București, 1959, intitulat *România, Ghid*, volum tipărit și în limbile franceză, engleză și rusă. Membru și președinte (1953-1965) al Uniunii Artiștilor Plastici din România, membru în Comitetul de Stat pentru Arhitectură și Construcții, vicepreședinte al consiliului Superior Tehnic, președinte al Comisiei de avizare a lucrărilor de arhitectură (1944-1953); laureat al Premiului de Stat (1952).

*

Duiliu Marcu avea un respect și o afecțiune deosebită pentru George Oprescu. Acest lucru reiese și din cele 6 scrisori trimise lui George Oprescu, scrisori inedite în perioada 2 februarie 1935 – 23 aprilie 1936, pe adresa str. Dr. Clunet nr. 16, sau pe adresa Muzeului Toma Stelian unde istoricul de artă era director. Menționăm, încă odată că scrisorile ne aparțin.

2. II. 935

Scumpe Domnule Oprescu,

Horia Creangă nu este în București duminică. Eu însumi voi fi la Brașov, unde luni am un proces. Te rog să amâni întâlnirea proiectată de duminică pentru o altă zi, în cursul săptămânii viitoare.

Poți să- mi comunică la telefon și dacă nu sunt acasă te rog să lași vorbă bonei, data și ora fixată.

De preferat joi, vineri sau sâmbătă după amiază.

Cu cele mai bune simțăminte, al D-tale

Duiliu Marcu.

*

Vineri dimineața

Scumpe Domnule Oprescu,

Cu oarecare întârziere de jumătate de zi trimit fotografia cerută, deoarece nu o aveam la mine și a trebuit să o cer.

Mâine, sâmbătă, ne întâlnim la Muzeul Stelian. Până atunci te rog să primești încredințarea simțămintelor mele cele mai bune.

Duiliu Marcu

8.II.935.

*

Scumpe Domnule Oprescu,

Vă cer mii de scuze pentru absența de sâmbătă. Am fost reținut la Dir. Gară C.F.R, de unde nici măcar nu puteam să telefonez.

Vă rog să-mi indicați orele la care v-aș putea găsi la Muzeu, lăsând câteva rânduri la portar. Voi trimite șoferul să ia răspunsul.

Cu distinse salutări și devotament,

Duiliu Marcu

10 . II. 935.

*

18.Iv. 935

Scumpe Domnule Oprescu,

„Mieux vaut tard que jamais”

Cu mare întârziere vă trimit fotografiile ce ați ales, deoarece abia acum am făcut câteva corecturi și am scris pe verso lămuririle ce erau necesare pentru tipar.

Nu știu dacă ne vom mai vedea până după sărbători, dacă este necesar aștept telefonul Dv. Dacă nu, profit de ocaziune pentru a vă face cele mai bune urări de sf. Sărbători.

Ca program „personal” voi face tot posibilul ca până la finele anului să tipăresc un modest volum cu lucrările mele, bine înțeles cu concursul și sfaturile Dv.

Cu distinse salutări al Dv.

Duiliu Marcu

*

30. XI. 935.

Scumpe Domnule Oprescu,

Împrejurări fortuite m-au silit ca abia acum să-ți adresez mii de mulțumiri pentru „L`art roumain” care, atât ca fond și ca formă, face cinste autorului, pe care-l rog să primească sincerele mele felicitări.

Adaug și toată recunăștința pentru vorbele bune ce mi-ai dăruit cu atâta generozitate și care sunt, te rog să o crezi, singura mulțumire sufletească a atâtor ani de activitate onestă și plină de răspunderi!

Sper ca în curând să ne putem întâlni, pentru a stabili programul nostru de activitate de iarnă.

Până atunci te rog să primești expresiunea simțămintelor mele cele mai alese.

Duiliu Marcu

*

23.IV. 936.

Scumpe Domnule Oprescu,

Te rog să nu lipsești din juriul de judecată al lucrărilor concursul Pavilionului de la Paris. Se pare că diferiți membrii din juriu au candidații lor pe care-i vor susține. Se pare că numele candidaților se cunosc deja!

Profit de această ocaziune pentru a te felicita de ziua numelui D-tale și-ți trimit distinse și afectuoase salutări.

Duiliu Marcu

**O POLEMICĂ ÎN PLINĂ PERIOADĂ
PROLET CULTISTĂ :
GEORGE OPRESCU –LUCIAN GRIGORESCU LA
CARE ASISTĂ ȘI MIHAIL SADOVEANU. 1954-1955.**

*Une polémique en pleine période proletcultiste: Georges Oprescu –
Lucien Grigoresco (à laquelle assiste aussi Mihail Sadoveanu).*

**Prof. Ioan Spătan
Biblioteca Academiei Române
Prof. Dr. Adriana Spătan**

Rezumat

Autorii și-au propus să prezinte polemica dintre academicienii George Oprescu și Lucian Grigorescu care s-a declanșat în urma a trei articole apărute în revista „Contemporanul” din decembrie 1954 și ianuarie 1955 pe tema „Problema tradiției naționale în artă”.

Suntem în plină perioadă proletcultistă. Două articole le-a publicat George Oprescu și unul Lucian Grigorescu, polemica sfârșindu-se prin împăcare în stil pur românesc, în urma ședinței Secției de Literatură și Arte a Academiei Române, la care a participat și președintele ei de atunci, academicianul Traian Săvulescu, ședință condusă de Mihail Sadoveanu, președintele secției.

Résumé

Les auteurs se sont proposé de présenter la polémique entre les académiciens Georges Oprescu et Lucien Grigoresco, suscitée par la parution, dans la revue „Contemporanul, en Décembre 1954 et en 1955, de trois articles sur „Le problème de la tradition nationale dans l’art”. Nous sommes en pleine période du proletcultisme. Après deux articles publiés par Georges Oprescu et l’un de Lucien Grigoresco, la controverse se termine par la réconciliation entre les deux polémistes, dans le plus style roumain, après la séance du Département des

Lettres et des Beaux-Arts de l'Académie Roumaine, réunion présidée par Mihail Sadoveanu, chef du Département. Fut présent aussi Traian Săvulescu, alors président en fonction de l'Académie.

Cuvinte cheie: academician, polemică, proletcultist

Mots-clés : academician, controversii, proletcult

Academicianul George Oprescu publica în „Contemporanul” nr. 49 din 1954 articolul „Pentru o discuție științifică principială”, iar în numărul 1 din 1955 „Problema tradiției naționale în artă”. La 28 ianuarie 1955 în cadrul rubricii „Discuții” pictorul Lucian Grigorescu, Membru corespondent al Academiei R.P.R. răspunde Academicianului George Oprescu printr-un articol polemic intitulat tot așa „Problema tradiției naționale în artă”. Ambii Academicieni făceau parte din Secția de Limbă și Literatură și Arte a Academiei Române unde președinte era Mihail Sadoveanu (1948-1961). La 2 februarie 1955 George Oprescu trimite o scrisoare lui Mihail Sadoveanu, (copia semnată de Academician aparținându-ne), tocmai pentru a-și argumenta afirmațiile din cele două articole și pentru a fi discutate ședința Secției. Polemica merită prezentată tocmai de a vedea ce influență a avut această nefastă perioadă asupra multor artiști și intelectuali de frunte ai culturii române. Înainte însă de a prezenta articolul al doilea nr. 1 din 1955, semnat de George Oprescu, să-i prezentăm pe scurt viața și activitatea, așa cum vom face și cu celălalt, la timpul potrivit.

George Oprescu s-a născut la 27 noiembrie 1881, în Câmpulung – Muscel și a trecut în neființă la 13 august 1969, în București. A fost istoric, critic și colecționar de artă.

Membru corespondent (27 mai 1938) și membru titular onorific (12 august 1948) al Academiei Române.

Studiile liceale le urmează la Câmpulung și București iar cele universitare (Facultatea de Litere și Filozofie) la București. A fost profesor de limba franceză la Giurgiu și Turnu-Severin, apoi lector de limba și literatura franceză la Universitatea din Cluj. Și-a continuat specializarea la Lyon, unde a audiat prelegerile despre artă ale directorului Muzeului, Henri Focillon, de care îl va lega o strânsă prietenie (*Un grand historien de l'art, ami des Roumains. Henri Focillon. 1944*). După trei ani petrecuți la Cluj, a devenit secretar, apoi consilier al Comisiei de Cooperare Intelectuală a Ligii Națiunilor

(1923-1930), numindu-l pe Henri Focillon ca membru; împreună au participat, până la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, la toate momentele în care destinul culturii contemporane era analizat sau îndrumat. În două cărți care aveau să-l impună: monografia asupra lui *Géricault*, rămasă până astăzi lucrare de referință asupra pictorului, și studiul asupra artei populare române (*L'art du paysan roumain*). În 1931 Iorga l-a chemat la Catedra de Istoria Artei a Universității din București unde a predat cursuri referitoare la: *Pictura spaniolă în secolul XVII* (1933); *Sculptura franceză* (1934); *Pictura generală în a doua jumătate a secolului XIV* (1935); *Realismul și impresionismul francez și influența lor asupra picturii europene* (1937). George Oprescu a înființat un seminar de istoria artei, fondează revista „Analecta „ (1943-1947)„ Muzeul „Toma Stelian”, inițiază expoziții ale unor artiști români și străini. Activitatea sa de critic și istoric de artă este prezentă prin nenumărate volume, dintre care amintim: *Gh. Petrașcu* (1931); *I. Andreescu* (1932); *L'art roumain de 1800 à nos jours* (1935); *Unirea principatelor Române în stampele și tablourile vremii* (1936); *Pictura românească de la Luchian până în zilele noastre* (1938); *Probleme românești de artă țărănească* (1940); *Grigorescu desinator* (1941); *Carol Popp de Szathmary desinator* (1941); *Grafica românească în sec. XIX* (2 vol., 1942, 1945); *Camil Răssu* (1942); *La peinture romaine contemporaine* (1944); *Manual de istoria artei* (4 vol., 1946); *Eustațiu Stoenescu* (1946); *Maeștrii picturii românești în se. XIX* (1947); *Sculptura statuară românească* (1954); *Fritz Stork* (1955); *Bisericile cetăți ale sașilor din Ardeal* (1957); *Ștefan Popescu* (1958); *N. Grigorescu* (2 vol., 1961); *La peinture roumaine 1800 à nos jours* (1961); *Alexandru Ciucurencu* (1962); *Brâncuși* (1964); *Sculptura românească* (1964); *Aurel Jiquidi* (1965); *Considerații asupra artei moderne* (1966); *Scrieri despre artă* (1966) ș.a. A fost unul din cei mai mari colecționari; a început cu arta populară atințând apoi toate domeniile artei; a colecționat aproape 200 de tablouri, peste 100 de covoare. Câteva de o mare valoare ale artei Orientului, nenumărate piese de ceramică, sculpturi, cărți rare, peste 7 000 de gravuri, circa 1 000 de litografii de Daumier, desene, acuarele, peste 1 000 de stampe japoneze ș.a., reușind astfel să aibă cea mai importantă colecție particulară din România. Tot lui i se datorează și înființarea, la București a Institutului de Istoria Artei al Academiei Române, reviste de specialitate, galeria de Artă Universală a Muzeului Național,

consacrându-le ultimii ani din viață. În anul 1945 a donat Academiei Române cea mai mare parte a colecției sale de gravuri.

Acesta a fost Academicianul George Oprescu intrat, așa după am spus într-o polemică cu pictorul Academician Lucian Grigorescu, diferența de valoare dintre ei fiind uriașă.

Vom prezenta, în continuare doar unul din articolele Academicianului George Oprescu, integral, fără alte comentarii, care nu sunt necesare.

„Problema tradiției naționale în artă

Intrând, mai acum 15 s-au 20 de ani, într-o expoziție de pictură, m-am pomenit în fața unui pesaj cu subiect din Franța, peste care era scris de-a curmezișul pânzei, de la o parte la cealaltă a ramei, cu litere de-o șchioapă: „Bonjour, Paris”. Constituia aceasta o glumă nesărată și atunci de cine își bătea joc artistul, de public sau de pictură? Sau era un simplu fenomen ciudat de afecție și de snobism, afecție și snobism care apărea și care a rămas până astăzi persistentă și în felul de a vorbi românește al autorului tabloului, cu un pronunțat accent franțuzesc?

Mai toate celelalte opere din acea expoziție aveau subiecte luate din sudul Franței, unde era stabilit de mai multă vreme compatriotul nostru, și unde se grăbea să se reîntoarcă, după ce va fi vândut o parte din lucrările aduse la București. În afară de pânza bizară, mai sus-menționată, restul tablourilor expuse ar fi intrat perfect în grupa celor concepute „ca rafinamentul unei pete de culoare” pentru a mă servi de o definiție a picturii însuși. Însușirile de desen de veracitate, de corespondență între motivul din natură și rezultatul obținut erau inexistente. Ansamblul era uneori plăcut pentru ochi, și atât. De „admirație nelimitată pentru adevărata artă românească”, nici urmă. Nu numai că acest fel de a concepe pictura nu s-ar fi încadrat în „adevrata artă românească”, dar nici măcar subiectele n-aveau nimic comuncu mediului din țara noastră.

Și nu s-ar fi putut spune că artistul se găsea într-o perioadă de formare și că n-ar fi fost în stare să-și dea seama despre ce trebuie să fie pictura, ca să răspundă scopului; încă tânăr, el era totuși un om matur, cu o activitate și o experiență destul de lungă.

Expoziția la care fac aluzie a fost urmată de altele la fel, până către 1944 și chiar după această dată. Toată coasta de sud a Franței mi-a trecut astfel pe dinaintea ochilor, din când în când întreruptă de tablouri de natură moartă, în care constant fâlfâiau niște pete enorme

roșii. Și acum, acest artist atât de înstrăinat de țară și indiferent la tradițiile noastre, atât de puțin la curent și cu prezentul, dar mai ales cu trecutul artelor în țara noastră, cum se vede din articolul publicat de „Contemporanul” cu data de 28 ianuarie, ne dă lecții, ne mustră chiar, pe ceicare, ca mine – cum dovedește toată activitatea mea de mai bine de 50 de ani – năam încetat niciodată să iubesc, să admir și să urmez, întot ce am întreprins, tradiția națională.

Articolul la care se raportă în cronica d-sale a fost citit în secția a VI-a a Academiei, discutat, aprobat. D-sa este membru al secției și putea să-și formuleze atunci obiecțiile. Știu, sunt oameni care gândesc greu, la care gestația unei idei este lungă și anevoiasă. Poate acesta este și cazul d-sale. Dar atunci, după această deșteptare tardivă a ideilor, ne-am așteptat cel puțin la o analiză obiectivă și competentă, nu la cea de care dă dovadă D-sa, de altfel ca și predecesorul D-sale în acest fel de a înțelege „o discuție științifică, competentă și principială” constând din pescuirea, aproape la întâmplare, a două-trei vorbe de la începutul unei fraze, puse alături de altele două-trei, de la sfârșitul aceleiași fraze. În chipul acesta poți dovedi orice. Articolele mele, și cel din revista Institutului de Istoria Artei și cel din Contemporanul sunt un tot care trebuie înțeles în întregime. Nicicând n-am avut intenția să susțin, ceea ce mi se impută că am susținut, cum cred că s-a convins orice lector inteligent și obiectiv. Chestiile acestea sunt însă complexe și gingașe. Cine le discută se cuvine să cunoască în amănunt lucruri pe care criticii mei n-au aerul să le cunoască nici pe departe. La toate obiecțiile ridicate și în articolul din 28 ianuarie, răspunsul se găsește pentru cine dorește să se informeze, în articolul meu precedent din „contemporanul”. A continua mai departe o discuție în care se repetă la infinit aceleași așa-zise argumente, constând din citații trunchiate și rău înțelese, în ceea ce mă privește, este o pierdere de vreme.”

*

Lucian Grigorescu, născut la 1 februarie 1894 în Medgidia, jud. Constanța, trecut în neființă la 28 octombrie 1965 în București, pictor.

A fost Membru corespondent al Academiei Române din 2 noiembrie 1948.

Studiile primare le face la Medgidia, gimnaziale la Constanța și Brăila, apoi Școala de Arte Frumoase la București. A participat la războiul de Reîntregire Națională, luptând pe fronturile din Dobrogea (1916) și Moldova (1917). După război și-a continuat studiile la Școala de Arte Frumoase din București, la Institutul Superior de Artă Plastică din Roma, la academiile „La Grande Chaumière” și „Ranson din Paris. În paralel, a participat la înființarea Asociației Salonului de Toamnă al tinerilor artiști din București (1921). Stabilite pentru câțiva ani la Cassis, în sudul Franței, a continuat să picteze și să-și expună lucrările la Salonul oficial din Paris și la Expoziția de la București (1927), deschisă cu prilejul Congresului presi latine. A expus atât în țară (Iași, 1918; București, 1920, 1921, 1934, 1935, 1937, 1938, 1942, 1946), cât și în străinătate (Paris, 1926, 1937, 1961; Berlin, Haga, Bruxelles, 1936; Berna, Stockholm, 1948; Minsk, 1959, 1962; Belgrad, Bratislava, Praga, Cairo, Alexandria, 1960; Ankara, Istanbul, Damasc, 1961; Dresda, 1963). A participat la Bienala de la Veneția (1942, 1956). A fost unul din cei mai importanți peisagiști români. La început a fost influențat de Derain, dar ulterior a fost atras de impresionism. În lucrările sale și-a afirmat o sensibilitate deosebită pentru culoare, cu preferință pentru acordurile vii și armoniile strălucitoare (*Lunca Neajlovului, Comana, Femeie stând, Vedere spre dealul Budenilor, Autoportret, Peisaj din Mangalia, Peisaj din Balcic, Vechi cartier în București, Bărăția, Catedrala Notre Dame, Turnul Bărăției, Amatoarele de artă, Natură statică, Piața din Cassis, Peisaj la Cassis, Natură moartă cu rășnițe și fructe, Arlechin, Răsărit de soare ș.a.*). A fost laureat al Premiului de Stat (1955), apoi cu titlul de Maestru Emerit al Artei și cu cel de Artist al Poporului (1965).

Acesta a fost Lucian Grigorescu. Să urmărim desfășurarea polemicii cu George Oprescu prin articolul său din „Contemporanul” în cadrul discuțiilor privind problema tradiției în artă. Este foarte adevărat că, și de acestea ne vom convinge, prin vocabular și stil, încadrându-se perfect în perioada respectivă, este foarte diferit de al colegului său de Academie.

„Urmăresc cu un deosebit interes articolele din presa noastră care încearcă să contribuie la lămurirea problemelor de artă. Într-adevăr, nici un artist nu mai poate rămâne azi exclusiv în fața șevaletului, nu se poate rezuma la probleme formale, sterile, **despre rafinamentul unei pete de culoare**; el trebuie, într-un cuvânt, să ia parte la viața generală, ca și la viața artistică a țării. Orizontul

nostru se lărgeste pe zi ce treceși, atacând problemele de artă de pe poziții militante, creatorul trebuie să fie serios înarmat teoreticește pentru ca lucrările să reflecte realitatea, să găsească calea către inimile oamenilor.

De aceea m-a și interesat foarte mult începutul discuției din cadrul revistei „Contemporanul” asupra unei probleme atât de puțin studiate la noi, cum este aceea a tradiției artistice. Este timpul să scoatem la lumină adevăruri pe care școlile de belle-arte din trecut le ascundeau studenților. Tinerii artiști și arhitecți trebuie să afle că **adevărata artă românească, pentru care am o admirați nelimitată, este profund originală, conținând un specific național imprimat de popor, creatorul ei. Trebuie să învățăm, ca să putem respinge afirmațiile antipatriotice ale teoreticienilor protipendadei din trecut (și care mai dăinuiesc în oarecare măsură), despre felul cum s-a născut arta noastră prin încrucișarea diferitelor influențe străine sau despre felul cum a fost importată din apus.**

Prea puține materiale se publică în legătură cu această problemă și prea puțini teoreticieni se ocupă în mod serios de ea. Articolul acad. G.Opreșcu, intitulat „Elemente progresiste ale artei noastre plastice din prima jumătate a secolului XIX”(„Contemporanul”nr. 17/1953), punea din multe puncte de vedere probleme juste și interesante. Dar între acel articol și cele scrise tot de domnia sa în revista **Institutului de Istoria Artelor al Academiei R.P.R „Noi și bogate perspective pentru arhitectura noastră”este o diferență. Aici lucrurile apar altfel.**

Nu sunt teoretician și nici arhitect , dar am reușit să cunosc unele momente ale artei noastre și ale artei universale; pot deci să-mi spun părerea în problema aceasta. Am apreciat recenzia semnată de profesorul Paul Constantin în nr. 49/1954 al „Contemporanului” pentru că domnia sa încearcă să lămurească unele premize ale problemelor ce m-au interesat și pe mine, chiar dacă „**expune teorii care de mult sunt bunuri câștigate în domeniul istoriei artelor și care ... după cum spune tov. Acad. G.Opreșcu în ultimul său articol (nr. 1/1955 „Contemporanul”), ar fi fost „... enunțate” de domnia sa, dar pe care noi le cunoaștem de la dascălii marxism-leninismului. Trebuie să ne ferim de confuzii, dar le creăm fatal, propunând preluarea în arhitectura de azi a „modelelor sigure, încercate de nenumărați meșteri și potrivite gustului nostru...”, sau alte afirmații similare.**

Nu cred necesar să scot în relief o serie de citate referitoare la această chestiune, dar cine a citit cu atenție articolele din „Contemporanul” se poate lămuri. Ceea ce trebuie subliniat este faptul că principala lipsă a articolului din revista Institutului de Istoria Artelor, la acest punct, constă în aceea că se discută prea mult despre formă și prea puțin despre conținut. O formă artistică concepută de un maestru al unei alte vremi cu o mentalitate proprie, nu se poate „adapta” sau „modifica” azi, astăzi „caea să devină din nou ceva organic, sănătos...” Cu toată admirația mea pentru arta unui meșter moldovean din veacul al XVI-lea, sau chiar pentru arta lui Theodor Aman, artistul de astăzi nu poate picta ca ei fără să se izoleze de gândirea vremii sale, fără să devină anacronic.

În aceeași ordine de idei, nu sunt de acord cu unele afirmații ale . Acad. Oprescu care caută, în oarecare măsură, să dovedească aportul meșterilor populari în arta noastră veche, dar îi prezintă ca pe niște „ucenici” care „fură secretul” meșterilor străini adăugând „ceva românesc” în felul cum întrebuințează materialele, de exemplu.

Afară de aceasta, afirmația acad. G. Oprescu că articolul său „nu îndreptățește pe nimeni să creadă... că ar nega existența și importanța factorului popular în dezvoltarea artei”, este greu de înțeles altfel, **când în articolul din revista Institutului se afirmă limpede că arta populară „din pricina lipsei de atenție și desconsiderării în care a fost ținută în trecut de clasa conducătoare, a dependenței în care artiștii se găseau față de gusturile și ideile aceleași clase, a rămas fără efect asupra fenomenului artistic cult” adăugând mai departe că ea a pătruns cel mult, ... sub forma unei mode amintind de un costum de carnaval...”**

Ori, de la meșteri ca aceia care în veacul al XVI-lea au creat superbe fresce ale unor monumente ca Voronețul, Humorul, sau Vatra Moldoviței, până la Nicolae Grigorescu, de la meșterii care au realizat curtea lui Ștefan de la Suceava până la Ion Mincu, de la autorul anonim al baladei „meșterul Manole” până la Mihai Eminescu, sau de la ciobanul ce doinea din fluier până la Ciprian Porumbescu, toți sunt datori, în primul rând creației populare. Ea a avut efect asupra „fenomenului artistic cult”, ea este puterea re a făurit arta noastră și toate concepțiile poporului ne întăresc și azi creația noastră, Aci nu poate fi vorba de vreo modă ci de una din cele mai prețioase calități ale artei: caracterul ei popular.

Dacă unii dintre noi, artiști, care am fost ani de zile îndepărtați de realitate, de către influențele ideologiei burgheze,

regăsim azi realismul, reușim să înțelegem viața adevărată și să o exprimăm în pictură, este datorită concepțiilor noi, populare. Năzuințele și idealurile poporului sunt stimulentele noastre principale.

Apoi, cu privire la problema originalității arhitecturii românești, trebuie să spun că nu am remarcat în înșiruirea cronologică a arhitecturii noastre culte, în articolul din revista Institutului, decât că se urmărește, **voit sau nu, cu deosebire, dovedirea influențelor străine.** Cu atât mai mult sunt surprinzătoare afirmațiile Acad. Oprescu din ultimul articol, unde declară și mai limpede că „... în arhitectură prea puține sunt formele constructive pe care le poate aduce un popor, ca un bun exclusiv” și că „... nu acestea sunt cele mai importante. Esențial este conținutul de sentimente și specific fiecărui popor...”

Este adevărat că de la conținut porește creația, dar el nu se poate exprima decât pînă în forme. Din două, una: sau forma în arhitectură nu exprimă vreun conținut, sau conținutul se exprimă prin abstracțiuni? Cred că se pot face foarte bine deosebiri, prin formele specifice naționale, o casă de munte din Vosgi, de o casă de Muscel, și de o izbă rusească; sau Notre Dame din Paris, de biserica episcoală din curtea de Argeș și de biserica Vasili Blajeni din Moscova.

În sfârșit, în problema funcționarismului, fraza ce spune că „...orice ornament trebuie în același timp să aibă un rol util, o funcție în construcția pe care o împodobește”, îmi amintește afirmațiile arh. francez Le Corbousier, șeful școlii celor care au decretat „casă=mașină de locuit”, sau de cei care au subordonat arta metalului și tehnicicii încercând să exprime „stilul fierului”, „stilul betonului armat” ș.a.m.d. Dar cu astfel de concepții s-a ajuns la acea arhitectură dezumanizată, înghețată, lipsită de artă plastică, bună pentru a educa generații de troglodiți și pe care de astfel chiar tov. Acad. G. Oprescu o combate în fond. Ce s-ar întâmpla dacă pictorii, sau sculptorii ar condiționa creația în funcție de material sau tehnica respectivă? Am avea un atunci un stil” al uleiului, altul al gnașei „”, „al marmorei”, „bronzului” ș.a.m.d.

Am reprodus integral acest articol semnat de Lucian Grigorescu pentru a ne da seama cum se poate prostitua verbal, social și politic un mare pictor și în același timp un membru al Academiei Române. Și de fapt nu este singurul, pentru a trăi bine majoritatea „nemuritorilor” au făcut la fel.

*

La 2 februarie 1955 , academicianul George Oprescu trimite o scrisoare lui Mihail Sadoveanu care era președintele Secției de Limbă, Literatură și Arte a Academiei Române, copia scrisorii aparținându-ne. Câteva cuvinte doar despre Mihail Sadoveanu la Academia Română.

Mihail Sadoveanu (5 noiembrie 1880, Pașcani, jud Iași – 19 octombrie 1961, București). Membru corespondent (26 mai 1916), membru titular (1 iunie 1921) și membru titular activ (12 august 1948) al Academiei Române; președinte al Secțiunii Literare a Academiei Române (1935-1938) și al Secției de Limbă, Literatură și Arte a Academiei Române (1948-1961). Discurs de recepție: Poezia populară (9 iunie 1923).

În rândurile care urmează publicăm această scrisoare, copia ne aparține.

„Maestre Sadoveanu,

Colegul nostru Lucian Grigorescu, sub pretextul discutării Problemei tradiției naționale în artă, publică în numărul de la 28 ianuarie al Contemporanului un articol violent, tendențios și după cum mi se pare, de rea credință, în contra mea. După ce lasă să se înțeleagă un „teoretician al protipendadei din trecut” autor al unor „afirmații antipatriotice”, fără însă să mă numească direct, continuă numindu-mă că eu aș desconsidera arta veche românească, pe care o prezintca pe un fel de amalgam de influențe străine, fără participarea poporului român, că sunt pentru o arhitectură funcțională, etc., pentru care lucru d-sa având „o admirație nelimitată pentru adevărata artă românească”, se simte obligat să mă combată și să lămurească lumea.

Articolul meu la care face aluzie și din care citează fraze trunchiate, aranjate cum îi convine, este în realitate o comunicare la secția noastră. Această comunicare a fost ascultată cu atenție și lăudată, luându-se chiar dispoziția ca ea să fie trimisă la cercuri interesate. Tovarășul Grigorescu ar fi putut face obiecții dacă le-ar fi considerat utile. N-a făcut-o atunci. Ar fi putut provoca ulterior o discuție în secție, căci articolul meu a apărut în revista Institutului nostru cu 6 luni în urmă. Tot n-a făcut-o. Și, uitând că Academia nu e o braserie artistico-literară, în care clienții discutând teorii se înjură azi, pentru ca să se îmbrâțișeze mâine, scrie la jurnale și-și insultă colegii. De aci se vede că domnia sa nu prea înțelege rostul unei academii, în care din întâmplare se găsește, cea mai înaltă instituție culturală a unei țări.

Am ridicat acest caz în fața Președintelui nostru (Traian Săvulescu, 12 aug. 1948 – 23 dec. 1959, n.n), care a citit articolul și a rămas și domnia sa convins că e vorba de un atac personal și nedrept, care trebuie lămurit. M-a însărcinat să te rog ca la prima noastră ședință, sau când vei crede nimerit, să fie pusă la ordinea zilei discuția problemei tradiției naționale în artă cu care ocazie tov. Grigorescu sau cine ar avea ceva de spus, ca și mine, să-și prezinte punctul de vedere. Tov. Președinte mai dorește să asiste personal la acea ședință.

Te rog să primești, maestre Sadoveanu expresia sentimentelor mele devotate.”

*

Cum se rezolvă această polemică? În neegalabilul stil românesc! La ședința Secției de Literatură și Arte cei doi academicieni sunt rugați să îngroape, spunem noi, securea războiului și să se așeze să fumeze pipa păcii. Academia trebuie să meargă înainte.

STADIUL ACTUAL ȘI TENDINȚE ÎN EVOLUȚIA GOSPODĂRIEI TRADIȚIONALE DIN ZONA BRAN.

THE ACTUAL STAGE AND TENDENCIES IN THE TRADITIONAL HOUSEHOLD EVOLUTION FROM THE BRAN AREA

Sorina Ioana Torcea
Universitatea Transilvania din Brașov

Fiind cel mai important monument de arhitectură populară din zona Bran, am ales gospodăria lui Ilarie Gonțea pentru a aplica cele două obiective: conservarea „în situ” a acesteia și punerea ei în valoare prin organizarea unui model de gospodărie agroturistică adaptată specificului local-zonal.

Am considerat oportună valorificarea gospodăriei tradiționale construind în imediata apropiere a unei gospodării agroturistice care să respecte stilul arhitectural al gospodăriei cu ocol întărit, dar cu dispunerea interioarelor potrivit nevoilor de cazare și masă; organizarea terenului existent, circa 4 hectare pentru practicarea ocupațiilor tradiționale: creșterea oilor, a vitelor, livadă cu pomi fructiferi, grădină de zarzavat.

Being the most important traditional architecture monument from the Bran area, I chose the household of Ilarie Gontea in order to apply the two objectives: the "in situ" conservation of it and the prominence of it by organising an agritourism household model that is adapted to the local-specific.

I considered that it would be opportune to turn to advantage the traditional household by building nearby an agritourism household that respects the architectural style of the hardened twist household but with the indoor arrangement suitable for the accommodation and food requirements; the existent land organisation, about four hectares for the deployment of the traditional

activities: breeding sheep and cows, taking care of meadows and kitchen gardens.

Cuvinte cheie: gospodărie tradițională, gospodărie agroturistică, tradițional, bucătărie tradițională, patrimoniu cultural, plante de leac

Keywords : traditional household, household agritourism, traditional, traditional cuisine, cultural heritage, herbal medicines

Cu privire la gospodăria tradițională brăneană sunt publicate o serie de studii dintre care amintim volumele „*Zona etnografică Bran*”, autori Georgeta Stoica, Olivia Moraru și „*Așezările brănene: satul, gospodăria, locuința*”, autor Ioan Praoveanu.

Evoluția gospodăriei brănene în ultimii ani, pe fondul dezvoltării turismului în această zonă m-a determinat să aleg ca obiect al cercetării „Stadiul actual și tendințe în evoluția gospodăriei din zona Bran”, și totodată să vin cu un proiect de gospodărie agroturistică care a făcut obiectul cercetării în timpul studiilor la Facultatea de Alimentație și Turism din Brașov, pe care am absolvit-o în acest an. Problematika gospodăriei este strâns legată de aceea a întregului patrimoniu cultural material și imaterial din zonă.

Cercetarea acestuia ne-a relevat următoarele aspecte:

- evoluția satului de tip risipit spre satul adunat, în stânsă legătură cu evoluția demografică și cu dezvoltarea industrială a zonelor adiacente;
- o structură a gospodăriei tradiționale adaptată ocupațiilor caracterizate printr-un echilibru între creșterea animalelor, agricultură și lucru la pădure;
- restructurarea gospodăriei în ultimele decenii, în raport cu „moda” în construcții; adoptarea de noi materiale de construcție și renunțarea la formele arhitecturii tradiționale;
- locuința tradițională a fost părăsită și s-a adoptat un nou tip de locuință adaptat unui grad de confort mai ridicat, dar care nu satisface pretențiile turistului venit să cunoască specificul local;
- organizarea tradițională a interiorului locuinței este abandonată, mobilierul de fabrică, textilele și obiectele de uz gospodăresc industriale iau locul obiectelor lucrate de meșteri locali; chiar și instrumentarul din lemn legat de creșterea vitelor este înlocuit cu găleți și bidoane din aluminiu sau vase din material plastic, iar

piesele de îmbrăcăminte din postav și dimie de casă sunt înlocuite cu salopete de fabrică;

- a fost abandonat meșteșugul prelucrării lemnului datorită tehnicilor moderne de exploatare a pădurii și destinației lemnului, dirijat mai ales spre export;

- stabilimentele de industrie populară, legate de prelucrarea lemnului și a lânii, principalele materii prime, au fost părăsite, cu câteva excepții: complexul de industrii țărănești (piuă, darac, teasc) din Moeciu de Jos, mașinile de lână ale lui Gigi Stoian, mașinile de lână ale Mariei Giurgiu;

- folclorul muzical și coregrafic, comun zonelor Bran și Muscel se mai păstrează datorită efortului unor cadre didactice de la școlile din zonă și a interesului unor părinți de a-l transmite copiilor.

- credințele și obiceiurile de peste an se mai păstrează, mai ales în aspectul lor spectacular și mai puțin în semnificațiile lor etnologice, dar pot fi reconstituite în forma lor originală cu unele elemente noi privind mai ales recuzita.

Mai întâi prezentăm punctul de vedere al specialiștilor privind perspectiva culturii tradiționale venită în contact elementele moderne, cu caracter universal, specifice globalizării.

Acest proces de trecere treptată de la tradițional la modern, de la o cultură tradițională care exprimă un anume specific etnic și local – zonal, la una în care pătrund elemente culturale cu caracter de universalitate are două componente:

- **tradiția**, care răspunde necesităților socio – culturale ale comunității rurale într-o anumită epocă, constituind mijlocul de comunicare informațională între generații;

- **inovația**, elementul nou „grefat pe substanța tradiției, care va deveni tradiție în momentul integrării sale în epoca și civilizația respectivă”¹.

Numai un echilibru în raportul tradiție – inovație poate asigura integrarea tradiției în realitățile lumii contemporane, cuprinsă de globalizare. Acest echilibru a fost tulburat în ultimele decenii în contactul tradiției cu elementele componente ale culturii moderne, al trecerii treptate de la tradițional la modern, „de la rural la urban”².

¹ Traian Vedinaș, *Introducere în sociologia rurală*, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 119

² *Idem*, p. 150

Cu privire la cauzele aceluiași proces, autorii volumului „Arta populară”, Paul Petrescu și Elena Secoșan susțin că „progresul tehnic al zilelor noastre duce la dispariția acelor manifestări de artă populară care-și pierd suportul de a exista, care nu-și găsesc locul potrivit într-o societate în care organizarea economică și viața socială sunt din temelii altele”³.

Cunoscând valorile culturale ale zonei în domeniul arhitecturii și structurii ocupaționale și sesizând predispoziția turistului spre căutarea a ceea ce este specific locului, nu poți să nu constăți că trebuie preservat tot ceea ce este tradiție perenă și se poate armoniza funcțional cu elementele de modernitate, conturând ceea ce este definit ca *stil de viață*⁴.

Privind conservarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural, cercetarea etno – muzeologică a identificat două modalități:

- a. prin transferul din teren în muzeele în aer liber și în cele pavilionare;
- b. „în situ”.

În proiectul nostru ne vom opri asupra celei de-a doua modalități care poate face parte din ceea ce specialiștii de la Muzeul Satului Brănean îl numesc *sectorul de situri etno – muzeologice*, ca secție muzeală organizată pe principiul conservării pe loc a patrimoniului cultural și a valorificării acestuia prin integrarea în viața socială și economică a zonei.

Potrivit proiectului „Cercetarea, conservarea și valorificarea patrimoniului cultural și ecologic din zona Bran”, elaborat de Muzeul Satului Brănean, elementele constitutive ale acestui sector muzeal sunt:

- a. cele mai reprezentative monumente de arhitectură populară, construcții comunitare, monumente comemorative, instalații de tehnică populară și ateliere meșteșugărești;

- b. situri ecologice de importanță majoră în menținerea echilibrului ecologic al zonei (rezervații floristice, pădure naturală care trebuie ferită de modificări antropice)⁵.

³ Paul Petrescu, Elena Secoșan, *Arta populară*, București, 1966, p. 8

⁴ Ioan Praoveanu, *Valori ale patrimoniului etnografic. Modalități de valorificare în plan cultural – artistic*, Centrul Județean de Conservare și Valorificare a Tradiției și Creației Populare Brașov și Muzeul de Etnografie, Brașov, 2002, p. 115

⁵ Proiectul sus menționat se află în arhiva Muzeului Bran

Întrucât și specialiștii din domeniul patrimoniului cultural-etnografic⁶ consideră gospodăria lui Ilarie Gonțea ca fiind cel mai important monument de arhitectură populară din zona Bran, am ales să aplicăm cele două obiective enunțate mai sus prin conservarea „în situ” a acesteia și punerea ei în valoare prin organizarea unui model de gospodărie agro-turistică adaptată specificului local-zonal.

Gospodăria care face obiectul demersului nostru se află în satul Moeciu de Jos, nr. 485 și este situată în agestrul pârauului Valea Livezii.

Gospodăria aparține tipului de gospodărie cu ocol, cunoscută în zona Bran sub denumirea de casă cu curte închisă. Datează de la jumătatea secolului al XIX – lea și a aparținut lui Ilarie Gonțea un „*econom de vite*” care a practicat transhumanța pastorală (fig. 1).

În prezent nu mai este locuită dar se află într-o stare de conservare bună, păstrează organizarea tradițională a interiorului și o parte din instrumentarul pastoral. Aflată într-un loc ușor accesibil, înscrisă într-un peisaj mirific cu alternanța poiană – pădure, având o suprafață de circa cinci hectare teren, gospodăria poate fi valorificată potrivit conceptului „museum vivum” în plan turistic.

Astfel gospodăria poate fi reconstituită, prin tehnici muzeale, la faza în care mai îndeplinea funcția de gospodărie pastorală fig. 1 Gospodăria „economului de vite” Satul Moeciu de Jos și poate fi vizitată, sugerând turistului modul de viață al unei familii de brăneni care a practicat ocupațiile specifice zonei și a dezvoltat păstoritul până la cea mai evoluată formă care a fost transhumanța pastorală.

Gospodăria deține în jurul ei un teren agricol de cinci hectare care este structurat în teren arabil, folosit în special pentru cultura plantelor leguminoase, fâneață, livadă cu pomi fructiferi și o pădure de conifere și foioase, cu poieni largi în care flora spontană, bogată în plante alimentare și de leac este foarte bogată. Pădurea are o suprafață de peste patru hectare, este amplasată pe o coastă cu orientare nord-vestică, ce oferă privitorului o vedere panoramică a culoarului depresionar, mărgit de masivul Piatra Craiului.

⁶ Ioan Praoveanu, Gheorghe Dunuță, *Monumente de arhitectură și tehnică tradițională din satele brănene*, Editura C2 Design, Brașov, 2003, p. 76 – 77

Lângă gospodărie – ea însăși situată pe o terasă a pârâului Valea Livezii – terenul este propice construirii unei pensiuni agro-turistice, în spatele căreia, la o distanță corespunzătoare normelor sanitar-veterinare pot fi amplasate construcțiile economice și anume grajdurile pentru vite, adăposturile pentru furaje și pentru uneltele agricole.

În spatele construcțiilor (gospodăria veche, pensiunea agroturistică) terenul poate fi divizat în teren pentru fânează, teren pentru pășunat pentru două vaci și un număr de 10-15 miei, livadă cu pomi fructiferi și o grădină de zarzavat.

Terenul din fața gospodăriei, așa cum reiese și din planul anexat, poate fi amenajat ca **bătătură** pentru hora satului, la care va fi promovat folclorul muzical și coregrafic specific zonei Bran și zonelor adiacente, și un teren destinat pentru jocuri tradiționale ale copiilor – șotron, țurcă, goagăle etc.

Alimentele necesare asigurării unei alimentații tradiționale a turiștilor, pot fi asigurate atât din propria gospodărie, dar și de la gospodăriile vecine, care practică toate tipurile de ocupații tradiționale.

Proiectul nostru se justifică și pentru faptul că acest obiectiv turistic este situat la intrarea pe Valea Livezii, una dintre cele mai frumoase din zona Bran, cu păduri bogate în flora spontană dar și cutreierată de trasee turistice ce duc spre Masivul Bucegi.

Gospodăria agroturistică poate fi înscrisă într-un circuit turistic care să cuprindă Castelul Bran, aflat la 4 km. distanță, Peștera Liliacilor din Moeciu de Jos și multe alte situri etno-ecologice din zona Bran și din zonele adiacente.

Astfel reamenajată gospodăria lui Ilarie Gonțea din Moeciu de Jos, va fi înscrisă ca obiectiv muzeal aparținând sectorului *situri etno – ecologice*, aparținând Muzeului Satului Brănean și va intra în circuitul turistic ca model de gospodărie agroturistică – muzeu: va fi reconstituită funcțional bucătăria tradițională care va oferi turistului mâncăruri specifice bucătăriei locale, potrivit ciclului calendaristic (post – dulce), copturi ceremoniale prilejuite de sărbătorile de peste an.

Pentru cazarea turiștilor interioarele pot fi amenajate cu mobilier și textile, copii ale celor din locuința muzeu, realizate într-un atelier amplasat în incinta gospodăriei. Se va lucra exclusiv în tehnici tradiționale și se vor produce țesături pentru îmbrăcăminte și textile de interior, la războiul de țesut. Cântecul și dansul popular, șezători,

ceremonialul de nuntă și obiceiuri din ciclul sărbătorilor de peste an, prezentate aici și înscrise într-un calendar cultural – turistic, vor introduce pe turist în atmosfera satului brănean de altădată.

Obiective generale

- cunoașterea, repertorierea și punerea în valoare a potențialului cultural și ocupațional specific zonei Bran în scopul dezvoltării durabile a satelor brănene;
- evaluarea resurselor naturale, a potențialului de alimente și plante de leac;
- punerea în valoare a alimentelor provenite din practicarea ocupațiilor tradiționale principale și secundare (culesul din natură) și a plantelor de leac pentru promovarea agroturismului local;
- protejarea, revigorarea și punerea în valoare a ocupațiilor, obiceiurilor și sărbătorilor îndătinat, relevante pentru specificul cultural local, ceea ce va contribui la dezvoltarea turismului rural;
- cunoașterea și punerea în valoare a jocurilor de altădată ale copiilor;
- promovarea valorilor morale, care constituiau norme de conduită ale membrilor obștei sătești prin întocmirea unui **cod de conduită**;
- conturarea unui model de gospodărie cu activitate agro-turistică, care să îmbine tradiționalul cu modernul;
- stimularea și a altor ramuri economice din mediul rural, așa cum ar fi meșteșugurile legate de prelucrarea resurselor locale – lână, piei, lemn;
- folosirea eficientă a resurselor locale, a protejării acestora și a mediului înconjurător;
- antrenarea factorilor locali de decizie și a resurselor umane locale.

Obiective specifice

a. organizarea ca muzeu a gospodăriei tradiționale, prin reconstituirea interioarelor, dotate cu piese de mobilier tradițional, textile de interior, obiecte din domeniul ocupațiilor principale, secundare și casnice;

b. construirea pe terenul aparținător a unei pensiuni agro-turistice structurată pe două componente;

b.1. componenta tradițională

- activități economice tradiționale - creșterea animalelor, pomicultura, agricultura, culesul din natură a plantelor alimentare și de leac din flora spontană - urzici, lobodă, ștevie, bureți, fructe de pădure etc;

- bucătărie tradițională;
- spațiu pentru activități culturale tradiționale, șezători, hore pentru punerea în valoare a folclorului muzical și coregrafic autentic;

- spațiu pentru activități sportive tradiționale;

- pentru copii-șotron, goagăle, țurca etc;

- pentru adulți-oină, popice;

b.2. componenta modernă

- pensiunea cu dotările ei potrivit exigențelor de confort și a normelor care reglementează avizarea și funcționarea unei pensiuni agro-turistice.

Descrierea funcțiilor gospodăriei agroturistice

Gospodăria agroturistică este locul special amenajat dotat cu diverse construcții și instalații în care se concentrează oamenii, bunuri materiale și echipamente în scopul protecției și desfășurării vieții și practicării diverselor activități productive⁷.

Gospodăria agroturistică constituie o particularitate a gospodăriei sătești, în sensul că trebuie să răspundă la unele cerințe ale activității de agroturism, să fie capabilă să primească turiști, să asigure atât condiții optime de cazare, cât și condiții de asigurare a hranei, cu produse naturale, la alegere pentru turiști, oferind totodată și o serie de servicii ca: locuri de joacă pentru copii, spații de recreere și odihnă, călăuză turistică.

⁷ Puiu Nistoreanu, Marinela Ghereș, *Turism rural*, Editura C.H. Beck, București, 2010, p. 120

Se va urmări amenajarea unor spații comune de zi, având funcțiuni polivalente, numărul locurilor de cazare va fi corelat cu numărul locurilor la masă, se va asigura dotarea locuinței cu mijloace audio-vizuale, telefon, presă.

Fiecare cameră va fi dotată cu mobilier și lenjeria necesară, asigurându-se confortul interior, corelat cu specificul zonei și al obiceiurilor tradiționale.

În realizarea unui grad de confort sporit se va avea în vedere și orientarea spațiilor de cazare oferite turiștilor în raport cu mediul înconjurător, locuința va fi situată departe de anexele gospodărești generatoare de mirosuri sau zgomote. Accesul spre camerele de cazare nu se va face prin camerele destinate altor turiști sau prin spațiile private ale gospodăriei. Prezența grupurilor sanitare va fi obligatorie.

Amenajarea interioară va fi caracterizată prin simplitate și bun gust, va predomina autenticul, dar nu se va evita folosirea elementelor de modernitate în ceea ce privește dotarea bucătăriei, băii.

Echipamentele de muncă, utilajele, anexele din gospodărie pot deveni și ele resurse ce pot fi utilizate în mod direct în activitatea agroturistică prin faptul că unii turiști doresc să se implice în viața cotidiană a satului, doresc și le face plăcere să participe la realizarea unor activități specifice zonei, cum ar fi:

- Cositul și strânsul fânului;
- Culesul fructelor de pădure;
- Prelucrarea cărnii și a laptelui;
- Activități artizanale: cusut, cioplit piatră și lemn, împletitul lânii;
- Hrănirea și îngrijirea animalelor din gospodărie.

Toate acestea vor avea un caracter inedit pentru citadin, dar și un caracter educativ în special pentru copii.

Un element foarte atrăgător pentru turiști îl va constitui amenajările din exteriorul gospodăriei: pajiștea, pomii fructiferi, grădina cu flori.

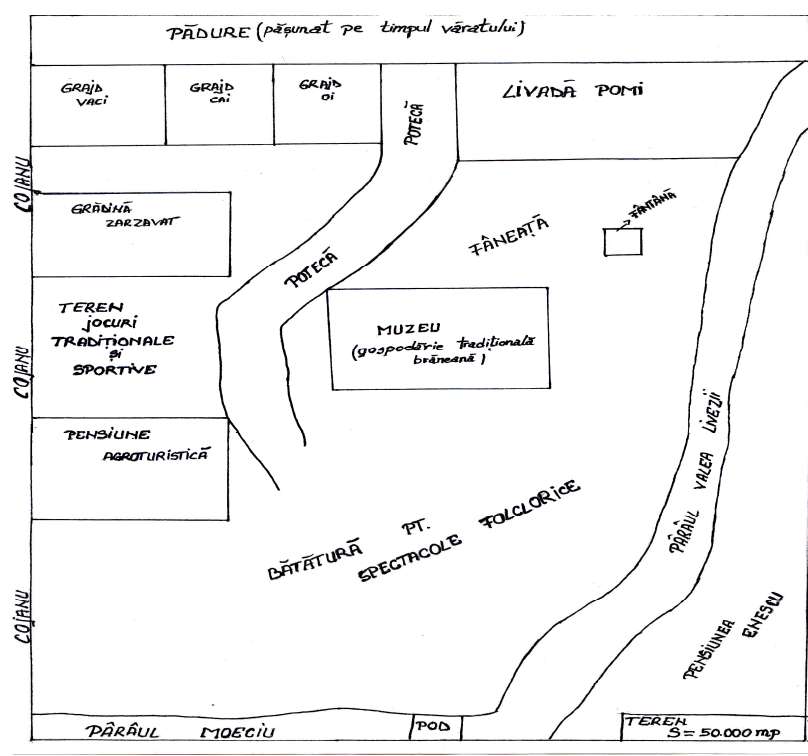
Capacitatea de cazare a pensiunii este de 6 camere. Camerele vor avea grup sanitar propriu. Turiștilor li se oferă masa preparată din produse naturale, preponderent din gospodăria proprie sau de la producători autorizați. Gazdele se ocupă direct de primirea turiștilor și de programul acestora pe tot parcursul sejurului la pensiune. Spațiul unde va fi amplasată pensiunea este un loc ferit de surse de poluare și de orice alte elemente care ar pune în pericol sănătatea sau viața turiștilor.

În gospodărie se vor desfășura activități turistice cel puțin 100 de zile pe an: în perioada de vară – lunile iunie, iulie și august - iarna – cu ocazia sărbătorilor de Crăciun și Anul Nou – și primăvara cu prilejul sărbătorilor Pascale.

Pensiunea va avea 3 niveluri (demisol, parter, etaj) și va fi de 3 margarete. Orientarea încăperilor a fost făcută în așa fel încât să asigure o bună însorire a spațiilor de cazare, iar deschiderile sunt prevăzute să aibă o perspectivă favorabilă asupra peisajului înconjurător. Funcțiunea principală va fi de cazare.

Bucătăria va fi dotată cu: sobă cu plite, blidar pentru vase și ustensile de bucătărie, echipamente pentru păstrarea prin frig a alimentelor, chiuvetă, cuptor de pâine, mese de lucru. În bucătărie va exista un mic spațiu pentru depozitarea mâncării la rece, numit cămară.

Construcția va fi făcută din cărămidă, va fi tencuită și va fi vopsită cu vopsea lavabilă. În partea de jos, respectiv demisolul va fi placat, în exterior, cu piatră de râu.

Plan de situație al gospodăriei agroturistice proiectate

Aceeași piatră de râu va fi folosită și pentru confecționarea părții de jos a gardului. Fiecare cameră va avea o terasă proprie, construită din lemn.

Membrii familiei se vor ocupa de administrarea pensiunii: vor prepara produsele tradiționale, de asemenea vor și servi, vor avea în vedere curățenia camerelor, precum și întreținerea spațiilor destinate relaxării. Vor avea grijă ca turiștii să se simtă bine. Un membru a familiei va fi absolvent al cursului de administrator de pensiune.

În concluzie, considerăm că modelul de recuperare, conservare și punere în valoare a culturii populare tradiționale îl constituie gospodăria agroturistică, pentru că aceasta oferă cea mai bună soluție de armonizare și conviețuire a tradiționalului cu modernul, creează acel model cultural în care toate elementele de identitate culturală sunt adaptate la standardele de viață actuale. Acest nou model cultural presupune, mai întâi de toate, protejarea mediului natural și refacerea echilibrului ecologic, actualmente aflat în pericol.

Bibliografie selectivă

1. Nistoreanu Puiu, Ghereș Marinela, *Turism rural*, Editura C.H. Beck, București, 2010;
2. Petrescu Paul, Secoșan Elena, *Arta populară*, București, 1966;
3. Praoveanu Ioan, *Valori ale patrimoniului etnografic. Modalități de valorificare în plan cultural – artistic*, Centrul Județean de Conservare și Valorificare a Tradiției și Creației Populare Brașov și Muzeul de Etnografie, Brașov, 2002;
4. Praoveanu Ioan, Dinuță Gheorghe, *Monumente de arhitectură și tehnică tradițională din satele brănele*, Editura C2 Design, Brașov, 2003;
5. Vedinaș Traian, *Introducere în sociologia rurală*, Editura Polirom, Iași, 2001;

STADIUL ACTUAL ȘI TENDINȚE ÎN TEHNICILE DE PRELUCRARE A FIBRELOR TEXTILE ÎN SATELE BRĂNENE.

*The current state and trends in the techniques of processing of
textile fibers in the villages of Bran*

Magdalena Bumbăcariu
Universitatea Transilvania din Brașov

În lucrare am prezentat tehnicile tradiționale de prelucrare a fibrelor textile, ocupația casnică de bază care s-a efectuat din cele mai vechi timpuri, folosindu-se diferite unelte tradiționale, în urma căreia se obțineau textile pentru interiorul locuinței, textile pentru uz gospodăresc dar și textile pentru îmbrăcăminte.

Însă, odată cu trecerea timpului, generația tânără a început încet, încet să renunțe la tradiție, adoptând stilul modern. De aceea prin intermediul acestui proiect ne propunem conservarea dar și punerea în valoare a tehnicilor de prelucrare a fibrelor textile animale și vegetale, prin construirea unui atelier de industrie casnică textilă.

Acest proiect este structurat potrivit modalităților de proiectare a dezvoltării locale, zonale, regionale având ca temă „dezvoltarea durabilă care să asigure securitatea economică, alimentară, sanitară și culturală a locuitorilor satului.

In this paper we presented the traditional processing techniques of textile fibers, occupation housewife of the which was made in ancient times, using various tools, from which already obtained textiles for interior housing, textiles for household use but for clothes and textiles.

But with the passage of time, the young generation has started slowly, slowly to quit the traditional and adopting the modern style of that through this project we propose conservation but also putting in value to the techniques of processing of animal and vegetable textile fibers by building a textile home appliances industry workshop.

This project is structured according to the ways of designing local area development, with the theme „regional sustainable development to ensure economic security, food, sanitary and housing cultural village.

Cuvinte cheie: conservare, tradiții, promovare, valorificare.

Keywords: conservation, valorization, promotion, traditions.

Vechimea prelucrării fibrelor textile, ca ocupație casnică este atestată de numeroase descoperiri arheologice¹. Cercetarea etnografică a identificat la rândul ei și cele mai importante fibre textile animale și vegetale, întrebuințate la țesutul pieselor de îmbrăcăminte și a textilelor pentru împodobirea interiorului locuințelor. Acestea au fost: cânepa, inul, bumbacul, borangicul și lâna.

Cu privire la tehnicile de prelucrare a acestor fibre textile cercetătorii din domeniul etnologiei au identificat următoarele categorii:

1. Tehnicile de prelucrare premergătoare țesutului: *scărmănatul, torsul, rășchiatul și depănatul* (pentru fibrele de origine animală) , *topitul, scosul seminței, frântul, bătutul* (melițatul), *pieptănatul, torsul, fiertul și robăitul* (pentru fibrele de origine vegetală).

2. Tehnici de țesut

- „Țesutul simplu în două ițe, pânza bună”
- „Țesutul simplu în două ițe, pânza răită”
- „Țesutul simplu în patru ițe”

3. Tehnici de ornamentare

- *alesul*
- *țesutul cu vergica*
- *năvăditul*

Am adăugat și tehnicile industriale și moderne de prelucrare a fibrelor textile în special a lânii, introduse o dată cu apariția mașinilor de dărăcit și de tors lâna.

În comunicarea de față am considerat oportun să prezint *Stadiul actual și tendințe în tehnicile de prelucrare a fibrelor textile în satele brănene* dat fiind pericolul dispariției acestor componente ale culturii și civilizației tradiționale, ale identității și specificului cultural al satului românesc.

¹ Dintre descoperirile arheologice menționăm doar războiul de țesut.

Pentru a găsi modalități de valoare, considerăm ca fiind importantă prezentarea succintă a „contextului economic social și cultural care a condus la părăsirea tehnicilor tradiționale”.

Epoca industrială, prin aplicarea în economie a descoperirilor științifice și ca urmare a invențiilor tehnologice a produs schimbări fundamentale în planul vieții sociale și al culturii spirituale ale comunităților tradiționale făcând trecerea treptată de la tradițional la modern. Ultimele decenii ale veacului trecut situează comunitățile tradiționale între tradiție și modernitate, între o cultură tradițională moștenită și asumată și o cultură dobândită și asimilată, aceea a modernității, pe care o dau școala și „experiența existențialistă din afara mediului originar”². Renunțarea la tradiție are loc atunci când adoptarea unui obiect modern cu valoare utilitară înlocuiește obiectul aparținând culturii tradiționale. Sociologul Traian Vedinaș consideră că renunțarea la tradiție s-a petrecut datorită conflictului real dintre tradiție și modernitate, pentru că fiecare comunitate rurală, reprezentată mai ales de generația tânără, dorește adoptarea elementelor modernității, vrea să fie în pas cu moda.

Și satele brănene trăiesc aceeași dramă ca cea pe care o trăiesc cele mai multe sate din România. Atâta timp cât evoluția lor a fost influențată de economia pastoral-agricolă și forestieră în formele tradiționale, adaptate reliefului și resurselor naturale, satele brănene au păstrat aspectul unor așezări cu gospodării risipite pe culmi, pe versanții domoli și pe terasa superioară a văilor, având proprietatea în jurul gospodăriilor, cu terenul armonios distribuit în categorii de folosință, raportate la nevoile economice. La sfârșitul secolului al XX-lea și mai ales după 1990 intră în acțiune unii factori de factură economică, care contribuie în mod decisiv la disoluția modului de viață tradițional în toate formele. În ordinea intensității cu care au acționat acești factori sunt:

- exploatarea pădurii în scopuri industriale și în special pentru export
- turismul de grup care iese din sfera conceptului de agroturism
- moda
- factorul politico-administrativ

² Traian Vedinaș, *Introducere în sociologia rurală*, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 151.

Acestor factori am putea adăuga ușurința cu care comunitatea sătească a renunțat la valorile culturii moștenite și asumate a tradiției, păstrate și transmise din generație în generație cu credința că toate trebuiesc rânduite așa cum am pomenit din moși strămoși.

Ca urmare a acțiunii factorilor amintiți, ocupațiile tradiționale de bază, păstoritul de pendulare cu stâna la munte, agricultura redusă la nevoile gospodăriei și adaptată reliefului montan și submontan și lucrul la pădure cunosc o diminuare în economia satelor brănene.

Ocupațiile casnice și mai ales țesutul, altădată ocupația casnică de bază se mai practică doar pentru ocazii festive. Meșteșugurile tradiționale legate de prelucrarea lemnului și cojocăritul legat de prelucrarea pieilor au dispărut odată cu dispariția ultimilor meșteri. Identitatea culturală este în pericol de dispariție datorită factorilor amintiți. Ca urmare satul brănean trebuie să-și configureze un nou model cultural în care elementele de modernitate să fie asimilate, dar numai acelea care pot fi integrate într-un mod de viață a cărui temelie trebuie să rămână tradiția locală³. Acestui efort i se înscrie și demersul nostru, având ca obiectiv integrarea tehnicilor tradiționale de prelucrare a fibrelor textile tradiționale și a produselor, într-un proiect intitulat „Evoluția tehnicilor de prelucrare a fibrelor textile vegetale și animale”

Proiectul nostru urmărește conservarea tehnicilor tradiționale de prelucrare a fibrelor textile animale și vegetale și valorificarea acestor tehnici și a produselor prin organizarea unui atelier eficient și sub aspect economic. Am căutat să identificăm acele tehnici și produse care sunt viabile în noul context cultural, pot fi revigorate și să fie conservate cele care, datorită progresului tehnic: „pierd suportul, rațiunea de a exista, care nu-și găsesc locul potrivit într-o societate în care organizarea economică și viața socială sunt din temelii altele”⁴, - după cum remarcă istoricii de artă Paul Petrescu și Elena Secoșan. Pentru a distinge tendința acestor fenomene ale culturii tradiționale am pornit de la principiul potrivit căruia crearea unui obiect etnografic - unealtă, obiect de uz gospodăresc, textile, piese de port popular- are ca scop asigurarea a două funcții, o funcție utilitară și o funcție estetică. Dispărând funcția utilitară se păstrează funcția estetică, obiectul putând căpăta o valoare decorativă ceea ce conduce la păstrarea

³ Vezi pe larg la Ioan Praoveanu „Satele brănene la începutul sec. XXI” în „Caietele ASER” Nr. 3/2007, Oradea 2008.

⁴ Paul Petrescu, Elena Secoșan, *Arta populară*, București, 1966, p. 8.

obiectului ca formă, tehnică de lucru și tehnică de decorare, așa cum, de altfel, este perpetuat, produs și prezentat de către meșterii populari la diferite târguri ale creatorilor contemporani.

Într-o primă fază am considerat necesară cercetarea stării actuale a patrimoniului virtual material și uman (păstrătorii tradițiilor populare sunt tezaure umane vii) ca potențial necesar realizării proiectului. În urma cercetărilor efectuate, am constatat că în zona Bran mai există ateliere de prelucrare a lânii unele în stare de conservare bună dar care nu mai funcționează, altele în stare foarte bună de funcționare dar care sunt din ce în ce mai puțin solicitate datorită cererii scăzute de lână.

Unul dintre ateliere care nu mai funcționează deși este în stare de conservare bună se află în satul Predeluț. Mașinile sunt de origine austriacă și construite în anul 1912. Acestea au fost aduse în România în perioada interbelică de către Emil Stoian, primul proprietar al acestui atelier.

Mașinile de lână din acest atelier sunt droabănul, mașina de caier și torcătoarea. La început aceste instalații erau puse în funcțiune de către roata hidraulică aflată într-o încăpere mai mică din atelier, însă cu timpul acestor mașini li s-au atașat un motor care funcționa pe bază de curent electric.

În prezent aceste mașini se află în stare de conservare, însă intenția proprietarului împreună cu ajutorul comunității este ca aceste mașini să poată fi puse în funcțiune astfel încât să poată efectua în cele mai bune condiții operațiile de prelucrare a lânii.

În urma studiului efectuat în comuna Bran, am întâlnit și două gospodării care au în dotare ateliere de prelucrare a lânii, ateliere care sunt în stare bună de funcționare și care încă mai păstrează tradiția tehnicilor de prelucrare a fibrelor de lână. Una dintre gospodării se află în comuna Bran iar cealaltă în comuna Moeciu de Jos.

Atelierul din Bran se află în proprietatea doamnei Doina Reit, și este situat în imediata apropiere a castelului Bran la aproximativ 200m. Are în dotare darcul pentru scărmanat, mașina pentru caier, mașina pentru divizat și format rolele și mașina sefactor pentru tors, mașini de origine germană: „*C. Josephy's Erben Bielitz Oester Schlesien 1873*”

Aceste mașini au fost aduse în gospodărie de aproximativ 30 de ani de la București de către Ioan Reit, soțul actualei proprietare.

Atelierul are mai multe încăperi: prima încăpere este destinată depozitării materiei prime, lâna, precum și a produselor finite.

Din prima încăpere se intră într-o altă încăpere destinată adăpostirii daracului pentru lână. Acesta cuprinde mai multe carduri. Primul card este numit „lup” și realizează operația de scărmanare a lânii, al doilea card numit „cojoc” este destinat realizării caierului, iar al treilea card efectuează divizarea firelor.

Ordinea operațiilor de prelucrare a lânii se face astfel: lâna este băgată în „lup” unde se scărmană, iar de aici lâna scărmanată este trecută la „cojoc” și este pusă pe masa alcătuită din vergele rotative. Vergelele trimit lâna scărmanată în mașina de unde rezultă valul de caier. Acesta se pune pe ultima mașină, caierul iese pe tardă rezultând „florul” care este trimis la divizor. Divizorul separă firele pe niște valțuri fiind ajutate de niște curelușe.

Firele rezultate sunt trimise spre o ultimă operație și anume torsul. Mașina de tors se numește „sefactor” și se află într-o altă încăpere, cu intrare separată.

Firele de lână sunt înșirate pe bețe și sunt atașate pe valțuri care sunt puse în mișcare de către un motor electric prin intermediul unor sfori.

Sefactorul este pus pe niște roți care se miscă pe șine metalice. În momentul funcționării, mașina se mișcă în față și în spate pe șine. Când mașina merge în față, lâna de pe role se deșiră și se răsuțește în același timp, în momentul în care mașina se întoarce lâna răsucită se înșiră pe fuse, formându-se druga de lână.

Această operație necesită foarte multă atenție deoarece trebuie avut grijă ca firul de lână să nu se rupă și să se toarcă uniform. În momentul în care s-a rupt un fir, acesta se leagă imediat pentru a nu se întrerupe operația de tors.

După ce s-au format drugile, se oprește mașina, se strâng drugile de lână, apoi firele din role se leagă din nou pe fuse, moment în care mașina poate fi pusă din nou în funcțiune.

Aceasta este ultima operație prin care lâna trece fiind pregătită pentru confecționarea diferitelor piese de îmbrăcăminte dar și de uz casnic ⁵.

Gospodăria care deține acest atelier de prelucrare a fibrelor de lână are în dotare și o pensiune „Casa din Bran” care de asemenea reprezintă o atracție pentru turiștii străini, oferindu-le acestora produse din gospodăria proprie.

⁵ Informator Doina Reit, n. 15 iulie 1945, sat Șimon.

Un alt atelier care se află în stare foarte bună de funcționare, situat în Moeciu de Jos este cel al Mariei Clinciu. Aprovizionarea atelierului cu lână se face de la oamenii din satele brănene: Măgura, Peștera, Moeciul de Sus, Fundata, Șirnea, sate în care creșterea oilor reprezintă încă o ocupație importantă pentru oamenii care locuiesc aici.

Atelierul are în dotare daracul, mașina de caier, mașina la continuu și mașina de tors. Aceste mașini sunt de origine nemțească ⁶. Atât ordinea operațiilor de prelucrare a lânii cât și principiul de funcționare al mașinilor este același ca cel descris mai sus.

În prezent tradiția țesutului, cusutului, brodatului mai este încă menținută, dovadă fiind faptul că în urma cercetărilor efectuate am întâlnit femei care încă mai țes, brodează dar și croșetează atât piese de uz casnic cât și piese de îmbrăcăminte.

În timpul cercetării pe teren am întâlnit în Moeciu de Jos o țesătoare care confecționează fote pentru costumul popular specific zonei Bran și al cărei război de țesut este în stare de funcționare. Fotele se confecționează din scule de cotton, mătase, lână roșie și ginel. Tehnica de lucru pentru țeserea fotelor este următoarea: „sculele depănate sunt urzite pe urzitoare (urzeala se face din scule de cotton negru), sunt învelite pe război, năvădite (firele sunt băgate în ițe), iar din ițe firele sunt băgate în spată, se leagă la gură și sunt puse pe sul la război. Se leagă iepele, o parte componentă a războiului de țesut, acestea având rolul de „a mâna” ițele. După realizarea acestor operații se poate începe țesutul propriu-zis al fotei”⁷.

La început se țese o pulpană dreaptă, „vânătul”, compus din „minji” și care se face din urzit cu patru rânduri de roșu, apoi se trece la pulpana aleasă. Aceasta se face după un model ales cu mâna.

Decorul este realizat cu ginel și cu mătase, în ultimul timp fiind amestecate cu file de lameu, iar motivele specifice sunt cele florale: trandafiri, frunze, struguri cu frunze.

O altă țesătoare care încă mai practică acest meșteșug se află în satul Sohodol. Aceasta, spre deosebire de cea pe care am întâlnit-o în Moeciu de Jos, confecționează piese de uz gospodăresc cum ar fi cuverturi, pături, sărici dar și postav.

De asemenea și împletitul lânii reprezintă o îndeletnicire foarte importantă practică în special de femei. Astfel în timpul cercetărilor

⁶ Informator Maria Clinciu, n. 1930, sat Moeciu de Jos, torcătoare.

⁷ *Idem.*

efectuate am întâlnit-o pe Silvia Arișanu, o bună cunosătoare a tehnicilor de împletit care ne arată cum se împletește dar și ce produse se obțin în urma împletitului firelor de lână. Această tehnică a învățat-o lucrând ciorapi de lână în cinci ace la vârsta de 10 ani de la bunica, Babeș Maria. Apoi o dată cu înaintarea în vârstă, a început a confecționa și alte piese vestimentare cum ar fi flanele, veste, bluze, acestea necesitând „mai multă imaginație dar și mai multă migală”⁸.

După ce materia primă, lâna, a fost prelucrată în atelierele specializate din Bran și Moeciu, aceasta confecționează manual cu ajutorul andrelor diferite piese vestimentare cum ar fi: flanele, veste și ciorapi din lână purtate în general în perioada rece de iarnă.

Dacă în trecut această îndeletnicire era realizată doar în timpul liber, acum însă împletitul lânii reprezintă ocupația principală confecționând piese vestimentare nu numai pentru membrii familiei, ci și pentru alți oameni din sat, acestea fiind foarte apreciate datorită calității lucrului.

În cercetarea pe teren am întâlnit și o specialistă în tricotat și croșetat, Simona Albușoiu, care face parte din Asociația Meșterilor Populari din România.

Acest meșteșug l-a învățat la vârsta de 9 ani, de la bunica, Valeria Căpățână, „care din asta a trăit”, iar acum confecționează în special îmbrăcăminte pentru copii dar și pentru adulți, lucrate în totalitate manual, atât piesa propriu-zisă cât și decorul.

Materia primă folosită pentru confecționarea pieselor de îmbrăcăminte sunt lâna, mohairul, bumbacul și acrilul, iar ca unelte sunt utilizate andrelele și croșeta.

Astfel cu croșeta se realizează piese vestimentare pentru copii cum ar fi: pălării, căciuli, bolerouri, ponchouri, fulare, pelerine, căciuli și fulare la set, iar pentru adulți pelerine și bolerouri.

Confecțiile realizate sunt de foarte bună calitate deoarece materia primă folosită, o parte din ea, lâna, provine de la oile din ferma proprie și prelucrată în atelierele specializate din Bran și Moeciu, alte materii fiind cumpărate din comerț.

Aceste confecții reprezintă o importantă sursă de venit pentru familie, fiind căutate atât de turiștii români cât și de cei străini, și apreciate datorită faptului că sunt lucrate manual⁹.

⁸ Informator Silvia Arișanu, n. 10 iulie 1931, sat Moeciu de jos, creator popular.

⁹ Informator Simona Albușoiu, n. 26 septembrie 1975, Bran, meșter popular.

Am arătat mai sus că pentru conservarea și revigorarea tehnicilor tradiționale de prelucrare a fibrelor textile ne-am propus organizarea unui atelier în propria gospodărie printr-un proiect structurat potrivit modalităților de proiectare a dezvoltării locale, zonale, regionale, având ca temă „dezvoltarea durabilă care să asigure securitatea economică, alimentară, sanitară și culturală a locuitorilor satului”.

1. Titlul proiectului- Atelier de industrie casnică textilă

2. Motivație

Construirea unui atelier de industrie casnică textilă este oportună pentru că:

- asigură conservarea unor tehnici de prelucrare a fibrelor textile animale și vegetale de străveche tradiție care au contribuit la conturarea și păstrarea identității culturale.
- asigură valorificarea resurselor locale prin modalități specifice, ecologice și eficiente din punct de vedere economic.
- contribuie la păstrarea elementelor artei populare autentice și la combaterea elementelor poluante, definite drept kitschiuri.
- oferă produse naturale benefice pentru sănătatea oamenilor.

Construirea unui astfel de atelier la Bran este oportună pentru că se află într-o zonă de mare interes pentru turismul intern și internațional, produsele constituind o importantă ofertă pentru turiști, dar și o sursă de câștig pentru localnici.

3. Obiectivele proiectului

3.1. Obiective generale

- protejarea, conservarea și punerea în valoare a meșteșugurilor, industriei casnice și artei populare, relevante pentru specificul cultural local ceea ce va contribui la relansarea economică și la dezvoltarea turismului în satele brănene.
- revigorarea ocupației de bază a locuitorilor din satele brănene, creșterea animalelor și în special a oilor.
- punerea în valoare a potențialului cultural-ocupațional din domeniul prelucrării fibrelor textile în scopul dezvoltării economice a zonei Bran.
- stimularea dezvoltării economice zonale prin lărgirea activității și în alte ramuri economice din zona Bran, utilizarea mașinilor de lână și lărgirea gamei de produse specifice locale ca ofertă pentru turismul rural.

- stimularea competitivității și competenței prin promovarea adevăratelor valori ale artei populare.
- folosirea eficientă a resurselor locale, a protecției acestora și a mediului înconjurător.

a. Obiective specifice

- organizarea unui atelier al tehnicilor tradiționale de prelucrare a fibrelor textile animale și vegetale
- asigurarea funcționării instalațiilor de tehnică populară și a mașinilor de lână existente care să furnizeze pentru atelier materia primă, lână-caier
- amenajarea unei expoziții cu vânzare de produse ale industriei casnice textile în imediata apropiere a Muzeului Bran, având ca model Galeria de Artă Populară a Muzeului Civilizației Populare din Dumbrava Sibiului
- organizarea la școlile gimnaziale din satele brănene a unor ateliere-școală pentru învățarea de către elevi a țesutului, cusutului și împletitului firelor în tehnici tradiționale.

Celelalte componente ale proiectului și anume: situația existentă și derularea proiectului pe fiecare etapă vor fi prezentate pe larg în proiectul detaliat pregătit pentru a obține finanțarea.

Prezint succint destinația încăperilor construcției edificatoare pentru obiectivul propus.

LA PARTER

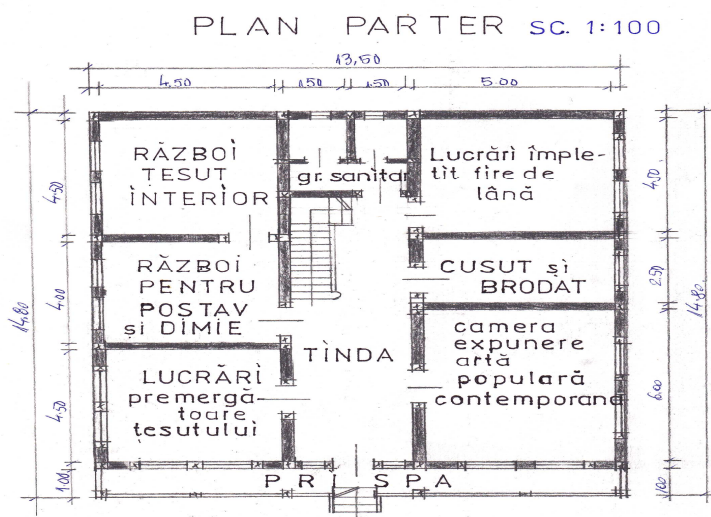
- camera pentru lucrări premergătoare țesutului $S = 20,25$ mp (se poate detalia ordinea efectuării lucrărilor)
- camera pentru lucrări de împletitură fibre de lână $S = 22,50$ mp (se poate detalia ordinea efectuării lucrărilor)
- camera de cusut și brodat $S = 12,50$ mp
- camera pentru război de țesut textile de interior $S = 20,25$ mp
- camera pentru război de țesut postav și dimie $S = 18,0$ mp
- camera pentru expunerea produselor de artă populară contemporană $S = 30,0$ mp
- tinda (holul central) cu scară de acces la mansardă $S = 27,0$ mp
- loc pentru grup sanitar B și F, $S = 9,0$ mp
- prispa $S = 13,50$ mp

LA MANSARDĂ

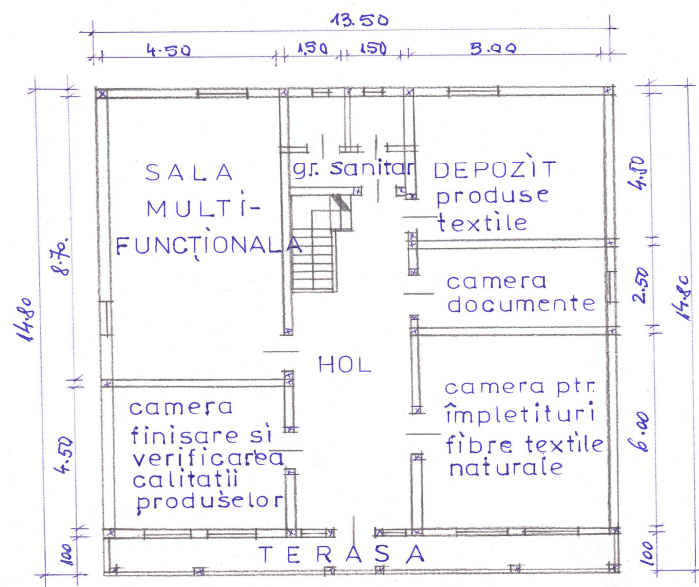
- Hol S= 27,0 mp
- camera de finisare și verificare a calității produselor S= 20,25 mp
- camera pentru împletituri fibre textile naturale S= 30,0 mp
- depozit produse textile S= 22,50 mp
- sală multifuncțională S=39,15
- camera documentelor (birou) S=12,50 mp
- spațiu pentru grup sanitar 9,0 mp
- terasă S= 13,50 mp

Construcția se va realiza în totalitate din lemn, pe fundații din beton ciclopian și cu învelitoare din șită (țigle de lemn). Finisajele se vor executa cu materiale tradiționale lucrate manual. Clădirea va fi dotată cu instalații electrice și alimentare cu apă potabilă.

În urma cercetării de teren în scopul cunoașterii stării actuale a acestui valoros patrimoniu cultural de valoare etnografică am ajuns la concluzia că proprietarii instalațiilor pentru prelucrarea lânii și persoanele care cunosc tehnicile de țesut, cusut și împletit, adevărate tezaure umane vii, doresc să păstreze și să continue prelucrarea lânii, considerând produsele obținute ca mult mai importante pentru sănătatea oamenilor, dar și din respect pentru moștenirea pe care ne-au lăsat-o înaintașii.

PLAN MANSARDĂ - lemn

AREALUL DÂMBOVIȚEAN LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XX-LEA. GOSPODĂRIA ȚĂRĂNEASCĂ ÎNTRE DIZOLVARE ȘI SUPRAVIEȚUIRE PRIN ADAPTARE.

Cercetător științific drd. Adriana Cuciureanu
ad_cuciureanu@yahoo.com
Centrul Județean de Cultură Dâmbovița
Departamentul Conservarea și Promovarea Culturii
Tradiționale

Tradiția este păstrarea întru spirit a ceea ce a fost bun în trecut¹

The rural life attracted the attention of both the public interest in general and that of scientific research. Endangering the peasantry, the danger of extinction of archaic and progressive destruction of the environment have been, over the ages, themes that have stirred controversy in the field of scientific research.

Cuvinte cheie : viață rurală, țărănime, gospodărie, supraviețuire

Keywords: the rural life, the peasantry, household, survival

Universul vieții rurale a atras atenția atât interesului public general, cât și pe cel al cercetării științifice. Periclitarea țăranimii tradiționale, pericolul dispariției satului arhaic și distrugerea progresivă a mediului au fost, de-a lungul vremii, teme ce au stârnit controverse în domeniul cercetării științifice.

Cercetătorii își despart viziunile în două poziții diametral opuse: o viziune conservatoare asupra țăranimii pe de o parte, iar pe de altă parte o direcție critică ce atrage atenția asupra aspectelor neplăcute ale vieții rurale. Direcția conservatoare, influențată de filozofi, istorici, sociologi, antropologi, vede viața urbană modernă ca o expresie a uniformizării, înstrăinării și comercializării, evidențiind satul tradițional ca mediu de viață contemplativă, comuniune și apropiere a țăranului de natură, Ferdinand

¹ Constantin Noica, *Pagini despre sufletul românesc*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 34.

Tönnies asociind satului tradițional conceptul de „comunitate”, iar vieții urbane asociindu-i termenul de „societate”.²

În centrul ideologiilor conservatoare a stat, de cele mai multe ori, țărănimea vechii Europe, al cărui mod de viață a fost opus înnoirilor din mediile urbane industrializate. W.H.Riehl (etnograf german) lăuda conservatorismul țăranilor din perioada pașoptistă în Germania: „*Țăranul are în patria noastră o pondere politică mai mare decât în celelalte țări ale Europei; țăranul este viitorul națiunii germane, viața noastră națională se îmbogățește și întinerește prin țăranii. Cea mai mare greșală pe care o face statul german este că a înțeles greșit firea țăranului german și a uitat principiul suprem că forța conservatoare a statului rezidă în clasa țărănească. Revoluția din 1848 ne arată greșala.*”³

Literatura engleză, franceză și italiană a secolelor XIX-XX aduce un elogiu țăranului și vieții la țară pe care o consideră nostalgică, frumoasă, mult diferită de viața agitată din centrele industriale. Într-o societate metropolitană, în care constrângerile vieții citadine îi provoacă stări de suprasolicitare și oboseală, scriitorii, oamenii de cultură, adepți ai acestui conservatorism, tânjeau după un mod de viață mai simplu, guvernat de legi mai puține, pe care sperau să-l găsească la țară.

Mulți etnologi, sociologi, scriitori au lansat în studiile lor concepția conform căreia vechea cultură rurală a fost mai umană și mai aservită bunăstării individuale decât societatea industrială modernă care a eliminat treptat formele tradiționale de la sat.

Știința antropologică definește țăranii și societatea țărănească ca fiind grupul principal al unei societăți bazată pe diviziunea muncii în care există și meșteșugari, negustori și comercianți. Termenul de „țăran”, ca termen de clasă, apare la începutul Evului Mediu european.

Criterii ce caracterizează tipul ideal al țăranului: 1. Este producător de alimente de origine vegetală și animală; el practică, prin urmare, agricultura și creșterea vitelor; 2. Produce toate acestea în cadrul unei unități economice autonome; 3. Agricultura țărănească se practică cu ajutorul plugului, ceea ce este esențial, mai ales pentru țăranii europeni.

La începutul secolului al XI-lea, se formează adevărata clasă socială denumită țărănime, fiind, de fapt, o delimitare socio-profesională dintre cavaleri și țăranii. Războinicii profesioniști, care se bazau pe moșii și vasali,

² Ferdinand Tönnies, *Comunitate și Societate*, în: *Enciclopedia operelor fundamentale ale filosofiei politice. Modernitatea târzie*, coordonator: Ion Goian, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, 2004, pp. 48-56;

³ W.H.Riehl, *Studii despre cultura ultimelor trei veacuri*, apud Simion Mehedinți, *Creștinismul românesc*, adaos la caracterizarea etnografică a poporului român, prefață de Dumitru Muster, ediție îngrijită de Dora Mezdrea, Editura Anastasia, București, 1995, p. 178.

s-au desprins treptat de marea majoritate a populației țărănești. Astfel că, la începutul Epocii medievale, se formează în Europa această țărănime, societate care se păstrează apoi secole de-a rândul, caracterizând începutul modernității țărilor europene. Răspândirea societății țărănești în regiunea Europei s-a făcut din punct de vedere istoric, influențată fiind în zona Europei Centrale de Biserica Romano-Catolică, apoi în regiunile Rusiei de Biserica Ortodoxă și în regiunile islamice de religia islamică. Spațiul sud-est european, cu influența Imperiului Bizantin care domină de-a lungul timpului Balcanii și Italia și Imperiul Otoman care se impune și el ca influență până aproape de Ungaria, marchează în secolul al XVI-lea apariția societății țărănești.

Încă din secolele VIII – IX, în Franța, între Rin și Loara, și-au făcut apariția elemente ale societății țărănești. Imperiul Carolingian, care reunea principalele țări ale Europei Centrale (Lombardia, Burgundia, Bavaria, Saxonia, Gasconia, Neustria, Austrasia, Aquitania), aduce modificări în dezvoltarea agriculturii și regimului agrar prin cultivarea intensivă a cerealelor și trecerea la o formă de agricultură intensivă.

În epoca medievală, avem de-a face cu însămânțarea terenului timp de trei ani, într-un ritm bine stabilit toamna, primăvara, realizarea unei rânduiei agricole obligatorii prin redistribuirea suprafețelor cultivate, uniformizarea acestor terenuri și apariția parcelei, lotului.

Zestrea unei familii țărănești formată din pământ arabil și fâneată și drepturi de folosință a pășunii comunale duce, în perioada de înflorire a Evului Mediu, la apariția satului european și influențează formarea obștei satești. Acest sistem se extinde asupra tuturor statelor Europei, ajungând cu întârziere și în zonele limitrofe ale spațiului occidental precum Scandinavia. Ca o concluzie generală, putem spune că elementele principale ale structurii agricole europene au definit formarea țăranimii europene.

În demersul nostru de a stabili o tipologie a comunităților rurale vizate în legătură cu o anumită perioadă istorică, am avut în vedere folosirea unor metode de tip sociologic.

Astfel, metoda de cercetare folosită a fost ancheta pe bază de interviu pentru obținerea informațiilor primare. Interviul semistrukturat a constituit principala metodă, întrucât scoate la iveală profunzimea datelor obținute. Principalul scop a fost acela de a afla informații cu privire la valorile profunde ale localnicilor, cu privire la perioada de colectivizare a agriculturii. La acestea se adaugă date cu caracter general referitoare la stilul de viață, modul de viață, atitudinea cu privire la muncă, obiceiuri, practici și credințe.

În acest sens, interviul sociologic este cel prin intermediul căruia am „recoltat” intenții, interpretări, judecăți cu privire la subiectul suspus atenției diferitelor categorii de subiecți intervievați. Nu am optat pentru folosirea, ca metodă sociologică, a sondajului de opinie, întrucât nu cantitatea de informații era primordială, ci calitatea lor. Am putut explica mecanismele

care stau în spatele atitudinilor și opiniilor. În cazul sondajului de opinie, pentru a constitui un eșantion reprezentativ, este nevoie de câteva sau chiar mii de persoane investigate. În cazul studiului calitativ, numărul de intervievați este mult mai redus. Subiecții nu trebuie să fie reprezentativi la nivel statistic, important este să fie reprezentativi pentru tema abordată. În procesul de identificare a subiecților relevanți am folosit metoda „bulgărelui de zăpadă”, în care subiecții recomandă, la rândul lor, alți subiecți cu o experiență asemănătoare. La un moment dat se ajunge la saturație, întrucât oricâți subiecți am mai intervieva se ajunge la același rezultat, același tip de informație. Pe de altă parte, tocmai din acest motiv tema cercetată se transformă în funcție de datele obținute, se poate restrânge într-o anumită direcție sau se poate lărgi considerabil.

În demararea procesului de cercetare, eșantionul teoretic a fost stabilit din persoane care, în perioada anilor 1949-1962, aveau cel puțin vârsta de 20 de ani, aveau pământ în proprietate, gospodării întemeiate, persoane aflate în structurile de partid, instrumente în mâna guvernului comunist.

Din discuțiile cu localnicii și din observațiile proprii, gospodăria tradițională din zona de sud-est a județului Dâmbovița, situată în bazinul râului Ialomița, de-a lungul timpului, au existat două tipuri de locuințe, în funcție de contextul social și economic.

Este vorba de **bordei** și **locuința la nivelul solului**. Referindu-ne la deceniul cinci al secolului trecut, așezările de aici prezintă numai locuințe pe sol. Tehnica tradițională, dictată atât de posibilitățile materiale, cât și progresul stilului arhitectonic, se compunea din nuiiele împletite, iar legătura dintre ele se făcea cu lut. Acoperișul era din paie sau trestie (nu trebuie să uităm faptul că pe teritoriul localității Băleni există un heleșteu, iar celelalte localități sunt străbătute de râul Ialomița).

Casele de **tip tradițional** prezentau un strat gros de lut, ce înconjura temelia, cu scopul de a întări casa și de a-i da rezistență. Ulterior, apare prisma, cu stâlpi și încercuită de balustradă. În interior, tencuiala era tot din lut, peste care era aplicat var alb.

Planul unei case tradiționale se prezenta astfel:

- cea de tip mai vechi avea tindă, cameră de locuit și prispă;
- un alt tip prezintă tinda, încadrată în lateral de două camere (una de locuit și cealaltă „camera bună”), cu prispă și polată, așezată ori în spatele casei ori pe o latură a ei.

Tinda era locul unde era pregătită mâncarea, cu vatra cu coș suspendat. Camerele erau încălzite cu sobe oarbe, de multe ori din considerente practice. În camera de locuit, paturile erau așezate pe laturile camerei, în funcție de numărul membrilor familiei.

Din păcate, anii '40 vor aduce înlocuirea sobei pentru prepararea hranei (sigur, nu în toate gospodăriile) cu celebra sobă de email Vesta. Ulterior, cei cu posibilități materiale ridicate și-au achiziționat aragazuri cu

butelii. Așadar, celebrul cuptor din lut, amestecat cu paie și balegă dispăre, pentru a face loc mult mai eficientului aragaz. Trebuie să menționăm faptul că, până la momentul colectivizării și al sistematizării localităților rurale, curtea era una foarte largă (asta și datorită faptului că ne aflăm într-o zonă de câmpie, iar spațiul este unul generos). În anul 1961, în localitatea Băleni Sârbi, situația locuințele construite de populație cu fonduri proprii se prezenta astfel⁴:

Case nou construite	Materialul de construcție	Acoperișul		
		Tablă	Carton	Țiglă
16	Căramidă	13	2	1

În ceea ce privește suprafața construită, se observă o altă dimensionare a caselor.

Nr. de case	Suprafața construită	Nr. de camere
1	24 mp	2
1	28 mp	2
1	30 mp	1
1	40 mp	3
1	45 mp	3
8	50 mp	cu 3 sau 4
3	60 mp	cu 4 sau 5

1. Confiscarea pământului și a animalelor

Primul pas în lungul și durerosul proces de lichidare a proprietății private a fost făcut la 23 martie 1945, când, printr-un decret-lege, Guvernul Groza crea cadrul legislativ pentru viitoarea reformă agrară. Legea stipula faptul ca proprietățile de peste 50 de ha să fie expropriate, însă fără compensații din partea statului.⁵ Astfel, marile proprietăți au dispărut, la nivel național fiind expropriate 1.468.946 ha.⁶ Reforma i-a avantajat, cu

⁴ Arhivele Statului, Filiala Județeană Dâmbovița, Fond Primăria Băleni Sârbi, dos. Nr. 12/1963, f.66.

⁵ ***, *Documente cu privire la politica agrară a Partidului Muncitoresc Român*, Editura Politică, București, 1965, p. 6.

⁶ Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948-1965*, Editura Humanitas, București, 1988, p. 77.

precădere pe țăranii săraci, în felul acesta luând naștere cca. 400.000 de noi gospodării, iar alți 500.000 de mici proprietari au primit pământ în plus.⁷

Consecințele reformei agrare au fost unele pe termen lung: „Atunci când s-a făcut împărțirea pământului, mulți au devenit dușmani, că vroiau pământ bun și mult”.⁸

Legea 151 din 1951 reglementa circulația bunurilor agricole, restrângea practic până la interdicție înstrăinarea de către proprietari a terenurilor arabile, și stabilea modul de alcătuire a perimetrelor de comasare, în favoarea colhozurilor și sovhozurilor - o lege făcută pentru a exercita noi presiuni asupra țăranimii, să intre în colhozuri. Sub pretextul creării unui fond arabil continuu, mai ușor de exploatat, se luau terenurile proprietarilor individuali și se includeau în așa-zisele perimetre de comasare. Foștii proprietari aveau dreptul ipotetic de a primi terenuri echivalente, dar cum local nu existau, erau trimiși în alte comune, la mari distanțe. Dar nu erau scutiți de predarea cotelor.

Ion Mihalache a fost dus din închisoare la Ministerul de Interne, unde a primit vizita lui Mihai Ralea și patriarhul Justinian Marina, în 1953, din dispoziția lui Gheorghiu-Dej, cu scopul de a-l determina să semneze declarația prin care trebuia să afirme că operația colectivizării era o necesitate pentru progresul economic al României. Mihalache refuză ferm, dar patriarhul stăruia: „Iscălește, domnule Mihalache, iscălește, că este o iscălitură și te vezi liber”. Iritat, patriarhul îi spune: „Iscălește, dacă nu vrei să putrezești în temniță, ca Maniu”. Tăcut, nu știa că Maniu a murit, Mihalache le-a spus apoi celor doi foști colegi de partid fugiți la comuniști: „Voi știți că în viață am fost întotdeauna împreună și vom rămâne nedespărțiți și în moarte”, și nu a iscălit.⁹

2. Depopularea satelor – migrația tinerilor spre oraș, consecință imediată a industrializării, urbanizării și colectivizării

După colectivizarea agriculturii românești, am identificat, ca primă cauză în fenomenul de depopulare a satelor românești, **migrația forței de muncă spre orașe**, spre industrie, fenomen început imediat după deposedarea de pământ. Inițial, au fost doar câțiva care au plecat, așa-ziii pionieri. Banii astfel câștigați se întorceau în satul natal. S-a creat, de asemenea, un fel de rețea de „migrație” ce se baza pe relațiile de rudenie, vecinătate, prietenie. Nu putem spune că fenomenul s-a generalizat, însă din statistici reiese că cei cu vârste cuprinse între 20-35 de ani plecau la oraș unde se angajau.

⁷ *Ibidem*, p. 79.

⁸ Interviu cu Marin Țecu, Băleni Sârbi, 82 de ani.

⁹ Iosif Toma Popescu, *Teroarea comunistă în câteva episoade*, în „Analele Sighet”, 7, p. 206.

Primul capitol în care banii au fost investiți au fost casele. Dacă extindem perioada de referință după anul 1970, când a intrat în vigoare legea conform căreia casele trebuiau să se construiască numai cu etaj, atunci fenomenul s-a propagat pe o perioadă de timp mult mai lungă. În perioada aceea, construirea unei case constituia singura modalitate de a pune banii la adăpost.

Din păcate, aceste construcții noi difereau de stilul arhitectonic local, ca urmare a noilor direcții impuse de oficialități. Casele se construiau tot în vatra satului, pe vechiul loc, fapt ce a determinat două consecințe grave: vânzarea sau demolarea vechilor case, construite în stil tradițional. Nu se mai respectau vechile reguli de construcție moștenite din familie, întrucât proprietarul sau noul proprietar, dispunând de posibilități materiale, stabile tipul de casă, cât și dimensiunea ei.

O altă consecință a fenomenului de depopulare a satelor îl reprezintă **fenomenul de aculturație**. Dacă până atunci s-au constituit în comunități oarecum izolate, cu scurte contacte între diferitele sate cu ocazia târgurilor și bălciurilor organizate în zile de sărbători religioase sau evenimente de familie, acum are loc o importantă deschidere către o altă lume. În aceste condiții, au fost importate nu doar, de exemplu stiluri noi de construcție (evident, întrucât unii localnici, zugravi, tâmplari, dulgheri etc. de meserie în satul natal și-au continuat practicarea meseriei, însă după alte reguli), dar și noi moduri de viață, de comportament. Fenomenul migrației este evident în comunele Dobra, Finta și Cornești, iar schimbarea stilului arhitectonic și construirea de case impunătoare este evidentă în Băleni Sârbi și Băleni Români. După cum afirmam mai sus, datorită specificului legumicol al zonei, construirea de case impunătoare reprezenta un indicator de nivel economic ridicat.

Toate localitățile avute în vedere beneficiază de un drum important ce le traversează, făcând legătura între Târgoviște și București, aspect care a contribuit din plin la relația cu exteriorul.

Procesul de colectivizare a determinat schimbări în stilul de viață, în atitudinile și valorile locuitorilor. Cei cărora partidul le-a confiscat în întregime sau parțial pământul, animalele și inventarul agricol au fost forțați de împrejurări să se angajeze fie la CAP, fie în industrie sau servicii. Apar o serie de funcții noi: paznic obștesc, lucrător agricol, membrii Sfatului popular etc., astfel încât valoarea centrală devine **banul**.

Stilul tradițional va suferi. Casele de lemn dispar, iar cele noi prezintă acoperișuri de țiglă, de tablă sau azbociment. Acoperișul este elementul care se schimbă cel mai des la o casă. În majoritatea lor, casele situate în bazinul râului Ialomița de pe teritoriul județului Dâmbovița aveau acoperișul din șindrilă, însă accesul la căile de comunicații a făcut ca procurarea de materiale noi să nu mai fie dificil de realizat.

De remarcat este faptul că, în Băleni Sârbi și Băleni Români este casa de tip monumental, ce are, în primul rând, o funcție simbolică.

Extrapolată la alte dimensiuni, are același rol ca și „camera bună” sau „camera de la drum” din casa tradițională. După cum știm, camera bună era nelocuită și era menită exclusiv oaspeților, loc de depozitare pentru zestrea fetelor, a lucrurilor de preț din casă și locul din urmă al decedatului. De cele mai multe ori, această casă nouă rămânea nelocuită, gospodarul construindu-și alături o anexă.

Henri Stahl spunea „unitatea ultimă a satului românesc tradițional este gospodăria și nu individul”. Acum, în perioada la care facem referire, se naște „gospodăria difuză”, un fel de „legătură ombilicală” a orașenilor cu satul.

Distrugerea elitelor rurale și a satului românesc. Pentru comuniști, alegerile din 1946 au arătat că atitudinea elitei rurale (cea intelectuală, nu funciară) era un atașament față de valorile democrației interbelice și față de cele naționale, ceea ce va marca evoluția ulterioară a raporturilor cu puterea și administrația comunistă. Prin apartenența ei la un spațiu tradițional, autarhic, opus tentațiilor mimetice caracteristice spațiului urban - unde ideile noi, chiar și în politică, au o mai mare aderență, intelectualitatea rurală nu este o suprastructură socială, ci un element angrenat într-un sistem de relații socio-economice care nu-i permit să se adapteze ușor unor schimbări politice radicale. În alegerile din 1946 a fost evidentă fidelitatea pentru opțiunea monarhică, ca și pentru direcțiile politice consacrate, democratice. Criteriul politic va fi unul din cele care vor agrega în viitor grupările anticomuniste, în anumite zone din țară, tocmai pentru că intelectualitatea rurală va polariza nemulțumirile sociale, conferind conceptual un sens existenței. În cadrul comunității, intelectualitatea are un prestigiu mare, o poziție socială privilegiată, ceea ce o obligă la o atitudine civilă și morală conformă cu investiția primită. Ca purtători de civilizație, intelectualii devin un fel de interfață între sat și stat. Însă, doctrina comunistă le neagă acest statut de model civic, îi înscrie în rândurile funcționării, ca gestionară a politicii și ideologiei de stat. Acest concept intră în contradicție cu imaginea liderilor de opinie din sat generând tensiuni și neîncredere reciprocă. În același timp, atitudinea autorităților comuniste față de învățământ și biserică - ideologizarea, schimbarea și falsificarea discursului educațional, schimbările impuse unei generații de dascăli formați în perioada interbelică și feriți de procesul îndoctrinării; relația stat comunist-biserică, au potențat precizarea poziției anticomuniste a celei mai mari părți a celor astfel vizați.

3. Istoriile orale – mărturie a timpului trecut

Un barometru al culturii orale în această zonă geografică, de câmpie, îl constituie băncile („pătucul de la poartă”) din fața fiecărei case care avea ieșire la drumul principal, și nu numai. În acest fel, comunicarea între actanții sociali este facilitată și, în același timp, potențată.

Redăm mai jos câteva din impresiile culese din teren, demers aflat la început de drum și care va fi completat cu un subcapitol ce va viza procesul de colectivizare în lumina istoriilor orale.

„Vai de capul nostru ce viață am mai avut. Asta a fost până ne-a băgat în colectivă... Și-atunci s-o spăriet foarte rău și-aiștea de la noi... Cotele obligatorii o dispărut... După aia o început să colectivizeze...”.

„Cei care nu aveau nimica și nici la lucru nu le plăcea,ăștia au devenit cei mai mari colectiviști atunci... Umblau din casă în casă, ca popa cu crucea, să te scrii... Să ne scrim, să dăm pământu! Muncă de lămurire: E bine în colectiv. Nu mai dați cote, munciți mai puțin și aveți mai mult. Bătrânii, bolnavii vor primi pensii mari. Minciuni! I-am întrebat: E obligatoriu?, și ei o spus nu, că-i benevol. Dacă-i benevol, atunci eu când am să văd că colectivizarea este bună, am să mă-nscriu... Au venit de la raion, să-i convingă pe bătrâni: O să fie bine, nu o să mai aveți grija pământului, o să umblați cu ceas pe mână, o să fiți domni”.

Descrierea și enumerarea componentelor unei gospodării

- „Animale, pământ, munca câmpului...” (Angela Horjan, 79 de ani, Băleni);
- „Gospodărie înseamnă o casă țărănească cu camere și de odihnă, și de lucru, și cu bucătărie, să aibă grajd pentru crescut vite, coteț de porci și pentru păsări și pentru câțel, tot ce-i trebuie unui gospodar. Cal, cănuță, vacă, grapă, plug”. (Toma Vlăter, 73 de ani, Băleni Sârbi);
- „În zona noastră, gospodăria e compusă din mai multe anexe: din șură, șandramele, casă, bucătărie... care mai spun și acareturi pe lângă” (Leana Gociman, 76 de ani, Mărcești).
- “Casa, acareturi, șură, șandrame pentru lemne, cotețe pentru porci...” (Elisabeta Ion, zisă a lu’ Califar, 81 de ani, Gheboiaia.).

Enumerarea activităților din gospodărie

- „Locul unde și desfășoară activitatea o familie: soț, soție, nepoți, bunici. Fiecare cu sarcinile lui cele mai precise: soțul cu aprovizionarea, cap de familie, cu muncile cele mai grele. Soția este cea care întreține casa prin curățenie, alimente și prin alte probleme care nu sunt așa de grele, pentru că, într-adevăr, femeia e mai slabă decât bărbatul. Copiii sunt și ei de ajutor în privința animalelor, mergând cu ele la pășune, sau cum se poate, în raport cu vârsta fiecăruia.” (Toma Vlăter).
- „La noi, gospodărie înseamnă sa ai totul ce-ți trebuie la casă. Și în curte. Dacă ai tot ce-ți trebuie pe lângă casă, animale, pământ, și le poți și întreține bine, atunci ești bun gospodar. Animalele să le îngrijești, pământul să-l lucrezi bine.” (Elisabeta Ion);
- „După situația cum îi de... îngrijit nu cade un gard jos; chiar dacă-i de înstărit și la el e debandadă, nu e bun gospodar, nu doar să aibă.” (Gheorghe Ruptureanu, zis Baltazar, 86 de ani, Comești);
- „Casa e nota gospodarului. Dacă aceasta e bine îngrijită, bine întreținută...” (Leana Gociman)

Posesia mijloacelor prin care întreții bunurile din gospodărie

- „Un bun gospodar acum sunt cei care au fost în străinătate, or venit și și-o acut. . . Că mijloacele noastre de producție, suit de pe vremea lui Burebista. . . Tot cu sapa, tot cu furca... (Toma Valter);
- „Dacă ai putea să ai și un servici, să îți menții și gospodăria, eu am impresia că așa e mai bine...Numai cu pământul nu poți trăi, și mei salariile nu-s atât de mari... Numai dacă ar fi mai multe persoane, unul să lucreze, altul să întrețină gospodăria...(...) Așa dacă ai doar un copil și îi plecat, și tu ai rămas singur și îmbătrânit, nu le poți face pe toate perfecte...” (Gheorghe Ruptureanu, zis Baltazar).
- „Utilaj am avut: mi-am luat tractor, plug mecanic. Grapă cu discuri, aia care fărâmițează, mașină de plantat cartofi, cositoare mecanică, pompă de ierbicidat mecanică. . . Pe toate le-am luat din salariu și din animale. Din cartofi.” (Angela Horjan).
- „Cei mai important e să ai o slujbă bine plătită, așa poți avea și grijă de gospodărie.” (Sanda Șchiopu, zisă a lui Nae Ciufu, 68 de ani, Dobra).

Atitudini față de mijloace

- „Eu nu mă consider un bun gospodar, fiindcă la vârsta de 87 de ani, sunt văduv. Nu am fost un bun gospodar, fiindcă am fost un bun salariat. Am 27 de ani de când am ieșit la pensie.” (Toma Valter).
- “Eu nu sunt o bună gospodină, pentru că nu le pot face pe toate. Eu... râdeam aici, cu colegele, că **nu suntem nici gospodari, nici doamne**” (Angela Horjan);
- “Nu le poți face chiar pe toate perfect, pentru că noi, țărani, ne ocupăm tare de multe. (Leana Gociman).

Obiectivele unei gospodării

- „Gospodăria: Un **loc** unde îți petreci viața, o faci pentru un confort, în limita posibilităților. În ultimă instanță, și pentru copii, să le lași ceva.” (Sanda Șchiopu);
- „Gospodăria este cea care reunește familia, și la bine, și la rău. Prin gospodărie se poate produce și o bunăstare, prin creșterea de animale, și tragerea de foloase rară a mai fi nevoie să le cumperi de pe piață. Locul unde ne desfășurăm activitatea de fiecare zi, unde conviețuim, și la bine, și la rău.” (Gheorghe Ruptureanu).

Mentalitatea comunității

- „Eu nu mă pot lăuda că sunt o bună gospodină. Așa, în mare, am grijă de ce am în grădină, ce am în câmp... Și în raport de obiceiurile care sunt: sunt anumite obiceiuri despre care spune că sunt gospodărești: să-ți fie curtea îngrijită, să-ți pui anumite zarzavaturi... Aici sunt niște mentalități: să arate casa într-un anumit fel.” (Angela Horjan);
- „Gospodarul: Un om echilibrat, cu bun simț, căruia îi place curatul, noul, să trăiască într-o conviețuire socială demnă de un om”. (Toma Valter).
-

Raporturile bărbat-femeie

- „Să fie o armonie între soț și soție, o conviețuire socială demnă de niște oameni civilizați. Respect reciproc. Să nu se creadă bărbatul superior femeii, să caute să

conlucreze pe cât posibil, în limita bunului simț, și sarcinile să fie duse la îndeplinire atât de unul, cât și de celălalt.”(Toma Valter);

- „La mine eu sunt și stâlpul casei, țin și cheile. Dacă sunt văduvă de 23 de ani... Se poate încă bine ca femeia să-și conducă singură gospodăria, poate chiar mai bine.” (Sanda Șchiopu);

Bunăstarea materială

- „Temenul de *gospodar* provine din rusă. E slavon. Adică cum erau oleacă **de** ceva mai înstăniți. Că moșicii sunt talpa, ultimii, și gospodarul înseamnă ceva mai sus de mijloc.” (Gheorghe Ruptureanu);
- „Omul se cunoaște după felul cum arată gospodăria, cum își îngrijește gospodăria...Toate astea se pot face numai având o bază materială mai bună. Mergem pe ideea veche: o haină dacă este curată, este tot atât de bună ca una nouă. Așa că și o gospodărie vopsită, îngrijită, cu toate puse la punct, uneltele la locul lor, să ie poți lua oricând din zi și din noapte. Să nu mergem pe principiul că cei mai buni gospodari din sat sunt și cei mai bogați. Ca să faci o avere în zilele noastre trebui să recurgi la ceva care nu-i demn, la un șantaj, o hoție, o ceva. Bunii gospodari sunt cei care au ceea ce au, și stăpânesc ceea ce stăpânesc.” (Toma Valter);
- „Gospodarul să muncească cât mai bine și cât mai mult și să nu risipească banii pe fleacuri. Chiar să-i pună deoparte.” (Elisabeta Ion).

Noul și comportamente generate de acesta

- „Gospodăria nu mai este ca acu 50-60 de ani. Fiindcă a apărut noul. Au început și la țară oamenii să se modernizeze, prin construirea băilor, a centralelor termice, prin căptușirea geamurilor cu termopane. Și în case s-a introdus parchetul și alte bunuri, care nu erau înainte casa era de lut, uns, nu erau podele. O casă mare unde se primeau musafirii, și în rest o bucatărie și un dormitor. Iar acum au început cu gresie, faianță... au apărut multe materiale de construcții, care într-adevăr, sunt costisitoare.” (Gheorghe Ruptureanu);
- „Și mai e și concurența în gospodării. Există, cum să vă spun, fala, dar și invidia anumitor persoane, care caută să fie mai dihai ca vecinul de alături. Apar contradicțiile astea vizuale între două persoane. Concurența e foarte mare, și încep să apară discuțiile, invidiile, contradicțiile, pentru că fiecare vrea să fie superior celălalt. Eu vreau ca atunci când ies din casă, toți să îmi fie inferiori, în îmbrăcăminte, în cunoștințe...” (Sanda Șchiopu)

Cultura și inteligența

- „Sunt și gospodării unde lucrurile merg mai rău, probabil și datorită comportamentului oamenilor respectivi, cultura este mai slabă, apar anumite lucruri care n-ar trebui să fie într-o gospodărie. Dacă gospodăria aia merge numai în distracție, huzur și chefuri, începe s-o ia razna: părinții beau, copiii o iau razna pentru că nu mai au ce mânca, părinții îi abuzează, datorită băuturii, și arunci suit nevoiți să ia calea pribegiei, devin aurolici și așa mai departe. Inclusiv de la țară:

- pentru că aici e cultura mai slabă, nu toată lumea merge la școală. Dacă ai pământ un pic mai mult, zici că ceti mai trebuie școală. ... (Gheorghe Ruptureanu)
- „Într-o casă cu șindrilă, cu patru table, mică, dărăpănată, cu niște ochișori așa, ca o pălărie trasă pe ochi, cu lucruri modeste, puse cu gust, poate să iasă un gospodar și un om cu o inteligență de nebănuț.” (Toma Valter).

4. Impactul colectivizării asupra ocupațiilor și meșteșugurilor vieții tradiționale

4.1. Profilul economic al zonei

Condițiile de mediu au constituit factorul determinant ca agricultura să constituie principala îndeletnicire a locuitorilor din sud-estul județului Dâmbovița, mai precis în localitățile situate în bazinul râului Ialomița, din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre.

În anul 1921, reforma agrară va statua pe alte principii modul de organizare a agriculturii românești, constituind un real stimulent pentru o cultivare mai eficientă a terenului, precum și o extindere considerabilă a culturilor de cereale. Registrul statistic al comunei Băleni, din anul 1928, ne oferă un tablou elocvent cu privire la profilul economic al comunei¹⁰. Suprafața totală a moșiei Băleni-Români însuma 4.197,35 ha.

Întreaga producție agricolă asigura hrana locuitorilor comunei, precum și sămânța pentru anul următor. Dar, pentru că târgurile periodice le erau la îndemână, o parte din producție, nu foarte mare însă, era destinată și comercializării.

În ceea ce privește localitatea Băleni-Sârbi, caracteristica principală a agriculturii practicate aici a fost (și continuă să fie) legumicultura, atât pe terenurile comune, dar mai ales în grădinile proprii. Tocmai de aceea, locuitorii sunt recunoscuți pentru producțiile mari obținute, iar nivelul economic ridicat este o consecință a acestui efort. Aflată în lunca râului Ialomița, zona se constituie ca un veritabil bazin legumicol. La momentul respectiv, marii proprietari dețineau cca. 18,7% din suprafața cultivată. Dar, în comuna Băleni nu se poate vorbi doar de agricultură, ci și de mici obiective industriale. Este vorba de o moară de apă, o fabrică de făină de capacitate mare, precum și o fabrică de spirt. Tot acest document menționează alte 2 mori cu motor, 1 fabrică de conserve, 3 măcelării și 2 brutării.

Dar, odată cu noile transformări social-economice din anii comunismului, viața economico-socială a cunoscut importante transformări. Prin crearea cooperativelor agricole de producție din cele două sate: Băleni

¹⁰ Arhivele Statului, filiala Dâmbovița, Registrul statistic comunal – Băleni, dos. Nr. 34/1928, f. 16.

Români și Băleni Sârbi are loc o transformare a profilului economic al zonei. În statisticile oficiale ale Partidului Comunist, acum se vorbește despre o utilizare eficientă a terenului, în condițiile în care suprafețele arabile aveau o pondere considerabilă.

Chiar și în structura culturilor observăm unele modificări. Astfel, grădinăritul nu mai ocupă un loc principal, iar producția agricolă este dominată de culturile de grâu și porumb, ce ocupau cca. 70% din suprafața totală a terenului arabil al comunei. Legumicultura continua să fie practică, însă pe o suprafață de 400 de ha, adică 10,55% din terenul arabil. Bulgarii de aici vor continua, așadar, în ciuda vicisitudinilor vremurilor, să-și ducă mai departe tradiția.

„Ridicarea nivelului de trai material și spiritual al populației din toate zonele țării, prin sporirea veniturilor tuturor categoriilor de oameni ai muncii, aprovizionarea cu bunuri și servicii corespunzătoare cerințelor de consum fundamentate științific, continuarea în ritm susținut a programului construcției de locuințe, dezvoltarea învățământului, culturii, ocrotirii sănătății, turismului și sportului”. Acestea erau dezideratele partidului în numele cărora societatea era supusă unor ansambluri de măsuri.¹¹

Situația este oarecum similară în comuna Dobra. Astfel, prin reforma agrară din anul 1921, locuitorii de aici sunt împroprietăriți cu importante suprafețe de teren:

- 200 de ha din moșia Gheboia;
- 285 de ha din moșia Ecaterinei Cantacuzino
- 137 de ha din moșia Nanu.

Situația se va schimba și prin reforma agrară din anul 1945, când moșia Rozescu a constituit baza împroprietăririi țăranilor. Au existat și o serie de clasificări, în urma cărora familiile au primit suprafețele de teren: familiile celor decedați pe frontul celor de-al Doilea Război Mondial au primit un pogon, iar supraviețuitorii ½ pogon.

În 1959 lua ființă „Întovărășirea Dobra”, iar în 1961 „Gospodăria Agricolă Colectivă Dobra”. Cele două instrumente ale unui proces ce a însemnat deposdarea de pământ, de animalele și de tot inventarul agricol. În cifre seci, colectivizarea în comuna Dobra se poate concretiza astfel:

- 277 de cai, cu o valoare de 110.210 lei;
- 11 boi, cu o valoare de 11.800 lei;
- 200 de căruțe, cu o valoare de 63.550 de lei;
- 186 de pluguri, cu o valoare de 10.910 de lei;
- 54 grape de fier, cu o valoare de 4.370 de lei;
- 11 semănători, cu o valoare de 4.630 de lei;
- 4 tractoare, cu o valoare de 47.000 de lei;

¹¹ *** , *Programul - Directiva de dezvoltare economico-socială a României în profil teritorial în perioada 1981-1985*, Editura Politică, București, 1979, p. 10.

- 4 pluguri, cu o valoare de 4.500 de lei.

Cifrele, obiectele sau valoarea lor de inventar nu menționează nimic despre dram ele oamenilor, despre destinele lor frânte, despre viitorul trasat cu totul diferit de ce și-ar fi dorit. În urma procesului de colectivizare a agriculturii, au luat naștere două ferme legumicole (prezența în vecinătate a bulgarilor, cu îndeletnicirea lor de bază, a influențat și localitățile vecine) și 3 ferme de câmp. Prin reforma administrativă din anul 1968, comuna Dobra și satul Mărcești au fost unite, formând comuna Dobra. Dar, sistematizarea teritorială nu se oprește aici. Două ferme de aici erau delimitate una de cealaltă printr-un important canal de irigații, ce venea de la Ilfoveni, prin Băleni. Din el, ca ramificațiile unui copac, porneau numeroase canale secundare, alături de canale de desecare. Ca urmare a construirii acestui sistem de irigații, suprafața arabilă a comunei a fost diminuată cu 37 ha.

Prin reforma agrară din anul 1945, în județul Dâmbovița au fost expropriate 196 de moșii, iar 24.000 de țărani au primit pământ. Dar, bucuria nu a fost prea mare, întrucât, în 1949, urmând întocmai modelul sovietic, guvernul Groza a inițiat acțiunea de convingere a țăranilor cu privire la avantajul muncii în comun a pământului. Chiar dacă unii români (cu precădere cei care se întorseseră de pe front) văzuseră pe viu sovromurile sovietice și situația grea a țăranilor ruși, au fost convinși să se înscrie în GAC. Munca de lămurire, cu unele episoade extrem de violente, a fost una îndelungată, abia în anul 1962 putându-se declara procesul de colectivizare a agriculturii încheiat.

La început, oamenii au inițiat o serie de mișcări de rezistență. Tudose Spătaru, zis Tudor al lui Mocanu, avea să plătească cu 7 ani de închisoare îndrăzneala tinereții sale. Cu ocazia unor alegeri, acesta l-a luat în derâdere într-un context mai larg pe un țigan din sat, lipsit de pământ, dar care întrezărise oportunitatea unei schimbări de situație. Înscriș în PCR, membru activ al echipei de agitatori în vederea convingerii cât mai multor țărani să se înscrie în gospodăria agricolă colectivă, Mitu Turcea fusese propus pentru postul de deputat în Consiliul Popular Local. Dar, Tudose Mocanu, spirit efervescent, chiar în ziua alegerilor îl apostrofează pe Turcea:

Cobori, Doamne, pe pământ/ Să vezi Stalin ce-a făcut!/ A făcut din cal măgar/ Și din țigan, funcționar!/ Din cai a făcut cârnați/ Și din țigani deputați!

Deznodământul acestui episod a fost unul previzibil. 7 ani de închisoare pentru Tudose Spătaru, iar Mitu Turcea deputat comunist. Munca de lămurire a agitatorilor a fost una anevoioasă, iar în februarie 1961 lupta de rezistență a schimbat registrul, bărbații comunei hotărând că este cazul ca femeile să preia lupta împotriva comuniștilor. Acestea s-au adunat în fața primăriei, dar organele politice descoperiseră intenția țăranilor, astfel că au dislocat în zonă importante forțe speciale. „Amazoanele dobrene” aveau să declanșeze „răzmerița femeilor”, cu sprijinul evident al bărbaților, însă

rezultatul nu a fost cel scontat. Forțele de ordine au trecut direct la arestări, iar peste 20 de persoane au fost reținute și arestate.

Marin Ilie (Sanitaru'), Manea Dumitru (Mitică a lui Nae), Mihai Laurențiu, Georgescu Gheorghe (Ghirodoveanu'), Savu Gheorghe (Zică) au constituit celula de bază a conflictului. Dintre femei Mihai Lăzărica, Pârvu Elena, Ion Maria, Ștefan Elena ș.a. au fost cele care au ajuns în închisorile comuniste. Fără judecată, proces sau respectarea drepturilor, au fost reținuți în închisoare peste 1,5 ani, supuși la muncă grea și la un regim de detenție greu. Ion Gheorghe (Zică) a cedat și și-a găsit sfârșitul în închisoare. Ca o consecință imediată, în foarte scurt timp, la Mărcești, se înființa Gospodăria Agricolă Colectivă.

BIBLIOGRAFIE

1. ***, *Documente cu privire la politica agrară a Partidului Muncitoresc Român*, Editura Politică, București, 1965.
2. ***, *Programul - Directiva de dezvoltare economico-socială a României în profil teritorial în perioada 1981-1985*, Editura Politică, București, 1979.
3. ***, Serviciul Județean al Arhivele Statului Dâmbovița, Fond Primăria Băleni Sârbi
4. ***, Serviciul Județean al Arhivele Statului Dâmbovița, Registrul statistic comunal – Băleni.
5. **ADORNO**, Theodor, *Teoria estetică*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005.
6. **NOICA**, Constantin, *Pagini despre sufletul românesc*, București, Editura Humanitas, 1991.
7. **POPESCU**, Iosif Toma, *Teroarea comunistă în câteva episoade*, în „Analele Sighet”, 7, p. 206.
8. **RIEHL**, W.H., *Studii despre cultura ultimelor trei veacuri*, apud Simion Mehedinți, *Creștinismul românesc*, adaos la caracterizarea etnografică a poporului român, prefață de Dumitru Muster, ediție îngrijită de Dora Mezdrea, Editura Anastasia, București, 1995.
9. **TÂNASE**, Stelian, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948-1965*, Editura Humanitas, București, 1988.
10. **TÖNNIES**, Ferdinand, *Comunitate și Societate*”, în: *Enciclopedia operelor fundamentale ale filosofiei politice. Modernitatea târzie*, coordonator: Ion Goian, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, 2004.

ETNOGRAFIA-DISCIPLINĂ DE STUDIU ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREUNIVERSITAR.

Prof. Dr. Ioan Prahoveanu

Ethnography has much to offer teachers, especially at a time of growing interest in the 'teacher-researcher' and in 'action' and 'collaborative' research.

Cuvinte cheie: etnografie, învățământ preuniversitar, disciplină

Keywords: ethnography, pre-university education, discipline of study

Încă de la începutul secolului al XX-lea, George Vârsan, profesor la Universitatea din Cluj vedea: „un mare câștig pentru învățământul mediu dacă s-ar adăuga în clasele superioare *etnografia*, urmată de *geografia economică* și *geografia României*”. În anul 1943, la propunerea profesorului Romulus Vuia, titularul catedrei de etnografie la aceeași prestigioasă instituție de învățământ superior, la Congresul Internațional de Etnografie, desfășurat la Londra s-a hotărât să se intervină pe lângă toate guvernele din lume pentru *introducerea etnografiei în învățământul mediu*.

În perioada interbelică Romulus Vuia, fondatorul Muzeului Etnografic al Transilvaniei depune multă stăruință pentru introducerea etnografiei în învățământul superior (în toate universitățile din țară), în mediul rural (școli normale de învățători, seminarii teologice, școli de notari etc.).

Demersurile reputaților precursori ai reformelor în învățământul românesc sunt motivate astăzi de nevoia introducerii în planul de învățământ a unor discipline care să ofere elevilor cunoștințe care privesc mediul cultural, social și economic în care trăiesc și vor trăi. Din categoria acestor discipline face parte etnografia, definită ca știința culturii populare materiale și spirituale, a *modului de viață* al comunităților tradiționale, a specificului etnic.

Cunoașterea specificului ocupațional, a factorilor care au influențat dezvoltarea așezărilor (sate, orașe), a gospodăriei și a locuinței, a obiceiurilor și credințelor care oferă dimensiunea

spiritualității neamului nostru și a altor neamuri (etnii) îi face pe elevi să înțeleagă originile și evoluția trecută și viitoare a faptelor de cultură și civilizație, să găsească modelul cultural al diverselor structuri teritorial-etnice, fără de care nici un proiect de dezvoltare economică nu este viabil.

În același timp, cunoașterea *modului de viață* al diferitelor etnii permite înțelegerea de către elevi a specificului etnic, a complexului de factori care contribuie la confirmarea unor identități cultural-etnice. Elevii vor înțelege că valorile culturale au caracter universal dar și pronunțate particularități etnice, că se produc contacte între diferite culturi și au loc fenomene de aculturație că interrelația dintre fenomenele culturale obligă comunitățile etnice la configurarea unor *modele culturale* care exprimă particularități etnice circumscrise unui sistem cultural cu caracter universal.

Predarea etnografiei în învățământul preuniversitar poate să cunoască trei etape cu grade diferite de dificultate și anume:

Prima etapă – cunoașterea particularităților etnografice locale și zonale, cu o tematică care să insiste pe însușirea conceptelor de bază cu care operează etnografia și pe lecții practice desfășurate sub forma unor cercetări de teren ca un prim contact cu realitățile din așezările în care supraviețuirile fenomenelor culturale tradiționale sunt încă evidente.

Etapă a doua – cunoașterea domeniilor etnografiei poporului român, cu accentul pe elementele care subliniază unitatea culturii populare ca o componentă de bază a identității naționale.

Etapă a treia – cunoașterea particularităților etnice pe marile areale culturale, a interferențelor și contactelor culturale. Tematica cursului în această etapă trebuie să conducă pe elevi la înțelegerea contribuției fiecărei etnii la patrimoniul cultural universal și a adevărului că izolarea etnică prin exacerbară sentimentului mândriei naționale conduce la izolare culturală, la lipsă de comunicare și conflicte interetnice, alimentate și de interesele marilor puteri ceea ce poate genera mari catastrofe ecologice.

Fiecare etapă se va desfășura pe parcursul unui an de studiu și va fi corelată cu predarea istoriei și geografiei, factorii istorici și geografici fiind decisivi în influențarea evoluției fenomenelor culturale.

Prima etapă se va desfășura în ciclul gimnazial (diferențiat pe cicluri primar și gimnazial) elevii aparținând unei arii teritoriale

delimitate: un sat aparținând unui grup de sate ce constituie o zonă etnografică.

Etapa a doua se va desfășura în ciclul liceal (cls. IX-X) paralel cu predarea Istoriei României și a Geografiei României.

Etapa a treia se va desfășura în ciclul liceal (cls. X-XI) paralel cu predarea Istoriei Universale și a Geografiei continentelor.

Îmi exprim părerea că și disciplina *istoriei* ar trebui predată tot în această succesiune: mai întâi Istoria României și mai apoi Istoria Universală, argumentele fiind aceleași pe care le-am prezentat mai sus: cunoașterea mai întâi, a particularităților locale și naționale și numai în ultima etapă a interrelației dintre elementele diverselor identități culturale.

Propun următoarea tematică:

Etapa I

a) *ce ne-a rămas de la strămoși, pentru ciclul primar (cls. I-IV)*

- Învățarea *Abecedarului Etnografic* – pentru însușirea termenilor accesibili vârstei lor;
- Cunoașterea (învățarea) dansului popular din sat (zona) unde trăiesc;
- Învățarea îndeletnicirilor casnice: țesut, cusut, pentru fete și a unui meșteșug local pentru băieți.

b) *cunoștințe generale de etnografie pentru ciclul gimnazial (cls. V-VIII)*

- Obiectul etnografiei. Relația etnografiei cu istoria și geografia;
- Domeniile etnografiei (cultura materială și cultura spirituală);
- Legătura dintre viața materială și cultura spirituală a unei comunități tradiționale;
- Caracteristici etnografice ale satului (zonei) în care locuim:
 - cadrul natural-geografic;
 - cadrul istoric;
 - ocupațiile tradiționale și perspectivele;
 - meșteșugurile și industriile țărănești;
 - geneza și evoluția satului;
 - locuința, tipuri de locuință, organizarea interiorului: mobilier, țesături;
 - arhitectura populară: tradiție și perspectivă;

- credințe și obiceiuri de peste an din satele zonei.

Cercetare, aplicații

- vizite de documentare în satele zonei (și orașe pentru că studiul etnografiei se poate extinde și la comunitățile urbane; considerăm important pentru înțelegerea relației sat-oraș, ca elevul să cunoască originea și evoluția etno-culturală a așezărilor urbane);
 - colectarea (prin donații) de obiecte etnografice cu valoare muzeală;
 - întocmirea tematicii muzeului sătesc care să funcționeze într-o sală special amenajată în școală și să constituie spațiul de desfășurare a lecțiilor de etnografie;
 - organizarea muzeului: alegerea celor mai reprezentative obiecte privind fiecare domeniu etnografic; se va urmări prezentarea tuturor tipurilor, variantelor și subvariantelor de obiecte care să constituie și elemente de referință pentru creația populară contemporană;
 - curs practic în domeniul etnografiei specifice satului (zonei) pe lângă cei mai buni cunoscători ai ocupațiilor și meșteșugurilor tradiționale (țesătoare, cioplitori în lemn, olari, fierari). Produsele obținute pot îmbogăți colecțiile muzeului sătesc – școlar; iar excedentul poate constitui o ofertă pentru turiști, iar veniturile obținute folosindu-se pentru dezvoltarea activităților practice în școală.

Etapa a II-a – Etnografia poporului român

1. Izvoare de cercetare ale etnografiei românești;
2. Cercetarea etnografică românească: etape, metode; direcții și tendințe actuale în cercetarea etnografică românească contemporană;
3. Așezările și gospodăria la poporul român;
4. Locuința: materiale și tehnici de construcție; interiorul locuinței;
5. Arhitectura populară;
6. Ocupațiile poporului român
 - 6.1. Agricultură (lucrarea pământului)
 - 6.2. Pomicultura și viticultura
 - 6.3. Lucrul la pădure
 - 6.4. Creșterea animalelor

- 6.5. Ocupații secundare (vânătoarea, pescuitul și culesul din natură)
- 6.6. Ocupațiile casnice – industria casnică textilă;
- 7. Alimentația;
- 8. Meșteșuguri țărănești și instalații de tehnică populară
 - 8.1. Meșteșuguri specializate în prelucrarea produselor agroalimentare
 - 8.2. Meșteșuguri specializate în prelucrarea lemnului
 - 8.3. Meșteșuguri specializate în finisarea țesăturilor de lână și confecționarea îmbrăcăminții
 - 8.4. Meșteșuguri specializate în prelucrarea pieilor
 - 8.5. Olăritul
 - 8.6. Fierăritul
- 9. Comunicații, transporturi;
- 10. Schimburi, comerț, târguri „de țară”;
- 11. Portul popular;
- 12. Arta populară;
- 13. Credințe
 - 13.1. Obiceiuri legate de principalele momente din viața omului
 - 13.2. Obiceiuri de peste an
 - 13.3. Viața socială: șezători, târguri, nedei; sărbători populare contemporane;
- 14. Cercetări de teren în zona etnografică în care este amplasată unitatea școlară (întocmirea unor fișe de sat, meșteșug, locuință, gospodărie; înregistrarea fono și foto a fenomenelor culturale);
- 15. Practică în muzeul etnografic cel mai apropiat: îndrumarea grupurilor de vizitatori.

Etapă a III-a – Interferențe etno-culturale

(cursul poate fi introdus la începutul experimental în zonele cu populație mixtă)

- 1. Definirea conceptelor: cultură și civilizație, creație populară și creație „cultă”;
- 2. Identități culturale și particularități zonale: difuziune, împrumuturi și fenomene de aculturație în amplul proces cultural universal;

3. Etnologia – știința care se ocupă cu studiul genezei, structurii, dinamicii și funcțiunii formelor istorice de civilizație și cultură;

4. Etnografia – știința care observă, analizează, descrie și clasifică particularitățile modului de viață și forme de civilizație ale unei comunități etnice;

5. Cadrul geografic și istoric de formare și dezvoltare a culturii popoarelor europene;

6. Factorii determinanți ai genezei și evoluției așezărilor;

7. Identitate și specific etnic;

8. Locuința; fond autohton și împrumuturi culturale;

9. Arhitectura populară; monumente etnografice; conservarea și valorificarea în plan cultural și turistic;

10. Ocupații. Interacțiuni etno-ecologice

10.1. Evoluția sistemelor și tehnicilor agricole

10.2. Evoluția raportului dintre creșterea animalelor și cultura plantelor

10.3. Lucrul la pădure. Sisteme ecologice de exploatare a pădurii

10.4. Difuziunea instalațiilor tehnice în spațiul european

10.5. Cultura spirituală populară

10.6. Geneza și difuziunea fenomenelor culturale pe mari areale culturale;

11. Excursii de documentare (vizitarea unor muzee, situri etnografice);

12. Întocmirea unui proiect privind cercetarea etnografică a unei zone și schițarea direcțiilor de dezvoltare cultural-economică a acesteia.

Pentru învățământul postliceal (colegii pedagogice, colegii teologice, facultăți care pregătesc lucrători în domeniul alimentației) propunem un *curs de etnografie* cu următoarele domenii:

1. Obiectul etnografiei; raporturile cu alte discipline; izvoarele de cercetare ale etnografiei; Școli și curente;

2. Istoricul cercetărilor în țara noastră; organizarea muzeelor etnografice;

3. Așezările; gospodăriile tradiționale;

4. Locuința tradițională românească;

5. Ocupațiile poporului român;

6. Meșteșugurile țărănești și instalațiile tehnice;

7. Obiceiuri și credințe;
8. Arta populară românească; evoluția istorică; ornamentică; limbaj; actul de creație; creația contemporană;
9. Portul popular.

Pentru implementarea acestui program extrem de important pentru păstrarea și promovarea culturii tradiționale propunem organizarea unor *cursuri de formare de formatori* prin Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Brașov, cu aceeași structură tematică.

Introducerea studiului etnografiei în învățământul preuniversitar trebuie să se facă mai întâi în unități de învățământ din localități reprezentative pentru anumite zone care pot deveni unități model (pilot) pentru toate școlile din județ.

Rămân la convingerea că cel mai important segment de populație pentru implementarea proiectelor instituției noastre îl constituie copiii-elevi, ajutați de ceea ce noi numim tezaure umane vii, adică păstrătorii tradițiilor.

**MUZEUL DE ETNOGRAFIE AL VĂII
TELEAJENULUI
VĂLENII DE MUNTE – PRAHOVA.**

Expoziția permanentă
„Ocupații și meșteșuguri tradiționale”
The permanent exhibition
"Occupations and traditional crafts"

**Muzeograf Daniela Moroșanu
Vălenii de Munte**

Expoziția de bază a Muzeului de Etnografie al Văii Teleajenului, „Ocupații și meșteșuguri tradiționale”, concepută sub semnul restituirii, al reevaluării și afirmării spiritualității românești, oferă vizitatorilor posibilitatea de a cunoaște un patrimoniu deosebit de valoros. Prin intermediul lui, ne putem transpune în atmosfera satului tradițional de la sfârșitul secolului al XIX- lea și începutul secolului XX, bazat pe economia de tip agrar, pe cele două componente: cultivarea pământului și creșterea animalelor.

The main exhibition of the Ethnography Museum of Teleajen Valley, "Occupations and traditional crafts", designed into refund, reassessment and affirmation of Romanian spirituality, it gives visitors the opportunity to meet a very valuable heritage. Through it, we can transpose in the traditional village atmosphere from the late nineteenth century and early twentieth century, agrarian-based economy, on two components: land cultivation and animal breeding.

Cuvinte cheie: colecție, etnografie, țesături interior, ateliere meșter, fierărie, tâmplărie, viticultură, industrii casnice, stână, ladă de zestre.

Keywords: Collection, ethnography, workshops a handyman, get, t, viticulture, domestic industries, crate sneaks

Printre evenimentele cultural- științifice ale anului etnologic 2002, se înscrie și inaugurarea Secției de etnografie din Vălenii de Munte a Muzeului Județean de Istorie și Arheologie din Ploiești, mărturie a bogatului patrimoniu prahovean.

Consacrată ocupațiilor și meșteșugurilor tradiționale de pe Valea Teleajenului, expoziția oferă vizitatorilor posibilitatea de a cunoaște un patrimoniu deosebit de valoros, mult timp „ascuns” în depozitele muzeului. Prin intermediul lui, organizatorii ne transpun în atmosfera satului tradițional de la sfârșitul secolului al XIX- lea și începutul secolului XX, bazat pe economia de tip agrar, pe cele două componente: cultivarea pământului și creșterea animalelor. Acestora li se adaugă activități adiacente, ce țin în special de prelucrarea producției agricole obținute, ilustrate în expoziție prin: morărit, fabricarea țiucii, a vinului și practicarea meșteșugurilor: prelucrarea firelor de origine vegetală și animală, prelucrarea lemnului și a metalelor. Prin bogăția și varietatea uneltelor, tehnicilor de muncă și a produselor finite, expoziția tinde să ofere reperele practicării lor în comunitățile de pe Valea Teleajenului, dar nu în mod izolat, ci în contextul dezvoltării culturii populare românești.

Dacă seria uneltelor de muncă ne uimește prin ingeniozitate, începând cu cele de o mare arhaicitate (ca de pildă dosca de treierat), până la mai „noua” instalație de curățat știuleții de porumb, produse meșteșugărești se disting printr-o extraordinară armonie între formă, decor și cromatică (ne referim la covoare, piese de mobilier, etc.), ceea ce indică un simț artistic deosebit al meșterilor populari. În cadrul expoziției, ele sunt puse în evidență prin culoare pastelată a postavului ce îmbracă mobilierul de expunere și prin sistemul modern de iluminat.

Fotografiile și diapozitivele, ilustrații de arhivă, unele datând dintr-o perioadă contemporană cu exponatele, sunt asociate cu altele actuale, prefigurând o posibilă extindere a expoziției, cu un nou nucleu, consacrat dezvoltării meșteșugurilor actuale din zonă.

Argument:

Valea Teleajenului are un patrimoniu material și spiritual extrem de bogat și variat. Căile comerciale prin care se realizau schimburile de mărfuri între Transilvania și Țara Românească au atras oameni veniți din diferite regiuni geografice, încât cu timpul în această zonă s-a realizat o interferență de datini, tradiții și concepții, determinând o bogată viață spirituală.

În toamna anului 2001, după amenajarea spațiului expozițional, cercetarea și selectarea obiectelor, s-a trecut la elaborarea proiectului tematic și organizarea Muzeului de Etnografie al Văii Teleajenului în sediul refăcut al clădirii anexe a „Școlii de Misionare Regina Maria”, școală înființată de Nicolae Iorga la Vălenii de Munte în 1922.

Deschiderea parțială a expoziției a avut loc pe 25 octombrie 2001 iar deschiderea completă pe 31 octombrie 2002.

Una din principalele îndatoriri ale muzeului este permanenta preocupare de a valorifica patrimoniul existent, de a pune în circulație publică tezaurul de mărturii pe care îl deține.

Tematica:

Expoziția „Ocupații și meșteșuguri tradiționale”, organizată de Secția de Etnografie Vălenii de Munte a Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova, își propune prezentarea câtorva ocupații și meșteșuguri tradiționale reprezentative pentru această zonă, integrate în străvechea tradiție românească de cultivare a plantelor, viticultură și pomicultură, creșterea animalelor- păstoritul, prelucrarea metalelor și a lemnului. Bogata experiență cu privire la cultivarea pământului, dobândită în timp de localnici, care a contribuit la persistența unor culturi și a unui instrumentar agricol perfect adaptate condițiilor de mediu mai puțin favorabile de areal, se cuvine a fi reevaluată în prezent, pentru cunoașterea reală a surselor naturale și umane de care dispune comunitatea, în perspectiva unui proiect de valorificare complexă.

Titlul generos al expoziției oferă prilejul interpretării etnografice moderne aplicată subiectului observat, reușind să descifreze secretele vechilor meșteșuguri, un întreg dicționar de semne și simboluri, transmise din generație în generație. În egală măsură, expoziția va releva tradiția și continuitatea, permanența unor forme de sensibilitate specifice locuitorilor din zonă, o anumită percepere inconfundabilă a spațiului, a raportului dintre om și natură. În relația om și natură ne referim nu numai la materia primă folosită, ci și la tehnica și produsul finit, pentru că astfel omul folosește ceea ce natura îi pune la dispoziție, dar intervenind asupra ei, o schimbă, o subordonează nevoilor sale. De asemenea dorim să subliniem ca dincolo dimensiunea pragmatică exprimată în utilitatea obiectelor, meșteșugurile tradiționale reprezintă și o sursă financiară. Deci implementarea unor programe de „actualizare” a vechilor îndelungate, ele pot deveni o ofertă viabilă a unei alternative economice, ca formă de existență și emblemă comunitară.

Mărturisim că ne dorim o expoziție care să capteze interesul științific și turistic asupra zonei, să contribuie la promovarea identității culturale și conștientizarea locuitorilor din acest spațiu, că sunt deținătorii unui patrimoniu inestimabil. Patrimoniul muzeului din Văleni reprezintă un eșantion a ceea ce au însemnat tradițiile meșteșugărești ale acestui oraș și zonele înconjurătoare. Aceste tradiții merită să fie cunoscute de publicul din țară și de peste hotare, pentru că vor avea ceva de spus chiar în contextul rapidei și ireversibilei globalizări.

Conceptul expoziției

♦ Harta județului:

Harta județului Prahova- marcate satele reprezentative pentru ilustrarea ocupațiilor și meșteșugurilor tradiționale prezentate în expoziție.

- Habitatul- câteva fotografii: vederi de așezări rurale și urbane, arhitectura laică și religioasă din zonă;
- Text de prezentare succintă a ocupațiilor și meșteșugurilor tradiționale.

Structurile expoziționale se vor grupa pe meșteșuguri , în limitele coordonatelor: - materie primă- tehnică- produs.

♦ **Ocupații-** Cultura pământului, pomicultura, viticultura, creșterea animalelor, prelucrarea firelor de origine vegetală sau animală.

În funcție de configurația reliefului și calitatea solului, agricultura din zonă nu permite obținerea unor surplusuri destinate schimburilor comerciale, dar ea asigură pe plan local unele produse agricole de strictă necesitate. Numai fructele au constituit importante surse de venit, datorită condițiilor naturale favorabile care au stimulat extinderea livezilor de pomi fructiferi. În centrele pomicole din zonă s-a dezvoltat îndeosebi cultivarea merilor și a prunilor, nucii crescând și neplantați pe văile dintre dealuri.

Vor fi expuse:

- unelte de lucrat pământul: săpăliga, sapa plug;
- unelte de recoltat și îmblătit: secera, coasa, grebla, îmblaciu, vânturească, doscă (sabie de mărunțit paie), râșniță;
- instalație pentru fiert și distilat țuică;
- recipiente pentru transportat și depozitat struguri;
- teasc, butoaie de țuică și vin;

- fotografii care să ilustreze contextul din care au fost desprinse obiectele.

Creșterea animalelor, ocupație tradițională pe Valea Teleajenului este reprezentată prin: reconstituirea unei stâni care cuprinde: coliba ciobanului, țarc pentru oi, vase utilizate de cioban pentru prelucrarea laptelui, fototapet cu imagini pastorale.

♦ Prelucrarea metalelor:

- Text privind vechimea și importanța meșteșugului în zonă, marea varietate de categorii de obiecte, diversitatea funcțională, materii prime și tehnici folosite;

- Fotografii cu tehnici de prelucrare și ornamentare a metalelor;

- Reconstituirea unui atelier de fierărit;
- Unelte și obiecte din fier, alamă, aramă.

♦ Prelucrarea lemnului:

- Text privind caracterele specifice prelucrării lemnului și vastul câmp funcțional de folosire a lemnului în această zonă culturală;

- Fotografii cu tehnici de confecționare și ornamentare a lemnului;

- Unelte de lemn pentru dogărit, rotărit, dulgherit, tâmplărit;
- Obiecte tradiționale din lemn, de diverse categorii, relații de convergență între meșteșug și artă: mobilier, obiecte de uz gospodăresc, obiecte pastorale.

♦ Prelucrarea tradițională a fibrelor de origine vegetală și animală:

- Text privind vechimea și importanța meșteșugului în areal;
- Fotografii cu tehnici de prelucrare a firelor;
- Unelte din lemn pentru tors, urzit, țesut;
- Obiecte tradiționale ce îmbină meșteșugul în artă, scoarțe țesute, lăicere, ștergare.

Prezentarea exponatelor vechi, de valoare patrimonială, asociată cu proiectarea în spațiu expozițional a unor filme documentare etnografice, vor facilita publicului posibilitatea de a pătrunde în tainele unor străvechi ocupații și meșteșuguri. Prin tematica abordată, criteriile selecției și modalități de etalare, expoziția organizată de secția de etnografie Vălenii de Munte, va marca o formă de pledoarie științifică pentru identitate culturală și etnică, pentru integrarea satului românesc în ritmurile contemporane, ca demn păstrător și deținător al unor inestimabile valori culturale și identitare.

Scoarță populară (covor), atelier gospodăresc din Muntenia, județul Prahova, comuna Slon de la începutul secolului XX, din lână cu urzeală din bumbac, țesut în două ițe și vopsit în culori vegetale având starea bună de conservare.

Covorul are formă dreptunghiulară, format din două fâșii unite pe mijloc, decor geometrizat: pe margine chenar, în câmp romburi zimțate (luceferi).

Cromatică: decor roșu, galben, orange, violet, albastru, fond verde.

Se află în expoziția de bază a Muzeului de Etnografie al Văii Teleajenului, Vălenii de Munte. A intrat în patrimoniu prin achiziție în anul 1971.

♦ Modalități muzeotehnice de realizare:

- suspendarea pe bare metalice a țesăturilor;
- așezarea pe podiumuri din PAL îmbrăcat în postav a obiectelor;
- expunerea pe panouri din PAL îmbrăcat în postav a obiectelor de mică dimensiune;
- reconstituirea colibei ciobanului din: tălpi de brad, podea din PAL lipit cu pământ galben, pereți din lăturoaie, acoperiș din șindrilă;
- fototapet cu imagini pastorale;
- casetă cu diapozitive color;

- fotografii sepia plastificate;
- etichete;
- spoturi de iluminat;
- mediatizarea expoziției prin pliant, afiș, invitații, anunțuri în mass-media;
- casetă video.

**VALORIFICAREA UNUI PATRIMONIU
ETNOGRAFIC DE EXCEPȚIE LA MUZEUL
NAȚIONAL AL AGRICULTURII.
EXPOZIȚIA „SCOARȚE ROMÂNEȘTI”.**

**Muzeograf ing. Fănica Gherghe
Restaurator Veronica Moroianu
Muzeul Național al Agriculturii, Slobozia, Ialomița**

The Agriculture Museum of Slobozia town, Ialomița County, has a rich valuable collection of carpets. The great interest in this collection lies not only in the relatively great number of its pieces, but also in their typological and geographical diversity as well as in the exceptional quality of most of them. Being house weavings, of an ornamental character, the carpets were made both as part of the peasant domestic industry, and in the framework of a certain domonial handcraft, in the monastery centres. Our carpets have a unity of structure, of decorative outlook, even if they differ by ampleness and complexity. The study of the carpet collection include the following chapters: material and technique of manufacture; ornamental aspects and regional types. For capitalization this collection, Museum of Agriculture to realize exhibition “Romanian Carpets”, open for public March to December 2012.

Cuvinte cheie : expoziție, scoarțe

Keywords: exhibition, carpets

Colecția de scoarțe a Muzeului Agriculturii din Slobozia reunește piese rare, ce au sfidat trecerea timpului. Ele au fost adunate din diverse zone ale țării, de-a lungul mai multor ani și depozitate ani de zile. Începând cu anul 2012, o parte din scoarțele colecției muzeului nostru își retrăiesc viața, prin expunerea lor publică la Muzeul

Național al Agriculturii. Una dintre cele mai valoroase avuții naționale a poporului român, sunt și vor rămâne, fără tăgadă, motivele decorative de pe țesăturile populare. Așadar s-a decis la valorificarea acestui patrimoniu, realizându-se o expoziție etnografică, intitulată „Scoarțe Românești”, deschisă pentru public din martie până în decembrie 2012.

Expoziția reflectă așadar materializarea remarcabilă a preocupărilor muzeului privind cunoașterea și conservarea unor creații din arta populară românească, evidențiind domeniul ornamenticii, proveniența, datarea, materialele, tehnica de lucru și cromatică scoarțelor românești. Nu trebuie uitată activitatea de restaurare-conservare a 18 piese, care s-a efectuat prin metoda reintegrării în gherghef. Toate operațiile de restaurare au fost efectuate cu scopul de a păstra informația pe care obiectul o furnizează, constând în date cu caracter științific, tehnic și istoric. Zonele degradate prezentând lacune de băteală și urzeală, au fost restaurate într-o tehnică care redă aspectul inițial al țesăturii, folosindu-se materiale asemănătoare cu cele originale, pentru refacerea integrității obiectului pentru ca zona restaurată să fie cât mai puțin perceptibilă.

Trebuie remarcat că scoarțele prezente în această expoziție au o vechime de peste 100 de ani și că majoritatea au fost donate de d-na Ileana Stoianovici. Ele au fost moștenite de la mama acesteia, Lelia Urdărianu, artist plastic, care s-a preocupat în timpul vieții de achiziția unor valori de artă populară din toate zonele etnografice ale țării.

Expoziția oferă un studiu pe această piesă etnografică, cu mare varietate de ornamente, realizate prin diverse tehnici de lucru. El este necesar pentru cunoașterea și aprofundarea cunoștințelor despre scoarțe de către specialiștii în formare, dar și de doritorii de artă populară. Mai cu seamă, studiul poate servi elevilor de la școlile și liceele cu profil de artă sau artizanilor, ca manual de inspirație artistică, care vor dori să valorifice tradiția și să urmărească evoluția în timp a covorului tradițional românesc.

Termenul de scoarță provine din cuvântul latin „scortea”, iar o denumire realistă a termenului de scoarță este dată pentru prima dată de Marcela Focșa în lucrarea *Arta populară românească*, București, 1969: ”O particularitate a scoarțelor este țesătura lor deasă și tare, scorțoasă”.

Mărturiile vestigiilor arheologice de la Garvăn – Dinogetia din secolele X – XII, reprezintă indicii cum că meșteșugul țesutului pe teritoriul țării noastre datează de foarte mult timp. Valoroasa mașină de

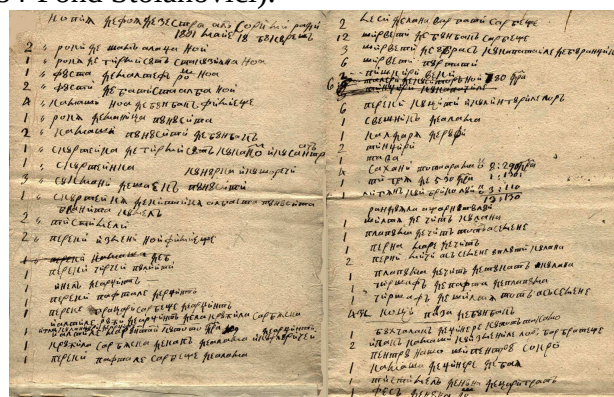
țesut verticală care a precedat războiul de țesut orizontal, a dat posibilitate femeii să realizeze țesături uzuale și decorative, de la apariție și până în prezent. Nelipsite din gospodăria țărănească, țesăturile îndeplinesc în marea lor majoritate pe lângă funcția utilitară pentru care au fost create și o serie de alte funcțiuni, dintre care mai însemnate sunt funcția decorativă și cea manifestată cu prilejul unor ocazii (nuntă, botez, înmormântare).

Așa cum omul a simțit nevoia de a-și împodobi îmbrăcămintea, tot așa s-a ivit și dorința de a-și împodobi și casa de locuit. Cu timpul, în casele înstărite, încep să se diferențieze încăperile destinate uzului zilnic al familiei, de cele rezervate zilelor de sărbătoare pentru primirea musafirilor - camera curată. Astfel, cu timpul, camera curată reușește să însumeze tot ce are gospodăria mai frumos și prețios după concepția lui estetică.

În camera curată sunt așezate pe pereți icoanele, ștergarele cele mai frumoase, zestrea pe paturi și lavițe, iar pe culme hainele de sărbătoare și alte țesături. Țesăturile din lână le găsim de-a lungul grinzilor sau făcute stivă.

Scoarțele au fost considerate piese de valoare atât în casa boierească, cât și în casa țărănească, menționate cu mândrie în foile de zestre ale vremii și moștenite în cadrul acelorași familii de mai multe generații.

Muzeul Agriculturii deține o foaie de zestre din anul 1801, scrisă în limba bulgară unde sunt consemnate mai multe țesături (Nr. inv. FS 2284-Fond Stoianovici).

Nr. inv. FS 2284

Țesăturile românești, în special cele de lână - scoarțele - s-au impus în întreaga lume prin originalitatea și varietatea modelelor și prin tonurile calde și luminoase ale culorilor. Meșteșugul țesutului de

scoarțe s-a dezvoltat mai ales în secolele XVII - XVIII, stimulat de influența turcească. Se dezvoltă numeroase ateliere de țesut, mai ales în mănăstiri, rămânând notabile până azi Agapia, Hurez, Văratec. Scoarțele românești au, în general, urzeala din fire de lână, cânepă sau bumbac, mai rare și bătătura din fire de lână, subțiri, vopsite. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a început să fie folosită urzeala de bumbac și coloranții chimici. Deși ochios, coloritul chimic este departe de a avea frumusețea, armonia și trăinicia coloritului vegetal. De aceea, înlocuirea coloritului vegetal cu cel chimic reprezintă unul din principalele aspecte ale decăderii țesutului artistic în perioada dezvoltării capitalismului.

Scoarțele confecționate din lână rămân totuși mai frumoase și mai valoroase datorită proprietăților lânii: moliciune, elasticitate, luciu, mod special de a prinde culoarea și patina. Culoarea este obținută din coloranți naturali: de exemplu: roșu este obținut din planta cu denumirea populară de fragă tătarească, bleumarinul și albastrul din boabe de soc, galbenul din șofran, cafeniul din cojile exterioare ale nucilor coapte, cremul din rădăcina de mătură, iar negrul, de obicei, din scoarța de arin.

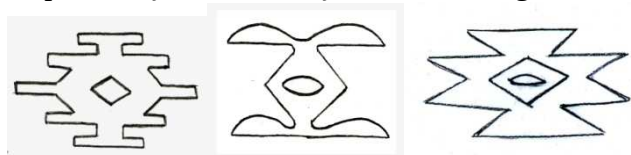
Tehnica țesutului este aceea a țesutului „înscorțat”/„kilim”, cu bătătura bine bătută, care acoperă cu totul urzeala și se realizează în războiul de țesut vertical (denumit și gherghef), venit desigur odată cu scoarța de mari dimensiuni și folosit cel mai adesea în atelierele mănăstirești. Războiul de țesut orizontal, găsit în cadrul gospodăriilor țărănești scurtează totuși timpul de lucru, dar are un inconvenient, țesătura nu vede în totalitate modelul în ansamblul său. Alesul motivelor scoarței se face cu mâna. În majoritatea cazurilor fiecare bucățică a compoziției, altfel colorată, poate fi lucrată separat. Există însă mai multe moduri de a face legătura între suprafețele învecinate, astfel încât scoarța să aibă fața și dosul identice. La scoarțele românești întâlnim următoarele procedee tehnice de ales motive:

1. Tehnica „karamani”, frecventă în sudul țării, din Banat până în Muntenia, unde motivele se realizează în unghiuri drepte, iar la schimbarea culorii apar mici găurele;
2. Tehnica „cu fire întrepătrunse”, „încrucișate”, sau „kilim” unde suprafețele vecine, colorate diferit, sunt legate între ele.

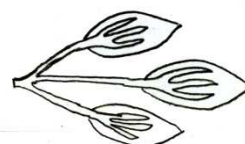
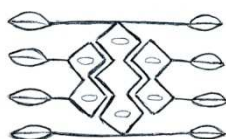
Motivele alese pe scoarțele românești sunt de o mare diversitate, dar predomină decorul geometric deoarece este cel mai ușor de realizat. Apar mult, de asemenea, motivele vegetale și

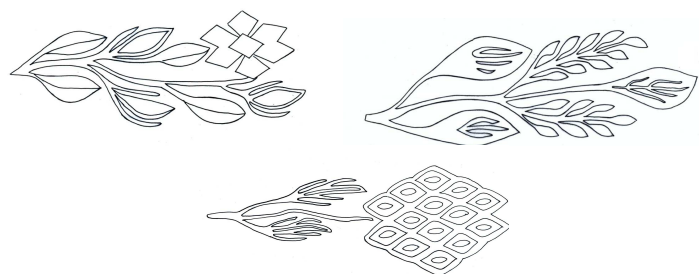
figurative, dar compoziția fiecărei scoarțe este unică. Pentru decorul vegetal, reprezentativă este scoarța oltenească, unde câmpul compozițional este plin de buchete și crengi de flori și fructe, adevărate grădini mirifice.

Vechi motive simbolice de o mare răspândire în arta decorativă a poporului român este „pomul vieții” și vasul cu flori. În anumite zone etnografice motivele figurative de pe scoarțe sunt cele zoomorfe, pasărea fiind cea mai frecventă alegere. Motivele antropomorfe evocă sugestiv o lume apropiată țesătoarei. Aici cele mai frecvente sunt personajele feminine, îmbrăcate în rochii după moda timpului. Apar adesea ca motive figurale uneltele precum furca și grebla. Asocierea motivelor în câmpul scoarței reprezintă adeseori stilul propriu al țesătoarei. Pentru exemplificarea acestor motive atașăm imagini sugestive de pe scoarțele din colecția Muzeului Agriculturii.

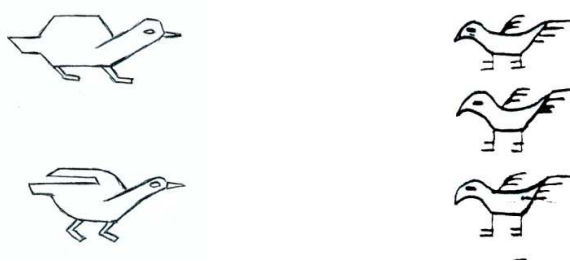

motive geometrice (rombul stilizat)

motive fitomorfe (frunze, flori)

motive zoomorfe (păsări)

motivul „pomul vieții”

figuri feminine

furca, S-uri

Trăsătura definitorie a scoarței este unitatea ei de compoziție. Ca orice compoziție artistică ea are un centru de atenție în jurul căruia se află celelalte elemente. Compoziția scoarței prezintă anumite particularități. Scoarța se realizează într-o serie variată de forme, de la câmpuri aerate brăzdate de vărgi subțiri și rânduri discrete de motive ornamentale, până la compoziții decorative în câmpuri late, contrastante, dispuse alternativ, de o mare forță expresivă. Ornamentica lor este în general geometrică. Stilizarea cea mai frecventă a motivelor este dată de conturul în scări, linii drepte și zigzag. Scoarța însă a evoluat de la motive ornamentale foarte simple la forme dezvoltate, în care motivul ornamental apare de mari dimensiuni. Cea mai frumoasă scoarță din colecția muzeului este scoarța cu două rânduri de chenare cu motive de mari dimensiuni la chenarul lat și câmp central bogat în ceea ce privește ornamentele alese (geometrice, vegetale, zoomorfe, antropomorfe sau „pomul vieții”). „Pomul vieții” ca motiv complex în arta populară românească include și pasărea, care simbolizează sufletul omului, după moarte. Păsărea în momentul când zboară la cer, reprezintă trecerea sufletului în lumea veșnică, eternă. Dar sunt și alte motive, unele dintre ele balcanice, aduse din exteriorul țării pe care țesătoarea le-a preluat.

Scoarța oltenească se impune, în primul rând, prin motivul vegetal și țesutul curb. De obicei, câmpul și chenarul scoarței oltenești sunt acoperite cu buchete și ramuri cu frunze și flori dispuse orizontal, în rânduri dese. Compoziția ornamentală este dezvoltată prin folosirea unor motive figurale (animale și oameni), integrate compoziției vegetale. Motivele antropomorfe - figuri de femei, sau diverse personaje, apar, uneori, ca fiind componentele unor veritabile mici scene. Coloritul scoarței oltenești este nuanțat și rafinat. Câmpurile, de obicei colorate în bleumarin, vișiniu, azuriu, verde, cafeniu se remarcă prin strălucirea lor inegalabilă.

Scoarța muntenească dezvoltă mai ales un desen geometric, având ca motiv principal rombul concentric, cu margini dințate, crenelate sau în trepte, prelucrate în diferite variante. Bogata policromie a culorilor, care asortează bleumarinul cu roz sau cu vișiniu, negrul cu roșul, brunul cu galben, îndulcește severitatea motivului riguros, geometric.

Scoarța moldovenească se remarcă printr-o formă specifică (mai mult lungă decât lată), prin țesătura mai deasă și prin varietatea motivelor. Ea a dezvoltat atât decorul geometric, cât și decorul vegetal caracteristic, ce stilizează vechile motive simbolice ale „pomului

vietii” și ale vasului cu flori. Dintre motivele figurale, cel mai frecvent motiv folosit este pasărea, legată, de obicei, de „pomul vieții”. De o surprinzătoare modernitate, creată prin stilizarea unghiulară a motivelor, scoarța moldovenească se remarcă și prin originalitatea culorilor (azuriu, galben, trandafiriu, brun și verde-kaki).

Scoarța maramureșeană este de dimensiuni mai mici. Mai aspră, mai rustică, nu are nici finețea țesăturii sau a materialului, nici somptuozitatea scoarței oltenesti sau moldovenești, dar acordă perfect tehnica mai rudimentară cu forța compoziției artistice. Motivul geometric, dezvoltat prin excelență, capătă o expresivitate deosebită prin ritmul în care alternează, ritm accentuat de coloritul caracteristic, în tonuri vegetale de brun, albastru închis, verde, galben - la cele mai vechi, evoluând spre o cromatică mai bogată și mai caldă (vișiniu, roșu, verde, galben, violet, cărmiziu).

Scoarța bănățeană se caracterizează printr-o puternică influență orientală, balcanică și turcească asupra motivelor și formelor compoziționale. Predomină motivul geometric și vegetal. Singurul motiv figurativ este fluturele. Caracteristica scoarțelor bănățene este dată de prezența formelor ciudate și complicate, precum și de coloritul incandescent ce se bazează pe contrastul violent al culorilor (alăturarea verdelui de roșu vișiniu intens).

Indiferent de zona etnografică de proveniență a atelierului de țesut, scoarța românească a fost și va rămâne o mângâiere pentru ochi și tălpi.

Elevele și personalul Școalei de economie casnică în fața atelierului de țesătorie

(Activitatea Școalelor de agricultură până la 1924).

Prezentăm în cele ce urmează câteva din scoarțele colecției M.N.A. expuse în expoziția „Scoarțe românești”, alături de imagini din timpul restaurării și de la vernisajul expoziției din luna martie 2012:

inv. FS 332

Achiziție: Ileana Stoianovici

Proveniență: București

Datare: 2/2 sec. XIX.

Dimensiuni (cm): L- 137, l- 101

Descrierea obiectului; Materialul și tehnica de lucru: compoziție ornamentală: chenar (verde) cu ornamente stilizate (alb, roșu, bleumarin, ocru, galben, bleu), câmpul central având ca motiv un romb cu marginile franjurate (roșu, ocru, verde, bleu), pe restul suprafeței fiind dispuse romburi mici albe și roșii; lână; țesut.

inv. FS 3500

Donație: Ileana Stoianovici

Proveniență: București

Datare: 2/2 sec. XIX.

Dimensiuni (cm): L-208, l-113

Descrierea obiectului; Materialul și tehnica de lucru: chenar îngust cu dinți de ferăstrău, chenar mai lat cu motivul florii cu șase petale și frunze, iar câmpul central cu motive florale; culori: bleumarin, grenafondul, bej, maron, roșu, roz, gri, verde, kaki; lână; țesut.

Inv. 3313

Achiziție: Dumitrescu Angela

Proveniență: Slobozia, Jud. Ialomița

Datare: 1/2 sec. XX.

Dimensiuni (cm): L- 250, l- 150

Descrierea obiectului; Materialul și tehnica de lucru: decorată cu motive geometrice la chenar, cu motive geometrice și vegetale la chenarul lat și motive zoomorfe și antropomorfe pe câmpul central; din două foi cusute manual cu acul pe lungime; lână; țesut.

Aspecte din timpul activității de restaurare-conservare:

Aspecte de la vernisajul expoziției, 15 martie 2012:

Această expoziție prezentată ca o poveste a satului românesc, spusă în simboluri și culori, a adus la Muzeul Național al Agriculturii din Slobozia zeci de vizitatori dornici să regăsească atmosfera de altădată din casele țărănești, și ea poate fi oricând un autentic reper cultural.

Bibliografie:

- Focșa, M., *Scoarțe românești din colecția Muzeului de artă populară al R.S. România*, Editura Științifică, București, 1970
- Dosare de evidență analitică și fotografii din arhiva Muzeului Agriculturii;
- Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Direcțiunea generală a îndrumărilor agricole, Direcțiunea Învățământului Agricol, *Activitatea Școalelor de agricultură până la 1924*, Tipografia Curții Regale, București, 1925

DREPTURILE ȘI OBLIGAȚIILE MUZEOGRAFILOR.

The rights and obligations of the curators

Drd. Alexandru Toma, Dr. Emanuel Costoiu

Summary:

In time, I have discovered that a lot of my colleagues, for I don't know what reason, miss to acknowledge their rights and obligations as employees in a budgetary institution, museum, library, culture hous or County, as it is.

Starting from this idea, I have tried to compare the rights and obligations of the curators, before 1989 and after 1989. I do not wish to do a scan, say that it was better in those days, or that it's much better right now, there are enough people who can bring a lot of pros or cons on this subject. People who lived and worked in the period before 1989, but retired after the 90 or so, the situation may be different and multiple.

Cuvinte cheie: angajați, instituție bugetară, muzeu, drepturi și obligații

Keywords: Employees, budgetary institution, museum, library, rights and obligations.

În decursul timpului am descoperit destul de mulți colegi, care nu știu din varii motive care sunt drepturile și obligațiile lor ca și angajați într-o instituție bugetară, fie că este muzeu sau bibliotecă, casă de cultură, sau direcție județeană.

De la această idee am plecat și încerc să compar drepturile și obligațiile muzeografilor înainte de 1989 și după 1989. Nu vreau să fac o radiografie, să spun era mai bine atunci sau este mai bine acum, sunt destui cei care pot aduce argumente pro și contra asupra acestui

subiect. Oameni care au trăit și au muncit în perioada dinainte de 1989, dar după 1990 sau pensionat etc, situațiile pot fi diferite și multiple.

Articolul cred că va fi sec, dar totodată interesant, voi atașa fișe de post și de evaluare din arhiva câtorva muzee din 1980, 1975, sunt foarte interesante.

În urmă cu câteva zile printr-o întâmplare stăteam de vorbă cu un muzeograf, slujitor al culturii și artei de prin 1975, îmi povesteam ideea mea despre articol. Dumnealui mi-a spus așa, muzeografii trebuiau să urmărească cele patru idei directoare înainte de 1989: propaganda cultural artistică, cercetarea, valorificarea și achizițiile.

Fișa de post nu exista sau dacă exista oricum nu avea nici o relevanță, vă sună cunoscut cumva ? din păcate și azi sunt muzee unde nu contează fișa de post.

Ce făcea un muzeograf înainte de 89: în realitate, nu conform graficelor sau altor înscrisuri, cercetare de teren, foarte mult și achiziții, erau bani de achiziții, scria „cel puțin” un articol pe an, era normat, de obicei scriau mai multe, dovada Revista Muzeelor sau Magazin Istoric, etc. Făcea propagandă partidului vrând nevrând, prin expoziții volante și conferințe la sate sau în orașele mai mici, în cămine culturale, în uzine, în fabrici, toamna căra lemne pentru foc, cu excepția celor din muzeele mari etc.

Veneau la serviciu șase zile din șapte, făceau ghidaje destul de multe pentru că atunci erau aduși la muzeu toate categoriile de oameni ai muncii, studiau bibliografia.

Un alt muzeograf, pensionar acum, mi-a relatat care erau primii pași pentru a învăța muzeografie, astfel, timp de trei ani a studiat bibliografia specifică în biblioteca și arhiva muzeului, și alte biblioteci, a studiat în amănunt colecția, iar la anumite intervale era verificat de șeful direct, activitate extrem de benefică pentru dezvoltarea științifică a muzeografului. A urmat apoi timp de doi ani cursurile de formare organizate de Centrul de Perfecționare a Cadrelor finalizate cu examene riguroase.

Conform legii nr. 10 din 23 noiembrie 1972, Codul Muncii al Republicii Socialiste România, exista secțiune specială pentru angajații din cultură. Redau cele patru articole:

Cultura

Art. 50 În îndeplinirea sarcinilor de înaltă responsabilitate socială care le revin, oamenii de cultura și artă trebuie să contribuie activ,

prin întreaga lor operă de creație, în strinsă legătură cu viața, cu cerințele construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, la progresul spiritual al societății, la ridicarea nivelului cultural și a conștiinței socialiste a poporului.

Art. 51

(1) Oamenii de cultura și arta se bucură de libertatea de creație, de manifestarea deplină a personalității și talentului lor, puse în slujba idealurilor socialismului, democrației și progresului social.

(2) Ei au dreptul să-și valorifice, potrivit specificului, operele de creație, protecția drepturilor de autor personale nepatrimoniale și a celor patrimoniale fiind garantată conform legii.

Art. 52 În scopul promovării activității de creație, oamenii de cultura și arta, publiciști, au dreptul să se asocieze, în condițiile legii, în uniuni, asociații și societăți de creație.

Art. 53 Prin statute proprii se stabilesc modul de organizare și funcționare a uniunilor, asociațiilor și societăților de creație, drepturile membrilor privind pensiile, ajutoarele și celelalte forme de asigurări sociale.¹

Cert este că înainte de evenimentele din 1989 toți românii aveau drepturi confințite de constituție, dar care nu erau respectate, existau totuși două drepturi care erau inalienabile, dreptul la muncă și dreptul la salarizare.

După 1990 drepturile și obligațiile salariaților sunt reglementate de Codul muncii, dar pentru anumite categorii de personal sunt prevăzute și de statutele profesionale sau disciplinare. De asemenea ele pot fi precizate în contractele colective de muncă și în regulamentele interne. Potrivit art. 37 din Codul muncii, drepturile și obligațiile privind relațiile de muncă dintre angajator și salariat se stabilesc, potrivit legii, prin negociere, în cadrul contractelor colective de muncă și al contractelor individuale de muncă. Prin „drepturile recunoscute de lege” se înțelege drepturile statuate prin acte normative dar și prin contracte colective de muncă, fiind vorba de drepturile fundamentale ale salariaților. Alte drepturi pot fi tranzacționate de către salariați.

Conform standardului ocupațional *Muzeograful este specialistul care constituie, dezvoltă, protejează, evaluează, clasează, administrează, cercetează, interpretează și valorifică patrimoniul*

¹ Buletinul Oficial nr. 140 din 1 decembrie 1972

*muzeal în concordanță cu politica instituției unde lucrează, în scopul cunoașterii, educării și recreării publicului*²

În continuare voi enumera câteva drepturi și obligații ale muzeografului conform fișei de post standard:

- răspunde de întocmirea materialelor de analiză ce privesc activitățile pe care le conduce sau coordonează și le supune discuției Consiliului de administrație și Consiliului Științific;
- verifică actualitatea și corectitudinea informațiilor existente pe pagina de internet a instituției și propune imediat corecturi sau modificări ale informațiilor eronate;
- redactează informările referitoare la activitățile pe care le coordonează și le transmite persoanei cu atribuții specifice pentru publicarea acestora pe pagina de internet a instituției;
- răspunde de corectitudinea informațiilor transmise în vederea publicării;
- cercetare, dezvoltarea patrimoniului muzeal;
- cercetare de teren pentru constituirea și completarea colecțiilor ;
- cercetare de colecții și documentare pentru identificare, determinarea și înscrierea în circuit științific a pieselor;
- controlul stării de conservare, evaluarea necesarului de restaurare, tratare și pentru îmbunătățirea condițiilor de păstrare ;
- evidența științifică a pieselor de muzeu;
- valorificarea științifică și culturală a patrimoniului muzeal: face cunoscute rezultatele cercetărilor proprii prin: comunicări științifice, studii, expoziții de colecții și tematice, cataloage, repertorii-prezentate, publicare;
- realizează (propune și susține), activități culturale pentru public (sau categorii de public), utilizând rezultatele cercetării și documentării proprii, a activității de salvare, dezvoltare, punere în valoare a patrimoniului cultural, desfășurate în muzeu, prin: expoziții, publicații de prezentare, ghidaje, expuneri, colaborări cu presa scrisă, audio-vizuală;
- planifică săptămânal și anual activitatea întregului departament și informează, tot astfel, asupra acesteia, a realizărilor sau nerealizărilor, a cauzelor celor din urmă și a oricăror probleme și aspecte de interes pentru optimizarea activității muzeale;
- militează pentru prestigiul și interesele instituției;

² Paula Popoiu, cordonator, Standardul Ocupațional de muzeograf, <http://www.anc.gov.ro/uploads/so/m/muzeograf.pdf>, p. 3.

- participă la inventarierea bunurilor culturale
- elaborează și participă la programe de educație muzeală, la proiecte cu finanțare, manifestă inițiativă în valorificarea patrimoniului în scopul cunoașterii potențialului valoric al instituției;
- desfășoară activitate de îndrumare (ghidaj) pentru expozițiile permanente și temporare;
- răspunde solicitării directorului de a participa la manifestări culturale specifice neplanificate;
- se îngrijește de respectarea planului de activitate aprobat pe anul în curs al serviciului;
- participarea în comisiile de specialitate (achiziții, inventariere, reevaluări, restaurare) conform Regulamentului de funcționare al instituției;
- sarcinile de serviciu nu sunt limitative, se vor completa ori de câte ori este nevoie, pentru bunul mers al activității instituției.

Așa cum bine vedem acum avem parcă mai multe drepturi dar și parcă mai multe obligații, deosebirea contă că acum ne putem alege meseria pe când atunci erau repartizați.

Anexe: Câteva fișe de apreciere, și de post din perioada 1970-1980;

³ Arhiva Muzeului de Artă Baia Mare, fișa de apreciere muzeograf.

[illegible]

COMISIA POPULARA DE SUPERVIZIE
Compartimentul
Serviciilor

Directoratul Administratiei
Inferiora Municipal nr. 17

SECRET-ADMINISTRATIV

20 APRIL 1972

de la 1 Ianuarie 1972 pana la 31 Decembrie 1970

NOTIAREA ANUALA DE COMPARATIE, ACTIVITATE, PRODUCTIVITATE SI CALITATE

PROFESOR D. I. I. I.

Activitate profesionala si experienta in munca:

Candidatura profesionala in functie:

Sprijin de activitate, specialitate sau de calitate profesionala de director:

Contributia la realizarea activitatii colective:

Contributia la imbunatatirea activitatii colective:

Calificative Foarte bine
dat la 1 Ianuarie 1971
de catre COMISIA DE SUPERVIZIE, Serviciul
Televizi

⁴ Arhiva Muzeului de Artă Baia Mare, fișa de post conservator studii medii.

Unitate Muzeul Jud. Nr. matricol

Fișa de apreciere pe anul 1974

Numele și prenumele _____

Locul și data nașterii Băia Tulia - 12 - august -

Funcția și locul de muncă Muzeograf - Muzeul Județean -

Studii Fac. Istorie - Sibiu Vechimea în specialitate muncă 5 - ani.

CONȚINUTUL APRECIERII

De muzeograf pentru secția de primă și îndestinează cu multe caracteristici sarcinile de serviciu. A organizat în anul 1974 mai multe expoziții la sediul și itinerante în județ. Continuă să coordoneze trecutul centrului artistic cultural, ținând legătura permanentă cu artiștii locali pentru cunoașterea preocupărilor lor, a organizat și ține o evidență clară a patrimoniului secției de care răspunde.

Studiază continuu în domeniul de specialitate, a întocmit și redactat studiul "Viața artistică" oglindită în presa locală, în care scop a cercetat și listat toate articolele aparute în presă între anii 1956 - 1980.

A achiziționat și selecționat cu exigență lucrările de artă în vederea îmbogățirii patrimoniului artistic al muzeului.

Se interesează continuu de problemele de specialitate și de viața artistică contemporană.

Este un cadru de cea mai bună valoare profesională cu mari perspective de dezvoltare, conștiință, sincer, modest, corect. În colectivul muzeului este apreciat, respectat, se poate da dovadă de coeziune, bună înțelegere și simț.

Participă cu regularitate la sesiunile de la organizarea muzeului în diferite localități din județ. Manifestă interes pentru problemele generale ale instituției și patriei noastre.

UNITATEA MUZEUL JUDEȚEAN Nr. matricol 79

Fișa de apreciere pe anul 1979

Numele și prenumele _____

Locul și data nașterii 19 - I - 9

Funcția și locul de muncă Muzeograf srb.

Studii fac. de istorie Vechimea în specialitate 4 luni

CONȚINUTUL APRECIERII

Activitatea în cadrul Oficiului de Informații Culturale (1 septembrie) în calitate de muzeograf cu probleme de artă. Trebuie să se realizeze o muncă complexă și să se realizeze rapid colectarea și a materialelor în rezolvarea problemelor de artă și a problemelor curente ale oficiului. Deoarece în mod deosebit activitatea de valorificare a patrimoniului cultural prin comunicarea științifică și artistică în presă.

Se acordă un bun coleg, autocrat și multă inițiativă și dădea o contribuție în rezolvarea tuturor problemelor.

Bibliografie:

1. Arhiva Muzeului Județean de Istorie Baia Mare
2. Arhiva Muzeului Țăranului Român
3. Arhiva Muzeului de Artă Baia Mare
4. Legea nr. 480 din 12 noiembrie 2003 pentru modificarea lit. e) a art. 50 din Legea 53/2003 - Codul muncii, publicată în Monitorul Oficial nr. 814 din 18 noiembrie 2003 (modificarea a fost operată);

5. Legea nr. 541 din 18 decembrie 2003 pentru modificarea unor dispozitii ale Legii 53/2003 - Codul muncii, publicata in Monitorul Oficial nr. 913 din 19 decembrie 2003 (modificarea a fost operata);
6. OUG nr. 65 din 29 iunie 2005 privind modificarea si completarea Legii 53/2003 - Codul Muncii, publicata in Monitorul Oficial nr. 576 din 5 iulie 2005;
7. Legea nr. 371 din 13 decembrie 2005 pentru aprobarea OUG nr. 65/2005 privind modificarea si completarea Legii 53/2003 Codul muncii, publicata in Monitorul Oficial nr. 1.147 din 19 decembrie 2005;
8. OUG nr. 55 din 30 august 2006 pentru modificarea si completarea Legii 53/2003 - Codul muncii, publicata in Monitorul Oficial nr. 788 din 18 septembrie 2006;

CERCETAREA, CONSERVAREA, RESTAURAREA ȘI OCROTIREA PATRIMONIULUI CULTURAL PRIN COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE PÂNĂ LA 1918.

Drd. Cosmin Trîmbaciu

The Comision of Historical Monuments played an important roll in romanian cultural life. It has been established with the royal decree no. 3658 from the 17 th of november 1892. At first it was formed of 5 members : Vasile Alexandrescu Urechia, Titu Maiorescu, Constantin C. Arion they were designated by the Ministry of Religious Affairs and Public Statement; Grigore Tocilescu –Director of the Museum of Antiquities and architect G. Sterian. The official document was certified by studies and resirch of historical monuments.

Cuvinte cheie: conservare, restaurare, patrimoniu cultural

Keywords : conservation, restoration, cultural heritage

În 1859, ministrul cultelor, Alexandru G. Golescu, conducând o comisie formată din Cezar Bolliac, Dumitru Papazoglu, Alexandru Odobescu și Alexandru Pelimon, hotărâsc să continue ce au întreprins între anii 1860 și 1865 (în septembrie 1863, Grigore Bengescu II a avut misiunea de a cerceta mănăstirile din județele Dolj, Romanați, Gorj și Mehedinți) care urmăreau să pregătească secularizarea averilor mănăstirești. La 2 noiembrie 1864, Nicolae Crețulescu lansează o circulară către revizorii școlari, revenind apoi în februarie 1865 și care a cuprins date referitoare și la starea de conservare a monumentelor din 35 mari unități administrative. Rezultatele au fost consemnate, printre altele, în cunoscutul *Album archaelogic pitoresc* care cuprinde 110 planșe ilustrate de H. Trenk.

În 1871 a fost elaborat un prim proiect de lege pentru conservarea monumentelor istorice iar *Chestionarul sau izvodul de întrebări în privința vechilor așezăminte ce se află în deosebitele comune ale României*, a fost împărțit în țară între 1871 și 1875, prin Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice de Alexandru Odobescu.

Acesta își propunea: "să cercăm a aduna elemente de statistică arheologică și să dobândim până la oarecare punct mijloace de a clasifica, cel puțin *grosso modo*, monumentele antice din țara noastră¹.

Prin decretul princiar (nr. 754/6 aprilie 1874) s-a stabilit un regulament de funcționare a Comisiei onorifice pentru monumentele publice, organism unde sunt cuprinși Mihail Kogălniceanu, Alexandru Odobescu, Cezar Bolliac, Teodor Rosetti, Dimitrie Sturdza (președinte). Alexandru Orăscu, Titu Maiorescu, A. Berindei, Constantin Stăncescu, care trebuia să realizeze "un tablou al tuturor monumentelor publice din țară, pentru care să se ia măsuri de conservare"².

În anul 1881, V.A. Urechia a semnat următoarea decizie: "Corpurile legiuitoare, aprobând legea de împrumutare a 300.000 lei pentru restaurarea și repararea principalelor monastiri și biserici, simt nevoia, după înțelegerea avută cu I.P.S. mitropoliți și episcopi, să facă o alegere din devisele monastirilor și bisericilor, care fie din respect artistic, fie din acel istoric, merită să fie cu precădere restaurat [...]". Conform acestei decizii au fost numite comisiile însărcinate cu anchete de teren în județele Mehedinți, Gorj, Romanați, Vâlcea, Dolj, Olt, Argeș, Muscel, Dâmbovița, Prahova, Teleorman, Vlașca și Ilfov: Din prima comisie au făcut parte Ion Slavici, Gheorghe Mandrea și domnișoara Hitz, profesoară de pictură, ajutați de inginerii Simous și Maur.³

"O a doua comisiune, afirma V.A. Urechia, participant direct la lucrări, "pentru Moldova și restul României se va numi după întoarcerea noastră din excursiunea în ambele părți, dacă va fi de lipsă.⁴

Corpul didactic a sprijinit Comisiunea în lansarea chemării de a i se notifica lista mănăstirilor și bisericilor cu valoare istorică. Ea

¹ N. Stoicescu, *Monumentele*, p. 928-934, vezi și C. Tudor, *Odobescu*, p. 14-15. Pentru ilustrația epocii, la C. Moisil, *Antichitățile preistorice*, p. 115-117. Odobescu extinde obiectul cercetării și asupra movilelor ce "sunt, fără îndoială, archive tăcute care păstrează în miezul lor pe curat documente istorice ale țării noastre din timpii pe când istoria nu se scria cu condeiul. Cercetarea lor este una din datoriile cele mai însemnate, cele mai curioase, dar totodată și din cele mai anevoioase ale arheologilor români", cf. Al. I. Odobescu, *Scrieri literare și istorice. Artele din România în periodul preistoric*, II, 1887, p. 265.

² *Revista momentelor istorice, 1885-1889*, p. 226.

³ *Raporturi. Monumente istorice*, p. III.

⁴ *Ibidem*, p. IV.

cerea "de a însemna părțile din edificiu care urmează a rămâne neatins ori restaurate, cu cea mai mare veghere și să nu se altereze stilul ori să nimicească niscai fresce, portrete și inscripțiuni istorice". La articolul "d", Comisiunea urma să propună căreia din "bisericiile ori monastirile constatate de ea se cade a se da cu precădere" la restaurare ori reparare; arhitectului din comisie i se da sarcina de a întocmi devizele necesare și planul monumentului⁵.

Făcând parte din Comisia de control din Moldova, Pantazi Ghica a vizitat mănăstirile Socola, Cetățuia, Golia, Barnovschi, Neamț, Frumoasa, Galata, Trei Ierarhi, Sf. Nicolae Domnesc, Agapia, Văratec, Secu, Bistrița și Roman, cerând să se încredințeze restaurarea monumentelor de aici unor arhitecți care să poată "da garanții morale mai asigurătoare că le va păstra întru toate, penă și în dimensiuni, penă și în desenuri și sculpturi"⁶. La Trei Ierarhi el a solicitat ca "să nu se schimbe întru nimic caracteru construcțiunei, stilul arhitecturii și acea finăță rară de ornamentări și de sculpturi, care trebuiesc neapărat păstrate și reproduse [...]"⁷. La Cetatea Neamțului exprima cu regret: "Când are o națiune asemenea monumente care sunt mândria și gloria ei, ar fi o rușine, o crimă de a nu se restaura, și de a lăsa să se șteargă și chiar urmele lor"⁸. Pantazi Ghica judeca aspru unele abateri de la reguli elementare. El arată că mănăstirea Secu "nu trebuiește restaurată, în condițiunile sacrilegii, în care s-au făcut reparațiunile mai la toate monumentele istorice, schimbându-li-se stilul și caracterul arhitectonic și dându-li-se spoituri și ornamenturi moderne [...]"⁹. Opinia membrilor comisiei a fost identică, constatând că starea proastă în care se aflau monumentele se datora fie dezinteresului sau nepriceperii, cuvântul lor a contribuit la reglementarea lucrurilor. Nicolae Ionescu, vizitând biserica Sf. Ioan din Vaslui, a considerat că "bisericiile din timpul lui Ștefan cel Mare formează ca un lanț de lucrări, pe care în interesul sigur al dezvoltării arhitecturii la noi ar trebui să le întregim și să le restaurăm"¹⁰.

⁵ *Ibidem*, p. IV.

⁶ *Ibidem*, p. 18-19.

⁷ *Ibidem*, p. 35.

⁸ *Ibidem*, p. 75-77.

⁹ *Ibidem*, p. 97.

¹⁰ *Ibidem*, p. 172. Dezideratul se va împlini prin lucrările teoretice ale lui Gh. Balș, N. Iorga ș.a., ca și prin șirul de restaurări întreprinse în Moldova, mai ales după 1920.

Ioan Slavici și Gheorghe Mandrea, după ce au văzut în 49 de zile, 64 de obiective, au ajuns la concluzia că: "încetul cu încetul s-a nimicit o parte din rămășițele prețioase ce puteau să servească drept puncte de plecare pentru aprecierea gradului de cultură și a felului de a gândi al părinților noștri și din care fără îndoială ne-am fi putut lămuri asupra multor dintre întâmplările din trecutul țării noastre, față de care ne aflăm în nedumerire. Arătându-vă aceste neajunsuri comisiunea-și exprimă totodată încrederea că prin înființarea comisiunii însărcinată cu conservarea monumentelor istorice ele vor fi înlăturate pentru totdeauna"¹¹.

Alexandru Macedonski, fiind însărcinat și el, în 1882, de ministrul Cultelor și instrucțiunii publice să raporteze despre starea de conservare a monumentelor de la Hurez și Sf. Dumitru din Craiova, își face publice rezultatele în revista "Literatorul" (II)¹².

Episcopul Ghenadie al Râmnicului, în același sfârșit de veac, amintește ca exemplu negativ fapta lui Mihnea-Vodă, citind inscripția de pe poarta clopotniței de la Bistrița (1683-1684) care spune despre "reoa vrășmășie a lui Mihnea-Vodă, Dracea, ce a avut, pre dânsul, din fața pământului a o șterge silnic cu tunuri și alte armii zidurile le-au surpat"¹³.

Din parcurgerea notelor arhivistice, dar și din publicațiile vremii, constatăm că a existat un interes crescând față de modul în care erau conservate și restaurate unele monumente, în special cele de importanță națională, Episcopul Melchisedec, cu prilejul vizitei din 1884, "în interesul arheologiei noastre", mănăstirile din nordul Moldovei, arăta: "arhitectura noastră bisericească, lipsite de modeluri tipice, a ajuns la anarhie, lăsată în caprițiul arhitecților noștri care cea mai mare parte se conduc ori de modeluri străine, ori inventate de dânsii și adeseori fără gustu și reu inventate"¹⁴.

Suntem în perioada lucrărilor efectuate la noi de Lecompte de Noüy, care a restaurat Curtea de Argeș, Sf. Nicolae Domnesc și Trei Ierarhi din Iași, la Târgoviște și Sfântu Dumitru din Craiova fiind considerate "schilodiri, răzbuiri și sporiri"¹⁵. În replică se spunea că

¹¹ *Ibidem*, partea a II-a, vol. II, p. 249.

¹² N. Iorga, *Monumentele istorice în literatură*, p. 108.

¹³ Ghenadie al Râmnicului, *Visite canonice însoțite de note istorico-arheologice. Anii 1890-1891*, București, 1892, p. 30.

¹⁴ Melchisedec, *Vizită*, VII, p. 88-89.

¹⁵ Luând atitudine, G. Sterian arată în raportul său că "în țările luminate îngrijirea monumentelor se face de către oamenii inițiați în arhitectură, pe când la noi, studiul

monumentele sunt sfinte și glorioase rămășițe ale trecutului, ele au drept la respect și apărare de la distrugere"¹⁶.

Au fost trimiși să analizeze calitatea lucrărilor de restaurare de la biserica episcopală din Curtea de Argeș, Theodor Aman, Theodor Ștefănescu, Karol Storck și Alexandru Săvulescu. Ei s-au adresat la 3 noiembrie 1879 ministrului Nicolaie Crețulescu, arătându-i că "în general lucrările sculpturale sunt imitate cu multă fidelitate și acuratețe, dl. arh. Lecompte a introdus oarecari modificări regretabile [...] în restaurări nu este permis să se facă cea mai mică inovațiune "fiindcă aceasta alterează caracterul primitiv al operei și aduce anomalii în mersul regulat al istoriei artelor"¹⁷. Comisia reproșa încărcarea acoperișului cupolelor cu ornamente, galeria de flori de piatră de la cornișele turelor, introducerea balustradei. În ceea ce privește "răzuitul pietrelor vechi, ca să li se dea același ton ca la cele noi – considera că este o eroare la care se opune și arta și rațiunea, fiindcă umiditatea ce au pietrele când ies din carieră se evaporează și formează la suprafața lor un strat cristalin de săruri calcare, care strat conservă foarte bine piatra".

Sunt emise, tot în această perioadă, mai multe reglementări, legate direct de epoca modernă, când au fost puse bazele sistemului bibliotecilor publice. De exemplu, *Legea depozitului legal*, ce avea să asigure păstrarea cărții în aceste instituții, datează din 2 aprilie 1885¹⁸.

Se conturează o confruntare privind începutul organizării sistemului de ocrotire a patrimoniului cultural național, de fapt la fel s-au petrecut lucrurile și în alte țări, două lucruri importante: o conștiință a valorilor inestimabile, care nu pot fi înlocuite, pe care o reprezintă monumentele și obiectele culturale pentru istoria României și pentru afirmarea culturii naționale, dar și o concepție și metodologie

și cercetarea lor sunt lăsate la discrețiunea persoanelor necompetente și neștiutoare "în ale artei", tot el cerând "documente sigure" de înregistrare a operațiilor de restaurare (cf. G. Sterian, *Restaurarea monumentelor istorice în străinătate și în România, Iași, 1889*).

¹⁶ *Comitetul rezistenței*, p. 15.

¹⁷ *Revista monumentelor istorice, 1865 – 1890*, p. 80; în raportul arhitecților Al. Orăscu și Ruchnovski, din 7 aprilie 1880, se constată, tot la Curtea de Argeș, inovații costisitoare "și supărătoare" în contra monumentului, dar ei consideră că lucrările tehnice de restaurări propriu-zise, ele sunt executate cu soliditate, acuratețe și pricepere" (*Restaurarea monumentelor istorice, 1865-1890*, p. 100).

¹⁸ Dan Berindei, *Înființarea Societății Academice și localurile Academiei*, în "Monumene și Muzee", I, 1958, p. 241. În 1898 Ion Bianu publică un *Apel pentru ocrotirea cărții vechi*, semn al grijii față de soarta bunurilor bibliofile.

proprie de conservare-restaurare. O serie de personalități culturale și politice au contribuit la formarea ambelor concepții.

Astfel, Ioan Slavici spunea în 1882: "generația noastră mai luminată decât cele trecute trebuie să simtă că dacă e vorba ca societatea românească să ajungă la vreo însemnătate în lumea aceasta, ea trebuie să se pătrundă de spiritul solidarității naționale: tot românul să simtă că nimic mare nu se poate produce decât prin munca unită a unui șir de generațiuni și întocmai precum noi dorim, ca lucrurile începute de noi să fie continuate cu zel de către urmașii noștri, părinții noștri au murit cu nădejde că noi vom scoate la capăt lucrările începute de dânsii"¹⁹. Slavici a avut și alte idei interesante pe care le susținea într-un spirit modern. Una, ca exemplu, exprima rolul cultural pe care l-au avut monumentele religioase în istoria României. El afirma că "monastirile nu sunt decât în rândul al doilea așezăminte religioase, ceea ce le-a produs e mai ales spiritul de conservare națională, și cei ce le-au întemeiat și înzestrat cu o parte din anunțul lor își găseau răsplata în gândurile amăgitoare pe care și le făceau despre viitoarea înflorire a neamului"²⁰. Un alt punct de vedere îl are concepția referitoare la valorificare, spune Slavici - "monumentele publice, oricare ar fi ele, nu au alt scop decât pe acela de a fi văzute și admirate [...]"²¹.

Andrei Cosma, unul din fruntașii mișcării naționale, venea cu dorința unei înțelegeri mai mari în sprijinul larg, comunitar, în 1889, vorbind despre așezarea antică de la Porolissum afirma: "Indeferentismului, ce domnește la noi în genere, a lăsat uitată până-acum colonia de la Moigrad, antichitățile numeroase ce s-au aflat și se află aici au trecutul în mane straine [...]. Preoțimea și inteligenția română de în giuru au cea mai sântă detoarea națională, ca luminându poporul se împiedecă aceste înstreinări, și să înduplece poporul a le cede gratis, seau pe lenga rescumparare, Museiului național de în Blasiu"²².

Fruntașii culturii române din secolul al XIX-lea, folosind ca punct de sprijin al teoriei politice, s-au bazat din plin pe monumentele arheologice ca demonstrație. Gheorghe Barițiu publică un *Raport*

¹⁹ *Raporturi Monitorul istoric*, (Raportul lui Ioan Slavici) .

²⁰ *Ibidem*, II, p. 180.

²¹ *Ibidem*, II, p. 213.

²² Augustin Calian, *Urmele domniei romane în Ardeal, Câteva pagini din istoria și arheologie română*, Blaj, 1915, p. 68.

asupra călătoriei la ruinele Sarmisegetusei și a informațiilor adunate la fața locului în anul 1882, editat de Academia Română.²³

Privind teoria și metologia conservării din această perioadă, putem da ca exemplu poziția arhitectului Alexandru Orăscu, notată într-un raport din 18 martie 1874, despre lucrările de la Curtea de Argeș. El făcea următoarea afirmație că "de câte ori este vorba de a restaura un monument artistic din vechime, naște de sineși, cestiunea dacă *restaurarea trebuie să fie o simplă reparare*, adică o reînființare solidă a părților cari se află slăbite ori vătămate într-nsul, la momentul restaurării sau dacă ea cată a fi o *restituire* a monumentului, adică o expunere a lui de toate elementele bastarde care s-au alipit după vremi de dânsul și o *reînviere a adevăratului monument primitiv*, constituind oarecum o nouă și deplină eflorocență a stilului ce caracterizează edificiul, mărginită însă numai la acel nou"²⁴.

Alexandru Orăscu apreciază într-un spirit modern, foarte apropiat de școlile de restaurare engleză și italiană care propagau în epocă rostul restauratorului, a cărui datorie "este ca să caute atât prin cercetări istorice îndreptate special asupra monumentului, cât și prin un studiu mai general al stilului de care el mai mult sau mai puțin depinde a reda monumentului, întrucât va sta prin puțința un aspect cât se va putea mai identic sau cel mai asemuit cu înfățișarea lui primordială"²⁵.

Concluziile, propaganda și motivațiile rezultate în urma stării de fapt a monumentelor istorice s-au înmulțit între anii 1880 și 1890. La 20 aprilie 1890, mai mulți oameni de cultură și artă (Th. Aman, C. Băicoianu, C. Beniș, I. Călinescu, Șt. Ciocârlan, I. Carcalețeanu, I. Constantinescu, I. Gabrielescu, E. Georgescu, I. Mincu, G. Mandrea, D. Maimarolu, G.D. Mirea, Al. Orăscu, P. Patricu, K. Storck, C. Stăncescu, Th. Socolescu, G.M. Tătărescu și I. Valbudea) au adresat o petiție primului-ministru în care deplâng starea și modul de păstrare a monumentelor. Greșelile sesizate i-au făcut pe semnatori să ceară înființarea unei Comisiuni arhitecto-arheologice, care să supravegheze și să conducă lucrările de conservare-restaurare. Ei au arătat că, încă din 1864, prin regulamentul Școalelor de Belle-Arte, Nicolae Crețulescu prevăzuse înființarea unui Comitet academic de

²³ Pentru bibliografia lui G. Barițiu, vezi George Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea*, Cluj-Napoca, 1978, vol. II, p. 115-119.

²⁴ *Restaurarea monumentelor istorice*, 1865-1890, p. 23.

²⁵ *Ibidem*, p. 23-24.

Belle-Arte, format din șapte personalități, având atribuții inclusiv în privința monumentelor. Ce constată ei? Nici Comitetul și nici Comisiunea arhitecto-arheologică, prevăzută de regulamentul privitor la monumentele publice (din 7 aprilie 1874), pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, "cu scop de a clasa și conserva neschimbate monumentele noastre istorice" n-au fost puse în practică²⁶.

Protestul a avut ca urmare, la 27 aprilie 1890, crearea amintitei Comisiuni onorifice pentru monumentele publice (prin decret regal nr. 1307 (14 aprilie 1890). Comisiunea era compusă din Mitropolitul primat, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Sturdza, Titu Maiorescu, V.A. Urechia, Grigore Tocilescu, Constantin Lahovari și H. Suțu, secretar fiind Ioan Bianu, comisiunea funcționând, de altfel, conform regulamentului din 1874. În prima ședință, ministrul Theodor Rosetti arăta că "din restaurări s-a făcut problemă națională", hotărându-se ca orice proiect de restaurare să-i fie supus spre aprobare, discutându-se încă acum situația unui număr de șase monumente importante²⁷. Urmarea a fost că la ședința din 12 mai 1890, V.A. Urechia cere promulgarea unei legi mai clare, care să fixeze atribuțiunile și rolul Comisiei, el fiind autorul unui proiect de lege care urma să fie depus la Senat²⁸.

V.A. Urechia a prezentat, încă din 1882, în Camera deputaților, un proiect de lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice, expunerea de motive fiind susținută de Constantin Exarcu, în 1890, la Senat. A motivat și i-a îndemnat pe senatori să facă o analiză exactă asupra oportunității reglementării juridice. Exarcu, în pledoaria sa, s-a adresat senatorilor prin următoarele cuvinte: "Să conservăm și noi micile manifestațiuni ale culturii noastre artistice din trecut și care ne dovedesc că nu suntem născuți de ieri și că suntem datori a continua tradiția și argumenta patrimoniul ce ne-au lăsat strămoșii noștri [...]. În continuare el a spus, accentuând de fapt: "N-am trebuința să vă spun că noi am distrus și continuăm a distruge cu o crudă barbarie sau să profanăm prin restaurări nesocotite trecutul nostru istoric, religios sau artistic"²⁹.

Promulgată prin Decretul nr. 3658, 17 noiembrie 1892, *Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice* a fost

²⁶ *Ibidem*, p. 22-23.

²⁷ *Ibidem*, p. 224-226.

²⁸ *Ibidem*, p. 239.

²⁹ Curinski, *op. cit.*, p. 134-135.

sprijinită de Spiru Haret, rolul important avându-l Grigore Tocilescu. Legea a fost aprobată cu o mare adeziune³⁰. Ea a constituit domeniul juridic de bază a sistemului românesc de ocrotire a patrimoniului cultural național. Bazându-se pe ea, a fost instituită Comisiunea monumentelor publice. Aceasta era compusă "dintre bărbații cei mai competenți în științele istorice sau arheologice, dintre cari duoi vor fi luați dintre membrii Academiei din directorul Muzeului de antichități și un arhitect (art.1), ea fiind un organ consultativ pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice. Comisiunea – mai spune legea - "va întocmi, prin mijloacele ce i se vor pune la dispozițiune de către ministru, inventariul general al tuturor edificiilor și obiectivelor vechi din țară, care prezintă un deosebit interes istoric sau artistic, pentru a căror conservare urmează să se ia măsuri" (art. 13).

Odată cu instituirea sistemului inventarului, revizuit din 5 în 5 ani, legea obliga că "nici un monument trecut în inventarul general nu va putea fi dărâmat, reparat sau restaurat, fără prealabila autorizare a Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, care va hotărî, după ce va fi luat avizul Comisiunii monumentelor publice" (art.4)³¹. Se mai prevedea că dreptul de expropriere în caz de utilitate publică (art. 4), iar în Regulamentul de aplicare s-a dat, pentru prima oară, o definiție completă a monumentului: "pe sol sau în subsol, în uz sau scos din uz, religios sau civil, străvechi și până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, integru sau în ruină, singular sau complex, imobil sau mobil"³².

Conform regulamentului erau oprite lucrările de inovare și obliga proprietarul la suportarea restaurării sau la expropriere, dădea, pe de altă parte, Comisiunii atribuțiuni exacte în aprobarea planurilor de restaurare, în inventarierea monumentelor cercetare și valorificare, propagandă, pentru crearea unui "archiv arheologic" compus din planuri, desene, fotografii, literatură de specialitate și institua un sistem de raportare³³.

Aplecându-ne asupra evidenței menționată în legea din 1892, care stabilea total nerealist, spunem noi, termenul de 30 noiembrie

³⁰ Afirmatia a fost susținută de cuvântările lui I. Kalinderu și C. Dissescu rostite în ședința din 19 ianuarie (în B.C.M.I., 1913, p. 55). Singurul opozant a fost Mitropolitul Moldovei, Iosif Naniescu, dar care primește o replică usturătoare din partea lui Grigore Tocilescu (Velescu, *Evidența*, p. 62-63).

³¹ *Ibidem*, p. 4.

³² În Regulament, la capitolul I, intitulat "*Despre monumentele publice și conservarea lor*", p. 5-6.

³³ *Lege-regulament*, 1893, p. 7-9.

1893 pentru realizarea unei evidențe a monumentelor și precizând în acest sens alcătuirea unui formular care urma să fie trimis autorităților. El, formularul, cuprindea 9 categorii de informații legate de localizare, datare, tipologie, detalii tehnice, cum ar fi cele din ordinul conservării etc.³⁴

Această prevedere a fost realizată abia în 1894, când prima listă a monumentelor istorice a fost publicată de C.I. Bilciurescu (131 de obiective), o lucrare deosebit de importantă, lipsind însă mănăstirile Neamțu, Hurezu ș.a.). Acestei liste i-a urmat *Inventarul monumentelor publice și istorice din România*, care conținea 534 de monumente publice și 63 de monumente istorice, realizat și publicat de V.A. Urechia, B.P. Hașdeu și Gr. Tocilescu.³⁵

Comisiunea, formată din membri printre care îi menționăm pe V. A. Urechia, T. Maiorescu, C.C. Arion, Gr. Tocilescu, G. Sterian, B.P. Hașdeu (în locul lui T. Maiorescu), N. Gabrielescu (în locul lui G. Sterian), Gr. Cerchez (în locul lui C.C. Arion), I. Kalinderu (în locul lui V.A. Urechia, din 1901)³⁶, Vasile Pârvan și Er. A. Pangratti (din 1911)³⁷ s-a concentrat asupra consolidării sistemului de ocrotire pentru formarea unei școli de restaurare care să aibă o bază materială, dar și o conștiință națională în acest domeniu. Ea a fost ajutată de alte reglementări juridice, la care unii din membrii săi au contribuit.

Legea pentru descoperirea monumentelor și a obiectelor antice și Regulamentul de aplicațiune a acestei legi³⁸ au fost influențate de

³⁴ Vezi art. 20-24 din *Regulament*, p. 10-11.

³⁵ Velescu, *op. cit.* p. 16.

³⁶ *Raport general*, 1907, p. 29.

³⁷ "M.O." nr. 248/9 februarie 1911 (în B.C.M.I.), 1911, p. 111.

³⁸ Legea reglementează regimul săpăturilor și autorizarea lor, obligă autoritățile locale să asiste la cercetări (art. 1-3), definește descoperirile, sub raport juridic, ca proprietate a statului și reglementează înstrăinarea bunurilor (art. 6). Regulamentul, mult mai tehnic, preciza în detalii, regimul juridic al descoperirilor și săpăturilor și cerea "un plan și o descriere exactă a situațiunii terenului" (art. 18), un raport de oportunitate din partea Muzeului național de antichități și un raport la sfârșitul cercetării (art. 23) și punea sub protecție localitățile Turnu Severin, Constanța, Mangalia, Hârșova, Ostrov, Măcin, Isaccea, Celei, Turcoaia (art. 40), unde "primarii respectivi vor fi cu deosebită luare aminte când se fac săpături pentru veri o construcțiune și în caz când se va da peste urme de zidării antice, mozaicuri, subterane sau temelii de edificii, să oprească îndată lucrările, până ce Ministerul, consultând pe directorul Muzeului de antichități, va aviza, după importanța cazurilor, la măsurile ce sunt de luat pentru continuarea săpăturilor în mod sistematic sau numai pentru culegerea elementelor de informațiuni necesare la

Grigore Tocilescu, pe atunci director al Muzeului național de antichități.

Acestea, împreună cu *Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice* vor constitui un sistem practic de protecție generală. Comisiunea, al cărei nume se va schimba după 1900 în Comisiunea Monumentelor Istorice, se va afirma tot mai mult în viața culturală a țării. Nicolae Iorga deține un rol, în acest sens, deosebit de important prin opera și activitatea sa și care impune o teorie românească și o nouă viziune asupra monumentelor istorice. Responsabilitatea istorică în opera de restaurare a ajuns un adevărat principiu, urmat și urmărit încă de atunci în lucrările practice. Din aceste alinamente au decurs mai pe urmă și criticile noi aduse de către Nicolae Iorga lucrărilor patronate de Secțiunea de la Cluj, date în grija arh. R. Wagner, întârziat și fidel partizan al unității stilistice și uneori vizibil neînțelegător față de valorile și specificul arhitecturii naționale.

De toată această teorie beneficiază școala de restaurare istorică, ea impunând o serie de reguli aplicate cu perseverență.

Nicolae Iorga, la momentul respectiv, a luat atitudine față de vandalii moderni care au dărâmat biserica lui Ștefan cel Mare de la Râmnicu Sărat³⁹ sau față de restaurarea de la Putna "care i-a dat un lustru de noutate cel puțin jignitor"⁴⁰, istoricul a fost nemilos față de lucrările arhitectului Lecomte de Noüy. El îl numește, având o anume reținere, "dictatorul fără nici un fel de răspundere și față de nimeni, al tuturor restaurărilor". Ce a făcut, spune savantul, la Craiova, "pompos, risipitor și neînțelegător reparată, la Curtea de Argeș, "distrugător radicală" și realizată în "jargonul internațional" – le supune unei critici dure, ajungând la concluzia că autorul a fost "ucenic al unei direcții false". Nicolae Iorga cerea încă în 1910 fotografii, studii și inventare amănunțite, iar restaurarea să fie concepută pe vechile fundații în mod obligatoriu⁴¹. El propunea ca legislația în domeniu să fie înnoită, mai adecvată noilor realități. Considera că "monumentele vechi trebuie ținute în picioare, înstărite și bine apărute. Frumosul și scumpul lucru care se cheamă restaurare - și înseamnă la noi altceva decât în țările cu socoteală la ban – nu ni este de nevoie. Suntem datori să menținem sau să cârpim, nu să facem la loc, nu să înnoim, să închipuim și să

restabilirea topografiei antice a localității" ("M.O.", 248/9 febr. 1911; "BCMI", 1911, p. 7-16).

³⁹ N. Iorga, *Istoria bisericii...*, p. 96.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 92.

⁴¹ Șt. Ștefănescu, *N. Iorga*, p. 15-16.

creăm. Oricine e slobod să facă o clădire nouă, în stil vechi, dar să nu fie îngăduit a o ridica pe locul, pe ruinele unui vechi monument al țării.⁴²

Nicolae Iorga, prin activitatea sa teoretică, imensă, dar și prin cea practică, de membru și apoi președinte al Comisiunii, a contribuit la impulsivitatea servirii și valorificării monumentelor.

Este un fapt cunoscut că ideea de bază a concepției lui Nicolae Iorga despre monumentele istorice este aceea de argument grăitor al trecutului patriei. De aici necesitatea imperioasă a conservării, studierii și popularizării monumentelor. Restaurarea trebuie, prin urmare, să mențină și să pună în evidență modalitățile succesive în arta de a construi, a înfrumuseța, unitatea spirituală a poporului român, trăinicia și continuitatea sa pe acest pământ".⁴³

În perioada 1892-1913 au fost clarificate o serie de aspecte organizatorice și de ordin tehnico-metodologic: în arheologie, de exemplu, Gr. Tocilescu nota încă în 1895 că "cercetările arheologice sunt partea ce ne preocupă cu deosebire în restaurări și tot ce are legătură cu monumentele țării [...]"⁴⁴. El s-a apropiat, astfel, de linia lui Alexandru Odobescu care făcea o legătură între cercetarea arheologică și restaurare. Tot pe această linie, Grigore Tocilescu întocmește în 1908 o circulară prin care extindea protecția asupra Valului lui Traian⁴⁵.

Tot în acest sens, unul dintre primii cercetători a monumentelor la noi, având o privire generală europeană, afirma, văzând starea precară a obiectivelor de la Târgoviște, Snagov, Cetățuia, Cetatea Neamțului ș.a.: "... ar trebui să se facă săpături cu îngrijire și studii care împreunate cu studiul monastirilor și a celorlalte puncte strategice, ar forma istoria artei militare la noi"⁴⁶.

Arhitectul Nicolae Gabrielescu (fost ajutor al lui L. de Nouy, din 1898 la Comisiunea Monumentelor Istorice) vorbește și despre rosturile arheologiei în restaurare: "în lucrările de restaurare, studiul

⁴² N. Iorga, *Cum s-ar cuveni*, p. 721-723.

⁴³ Ștefănescu, N. Iorga, p. 17.

⁴⁴ *Restaurarea Monumentelor istorice 1865-1890*, p. 187. Privind activitatea acestuia, vezi Radu Vulpe, Grigore Tocilescu, cercetător al antichităților și director al Muzeului Național de Antichități, în *Revista muzeelor*, 1, an II, 1965, p. 25-38.

⁴⁵ Al. Lapedatu, *Cronică 1908*, I, p. 133. În 1933, V. Drăghiceanu repetă necesitatea unor instrucțiuni necesare conservării Drumului lui Traian în zona Caracal (Drăghiceanu, *Monitorul Oficial*, II, p. 49).

⁴⁶ N. Gabrielescu, *Privire generală asupra monumentelor naționale și mijlocul de a împiedica distrugerea lor*, Iași, 1889, p. 21-22.

arheologiei își are o întrebuințare mai largă, el trebuie să fie continuu călăuza artistului pentru a produce lucrări adevărate [...], pentru că nu e chemat să creeze, ci să respecte adevărul așa cum este, chiar dacă n-ar fi frumos. Artistul restaurator mai e chemat să readucă în starea primitivă până în cele mai mici detalii un monument istoric, redându-i forma, culoarea și viața sa și acesta numai pentru părțile care lipsesc, aci e greaua sarcină a restauratorului"⁴⁷.

Tot atunci și G. Murnu făcea dovada unei analize dure, cerând metode științifice unitare în abordarea săpăturilor de la Adamclisi. În anul 1910, referindu-se la documentația arheologică, G. Murnu scia: "Săpăturile arheologice, pe lângă alte condițiuni, presupun și ținerea unui jurnal în toată regula. În el trebuiesc inventariate pe loc toate descoperirile, de orice natură ar fi ele. Zidării, piese arhitectonice, obiecte mărunte de tot felul, olărie, sculpturi, numismatică etc. cu nu numai etichetarea, numerotarea, înregistrarea și arătarea precisă a locului unde s-au găsit, ci și descrierea, uneori fotografierea sau desenarea lor. Și această muncă trudnică și îngrijită nu se face numai pentru importanța obiectelor în sine, ci și fiindcă prin ele se poate stabili natura unor ruine și epoca din care datează ele și în genere diferite straturi ale cetății, și că prin urmare din simple curiozități devin documente științifice.

Virgil Drăghiceanu, dar mai ales Vasile Pârvan, sugerează linii și direcții noi de cercetare, cerând în același timp înscrierea a cât mai multor obiective arheologice în lista celor protejate de lege⁴⁸.

De cealaltă parte, Alexandru Lapedatu sesisează scăpările cercetării istorice medievale bazate exclusiv pe documente, dar a fost neglijată contribuția arheologiei în cercetarea și restaurarea monumentelor⁴⁹.

În anul 1910, discutând despre necesitatea cercetării cetății Poenari, Alexandru Lapedatu cerea insistent începerea săpării sistematice a obiectivelor medievale⁵⁰. Această idee străbate mai

⁴⁷ *Ibidem*, p. 29.

⁴⁸ În 1911, la propunerea lui V. Pârvan, a fost aprobată împrejmuirea și exproprierea terenului, pe care este situat castrul Drobeta ("BCMI", V, 1912, p. 41, 88).

⁴⁹ Al. Lapedatu aprecia ca remarcabile pentru curentul favorabil introducerii cercetării arheologice, ca metodă preliminară restaurării monumentelor, lucrările lui Tocilescu, Pârvan, Romstorfer, Bogdan, Iorga, Ionescu-Gion, Drăghiceanu și Pangratti (*Monumentele*, p. VI-XV).

⁵⁰ Al. Lapedatu, *Două vechi cetăți românești: Poienarii și Dâmbovița*, în "BCMI", III, 1, 1910, p. 187.

târziu, ca o necesitate a demonstrării tezelor romanizării și continuității și într-o lucrare a lui Ioan Andrieșescu care vedea ca termen limită al săpăturilor arheologice epoca întemeierii Principatelor⁵¹.

Acest punct de vedere nu se referea numai la istoriografia și știința conservării monumentelor din România. Atitudinea îi preocupa și pe istoricii italieni, care au recunoscut încă în 1925 că între arheologie și istoria medievală trebuie să existe legături mai bune⁵².

Comisiunea, dorind să controleze permanent terenul, să aplice legea, a numit o serie de personalități din rândul corpului didactic ca reprezentanți ai săi în calitate de membri corespondenți⁵³. Ea le va da autoritate, mai ales acolo unde săpăturile clandestine ale "comorilor" produceau pagube însemnate, comerțul ilicit cu bunuri arheologice fiind înfloritor.

"Buletinul Comisiunii" apare pentru creșterea numărului de monumente clasate și pentru popularizarea lor. Rolul esențial pentru realizarea lui i-a revenit secretarului Alexandru Lapedatu, care-i dă un profil stabil și realizează un colectiv de colaboratori eminenți, tratând permanent în mod unitar monumentele de pe tot teritoriul țării⁵⁴. Prin paginile sale "Buletinul Comisiunii se cerea insistent controlul real al lucrărilor de proiectare și restaurare, documentație științifică și recepția lucrărilor.

În vederea protejării, încă din anul 1909, Comisiunea introduce însemnul specific pentru monumente⁵⁵.

Efectul "anilor grei (economic vorbind, n.n.) pentru soarta monumentelor noastre istorice: autoritățile comunale și epitropiile bisericești, cu de la sine putere, se apucară de renovat și – vorba vine – de restaurat, alternând și nimicind caracterul vechiu și specific al unora dintre cele mai însemnate monumente, iar unde socotiră că nu mai e nimic de făcut, dărmărară pur și simplu".⁵⁶ Luările de poziție ale membrilor Comisiunii față de asemenea intervenții au fost, uneori,

⁵¹ Vezi I. Andrieșescu, *De la preistorie la evul mediu*, București, 1924.

⁵² Gino Chierici, *Restauration des monuments en Campanie*, în *La conservation*, p. 319.

⁵³ În rândul lor nu sunt numiți: C. Moisil (Dobrogea), Al. Bărcăcilă (Mehedinți), Sever Mureșanu și D. Atanasiu (Iași), G. Sterian (Bacău), Ilie Ghibănescu (Constanța), Oreste Tafrali (Iași) ș.a.

⁵⁴ Vezi (Decizia 34.329 / 19 octombrie 1907), iar în amănunt Deciziune "BCMI", prezentând obiectivele publicației.

⁵⁵ *Raport general*, 1909, p. 189.

⁵⁶ *Ibidem*, 1907, p. 189.

foarte dure. În anul 1907, Virgil Drăghiceanu califică situația de la Potlogi ca inadmisibilă, arătând oficialităților că "în zidurile unde șezuse un i al țării, porcii continuă să se răsfețe pe un strat gros de 2 m de gunoi, iar celor ce conduceau Craiova, prezentând paragina în care se găsea Bănia, "simț de conservare a rămășițelor trecutului"⁵⁷. Ținând cont de aceste realități, Comisiunea a adoptat de câțiva ani ca principiu conducător în lucrările sale recomandarea de lucrări parțiale și raționale de conservare și întreținere prin cari se realizează un îndoit beneficiu: se păstrează mai întâi monumentele până la vremuri mai priincioase și oameni mai înțelegători și mai cu interes pentru ele și se pot împărtăși apoi mai multe asemenea lucrări; preocuparea ei de căpetenie nu este deșteptarea interesului public prin lucrări de trufie, ci prin lucrări care să cuprindă, ca material documentar, tot ce e necesar și totodată cu puțință de adunat și publicat⁵⁸.

Discutând condițiile grele în care trebuia să se realizeze conservarea – restaurarea, în Raportul general pe anul 1907 se arăta: "Cântărind trebuințele cu relativitatea mijloacelor (Comisiunea n.n.) a văzut că principiul conducător, adoptat în lucrările sale, de a recomanda, în locul lucrărilor mari și costisitoare de restaurare, lucrări mai mici și parțiale de conservare și întreținere, este cel mai acomodat împrejurărilor și nevoilor [...]. Aceasta însă, decât e un mijloc nu e și un scop care trebuie să rămână: readucerea la deplină viață a vechilor noastre monumente istorice învingând chiar piedicile de astăzi ce stau în calea unor asemenea lucrări, lipsa nu numai a mijloacelor, ci și a oamenilor meșteri și bine pregătiți pentru a lor conservare și restaurare"⁵⁹.

Cât privește așa-zisul exod al bunurilor arheologice, etnografice și documentare s-au plâns mulți oameni de cultură și artă. Constantin Moisil, în 1911, cerea să fie luate măsuri pentru a stagna acest fenomen în privința pieselor arheologice.⁶⁰

⁵⁷ *Idem, Bănia*, p. 194.

⁵⁸ Astfel se credea că se va contribui "în măsură putincioasă la progresul studiilor istorice, arhitectonice și artistice, cu specială privire la monumentele noastre istorice, și să rămâie pentru cei viitori o arhivă de icoane cât mai credincioase și toate raporturile a stării în care se găsesc astăzi monumentele noastre străbune" ("BCMI"), I, 1908, p. 7-8.

⁵⁹ "BCMI", 1908, p. 45.

⁶⁰ C. Moisil, *Două morminte antice din Dobrogea*, în "BCMI", 1911, p. 128-129.

În anul 1909, N. Iorga solicita imperios măsuri prohibitive pentru a se opri comerțul ilicit cu piese culturale⁶¹.

Al. Tz. Samurcaș dezvăluia și el exportul⁶² și pierderile grave de valori culturale. Între timp, în anul 1922 C.M.I. a intervenit la Ministerul Finanțelor – Direcția Vămilei (prin adresa 43/31 ianuarie 1922) pentru a se stopa ieșirea din țară a bunurilor culturale.

Legea din 1892 devenise depășită de condițiile concrete ale vremii și trebuia înnoită⁶³, astfel că la 28 martie 1913 Adunarea deputaților, iar la 30 martie 1913, Senatul, votează noua lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice. Ea institua Comisiunea pe lângă Casa Bisericii (înființată în 1903) și sub autoritatea Ministerului Instrucțiunii Publice; îi dădea atribuții deosebit de largi în privința conservării – restaurării, supravegherii săpăturilor arheologice, inventarierii monumentelor, inclusiv pentru un propus *Corpus inscriptionum Slavo-Romanicarum*, în organizarea muzeelor regionale și educarea marelui public (art. 2). Legiuitorul cerea mijloace speciale pentru evidența monumentelor și săpăturilor arheologice (art.3), reglementa rostul comisiei formată din 9 membri și membri onorifici corespondenți (art. 5-6) și-i asigura acesteia serviciile de resort (secretariat, arhitectură, bibliotecă, arhivă, muzeu), compuse din 11 salariați (art.8)⁶⁴.

Legea nouă înființa o Casă a monumentelor istorice, finanțată de stat, pentru studierea, conservarea și restaurarea monumentelor ca și pentru săpături arheologice (art. 12). Un element cu totul nou îl constituia definirea monumentului istoric, limitat cronologic la anul 1834. Prin Decretul 3475 din mai 1913 erau numiți ca membri: episcopul Dunării de Jos, D.D. Nifon, I. Kalinderu, C.I. Istrati, D. Onciul, E.A. Cerkez, G. Murnu, G. Balș (președinte este ales I. Kalinderu, urmat de C. Istrati, în locul lui Kalinderu este numit, apoi, V. Pârvan (în decembrie 1913)⁶⁵.

⁶¹ N. Iorga, *Istoria bisericii...*, II, 1909, p. 130 și în O exploratie arheologică și istorică a județului Olt, în "BCMI", 1933, p. 121-123.

⁶² Al. Tzigara. Samurcaș, *Muzeologie românească*, București, 1936, p. 8-9; idem, Muzeul Neamului, p. 9; idem, Muzeul național, p. 49.

⁶³ În prezența ministrului C.G. Dissescu, I. Kalinderu arăta la ședința C.M.I. din 1 decembrie 1912 că legea era depășită, cerându-se noi atribuții pentru comisie ("B.C.M.I."), 1912, anexe, p. 191-192).

⁶⁴ Legea a fost publicată în "Monitorul Oficial", nr. 21 din 28 aprilie / 11 mai 1913, p. 1-8.

⁶⁵ "Monitorul Oficial", nr. 32 din 14/27 mai 1913, p. 10-15.

Deosebit de interesante sunt noile idei care preced atribuțiile sporite ale Comisiunii, rezultate din cuvântările lui I. Kalinderu și C. Dissescu. Ei afirmau că noua lege e "izvorâtă din experiență și din trebuință simțite și alcătuite cu caldul interes"; că ea aducea mai mulți membri (9 în loc de 5), limitarea mandatului la 5 ani, lărgirea atribuțiilor la monumente și muzee, un personal tehnic ceea ce arată rolul sporit al arhitecților în lucrările Comisiunii, trecerea săpăturilor arheologice, sub îndrumarea sa. În ultimul caz se declara că "arheologia este mâna dreaptă pentru studierea monumentelor istorice"⁶⁶.

Din aceste cuvântări, ca și din textul legii, reiese și un alt fapt, deosebit de interesant: studierea amănunțită a legislației franceze și italiene afectate monumentelor istorice și în special săpăturilor arheologice și încercarea de a acomoda unele prevederi la situația specific românească, problema rămânând o permanență în sistemul de gândire și acțiune al Comisiunii monumentelor. Instalată la 17 mai 1913, Comisiunea a jucat un rol important în viața culturală românească, din sânul ei desprinzându-se în această etapă, tot mai mult, figura lui Dimitrie Onciul. Comisiunea trebuie să impună principiul că "națiunile nu trăiesc numai prin prezent, ci și prin trecut. Din acest trecut se frământă prezentul, iar din cunoașterea temeinică a istoriei izvorăște îndemnul și energia luminată care pregătește viitorul"⁶⁷.

Noua Comisiune își începe activitatea într-un climat politic și economic destul de puțin prielnic, la realizarea unui program de lucru, care va fi întrerupt de primul război mondial. Membri ai Academiei Române, dar și patrioți cultivați, arhitecți, se pronunță cu toate puterile pentru apărarea monumentelor. De exemplu N. Ghica – Budești, (din 1907 la Comisiunea Monumentelor Istorice), unul din apărătorii acestora, scria următoarea constatare: "dușmanii mai mari chiar decât timpul, care le ruinează încetul cu încetul, sunt oamenii neînțelegători [...]"⁶⁸.

H. Stahl, încă din 1914, vorbind de mănăstirea Mihai Vodă, sugera că: "Nu ar trebui să se dărâme casă, să se alinieze stradă, fără obligativitatea fotografierii înainte și după prefacere, ca să se poată urmări, an de an și zi cu zi, înfrumusețarea orașului ori vinovata

⁶⁶ *Ibidem*, p. 15-30.

⁶⁷ Cuvântarea lui I. Kalinderu cu ocazia instalării noii Comisiuni ("BCMI"), 1926, p. 10.

⁶⁸ N. Ghica-Budești, *Câteva biserici de lemn din Oltenia*, în "BCMI", 1926, p. 10.

distrugere a urmelor neajunse încă de la ceasul fatalei pieiri. Pisaniile bisericilor, inscripțiile, traduse ori transcrise cu litere latine ar trebui să se poată ceti la intrarea fiecărui monument, pentru că trecătorul, cetindu-le, să poată căpăta imbold să învețe istoria țării ce se cunoaște atât de puțin, să prindă iubire pentru orașul în care s-a născut, în care trăiește"⁶⁹.

Venind în întâmpinarea unor hotărâri preventive, în capitală, pe anul 1914, au fost adresate primăriei următoarele:

"Exprimăm dorința deci, ca cu prilejul oricăror săpături de canalizare sau faceri de temelii, în cari s-ar descoperi urme de ale vechiului București, Primăria să încunoștiințeze Comisiunea Monumentelor Istorice, care ar putea salva, astfel, multe amintiri ale trecutului, cari nu se mai pot găsi pe altă cale"⁷⁰.

În apărarea monumentelor, Comisiunea Monumentelor Istorice a intervenit de nenumărate ori: în 1935, la Iași, cerea "izolarea completă a celor patru laturi a fostei Mănăstiri Golia, creându-se o stradelă de 6 m lungime.

Pentru că Nicolae Iorga aprecia că "Iașul este prin sine însuși un muzeu național și o datorie sfântă ne îmbie la străduință neobosită și continuă de a îngriji ca monumentele sale istorice să nu fie înăbușite, desprinzându-se în toată strălucirea neîntunecată pe orizontul trecutului nostru. Trebuie să le dăm spațiu și atmosfera necesară traiului lor ca să respire aerul curat cu care s-au înviorat strămoșii și ctitorii când le-au clădit și să soarbă credințe și graiul românesc, care va răspunde cu toată puritatea lui ecoului ce răsună din zidurile lor"⁷¹. Prin aceste argumente, Nicolae Iorga cerea "de a se declara supuse exproprierii toate terenurile din jurul monumentelor istorice, pe o rază de 500 m; interzicându-se de azi înainte pe aceste zone clădiri noi sau reparațiuni, obligând și dărâmarea tuturor clădirilor insalubre"⁷². În același timp, și V. Vătășianu, referindu-se în primul rând la Transilvania, în lucrarea sa *Istoria artei feudale în Țările Române*, pretindea protecția a tot ce era vechi, mai ales substrucției, "indiferent de aspectul sub care se înfățișează în momentul de față, iar apoi se impune cercetarea lor în colaborare cu arhitecții cărora le sunt încredințate restaurările, refacerile și reconstrucțiile".

⁶⁹ Henri Stahl, *Mănăstirea Mihai Vodă, palat domnesc*, în "BCMI", 1914, p. 38-39.

⁷⁰ Virgil Drăghiceanu, *Palatul lui Bibescu de la Băneasa*, în "BCMI", 1914, p. 178.

⁷¹ Scrisoare semnată de N. Iorga, 29 mai 1935, în "*Almanahul Convorbiri Literare*", 1981, p. 26.

⁷² Scrisoare către Primăria Iașului, idem, p. 27.

În această perioadă au fost realizate o serie de lucrări, printre care au fost: restaurarea făcută de Grigore Cerkez la biserica domnească de la Curtea de Argeș, în 1915⁷³, cea de la biserica lui Negru Vodă din Câmpulung⁷⁴, de la Căldărușani, Stavropoleos, biserica Bucur, de la Curtea Veche, mănăstirea Dealu, numai în 1914 restaurându-se 23 de obiective (din care 13 în Moldova)⁷⁵.

⁷³ Lucrarea a fost apreciată ca un "model", în D. Onciul, *Raport întocmit împreună cu I. Bogdan și N. Iorga, înaintat Academiei Române cu privire la Biserica Domnească, Curtea de Argeș*, 9 oct. 1915, *Opere*, I, p. 348-349.

⁷⁴ Dimitrie Onciul, *Radu Negru, Scrieri istorice, I-II*, București, Ed. Științifică, 1968.

⁷⁵ "Analele CMI", 1914, p. 61.